

The Project Gutenberg eBook of Kunnanlapsi, by Marie von Ebner-Eschenbach

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kunnanlapsi

Author: Marie von Ebner-Eschenbach

Translator: Ester Peltonen

Release date: April 4, 2015 [EBook #48632]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KUNNANLAPSI ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

KUNNANLAPSI

Kirj.

Marie von Ebner-Eschenbach

Tekijättären luvalla suomentanut Ester Peltonen

WSOY, Porvoo, 1903.

MARIE VON EBNER-ESCHENBAGH.

Kreivittärenä syntynyt, linnassa kasvanut, saanut hienon saksalais-ranskalais-englantilaisen sivistyksen, ylhäisen sotamarskin puoliso, synnyltään ja arvoltaan ylimyspiireihin kuuluva — ja sentään kirjailija ja kansanelämän kuvaaja! Onhan se jokseenkin harvinaista, vaikka olemmekin kirjailijain suhteen jos jonkinlaisiin yllätyksiin tottuneet.

Ja kuitenkin voimme sanoa, että juuri syntynsä on hänestä kirjailijan tehnyt. Paroonitar Marie von Ebner-Eschenbach on nim. Itävallan tsekkiläinen, omaa sukua Dubsky ja syntynyt Zdislaviein kreivillisessä linnassa Mährissä 13 p. syysk. 1830. Lapsuusvuotensa ja aikaisimman nuoruutensa päivät hän vietti kotiseudullaan, tutustuen niin hyvin kylien kuin linnojen asukkaisiin. Jouduttuaan jo 18 vuoden vanhana naimisiin ylhäisen upseerin, nykyisen sotamarskin von Ebner-Eschenbachin kanssa, hän siirtyi Wieniin, mutta nuo lapsuudenaikaiset kotiseudun muistot ne olivat, jotka tekivät hienojen salonkien naisesta kirjailijan. Hän tosin alotti näytelmäkirjottajana, käsitellen sellaisia aiheita kuin "Maria Stuart", "Doktor Ritter" j.n.e., mutta vasta siirtyessään rakkaita tsekkiläisiään kuvaamaan, hän löysi oikean alansa ja alkoi mainetta saavuttaa. Ei niin, ettei hän olisi näytelmissäänkin kutakuinkin onnistunut — päinvastoin jotkut niistä pysyivät pitkät ajat Wienin näyttämöllä, ja tekijän draamallisia taipumuksia osoittaa m.m. sekin, että hänen kertomuksissaankin ovat henkilöt, toiminta ja tapaukset aina pääasia ja esitys enemmän puhelua kuin eepillistä kertomista tai kuvailemista — mutta novellin ala oli joka tapauksessa se luvattu maa, jossa hänen viinirypäleensä ja granaattiomenansa kasvoivat. Ja sillä alalla hän on ollut tuottelias, kertomuskokoelma kertomuskokoelman, novelli novellin jälkeen on hänen kynästään lähtenyt — niiden luku nousee aina 30:een — ja enimmistä on otettu useita painoksia, niinpä esim. nyt suomeksi ilmestyvästä "Kunnanlapsesta" kahdeksan.

Itsestään selvää on että kasvatusta ja ympäristö painavat aina jossain määrin ihmiseen leimansa. Niinpä tapaa rouva von E-E:kin aikaisemmissa tuotteissa ylimyksellisen katsantokannan piirteitä ja aikaisemman ranskalaisen novellitekniikan vaikutuksia. Mutta sitte lähtee hänen kynästään "Kunnanlapsi": ylimyksellinen kirjailija ottaa kuvatakseen yhteiskunnan kurjimpia, ja silloin unohtuvat kaikki muut vaikutteet, tekijä esiintyy silminnäkijänä, siirtyy taiteelliseen realismiin ja piirtää teoksen, joka huokuu puhtainta ihmisyyden evankeliumia. Oikeutta kaikille, sekä pienille että suurille! kaikuu teoksesta niin voimakkaasti, ettei sitä hevin unohda. Ja sama ylevä ihmisuus on pohjasävelenä hänen kaikissakin teoksissaan, kuvasipa hän linnojen tai mökkien asukkaita. Hän on vapaamielinen ja lämminsydäminen, siksi hän antaa kaikkien äänien kuulua, tuntien rakkautta ja osanottoa kaikkia kohtaan, jotka elämän taakkaa kantavat, olivatpa ne eläimiä tai ihmisiä. Hän on hyväntahtoinen ja myötätuntoinen, siksi on kertomistapansa levollista ja hilpeätä, kurjuudenkin keskellä aina joku päiväpaisteinen pilkahdus, ja ihmisten heikkouksista ja omituisuuksista ei hän koskaan piirrä pilakuvaa, vaan esittää ne hyväntahtoisen leikkillisesti. Milloin hän esiintyy tuomarina, on tuomarin ojennusnuorana aina lempeys.

Kaikkein valtavimmin vaikuttaa rouva von E-E:n teoksissa kuitenkin hänen suorautensa, luonnollisuutensa ja totuudenrakkautensa. Hän on aatesuunnaltaan ihanteellinen, mutta kertojana todenpuhujana. Hän ei kierrä eikä kaarra, ei koristele eikä silottele, vaan kertoo juuri niinkuin on asian nähnyt ja käsittänyt. Eräissä nuoruudenteoksissa, niinkuin "Unsühnbar" ja "Margarethe", se saattoi ilmetä melkein liiallisena vääjäämättömyytenä, mutta näitä harvoja poikkeuksia lukuunottamatta ei hän koskaan astu sopivaisuuden rajan yli. Ja juuri tuo suoruus ja välittömyys vaikuttaa lukijaan niin syvästi, sillä hän näkee edessään elävän, todellisen elämän vaistoineen ja intohimoineen. Mitä olisi esim. Pavel Holub "Kunnanlapsessa" ilman tuota voimakasta eroottista pohjavirtaa? Varjo, eikä muuta — sen tietää jokainen, ken tuntee Pavelin tapaisia luonteita ja ymmärtää ihmisen sielunelämää ja sen mutkikkaita polkuja. Tekijä on *voimakas* persoonallisuus, joka tuntee syvästi ja jolla on tarkka psykologinen silmä, siksi hänen henkilönsäkin on todellisuuden lihaa ja verta, teot suoraan sielunliikunnoista pulppuvia. Huomioon on otettava vielä sekin, että kaikki tekijän huomatuimmat teokset ovat siltä ikäkaudelta, kun hän itse jo oli sivuuttanut melkein puoli vuosisataa — ne eivät siis ole nuorukaisen tarinoita, vaan elämän syviin pohjavesiin kurkistaneen kirjailijan todellisuuden kuvia. Hän ei ole maailmanmullistaja, mutta hänellä on vakaantunut elämäkatsomus, ja se elämäkatsomus on ylevä, rikas ja täyteläinen. Hän kertoo arkojakin asioita, mutta tavalla, joka syventää, jättäen aina kohottavan ja avartavan loppuvaikutuksen.

Tekijän luonnollisuutta ja voimakasta persoonallisuutta todistaa tyylikin. Se on lyhyt, suora ja koruton; se ei ole loistelias eikä hijotun hieno, mutta se on voimaa ja joustavuutta täynnä — tuntuu lukiessa kuin sen alla kulkisi ryöpeä virta, josta vain pienet hillityt kuohahdukset siellä täällä nostavat päitään. Niinkuin tapausten taustana aina on paikalliset olot, niin on puhelussakin paikallista väritystä ja henkilöiden yhteiskunnallisen aseman kajastusta. Vertauksia ja kuvia hän ei käytä tuhlailen, mutta milloin käyttää, ovat ne lyhyitä ja ytimekkäitä, suoraan elämästä otettuja ja aina nauaan sattuvia — maalaisolojen tuntija joskus hämmästyy kuinka ylhäisten piirien eläjällä on ollut silmää tehdä niin yksityiskohtaisia havaintoja. Hän on lämmin ja myötätuntoinen, mutta luonnollisuus suojelee häntä tekohartaudesta ja todellisen tunteen voimakkuus hempeämielisyydestä.

Selvää on että tällaisten kirjailijaominaisuuksien on täytyntä hankkia omistajalleen menestystä ja kuuluisuutta. Tekijä on nyt jo 73 vuoden ikäinen, ja 3 vuotta takaperin juhli koko saksankielinen kirjallinen maailma hänen 71:nä syntymäpäivänään. Wienin yliopisto kutsui hänet silloin kunniatohtorikseen ja nimitti tätä etevää kirjailijaa tohtorindiplomissaan "suurimmaksi saksankieliseksi runoilijattareksi ja ensimmäiseksi kaikista Itävallan nykyään elävistä kirjailijoista". Omien kansalaisten

kiitoslauseet ovat usein ylitsevuotavia, mutta tuskinpa tässä tapauksessa, sillä rouva von Ebner-Eschenbachista täytyy jokaisen puolueettoman syrjäisenkin antaa se tunnustus, että hän on koko nykyajan ensimmäisiä kertojoita.

"Tout est l'histoire."

George Sand

Histoire de ma vie. 1 p. 268.

I.

Lokakuussa vuonna 1860 otettiin maakunnan pääkaupungissa B:ssä lopullisesti käsiteltäväksi tiilentekijä Martin Holubia ja hänen vaimoansa Barbara Holubia koskeva oikeusjuttu.

Pariskunta oli kesäkuun lopulla samana vuonna saapunut kotipaikastaan Soleschausta kahden lapsensa, kolmentoistavuotisen pojan ja kymmenvuotisen tytön kera Kunovicin kirkonkylään, joka sijaitsee Hrad-nimisen kukkulan juurella Marsvuoristossa. Heti ensi päivänä oli mies tehnyt työsopimuksen kylän suurtilallisen kanssa, vinyt vaimonsa, poikansa ja eräät päiväpalkkalaiset työpaikalle ja sen jälkeen mennyt itse kapakkaan juopottelemaan. Samaan tapaan jatkui elämä koko sen kolmen kuukauden ajan, minkä perhe oli Kunovicissa. Vaimo ja poika Pavel tekivät työtä. Mies oli joko täydessä humalassa tai sellaiseen hommautumassa. Monesti hän saapui horjuen tiilityöhöyteen yhteiseen makuupaikkaan: lautavajaan, ja semmoisen tapauksen jälkeisenä aamuna ilmestyivät muut perheenjäsenet aina mustelmilla koristeltuina ja ontuvina savikuopalle. Päiväläiset, jotka eivät suostuneet tiilentekijän heihinkin ulottuttamaan kotikuriin, läksivät tiehensä; uusia tuli, mutta ne katosivat yhtä nopeaan kuin edellisekin. Vihdoin ei työpaikalla ollut enää muita kuin vaimo ja lapset. Äiti oli kookas, voimakas nainen, päivänpaahdamissa kasvoissaan yhä vieläkin muinaisen kauneuden häviämättömiä merkkejä; poika kömpelö, lyhytniskainen, takkuinen karhunpenikka. Tyttönen, Milada nimeltään, oli siro, hintelä olento, jonka kirkkaansinisistä silmistä säteili hilpeyttä ja älyä enemmän kuin Barbaran ja Pavelin tummanruskeista yhteensä. Pienokainen toimitti jonkunlaista tarkastajan virkaa heidän suhteensa ja oli apuna kaikellisissa pikkuasioissa. Ilman tyttöstä ei tiilenlyöntipaikalla olisi milloinkaan vaihdettu sanaakaan, sillä äiti ja poika ahertivat aamunsarastuksesta yöpimeään levähtämättä, synkkinä ja äänettöminä.

Sellaista oli elämä päivästä toiseen, eipä edes pyhäisin tai juhlapäivinäkään heretty työstä. Se sai kylän hurskaat kauhistumaan ja asia joutui vihdoin papinkin korviin. Hän kielsi jyrkästi perheen moista vallattomuutta harjottamasta. Mutta kieltoa ei toteltu. Silloin saapui hengellinen herra Marian taivaaseennousemisjuhlan iltapäivänä itse paikalle ja käski Holubin vaimon tuossa tuokiassa lopettamaan juhlapäivän pyhyttä loukkaavan toimensa. Nytpä sattui onnettomuudeksi että isä Martin, joka juuri selvitteli vajassa äskeistä humalaansa, heräsi tuona sopimattomana hetkenä, nousi vuoteeltaan ja syöksähti paikalle. Ensi huomio: Pavel seisoo suu auki, käsivarret veltoina sivulla riippuen ja nähtävästi täynnä hartautta papillista nuhdesaarnaa kuunnellen; silmänräpäys: Holub iskee kuin haukka takaapäin pojan niskaan. Kirkon mies rientää pikaisesti pojan avuksi ja pelastaa hänet isän pahoinpitelystä, mutta vetää samalla tiilentekijän kiukun itseään kohti. Kaikkien niiden läsnäollessa, jotka Holubin huutojen kutsumina kerääntyvät paikalle, syytää tuo raivoisa mies häntä kohtaan haukkumasanoina ja juoksee äkkiä, nyrkkiin puristettu käsi ojona hänen eteensä. Pappi, joka ei kadota hetkeksikään mielenmalttiaan, kääntää inhoten päätään ja antaa suojakseen kohottamallaan kepillä humalaiselle keveän lyönnin päälakeen. Martin rupee kiljumaan, heittäytyy maahan, kiemurtelee kuin mato ja ulvoo että hengellinen herra on lyönyt hänet kuoliaaksi — aivan kuoliaaksi.

Aluksi hän sai osakseen yleisen pilkkanaurun, mutta lopulta ilmaantui utelevien joukosta joitakuuta puolustajiakin. He kohottivat äänensä hänen hyväkseen, kohtasivat vastarintaa ja vastasivat taas vuorostaan tavalla, joka oli vähällä johtaa yleiseen käsikähmään. Kunnioitus pappia kohtaan vaikutti kuitenkin sen verran, että kastelijat siirtyivät toiseen paikkaan. He läksivät kapakkaan, jossa hengellisen herran lyömä mies piti sellaista melua, että vihdoin joukko nuoria talollisten poikia koetti tehdä lopun tuon metelöivän joukon rähinästä. Nytpä syntyi tappelu, jommoista ei oltu nähty sitte viimeisten suurten häitten. Kylän poliisivoima salli myrskyn riehua vapaasti ja sai tämän viisaan varovaisuutensa palkaksi koko kylän seuraavana aamuna puolelleen. Yleinen mielipide oli, että asiassa oli yksi ainoa syyllinen — tiilentekijä, ja hänelle ei suotu vähintäkään armoa. Suurtilallinen suostui mielellään työsopimuksen purkamiseen; Martin ei olisi ilman sitä missään tapauksessa enää

kyennyt sopimustaan täyttämään, sillä niin utteraa kuin vaimo ja lapset olivatkin, loihdia he eivät toki osanneet. Holub sai eronsa ja poistumiskäskyn. Palkasta, joka oli hänelle vielä tuleva etukäteen nostamansa summan lisäksi, hän ei nähnyt kreutzeriäkään; sen korjasi kapakan isäntä.

Koetettuaan turhaan hankkia itselleen luuloteltua oikeuttaan, ei miehelle jäänyt muuta neuvoksi kuin mennä matkaansa. Tiilentekijänjoukon lähtö tapahtuikin heti sen jälkeen. Etunenässä kulki perheen pää, puettuna ahtaisiin, kuluneisiin pumpulihousuihin ja repaleiseen siniseen työtakkiin. Rikkonainen hattu reuhotti vinosti päässä, punakat juoponkasvot olivat põheessä ja huulilta tulvi kirouksia pappia ja papinhännystäjiä kohtaan, jotka olivat riistäneet häneltä rehellisen elatuksensa.

Paria askelta järempänä asteli vaimo. Hänen otsansa oli sidottu ja vaikka näytti että hän kykeni vaivoin itsekään eteenpäin hilautumaan, veti vaimorukka kuitenkin perässään pieniä vankkureita, joissa oli työaseita ja muutamia talouskapineita sekä niiden keskellä Milada peitteeseen käärittynä. Sairaana? Piestynäkö? Viime otaksuina oli nähtävästi todenmukainen, sillä juuri ennen lähtöä oli Martin raivonnut kauheasti omaisiaan kohtaan. Joukon viimeisenä kulki Pavel. Hän työnsi vankkureita takaapäin voimakkaasti molemmin käsin, jopa väliin alaspainuneella päälläänkin, milloin nimittäin tiellä sattui vastaan kyläläisiä, jotka seurasivat poislähteviä joko myötätuntoisin katsein tai Holubin rajuihin haukkumasanoihin yhtyen.

Muutamia päiviä myöhemmin, eräänä myrskyisenä, pilvisenä syyskuun aamuna huomasi kirkonpalvelija, mennessään kirkkoherrantalon kirkon avaimia noutamaan, että sakariston ovi oli ainoastaan kiinni sysättyinä. Hämmästyneenä ja aluksi epätietoisena mitä asiasta ajatella, astui hän sakaristoon, näki kaapit avoinna, messuvaatteet pitkin lattiaa sirotettuina ja kultaisia reunuksiaan vailla. Kirkonpalvelija tarttui molemmin käsin päähänsä, astui kirkkoon ja huomasi alttarikaapin murretuksi ja ryöstetyksi.

Häntä rupesi vapisuttamaan. "Varkaita!" voiikasi hän, "varkaita!" Tuntuipa siltä kuin olisi joku tarttunut häntä niskaankin, eikä hän enää tiennyt mitenkä päästä kirkosta pois ja tien yli pappilaan.

Kirkkoherralla ei ollut tapana milloinkaan lukita oviaan. "Mitähän minultakin juuri voisi ottaa?" oli hänen tapana sanoa. Niinpä ei tarvinnut kirkonpalvelijakaan muuta kuin avata oven. Sen hän tekikin ... mutta oi hävityksen kauhistus! Etehisessä makasi kirkkoherran vanha palvelijatar verissään ja tiedotonna. Kylmän viiman syöksähtäessä avatusta ovesta sisään, hän liikautti itseään, tuijotti kirkonpalvelijaan ja viittaili kädellään heikosti mutta merkitsevästi isäntänsä ovea kohti.

Kauhusta miltei mieletönnä astuu mies pari askelta eteenpäin, katsoo ympärilleen, huudahtaa ja lankee näkemästään tyrmistyneenä polvilleen —

Neljännestuntia myöhemmin tietää koko kylä: kirkkoherra on viime yönä murhattu, nähtävästi kirkonavaimista taisteltaessa. Kaikesta päättäen on kamppailu ollut ankara.

Tämän hirmutyön tekijästä ovat kaikki yksimielisiä. Ilman palvelijattaren tiedonantojakin olisi jokainen tiennyt Martin Holubin murhaajaksi. Häntä etsiskellään ensin Soleschausta. Siellä hän oli ollutkin aivan äskettäin, mutta oli jättänyt lapsensa kunnanpaimenen hoitoon ja lähtenyt jälleen vaimoineen paikkakunnalta.

Tuskin viikkoa myöhemmin tavattiin pariskunta muutamasta rajan luona olevasta varkaiden pesästä, juuri kun Holub aikoi myydä kappaleen rikkisäretystä Kunovicin ehtoollisleipärsiasta erälle kulkukauppiaille. Roisto saatiin vangituksi vasta kiivaan vastarinnan jälkeen. Vaimo tyytyi tylsän välinpitämättömänä kohtaloonsa. Pian sen jälkeen astuivat molemmat B:ssä oikeuden eteen.

Jutun käsittely, jota ei mikään välikohtaus katkaissut, edistyi nopeasti. Alusta pitäen väitti Martin Holub ettei hän ollut rikosta suunnitellut eikä toimeenpannut, vaan että se oli hänen vaimonsa, ja yhtä usein kuin tämän väitöksen uskomattomuus hänelle esitettiin, yhtä usein hän sen toisti. Ja niin hän sekaantui omaan törkeään valheverkkoonsa, esittäen tuota inhottavaa, sadasti nähtyä näytelmää: katumatonta pahantekijää, jonka puolustelut vain vahvistavat hänen syyllisyyttään.

Vaimon käytös sitä vastoin oli kummallinen.

Hänen lausuntonsa muistutti yksitoikkoisella yhdenmukaisuudellaan tunnettua: *se ei minua liikuta*. Se kuului muuttumattomasti:

"Niinkuin mieheni sanoo, mitä mies sanoo."

Miehen läsnäollessa hän seisojaksi liikkumattomana, tuskin hengittäen, tuskan hiki otsalla helmeillen ja silmät pelokkaan kysyvästi häneen suunnattuina. Vaikkei mies edes ollut oikeussalissa eikä hänen näkyvissään, otaksui hän kuitenkin hänen olevan läheisyydessä: pelokas katseensa harhaili etsivästi ympäri ja kiinnittyi äkkiä tyrmistyneen tylsästi tyhjään ilmaan. Oven avaaminen, hiljaisinkin kuiska-

saattoi hänet vapisemaan ja värisemään ja kauhistuneen tylsästi uudistamaan yksitoikkoisen lauseensa:

"Niinkuin mieheni sanoo, mitä mies sanoo."

Turhaan häntä varotettiin: "vahvistat oman kuolemantuomiosi!" — se ei häneen vaikuttanut eikä häntä pelottanut. Hän ei pelännyt tuomareita eikä kuolemaa, hän pelkäsi vain "miestä".

Tähän mielettömyyteen vivahtavaan pelkoon miestänsä ja kiduttajaansa kohtaan vetosi hänen asianajajansakin ja vaati loistavassa, suojattinsa ilmeiseen vastuunalaisuudentunteen puutteeseen vetoavassa puolustuspuheessaan tämän vapauttamista. Vapautusta ei kuitenkaan voitu suoda, mutta rangaistus, joka hänelle raskaaseen rikokseen osallisena määrättiin, oli verraten lempeä. Tuomio kuului: "Hirttokuolema miehelle, kymmenvuotinen kuritushuonerangaistus vaimolle!"

Barbara Holub ryhtyi heti rangaistustaan suorittamaan ja määrätyn laillistuttamisajan kuluttua pantiin tuomio Martin Holubinkin suhteen täytäntöön.

II.

Soleschaun kunnallishallinto sai nyt ratkaistavakseen kysymyksen: miten oli meneteltävä tuomittujen lasten suhteen? Sukulaisia, jotka olisivat olleet velvotetut pitämään heistä huolta, ei ollut, ja sulasta ihmisrakkaudesta ei kukaan asiaan puuttunut.

Neuvottomuudessaan läksi kunnallishallinnon esimies, Pavel ja Milada mukanaan, linnaan pyytäen saada tavata linnanrouvaa.

Niin pian kun tuo vanha rouva oli kuullut mistä oli puhe, riensi hän kiireisesti pihalle, niin kiireisesti kuin vanhat jalkansa, joista toinen oli huomattavasti toista lyhyempi, suinkin myönsivät. Jyrkkäpiirteiset kasvot eteenpäin kurotettuina, kotkan-nenällä silmälasit, kyynärpäät loitos taakse työnnettyinä nilkutti hän odottavien luo. Kunnanesimies, muhkea mies parhaimmassa iässä, nosti hattuaan ja raapasi kunnioittavasti jalallaan.

"Mitä te tahdotte?" sanoi linnanrouva katsoen häneen tiukasti. "Tiedän sen liiankin hyvin; mutta siitä ei tule mitään! Sen rosvo lapsista, joka on murhannut hyvän kirkkoherramme, en tosiaankaan välitä... Siinähan se on poika. Minkä näköinen hän onkaan! Kyllä minä hänet tunnen; hän on varastellut minun kirsikoitani. Eikö niin?" Rouva kääntyi Paveliin, joka sävähti tummanpunaiseksi ja alkoi hädissään katsoa kieroon.

"Miksei hän vastaa? Miksei hän ota lakkia päästään?"

"Koskei hänellä ole lakkia", selitti kunnanesimies.

"Vai niin? Mikä hänellä sitten on tuossa päässä?"

"Pörröinen tukka, teidän ylhäisyytenne."

Kuului heleätä naurua, joka kuitenkin heti vaikenä vanhan rouvan kohottaessa uhkaavasti kuivaa etusormeaan naurajaa kohti.

"Ja tuossa on tyttö. Tule tänne!"

Milada lähestyi luottavasti ja linnanrouvan ankaraus lientyi vähitellen katsellessaan tytön ystävällisiä kasvoja. Hänen katseensa tarkasteli hetkisen pientä ryysyistä olentoa ja siirtyi vihdoinkin hentoihin, likaisiin jalkoihin.

Vanhassa rouvassa tapahtui äkkiä muuan noita hänelle tavallisia mielenmuutoksia.

"Tytön tahdon kuitenkin ottaa pois kunnan käsistä. En tosiaankaan tiedä minkätähden minun pitäisi huolehtia kunnan hoidokkaista. Mutta sen tiedän, että lapsi teidän huostassanne menee tarviolle, ja lapsi ei ole syntynyt teidän tarveltäväksenne."

Kunnanesimies yritti panemaan häveliään vastalauseen.

"Parasta, kun ette puhu mitään", keskeytti häntä linnanrouva. "Kyllä minä tiedän. Ne lapset, joiden koulunkäynnistä kunnan tulisi pitää huolta, eivät vielä kahdentoista vanhoinkaan osaa erottaa A:ta

Rouva pudisti moittivasti päätään, katsoi jälleen Miladan jalkoihin ja jatkoi: "Ja ne lapset, joille kunnan pitäisi hankkia kengät, juoksevat aina avojaloin. Minä tunnen teidät", sanoi hän ehkäisten esimiehen uudistetun vastaväite-yrityksen. "Olen jo aikoja sitte luopunut kaikista puuhista saada mitään muutoksia aikaan laitoksissanne. Ottakaa te poika mukanne ja pitäkää hänestä huolta omalla tavallanne; hän joutaa kyllä kuleksia kunnanlapsena. Tyttö jääköön tänne."

Vanhan rouvan viittausta noudattaen poistui esimies, hyvillä mielin kun oli vapautunut edes toisesta puolesta kylän osaksi joutuneesta taakasta. Pavel seurasi häntä pihan toiseen päähän saakka, mutta jäi sinne seisomaan katsellen taakseen sisartaan. Paikalle oli jo saapunut joku palvelijatar, jolle armollinen rouva antoi käskyjään Miladan suhteen.

"Kylvettäköö!" kuului käsky. "Polttakaa rääsyt ja hakekaa vaatteita joululahjavarastosta!"

"Saako hän myös jotain syödäkseen?" johtui Pavelin mieleen. Tyttö on varmaankin nälissään. Siitä asti kun poikanen kykeni ajattelemaan, oli hänen suurimpana huolenaan ollut suojella lasta nälältä. Vaatteet ovat kyllä hyviä, kylpeminenkin käy laatuun, varsinkin suuressa joukossa hevosuittopaikoilla. — Kuinka usein olikaan Pavel kantanut pienokaisen veden ääreen antaakseen tytön sitte siellä mielinmäärin pulikoida! — Mutta pääasia oli kuitenkin — saada jotakin suuhunsa.

"Sano, että olet nälissäsi!" huusi poika neuvoen sisarelleen.

"Vieläkö se poika siellä vetelehtii! Laittau tiehesi!" kuului ääni linnasta päin.

Esimies, joka oli jo ennättänyt puutarhan kulmaukseen, kääntyi ympäri, tarttui Pavelin kaulukseen ja veti hänet mukanaan.

Kolme päivää neuvotteli kunnallishallinto Pavelin kohtalosta. Vihdoin syntyi heissä oiva ajatus, jota kiiruhtivat heti toteuttamaan. Linnaan laitettiin lähetystö, joka teki paroonittarelle alamaissimman anomuksen: koska hän jo oli ollut niin *dobrotiva* (kaikkeinarmollisin) että oli ottanut huostaansa onnettoman Holubin tyttären, eikö hän tekisi samoin pojankin suhteen?

Kylän isät saivat jyrkästi kieltävän vastauksen ja neuvottelut alkoivat uudelleen.

Mitä tehdä?

"Mitäpä muutakaan, kuin mikä on tällaisissa tapauksissa tavallista", arveli kunnanesimies. "Poika kiertäköön talosta taloon ja saakoon kustakin päivän kerrallaan ruokansa ja ylläpitonsa."

Kaikki talonpojat kieltäytyivät. Ei kukaan halunnut murhaajan poikaa omaan lastensa toveriksi edes päiväksi kerrallaan.

Viimein päästiin asiasta yksimielisyyteen: poika jääköön samaan paikkaan, missä on - minne oma isänsäkin oli hänet jättänyt: huijarin, kunnanpaimenen luo.

Jos kunta olisi suonut itselleen sellaista ylellisyytavaraa kuin omatunto, ei moinen päätös olisi edes päähän pälkähtänyt. Paimen (jolla oli klassillinen nimi Virgil) ja hänen vaimonsa sekä se mökkiläinen, jonka luona he asuivat, olivat seudun huonomaineisimpia eläjiä. Mies oli juopporatti, vaimo viekas ja ilkeä, oli useat kerrat vedetty oikeuteen puoskaroimisesta, mutta jatkoi siitä huolimatta yhä salaperäistä ammattiaan.

Kenenkään mieleen ei olisi johtunut luovuttaa ketään muuta lasta moisiin käsiin, mutta Pavel ei muka tulisi siellä näkemään sen huonompaa kuin mitä jo sadasti oli omassa kodissaankin nähnyt.

Näin siis nujerrettiin hävyltä niskat ja suostuttiin maksamaan vuosittain 4 mittaa jyviä Pavelin ylläpidosta. Paimen sai oikeuden käyttää poikaa karjan ajamiseen ja paimentamiseen sekä lupasi puolestaan valvoa, että tämä sunnuntaisin kävisi kirkossa ja talvisin niin usein kuin mahdollista koulussa.

Virgil asui perheineen pienessä huonepahasessa kylän laidalla olevassa hökkelissä. Huone oli sylen pituinen ja saman verran leveä ja siinä oli neliruutuinen ikkuna, kukin ruutu puolen tiilikiven kokoinen. Ikkunaa ei voitu koskaan avata, sillä silloin olisivat sen mädänneet puitteet särkyneet. Ikkunan alla huoneessa oli penkki, joka oli paimenen makuusijana, ja vastapäätä penkkiä oljilla täytetty sängyntapainen, jossa vaimo ja tytär nukkuivat. Huoneeseen johti kapea etehinen, jonka toisessa päässä oli tulisija. Se olisi samalla voinut käydä lämmitettävästä uunistakin, mutta sitä käytettiin harvoin kumpaiseenkaan tarkotukseen, sillä puiden varastaminen oli käynyt yhä vaikeammaksi. Nyt siinä säilytettiin perheen niukkaa vilja- ja leipävarastoa; siellä ajelehti niinkään Virgilin aina likaiset saappaat, ruoska ja sauva; sitte kaikenmoista likaista sekatavaraa, vanhoja pulloja, sangattomia koreja,

astiansirpaleita y.m. rojua.

Tähän romukasaan oli Pavel sovittanut Miladan makuusijan, ja siellä nukkui tyttönen kokoonkääriytyneenä kuin kissanpoika. Itse hän oikasihe lattialle, aivan tulisijan kupeelle, ja kun tyttönen yöllä sattui heräämään, tavotti hän käsineen veljeään, veti häntä tukasta ja kysyi: "Oletko siellä, Paveliseni?"

"Täällä olen, nuku sinä vaan", murisi poika vastaukseksi, purren toisinaan tyttöä leikillään sormeen. Tämä siitä taas leikillään huudahtamaan, niin että Virgil ärjäsi heille asuinhuoneesta: "Hiljaa siellä, senkin marakatit!"

Vavisten vaikenä Milada ja Pavel kohosi kuulumattomasti polvilleen, silitteli lasta ja kuiskaili hänelle hiljaa, kunnes tämä rauhottui ja nukkui uudelleen.

Kun poika laskeutui ensimmäistä kertaa vuoteelleen ilman sisartaan, ajatteli hän: "Nytkös kelpaa, nyt ei ainakaan tyttöriepu häiritse untani". Mutta jo aamun sarastaessa juoksi hän pitkin kyläkatua suoraa tietä linnaan. Se sijaitsi puutarhan keskellä, jota ympäröi metallinen lanka-aita ja tiheä, aina viheriöivä kuusinen pensasaita, joka esti kaiken näköalan tähän pyhättöön. Pavel asettui portin luo, vastapäätä rakennuksen ovea, painoi kasvonsa sen rautalisteitä vasten ja odotti. Kotviin ei kuulunut mitään, mutta äkkiä oli Pavel kuulevinaan ikkunoiden ja ovien avaamista ja sulkemista sekä epäselviä huutoja, joiden joukossa oli tuntevinaan Miladankin äänen. Samassa ryöpsähti äkkinäinen tuulenpuuska, irrottaen puista kuivuneita oksia ja kiidättäen kuivia lehtiä hurjaa vauhtia ilmassa. Palvelijain puolelta tuli kaksi palvelustyttöä juosten päärakennukseen; toinen oli vähällä kompastua vanhaan riikinkukkoon, joka kävellä kääntelihe juhlallisesti pihalla. Tämä hyppäsi syrjään niin hullunkurisesti, että Pavelin piti nauraa ääneensä. Elämä alkoi vilkastua linnassa ja sen ympärillä, käytiinpä jo puutarhanportinkin kautta. Mutta jokainen, joka siitä kulki, sulki sen huolellisesti jälkeensä. Se oli varokeino, joka uutuuksensa vuoksi herätti monen ohikulkijan huomiota. Puutarhanportti sulettuna keskellä päivää, mitä se oli olevinaan? Moinen järjestys tuskin kauvan pysyisi käytännössä.

Mutta se pysyi, kyläläisten yleiseksi ihmetykseksi ja harmiksi. Vähitellen saatiin syykin tietää.

Pavelille kertoi asiasta Vinska, ruman paimenen kaunis tytär, seuraavasti:

"Sinä retvana, sisaresi on samanlainen retvana kuin sinäkin. Patruscka, joka on kyökkipiikana linnassa, sanoo että armollinen rouva kohtelee sisartasi kuin omaa lastansa, mutta sisaresi vain tahtoo livistä tiensä. Sentähden on linna nykyään sulettuna kuin rahakirstu. Olisinpa minä armollisen rouvan sijassa, niin enpä kärsisikään moisia metkuja. Kyllä tiedän, mitä tekisin... Sinun isäsi on hirtetty, sisareltesi sitoisin kädet ja jalat ja ripustaisin mokoman otuksen seinään riippumaan."

Tämä kuva väikkyi Pavelin silmissä pitkin päivää ja yöllä se sekaantui erääseen toiseen aikaisemmilta lapsuuden ajoilta. Silloin hän oli kerran nähnyt miten metsäherra kantoi kotiin metsässä kiinnittämänsä nuorta kaurista. Sen jalat oli sidottu nuoralla yhteen ja otus riippui niistä keppissä metsäherran selässä. Pavel muisteli miten sen hintelä kaula oli kaartunut, miten se oli korviaan höristänyt ja pyrkinyt päättään kohottamaan, muisteli tuon hennon eläimen epätoivoista katsetta.

Nyt hän näki unissaan nuo samat silmät — mutta ne olivatkin Miladan silmät.

Kerran huusi hän ääneensä: "Oletko sinä siellä?" nousi istualleen ja toistaen "oletko sinä siellä?" haparoi etsien ympärilleen, jolloin heräsi. Salaman nopeudella ja myrskyn voimalla yllätti hänet lamauttava yksinäisyyden tunne. Kovapintainen poika puhkesi kyyneliin ja kiihkeihin nyyhkytyksiin herättäen ulvonnallaan sekä isäntäväkensä että seinän toisella puolella nukkuvan mökkiläisperheen. Koko joukko tuli paikalle koettaen saada uhkauksilla häntä vaikenemaan, mutta kun niistä, ankarimmistakaan, ei ollut mitään apua, heitettiin hän lopulta yhteisin voimin ovesta ulos.

Olihan tuollainen keikaus omansa taltuttamaan kiihkeimmätkin tuskan tunteet. Pavel jäi hetkiseksi makaamaan aivan hiljaan ja rauhallisesti kovaksi jäätyneelle maalle. Tuo uusi ja järjestyttävä ikävöimisen tunne haihtui vähitellen ja sijaan astui vanha tuttava: uhkamielisyyks, kylmä jäytävä viha.

"Odottakaahan", ajatteli hän, "odottakaahan hiukan, vielä minä...!"

Samassa syntyi hänessä päätös tehdä loppu asian nykyisestä tilasta. Suunnitelma valmistui vitkalleen Pavelin hitaasti työskentelevissä aivoissa. Mutta kun se pingotus, minkä suunnitelman laatiminen oli hänelle tuottanut, oli loppuun kestänyt, näytti kaikki leikiltä. Hän tunkeutuu linnaan, riistää sieltä sisarensa ja menee hänen kanssaan vuorten yli vieraaseen seutuun, hankkii siellä itselleen työtä eikä koskaan enää kuule vanhemmistaan muistutettavan.

Voittajan tuntein nousi Pavel maasta ja kiersi suuressa kaareissa kylän rakennusten takaa linnan

puutarhaa kohti. Yöpartijan pilli varotti häntä ystävällisesti kiellettyjä teitä astumasta. Vainioita peitti kova, paksu lumivaippa, maa hohti vaaleampana kuin taivas, jolla kelmeä kuu sukelsihe yhä uudestaan ja uudestaan kiitävien pilvien taa. Pavel ennätti puutarha-aitauksen luo, kiipesi sen yli, nousi kuusiaidan huippuun ja laskeutui sieltä oksa oksalta maahan. Nyt hän siis oli puutarhassa, tiesipä vielä tarkoin missä kohti kylään nähden, ja että se oli paras paikka, minkä hän oli voinut valita sekä tuloaan että myöhempää pakoaan varten. Yhä kasvavan luottamuksen kannustamana astui hän eteenpäin ... suoraan eteenpäin astumallahan hänen pitäisi lopulta saapua linnan eteen. Mitä sitten olisi tehtävä, siitä hän ei ollut vielä aivan selvillä. Hän meni Miladaa vapauttamaan, se oli varmaa, ja mitä epäilyksiä ja neuvottomuutta lie mielessään liikkunutkin, tuo ajatus kuitenkin hänen sieluaan kirkasti, siitä hän piti kiinni. Sekään ei huolestuttanut, että häntä alkoi kovasti paleltaa kurjissa vaatteissaan ja että jäsenensä olivat vilusta kangistua. Paljoa pahempi oli, että yö kävi yhä pimeämmäksi, niin että Pavel töytäsi tuon tuostakin jotain puuta vasten ja kaatui. Ensi kerralla hän ponnahti kuin jousi jälleen jaloilleen, mutta jo toisella ilmestyi viettelijä: "jää toki hiukan lepäämään, makaa, nuku!" Siitä huolimatta hän lujasti voimiaan ponnistellen nousi ylös, kaatui jälleen ja saapui vihdoinkin määräraikkaansa — linnaan. Kovasti tykytti sydämensä, kun hän kosketti vanhaan, rapistuneeseen muuriin. Kukaties hän on hyvinkin lähellä sisartaan, kukaties tyttönen nukkuu juuri siinä huoneessa, jonka ikkunan luona hän nyt seisoo, jota hän ylettyy käsin koskettamaan... Voisihan se olla *mahdollista* — miksikäs ei? Ja hän alkaa hiljaa, aivan hiljaa koputtaa... Silloin hän kuulee vieressään murisevaa ääntä, joku lyhytsäärinen olento tulee hiipien paikalle ja syöksyy silmänräpäyksessä hänen päälleen kurkkua tavottaen. Pavel tukehuttaa esiinpuristautuvan tuskanhuudon ja vastustaa koiraa kaikin voimin. Mutta se on häntä voimakkaampi, tottunut vihollisten ahdistaja. Sen ulvonta herättää linnan väen. He juoksevat unisina ja pelästyneinä paikalle, mutta nähdessään että rauhanhäiritsijä onkin vain lapsi, kasvaa heidän rohkeutensa. Pavel piiritetään ja voitetaan, vaikka hän puolustautuukin villipedon raivolla.

III.

Pavel ei ilmaissut kenellekään mitä hän oli aikonut linnassa toimittaa, ja juuri tuo salaperäisyytensä oli muiden mielestä selvin todistus siitä, että hänellä oli täytynyt olla mitä keinoimmat aikeet. Luultavasti murtovarkaus tai murhapoltto — siitä ilkimyksestä voi uskoa mitä tahansa. Se oli yleinen mielipide ja vanhempain oikeudet omistava kunta määräsi Pavelin perinpohjaisesti kuritettavaksi kylän opettajan herra Habrechtin käden kautta, koko koulunuorison läsnäollessa.

Opettaja, kivuloinen ja hermostunut mies, suostui varsin vastahakoisesti rangaistustuomion toimeenpanemiseen. Hänen mielipiteensä oli, että tuollaisen nuoren katsojakunnan edessä suoritettu kuritus harvoin hyödyttää sitä, joka sen alaiseksi joutuu, ja aina vahingoittaa niitä, jotka ovat katsojina. "Julkinen selkäsauna tekee elukan vielä äkäisemmäksi elukaksi", kuului hänen kasvattajalle hiukan karkea lauseensa. Usein ennen oli hänen vastaväitteensä otettu huomioon, mutta tällä kertaa siitä ei ollut vähääkään apua.

Sinä päivänä, jolloin yöllinen sisäänmurtaaja oli rangaistava, otti opettaja hänet huoaten poliisin käsistä ja talutti tukasta kouluhuoneen oven eteen. Sinne päästyä hän kohotti pojan rinnoille painunutta päätä ja sanoi:

"Katso minuun, äläkä maahan, sinä lurjus!"

Sanat eivät olleet suinkaan ystävälliset, mutta mistä lie johtunutkaan että ne vaikuttivat Paveliin tyynnyttävästi, ja että sekin tapa, millä opettaja häntä samassa tukisti, herätti jonkunlaista luottamusta ja miltei vahvasti sydäntä?

"Pelkää, sinä ilkimys, sinä uppiniskainen junkkari, pelkää!" jatkoi opettaja edelleen, katsoi julmasti poikaan ja heilautti merkitsevästi käsivarttaan. Pavel, joka ei ollut suvainnut kolmeen päivään lausua kenellekään halaistua sanaa, joka kolmeen päivään ei ollut katsonut ketään ihmistä kasvoihin, suuntasi aran katseensa opettajaan ja virkahti silmiään vilkuttaen ja puolittain nauraen:

"Mutta minäpä en pelkää."

Koulusalista oli aikaisemmin kuulunut mehiläispesäntapaista surinaa, sitte oli surina muuttunut äänekkääksi meluksi, ja paraikaa siellä tapeltiin paraimmista katsojapaikoista alkavassa näytelmässä. Opettaja murahti itsekseen ja ravisti uudelleen Pavelia:

"Vaikket pelkäisikään, niin huuda toki, huuda minkä jaksat, sen neuvon annan sinulle!" sanoi hän, avasi oven ja astui sisään. Samassa hiljeni elämä salissa, ei kuulunut enää kuin yksityisiä tyytyväisyyden

ilmauksia alkavasta nautinnosta; ystävällisesti tunkeiltiin toisiaan lähelle penkeissä, yleinen sopu vallitsi kaikkialla. Opettaja asetti Pavelin kateederin viereen ja katseli ympärilleen etsien raippaa. Kun hän ei sitä kohta löytänyt tai ei ollut löytävinään, huusi joku joukosta: "Siellä se on ikkunan nurkassa." Ääni tuli viimeiseltä riviltä ja huutaja oli Arnost, sen mökkiläisen poika, jonka luona Virgil asui vuokralla. Pavel näytti hänelle nyrkkiä, mikä nosti oppilasjoukossa suuttumuksen murinan. Toistasataa silmää katsoi vahingoniloisesti ja vihan innoin päivettynttä, ryysyistä poikaa. Hänen sappensa kiehui ja hän ajatteli itsekseen niin selvään kuin ajatella saattoi: "Mitä minä olen teille tehnyt? Minkätähden te olette minun vihollisiani?"

Habrecht vaati hiljaisuutta ja piti puheen, joka oli oppilaille hämmästyttävä pettymys. "Olette riemua täynnä. Minkätähden? Tuntuuko hyvältä että toinen saa selkäänsä? Malttakaapas! Se tulee koskemaan teihinkin! Jokainen teistä" — opettajan ääni aleni salaperäiseksi kuiskaukseksi ja hän ojensi hitaasti etusormensa kuulijakuntaa kohti — "jokainen, joka siellä nyt istuu ja on vahingonilosta puhkeamaisillaan, on pian tuskasta puhkeava. Jokainen, joka kurkistaa tänne ja katselee tätä selkäsaunaa, saa tuntea sen omassa nahkassaan ... omassa nahkassaan!" toisteli hän salaperäistä ennustustaan, joka näytti häntä itseäänkin värisyttävän. "Ja nyt katsokaa, mihin opettaja pystyy!"

Kaikki lapset kauhistuivat sitä ihmettä, mikä heitä tulisi kohtaamaan; vain syrjästä heitettiin arkoja silmäyksiä tuohon pelottavaan mieheen, jonka pitkässä, laiassa olennossa oli jotain aavemaista. Pojat tuijottivat lattiaan, tytöt peittivät kasvonsa esiliinoillaan.

Opettaja ryhtyi rivakasti toimeensa. Huimaavalla nopeudella pyöritteli hän vitsaa rangaistavan korvien ympärillä antaen sen jälkeen muutamia lyöntejä, jotka poika otaksui varsinaisen selkäsaunan alkajaisiksi. Mutta sen sijaan, että se olisi seurannut, keskeytti opettaja äkkiä toimensa sanoen: "Katsokaahan, lasinikin jo putosivat... Nosta ne lattialta... Rangaistuksesta voit kiittää tunnin loputtua."

Pavel tuijotti häneen tylsän kummastuneesti, odottaen yhä vielä varsinaista selkäsaunaa. Mutta silloinpa poika kuulikin sen jo saaneensa ja sai käskyn istuutua viimeisen penkin viimeiselle sijalle.

Opettaja veti nenäliinansa esiin, pyyhki hikeä otsaltaan, otti aimo hyppysellisen nuuskaa ja alotti opetuksen.

Arnost, joka punotti kuin krapu, kuiskasi naapurilleen: "Katsoitko?" — "Pikkusen", vastasi tämä. — "Tunsitko mitään?" — "Tuntuu selässä." — "Minun korviani kuumottaa." — Muuan pieni utelias tytöntyyppä, jonka silmä sattumalta oli osunut esiliinassa olevan reijän kohdalle ja siitä hiukan kurkistanut, tunnusti muutamille tovereilleen, että hänestä tuntui kuin hän olisi istunut herneitten päällä.

Oppitunnin päätyttyä aikoi Pavel poistua muiden kera, mutta koulumestari pidätti hänet, katsoi häneen kauvan tiukasti ja kysyi lopulta eikö häntä hävettänyt.

"Ei", vastasi Pavel hiljaa.

"Eikö? Vai ei? Olet siis kaiken häpysi kadottanut?"

Poika aikoi jälleen itsepintaisesti vaijeta, menettely jonka opettaja tunsikin ennestäänkin koulunsa kurjimpien oppilaiden kautta. Tähän asti hän oli jättänyt pojan oman onnensa nojaan, mutta tänään, jolloin hänen oli pitänyt häntä rangaista todistamattomasta rikoksesta, tunsikin hän tuota hylkiötä kohtaan myötätuntoisuutta. Pojan tila suorastaan koski häneen ja hän jatkoi katkerasti:

"Häpeässä kasvanut, niin todellakin *kasvanut*, — pian jo neljäntoista vanha — häpeään tottunut, ei enää tiedä miltä se tuntuukaan!"

"Tiedämpä jo!" virkkoi Pavel ja lapsen suupieliin ilmausi vanhan ihmisen kivettynyt katkeruuden piirre. Hän ei ollut käsittänyt, mitä opettaja oli aikaisemmin tarkoittanut noilla lyönneillään, jotka tuskin koskettivat häntä; mutta sen hän ymmärsi, että tämä keskustelu kosketti hänen viheliäiseen elämäänsä.

"Tiedämpä jo", toisti hän äänellä, jossa teeskennellystä reippaudesta huolimatta ilmeni syvä tuska.

Opettaja katsoi häneen tarkkaavasti. Poika oli kaiken viheliäisyyden perikuva! Luonto ei siihen ollut syypää — siinä suhteessa Pavel oli moitteeton ja terve. Sitä osotti leveä rinta, punaiset huulet ja vahvat, kellahtavat hampaat. Mutta luonnon hyvät tarkotukset olivat menneet hukkaan kovan työn, huonon ravinnon ja kaikellaisten laiminlyöntien kautta. Sellaisena kuin hän siinä seisoi: ruskeine, takkuisine pörhötukkineen, jonka vuoksi alati rinnoilla riippuva pää näytti luonnottoman suurelta, kuoppaisine poskineen, ulkonevine poskipäineen, laihoine luisevine ruumiineen, jota ympäröi ryysyinen, vihreä kesätakki, rääsyihin käärittyine jalkoineen, oli hän yhtä vastenmielisen kuin surkuteltavan näköinen, koskapa näytti jotenkuten itsekään tietävän viheliäisen tilansa. Opettaja vaikei pitkään, samoin Pavel, mutta pojan alahuuli venyi yhä pitemmälle ja hän alkoi vilkuilla oveen päin, ikäänkuin etsien tilaisuutta

poistuaakseen.

Silloin virkahti opettaja vihdoinkin: "Älä ole niin typerä! — Kun olet koulusta poissa tuolla ulkona, pitää sinun ajatella miten pääsisit sisään, eikä silloin kuin olet sisällä, miten pääsisit ulos". Pavel säpsähti. Tämä oli taasen aivan käsittämätöntä ja viittasi siihen käsitykseen, mikä kansalla yleensä oli koulumestarista: että tämä kykeni ihmisten ajatuksia lukemaan.

"Mene", jatkoi opettaja, "ja tule takaisin huomenna ja ylihuomennakin, ja jos teet niin kahdeksan päivää peräkkäin, saat minulta parin oikeita saappaita."

Saappaat! — Semmoiset kuin talonpoikainkin lapsilla? Oikeat pitkävartiset saappaat? Pitkin kotimatkaa toisti Pavel lakkaamatta noita sanoja, se tuntui suorastaan satumaiselta. "Oikeat saappaat!" Hän unohti innoissaan senkin, että oli aikonut antaa Arnostille selkään; seisoi seuraavana aamuna koulunoven ulkopuolella jo ennen kuin se avattiinkaan ja ahersi pitkin tuntia tulisella innolla. Eikä hän ottanut kuuleviin korviinsaakaan Virgilin ja hänen vaimonsa jyrkkiä varoituksia, joiden tarkoitus oli pakottaa häntä menemään tehtaaseen työhön sen sijaan että suotta koulussa huvitteleisi. Tosin pakotuskin oli hiukan salamyhkäistä, sillä julkista pakkoa he eivät rohjenneet käyttää estääkseen poikaa talvisaikana koulua käymästä, sehän olisi liian huomattavasti poikennut kunnan kanssa tehdystä sopimuksesta.

Kului niin nuo seitsemän päivää, ja viimeisen iltapäivänä tuli Pavel juoksujalassa kotiin, kummassakin kädessä uusi saapas.

Vinska oli yksin kotona, kun Pavel astui sisään. Hän tarkasteli poikaa, kun tämä asetti nuo kiiltävät jalkineet tulisijan nurkkaan ja meni sitte itse jonkun matkan päähän vaipuen hiljaiseen ihailuun. Iloa eivät nuo katkerapiirteiset kasvot voineet ilmaista, mutta ne näyttivät tavallista vilkkaammilta ja niissä kuvastui jonkunlainen kömpelö tyytyväisyys.

Kerran hän astui lähemmäksi, kohotti ilmaan toista saapasta, hankasi sitä hihallaan, suuteli ja pani jälleen paikoilleen.

Asuinhuoneesta kajahti silloin äänekäs ivanauru. Vinska astui kynnykselle ja nojaten hartioitaan ovipieltä vasten (ovea ei ollutkaan huoneen ja porstuan välillä) kysyi hän:

"Mistä olet saappaat varastanut, roikale?" Poika ei edes kääntänyt päätänsä häneen päin, vastauksesta ei puhettakaan. Mutta kun Vinska yhä uudisti ja uudisti kysymyksensä, härnäsi Pavel lopulta takaisin:

"Varastanut, aivan niin, varastanut!"

"Aasi!" jupisi tyttö. "Nythän sen itsekin myönnät."

Vinskan harmaat silmät siirtyivät mielitekoisesti vuoroin saappaisiin, vuoroin omiin, siromuotoisiin paljaisiin jalkoihinsa. Pavel oli kyykistynyt maahan uuden kallisarvoisen omaisuutensa viereen. Tuntui kuin hänen pitäisi sitä suojella lähenevältä vaaralta ja hän koetti rohkaista itseään. Vinska kallisti päätänsä, hymyili äkkiä pojalle, joka katsoi häneen uhmaten ja laverteli mielistelevästi:

"Kuulehan, sano mulle mistä olet ne saanut?" Pavel ei ymmärtänyt mitä hänelle nyt tapahtui. Tuolla samalla äänellä oli hän äskettäin kuullut Vinskan puhuttelevan Peteriä, joka oli hänen rakastajansa. Kuumat aallot kohosivat hänen rintaansa, hän ahmi silmineen viekottelevaa asuinkumppaniaan ja luuli tuota ahdistavaa tunnetulvaa haluksi rynnätä hänen kimppuunsa, antaakseen tytölle perinpohjaisen selkäsauunan.

Kaiken tuon ohessa hän ei liikahtanut paikaltaan, avasihan vain sangen vastahakoisesti huulensa ja sanoi:

"Opettaja on ne minulle antanut." Vinska alkoi hiljaa kikittää: "Vai niin — vai se! Kun olet ne häneltä saanut, silloin ei sinulla mitään olekkaan."

"Mitä — eikö mitään?"

"Ei kerrassaan mitään! Huomenaamuna, kun heräät, ovat saappaat kadonneet."

"Kadonneet?... Mikseivät nyt heti!"

"Niin vaan on: mitä opettaja antaa lahjaksi, se ei säily yön yli. Tiedäthän että hän on noita."

Pavel innostui: "Tiedän ettei hän ole mikään noita."

Tyttö nyrpisti halveksivasti huuliaan: "Sinä pölhö! Hän oli kolme päivää kuolleena kirstussa, eikö niin?"

Ja tietäähän jokainen lapsikin että se, joka on kolme päivää kuolleena, on ennättänyt oppia manalassa koko joukon paholaisen temppuja."

Pavel tuijotti sanaakaan sanomatta tyttöön ja häntä alkoi pelottaa. Vinska haukotteli, painoi poskeaan olkapäätä vasten ja sanoi hetken päästä niin huolimattomasti, kuin olisi kertonut vanhaa, sata kertaa ennen kuultua juttua:

"Vanha sokea Marska, joka kuoli viime vuonna täällä luonamme, sai häneltä myöskin parin kenkiä. Illalla hän pani ne sänkynsä viereen ja kun aikoi aamulla vetää ne jalkaansa, olikin niiden sijalla vadin kokoinen sammakko."

"Se ei ole totta!" huusi Pavel. Kuuman ja kylmän väreet risteilivät hänen ruumiissaan ja harmin kyyneleet tulvahtivat silmiinsä.

Vinska heitti häneen ylenkatseellisen silmäyksen ja kääntyi takaisin asuinhuoneeseen.

Illalla koetti Pavel pysyä valveilla, voidakseen vartioida aarrettaan. Hän rukoili toisen "isä-meidän" toisensa perästä manatakseen pahojahenkiä loitos. Kaikesta huolimatta hän vaipui kuitenkin uneen ja kun hän heräsi seuraavana aamuna, oli Vinskan ennustus käynyt toteen — saappaat olivat kadonneet.

IV.

Pavel ei maininnut sanallakaan onnettomuudestaan kenellekään. Kun Vinska veitikkamaisesti hymyillen kysyi saappaita, viritti poika häntä kohti sellaisen iskun, että tyttö juoksi huutaen pakoon. Koulutovereinsa kysymyksistä hän niinikään suoriutui nyrkeillään. Pahimpaan pulaan joutui Arnost, joka siitä syystä kävi valittamassa opettajalle. Siellä hän ei kuitenkaan voittanut mitään, sillä opettajan omituisuuksiin kuului että kaikki hänen oppilaittensa toisiaansyyttelemiset kaikuivat kuuroille korville. Viikon päästä ei Pavelia enää nähty koulussa; hän meni vapaaehtoisesti tehtaaseen ja työskenteli siellä aikaisesta aamusta myöhäiseen iltaan. Useita kertoja lähetti opettaja hänelle käskyn tulla jälleen kouluun, mutta kun siitä ei ollut apua, meni hän vihdoinkin itse omassa persoonassaan Virgilin asuntoon poikaa hakemaan. Paimenen vaimo otti hänet vastaan äänekkäillä valituksilla ennenkuin opettaja ennätti sanoa halaistua sanaa. Viiden minuutin päästä tuntui opettajasta kuin hän olisi seisonut tippuvan räystäään alla, mutta vesipisarain asemesta putoili täällä haulia. Hänen väsynyt ja särkevä päänsä oli mennä aivan sekaisin.

Vaimo huusi Jumalaa ja kaikkia pyhimyksiä todistamaan heidän kärsimyksistään. Ei, hän ei ollut voinut aavistaa minkä ristin otti hartioilleen suostuessaan ottamaan luokseen hirtetyn miehen ja kuritushuoneessa olevan vaimon lapsen. Paljo hän oli elämänsä aikana nähnyt, mutta ei mitään niin kelvotonta kuin tuo poika. Jokainen sana, minkä se puhuu, on petosta ja valetta. Eikö hän ollut kertonut sitäkin, että hänen hoitajansa koettivat estää häntä koulua käymästä ja että he pidättivät hänen viikkopalkkansa, jonka hän tehtaalla ansaitsee?

Ja kauhun valtaamana lisäsi hän, ilkeät silmät selällään ja katse merkitsevästi vieraaseen iskettynä:

"Ja eikö hän puhu aivan toisellaisistakin ihmisistä kuin meistä raukoista — kunnioituksella sanoen julmia juttuja?"

Opettaja veti esiin nenäliinansa, painaen sillä paljasta päälakeaan. Hän tunsu ne huhut, jotka hänestä liikkuvat; toisinaan ne häntä harmittivat, toisinaan huvittivat siinä määrässä, että hänen teki mieli antaa niiden uskottavuudelle vain yllykettä. Tänään ne taasen harmittivat ja hän teki ehkäisevän kädenliikkeen:

"Vait, vai! Pitäkää suunne kiinni!"

"Oi pyhä neitsyt, minäkö!" huusi vaimo. "Minä en puhu enää sanaakaan, ennemmin puren kieleni poikki... Sanon ainoastaan ettei teidän, herra opettaja, pitäisi enää rahtuakaan välittää tuosta lurjuksesta... Ja ne kauniit saappaat! Kahta päivääkään ne eivät olleet hänen hallussaan."

"Vai niin, missä ne sitte ovat?"

Virgilova (näin häntä kylässä nimitettiin) syyti suustaan uuden sanatulvan: "Mihinkä saappaat ovat joutuneet, sitä voi herra opettaja kysyä juutalaiselta, jolle poika ne möi. Juutalainen tietysti kieltää koko asian." Hän huusi tämän kaiken niin kimakalla äänellä, että Habrecht aivan kuurona ja korviaan

pidellen poistui hökkelistä. Muutaman askeleen päässä hän kuitenkin pysähtyi, kääntyi ympäri ja käski vaimon ehdottomasti lähettämään Pavelin seuraavana aamuna kouluun. Hän lupasi toimittaa asian ja teki sen siten, että illalla kertoi Pavelille opettajan käyneen siellä ja jyrkästi kieltäneen hänen enää tulemasta silmiensä eteen.

Varotus oli tarpeeton, Pavel väisti ilman sitäkin jo sadan askeleen päässä opettajan tieltä syrjään. Vinskaa hän sitä vastoin seurasi uskollisesti ja totteli häntä kuin vihainen koira, joka on herraansa tyytymätön, aina uppiniskainen, mutta kuitenkin aina alistuva. Tytön tahto täyttyi kaikessa: Pavel juoksi hänen asioitaan, hänelle hän varasti puita metsästä ja munia talonpoikien ladoista. Vinska ymmärsi pitää hänet kokonaan vallassaan.

Ja kaiken tämän ohessa, mitä Pavel muuten toimittikin ja minne menikin — yhtä asiaa ei hän milloinkaan unohtanut, erästä kierrosta ei milloinkaan jättänyt tekemättä. Jokaino päivää hän saapui linnanpuutarhan portille, katseli sieltä pihaan ja tähysteli rakennuksen ikkunoihin. Alussa toivonsekaisen kaipuun kannustamana, sittemmin, kun toivo vähitellen sammui, pelkästä tottumuksista.

Eräänä kauniina toukokuun iltapäivänä, tullessaan taasen tavalliselle vartiopaikalleen, hän näki puutarhanportin suureksi hämmästykselleen selki seljällään. Sisäänkäytävän pylväiden luona oli paroonittaren ajopelit, katolliset vaunut, joiden eteen oli valjastettu pari lihavaa, täplikästä kimoa. Palvelijakunta hyöri kumarrellen ja niijaillen vaunujen ympärillä, joiden taakse oli kapsäkki kiinnitetty. Nyt sulettiin vaunujen ovet, lakeija hyppäsi kuskin viereen, raskas kapsäkki huojahti vieterellä ja ajopelit läksivät liikkeelle. Ne kaarsivat hiljaista ravia pihan läpi, kääntyivät hitaasti portinkulmauksessa ja vierivät kylätielle. Pavel heitti pikaisen silmäyksen ohikiitävien vaunujen ikkunasta sisään ja pysähtyi äkkiä kuin soaistuna. Hän painoi kasvoina muuria vasten, sulki silmänsä ja näki kuitenkin, näki suletuinkin silmin selvästi mitä äsken oli nähnyt avoimin — paroonitar ei ollut yksin ihmeteltävissä vaunuissaan, vaan hänen vieressään istui pieni, kauniisti puettu neiti, päässään pieni hatunhattara. Kasvot olivat tutut — Miladan kasvot, vaikka posket niin pyöreät ja rusottavat, ettei hänen sisarellaan milloinkaan ennen sellaisia.

Äkkiä oikasihe poika ja alkoi juosta rajusti vaunujen jälestä. Ne olivat juuri tehneet käännöksen ja vierivät nyt jarrun hillitseminä aivan hitaasti linnanvuoren rinnettä alas. Pavel juoksi suoraan vihreän niityn poikki, ennätti tielle ennen vaunuja ja odotti tiepuolella sykkivin sydämin. Ajopelit lähestyivät kitisten ja ratisten, poika kurottautui, kurkisti vaunujen sisään ja huomasi siellä istuvan saman rakastettavan olennon kuin äskenkin. Nytpä hänkin tuli huomatuksi ja korviinsa kaikui Miladan riemukas huuto: "Pavel, Pavel!" Pieni tyttö heittäytyi vaununikkunaa vasten sellaisella innolla, että ruutu sälähti kappaleiksi. Samassa pysähtyivät vaunut ja palvelija yritti laskeutumaan kuskilaudalta. Äkkiä komensi paroonitar: "Istukaa paikoillanne, eteenpäin; ajakaa poika tiehensä!" Piiska vingahti Pavelin korvien ympärillä ja vaunujen sisästä kuului äänekkäitä tuskanhuutoja ... niiden lomassa vakavaa, lempeää puhuttelua. — Pavel näki että vanha rouva oli vetänyt lapsen puoleensa ja että tyttö itki hänen sylissänsä. Tuo itku meni hänen luittensa ja ytimiensä läpi, tuon itkun pitää tauvota, hänen pitää tehdä siitä loppu.

Ja niin hän yhtäkkiä remahti raikkaaseen, vallattomaan nauruun ja alkoi, pysyttäytyen sopivan matkan päässä kuskin piiskasta, tehdä kömpelöitä kuperkeikkoja ja hyppyjä minkä kerkesi. Kun hän vihdoin hengästyneenä herkesi kujeilustaan, alkoi hän nauraa tyttöselle, tehden jos jonkinlaisia eleitä, kunnes sisar purskahti iloiseen nauruun. Oi, kuinka hänen sydämensä sykähti, kuullessaan taas kerran hänen rakkaan naurunsa.

Vaunut loittonivat yhä kauvemmas.

Pavel ei enää juossut eikä hyppinyt. Hän astui hitaasti eteenpäin, ja saapuessaan suuren vuoren juurelle, näkyivät kimot jo ennättäneen sen kukkulalle. Vaivaloisesti nousi poika rinnettä ylös ja vaipui sinne päästyään maahan tykkivin ohimoin, punerva valohuikasu kuumeisissa silmissään. Edessään levittihe auringonvalossa välkkyvä tasanko ja tuolla kaukana oli kaupunki, jonka jotkut yksityiset rakennukset hohtivat lumivalkoisilta ja kirkontornien kullatut huiput tuikkivat kuin tähdet keskipäivän sinisellä taivaalla. Kaupunkiin johtava tie pujottelihe kiemuroiden vihreiden vainioiden halki ja tiellä vierähti musta pilkku, jota Pavel seurasi katseillaan niin innokkaasti, kuin hänen sielunsa autuus olisi riippunut siitä, ettei se häipyisi näkyvistä. Kun vihdoin kuitenkin kävi niin, kun pieni pilkku katosi niittyjen varjoon eikä enää uudelleen ilmaantunut, heittäytyi Pavel pitkäkseen maahan ja jäi makaamaan liikkumattomana kuin kuollut... Hänen sisarestaan oli tullut neiti ja hän oli lähtenyt kaupunkiin. Kun Pavel tästälähtien kulkee puutarhanportin ohi, ei hänen enää kannata sisään kurkistaa.

Katkeralta ja lohduttomalta tuntui pojasta ainoan ilonsa menettäminen. Mielellään hän olisi itkenytkin, jos olisi osannut, taikka kuollut siihen paikkaan. Pavel oli usein kuullut muitten ihmisten ja oman isänsä toivottelevan häntä kuolleeksi, mutta itsestään se oli tuntunut kauhealta — nyt hän sen

sijaan suorastaan ikävoi kuolemaa. Ja kun ihminen kerran sitä itse toivoo, silloin ei loppukaan voi olla hyvin kaukana, ajatteli hän itsekseen. Eikö hänen omassa vallassaan ollut jouduttaakin sen tuloa? Olihan niitä kaikellaisia keinoja. Voihan esimerkiksi pidättää henkeään; se ei ole mitään vaikeata, koko asia vaatii vaan kylliksi kestävyyttä. Pavel ryhtyi heti jäykän päättävästi kokeeseen, mutta kun hän painoi päänsä maata vasten, liikkui samalla jotain läheisyydessä ja hän kuuli hiljaista, siipien räpytystä muistuttavaa suhinaa. Pavel katsoi ympärilleen...

Muutamien askelien päässä istuu pesänsä reunalla peltopyy, silmät kauhua täynnä tähdättyinä erääseen viholliseen, joka lähestyy hiipien ruohikon läpi. Se oli uhkaava, harmaa kissa. Nyt se seisoo aivan pesän vieressä ja Pavel näkee miten se nuolee suutaan, kyyristäytyy ja valmistuu hyökkäykseen. Yksi ainoa siipien ponnahtus vaan, ja lintu olisi pelastunut vaarasta, mutta se ei liikahtanut paikaltaan. Huolissaan linnun kohtalosta oli Pavel unohtanut kaikki itsemurha-aikeensa. — Lennä, lennä, tyhmyri! ajatteli hän itsekseen. Mutta sen sijaan että olisi paennut, kyykistyi peltopyy vieläkin syvempään pesänsä suojaksi ja seurasi tummine silmineen hyökkääjän jokaista liikettä. Pavel irrotti maasta savikokkareen, juoksi äkkiä ylös ja lennätti sen niin voimakkaasti kissan päähän, että eläin pyörähti keränä ympäri ja sokaistuna ja pärskyttäen juoksi tiehensä.

Poika katsoi kissan jälkeen, tuntien samalla sekä surua että mielihyvää. Hän oli itse kokenut suurta surua ja hän oli tehnyt hyväntuon. Heti sen jälkeen, kun hän viheliäisenä ja hylättynä oli ollut valmis kuolemaan, alkoi hänessä hämärtää aavistuksentapainen tunne sielussaan uinuvasta voimasta ... toisesta, korkeammasta kuin se, mikä perustui voimakkaisiin käsivarsiinsa ja synkkään uhmaansa. Mikähän se olikaan? Epäselvänä nousi tämä kysymys hänen hämärästä käsitemaailmastaan ja poika vaipui tähän saakka outoon, työlääseen mutta kuitenkin mieluiseseen mietiskelyyn.

Hänet herätti unelmistaan voimakas huuto: "Pavel, Pavel; tulehan tänne!"

Tiellä seisoi opettaja, joka oli tavallisella iltapäiväkävelyllään ja joka jo jonkun aikaa oli pitänyt poikaa silmällä. Kädessään hänellä oli ryhmysauva, jonka piilotti nopeaan selkänsä taakse Pavelin lähestyessä.

"Mitä teet, onneton?" kysyi hän. "Luulenpa sinun ryöstävän peltopyyn pesiä?"

Pavel vaikenä, niinkuin oli tapansa aiheettomia syytöksiä kuullessaan, ja koulumestari jatkoi uhkaavasti:

"Älä suututa minua, vaan vastaa... Vastaa, sanon minä sinulle!"

Ja kun poika jatkoi vaitioloaan, kohotti opettaja äkkiä sauvansa ja suuntasi Paveliin iskun, jota tämä ei väistänyt, vaan alistui vastustamatta vastaanottajaksi.

Habrechtin sydäntä sykähytti samassa sekä myötätuntoisuus että katumus.

"Pavel!" sanoi hän lempeän surullisesti. "Valitettavasti kuulen sinusta ainoastaan pahaa — olet huonoilla jäljillä; mikä sinusta lopulta tulee?"

Tämä tunteenpurkaus ei poikaa liikuttanut, päinvastoin: hänen vihaansa tuota vanhaa noitaa kohtaan, joka oli hänet pettänyt, sekaantui vielä koko joukko halveksimista.

"Mikä sinusta lopulta tulee?" toisti opettaja.

Pavel oikasihe, nosti kädet puuskaan lanteille ja ilvahti:

"Varas!"

V.

Paroonitar palasi kotiin vielä saman päivän illalla, mutta yksin. Hänen kaupunkimatkinsa uudistui joka viikko kaiken kesää ja pian tiedettiin kylässä että hänen käyntinsä tarkottivat hurskasten sisarten luostaria, jonka johtajatar oli hänen hyvä ystävänsä ja jolle hän oli uskonut pienen Miladan kasvatuksen. Luostari oli suuressa maineessa, ja kun Pavel kuuli että sisarensa oli päässyt sinne kasvatiksi, tunsu hän sydämessään iloa ja ylpeyttä sekä kiitollisuutta paroonitarta kohtaan, jopa koetti olla jonkun aikaa Vinskan kehotuksista ja omasta halustaan huolimatta varastelematta puita linnan metsästä.

Mutta sitä ei kestänyt kauvan. Vanhan metsäherran jouduttua eläkkeelle ja hänen poikansa astuttua

sijaan, kiellettiin pääsy metsään kokonaan kaikilta syrjäisiltä. Uusi säädös herätti suuttumusta ja kiihotti vastarintaan. Niin muodostui mökkiläisten lapsista kokonainen varasjoukkio, jonka luonnolliseksi johtajaksi tuli Pavel. Pienissä parvissa läksivät he retkilleen, iloisina, rohkeina ja viekkaina. He tunsivat piilopaikat ja salaiset polut paremmin kuin itse metsänvartija ja riensivät jännitetyin mielin seikkailuunsa, joka voi päättyä vain kahdella tavalla. Joko he palasivat onnellisesti kotiin, selässään kantamus varastettuja puita, saaden palkakseen kiitokset ja lämpimän illallisen, taikka joutuivat metsässä kiinni ja saivat selkäänsä, ensinnäkin itse paikalla varkaudesta ja sitten kotona siitä, että olivat niin huonosti asiansa suorittaneet. Viimemainittu kohtalo koitui useimmiten Pavelin osaksi, sillä hänen tehtävänsä oli paluuretken suojeleminen ja hänet jätettiin huoletta pulaan, kun oltiin varmoja hänen vaiteliaisuudesta. Pavel ei ilmaissutkaan koskaan muita yrityksen osanottajia, ja vaikka hän olisi sen tehnytkin, niin kukapa olisi uskonut moisen ilkimyksen puheita.

Hänen maineensa kävi päivä päivältä kurjemmaksi. Jos metsässä tehtiin mikä ilkeytä tahansa, niin se luettiin hänen syykseen. Jos siellä tavattiin viritetty ansa, niin se oli hänen laittamansa; jos talonpojat kaipasivat kanojaan, potaattejaan, päärynöitään j.n.e. — hän ne kaikki oli varastanut. Ja jos joku häntä näistä asioista moitti, silloin poika seiso jähkänä ja tuijotti äänetönnä puhujan kasvoihin. Vanhemmat ihmiset eivät enää rohjenneet häntä moittiakkaan; arvelivat hänen voivan ruveta kostoksi vielä heitä kivittelemään. Lopulta hän esiintyi kaikille niin huonossa valossa, että Virgilin perhe häneen verraten oli kuin itse viattomuus.

He eivät tulleet koskaan ajatelleeksi että Pavelin, kyetäkseen suorittamaan kaikki nuo lukemattomat konnantyöt, joista häntä syytettiin, olisi pitänyt olla satakätinen ja tuhatjalkainen. Hän itse pääsi vähitellen asian perille, ja hänen mielessään sikisi rajaton ylenkatse tuota tyhmyyttä kohtaan, joka oli valmis panemaan kaikki hänen syykseen. Hän alkoi käyttää jonkinlaisella nautinnolla hyväkseen jokaista tilaisuutta ärsyttääkseen noita pelkurimaisia ja vihamielisiä kyläläisiä, ja niinkuin muut iloitsevat heille osotetusta kunnioituksesta, niin hän iloitsi heidän vihamielisyydestään. Hän teki mitä suinkin voi yhä vahvistaakseen tuota vihaa, eikä ollut avomielinen edes papille rippituolissa.

Aika kului, kesä läheni loppuaan; jo joutui syyskuun ensimmäinen päivä, jota vietettiin suurena kirkkojuhlanä. Vielä edellisenä vuonna oli Pavel tunkeutunut ihmisjoukon läpi ja messun aikana polvistunut avojalkaisena ja ryysyisenä talollisten lasten kanssa alttarin eteen. Tänäpä hän ei edes astunut kirkkoon, vaan pysyttäytyi sen ulkopuolella kuin kerjäläiset ja kulkurit, joiden joukkoon hän pukunsakin puolesta hyvin sopi. Hänen entisvuosina liian pitkä, vihreä takkinsa ulottui nyt ainoastaan vyötäisiin ja oli suurine ja pienine paikatilkkuneen oivallinen mallikokoelma Virgilovan vanhoista vaatteista. Paljas rinta paistoi karkean paidan aukeamasta ja likaisenharmaat, kutistuneet pellavahousut olivat vedetyt niin korkealle polvien yläpuolelle, kuin olisi niiden omistaja juuri aikonut kahlata puron yli.

Pavel seiso nojaten pappilan puutarhanaitaan, käsivarsi koholla sivulletaivutetun pään yli ja seurasi välinpitämättömin katsein kirkkoväen ohikulkua. Siinä tuli ryhmä poikia ja tyttöjä; viimemainitut menivät suoraan kirkkoon, edelliset jäivät seisomaan tien viereen pystytetyn markkinakojun luo, tarkastaen sen tavaroita yhteensoittoa odottaessaan. Muuan heistä, nuori pienenlääntä mies, jolla oli rumat, litteät kasvot, oli muita huomattavampi pöyhkeän käytöksensä vuoksi. Hänellä oli hienot vaatteet puoleksi kaupunkilaiskuosia ja hänen mustaan takkiinsa oli paljaasta hyvinvoipaisuudesta käytetty niin paljon kangasta, että se pullotti edestä kuin tynnyri ja muodosti taakse komean kissanköyryn. Toiset pojat kohtelivat kyläkeikaria huomaavasti ja koettivat pienestä pilanteonhalusta huolimatta pysytellä hänen kanssaan hyvissä väleissä. Olihan se luonnollistakin. Hänhän oli Peter, kunnanesimiehen ainoa poika, seudun suurimman ja vankimman talonpoikaistalon perillinen.

Jo kuului ensimmäinen kellonsoitto; väkeä ei enää kulkenut kirkkoon suurissa laumoissa, ainoastaan jotkut myöhästyneet riensivät kiireistä vauhtia kylätietä myöten. — Aivan viimeisenä ja yksin läheni Vinska, vetäen pian puoleensa Peteriä ympäröivän joukon huomion.

"Hei vaan!" huudahti joku. "Onpas Vinska tänään korea! — Miten muhkea huivi hänellä on! — Totta toisen kerran, eikö se olekin silkkiä! — Ja sillä on päällään ainakin kuusi hametta! — Ja miten häveliään näköinen se on — oo pyhä neitsyt!"

Jokaisella oli hänestä sana sanottavana, joko moite tai moitettakin purevampi mielistely. Ainoastaan Peter vaikenä tähystellen tarkkaavasti muuatta lintua, joka oli Vinskan lähestyessä lähtenyt lentoon pappilan puutarhanportin pylvään päältä. Tyttö häipyi pian kirkonoven luona seisovaan ihmisjoukkoon. Pojat seurasivat jälessä ja Pavel kuuli muutaman sanovan toiselle:

"Haluaisinpa tietää mistä Virgilin tapainen vanha vääräsäärinen ukonkutale on saanut noin kauniin tyttären."

Puhuteltu veti suutaan hymyyn: "Ja minä puolestani", vastasi hän, "haluaisin tietää mistä tuon ukonkutaleen tytär on saanut niin kauniit vaatteet."

Oli kuitenkin yksi, joka ei ollut huomannut noita kauniita vaatteita eikä koko Vinskasta muutakaan kuin hänen jalkansa tai oikeammin saappaansa. — Se oli Pavel. Puoleksi unohtunut, suuren ilon ja katkeran surun muisto oli taas herännyt hänen sielussaan, ja hän muisteli sitä hitaalla, itsepintaisella tavallaan.

Kuu Vinska häntä haukkui, lopetti hän tavallisesti seuraavilla sanoilla: "Ja tyhmä sinä olet, tyhmelini, tyhmin koko kylässä!" Pitkiin aikoihin eivät nuo sanat olleet vaikuttaneet häneen mitään, vasta viime aikoina olivat ne alkaneet harmittaa ja hänestä tuntui kuin niissä olisi ollut jonkun verran totta. "Tyhmä", mutisi hän raapaisten otsaansa, — "vaan en kuitenkaan niin tyhmä, kuin tuo tytönriekale luulee." Ei kuitenkaan niin tyhmä, että hänen mielestään olisi tykkönään hävinnyt muisto siitä, mitä oli tapahtunut vuosi sitten, ja ettei jo silloin herännyt epäluulo voisi leimahtaa uudelleen kahta voimakkaampana.

Jumalanpalvelus kesti kauvan. Aurinko oli jo korkealla taivaalla, kun laulu ja soitto vihdoin taukosi ja ihmisjoukko suoltautui kirkosta ulos yhtä kiireisesti kuin äsken sisään. Pavel tähysteli sitä yhtä, vaan ei saanut häntä näkyviinsä edes silloinkaan, kun kansanjoukko jo oli hajaantunut ja osa ympäröi markkinakojua, toinen osa harvoin, helposti tarkastettavin ryhmin astui pitkin kyläkatua. Vinska oli kuin kadonnut, ja hänen kanssaan Peter.

Messun jälkeen olisi Pavelin pitänyt mennä kotiin ajamaan Virgilin kanssa karjaa laitumelle, mutta nyt se ei johtunut hänen mieleensä. Hän kuleksi lähiseudun metsässä ja vainioilla hakien Vinskaa. Raivonsekainen levottomuus riehui hänen rinnassaan ja vihdoin alkoi nälkäkin ahdistaa.

Illemmalla hän tuli kapakan luo, jonka ulkopuolella pidettiin hauskaa elämää. Juopot lauloivat, pojat löivät painia, pikkutyttöjä hyppi piirissä symbalin ja viulujen mukaan, joiden ääni tunkeutui avoimesta ovesta kadulle. Uteliaat joukot piirittivät tanssituvan ikkunoita, katsellen mitä sisässä tapahtui ja viskellen kompasanojaan. Pitkällisen taistelun jälkeen vallotti Pavel vihdoin itselleen paikan heidän keskuudessaan ja näki tanssivien parien pyörivän hämyisessä, niukasti valaistussa huoneessa. Aivan lähellä sitä ikkunaa, jonka ääressä Pavel seiso, pyöritteli Peter Vinskaa. Hän näytti olevan jo hyvässä nousuviinassa, oli heittänyt takin päältään ja sen mukana ylhäisen käytöksensäkin. Peter paitahihasillaan oli yhtä jokapäiväinen ilmiö kuin mikä renginretus tahansa.

Vinska, hänen käsivarteensa nojautuneena ja katse häveliäästi alas suunnattuna, karahti tulipunaiseksi sanoista, joita Peter hänelle kuiskasi, ja suudelmista, joita hän häneltä ryösti.

Tämän nähdessään unohti Pavel nälkänsä — hänen malttittomuutensa haihtui erään toisen, raivoavan, hänelle käsittämättömän tuskan tieltä. Hän väentelihe kuin peto häkissä ja kurkustaan tunkeusi kamala mylvinä.

Ympärillä seisovat pelästyivät ja hänet työnnettiin syrjään, eikä hän vastustellutkaan, vaan hiipi alkavassa hämärässä hitaasti tiehensä kolkkoa kotiaan kohti. Mökistä loisti häntä vastaan harvinainen valo: palava kynttilä. Se oli asetettu ikkunanlaudalle ja sen valossa istui tuvan penkillä Virgil vaimoineen, välillään lautasellinen paistia ja viinapullo. Vanhukset olivat hyvällä tuulella, istuivat, söivät ja joivat. Pavel katseli heitä hetkisen pihalta, kääntyi sitte ympäri ja astui alas mökin kohdalla olevan solatien suulle, jossa oikasihe pitkäkseen sisäänkäytävän kuluneille tiiliportaille, päätään ovea vasten varaten.

Siten olisi hänen pakostakin herääminen Vinskan kotiintullessa, vaikkapa sattuisi nukkumaankin. Tunnit kuluivat. Ikkunalla palavan kynttilän heikko valo sammui. Taivaalla kiitivät pilvet ja niiden varjostama kuu muistutti Pavelia siitä talviyöstä, jolloin hän oli lähtenyt Miladaa vapauttamaan.

Mikä narri hän oli silloinkin ollut — minkälaisena narrina kulkenut tähän päivään saakka!

Siitä ainoasta, joka ei ollut häntä milloinkaan häväissyt, ainoasta, joka oli osottanut hänelle hyväntuon, hänestä hän oli kääntynyt tyhmän epäluuloisena ja antautunut valheelliselle naiselle, joka oli käyttänyt häntä hyväkseen, varastanut häneltä ja nyt nauroi hänelle... Oih — aivan varmaan sekä nauroi että pilkkasi! Vinska oli niin karkäs ivaamaan paljoa vähäpätöisemmistäkin asioista kuin mihin hänen rajaton tyhmyytensä antoi aihetta.

"Mitä minä hänelle teen?" kysyi hän äkkiä ja vastasi samalla: "Lyön kuoliaaksi!"

Ei mitään mietiskelyä — mitä vielä? Hänen sielussaan ei ollut vähintäkään tuskaa, ei pienintäkään epäroimista, eipä edes epäilystä siitä voisiko myös toteuttaa nopeasti tekemänsä päätöksen.

Hän nousi, avasi hiljaa mökin oven, otti Virgilin sauvan tulisijalta ja asetti sen viereensä, istuutuen entiselle paikalleen entiseen asemaansa.

Nyt hän rauhottui aivan täydellisesti, sulki silmänsä ja nukkui. Ei syvästi, vaan tuommoista horros-

unta, jommoista oli tapansa nukkua öisin ulkona hevoslaitumella.

Aamun sarastaessa keveät askeleet hänet herättivät. Se oli Vinska. Hilpeänä ja velton tyytyväisenä saapui hän paikalle, viattoman veitikkamainen ilme kasvoillaan, viivytteli hetkisen nähdessään Pavelin makaavan, nousi hiljaa portaille ja kumartui sysätäkseen hänet syrjään. — Silloin tarttui tämä tytön jalkaan ja veti hänet maahan. Vinska kaatui sanaakaan sanomatta, mutta nousi samassa polvilleen kun Pavel tavotti sauvaa... Yksi ainoa katse pojan kasvoihin ajoi veren hänen poskiltaan.

"Pavel", änkytti hän, "mikä sinun on — ethän toki aijo lyödä minua?"

Vinska nojautui molemmin käsivarsin pojan rintaa vasten katsoen häneen tuskallisesti ja vavisten.

"Lyödäkö? En — *tapan* sinut!" vastasi hän kääntäen päätään välttääkseen hänen rukoilevaa katsettaan. "Mutta vedä ensin saappaat jalastasi!"

"Pyhä äiti! Saappaidenko tähden aijot ottaa henkeni?"

"Niin!"

"Älä huuda noin... Vanhukset heräävät."

"Yhdentekevää."

Tyttö puristautui häntä lähemmäksi ja arka hymyily väreili hänen huulillaan. "He tulevat avukseni, miten voit silloin lyödä minut kuoliaaksi? Ole nyt hiljaa, ole hyvä."

Pavel koetti irtautua hänen syleilystään, syleilystä, joka toiselta puolen täytti hänet autuilla onnen tunteilla, toiselta puolen häntä kuohutti. Häntä raivostutti että suuttumuksensa tyttöä kohtaan tuntui hiukenevan hänen hyväilyhinsä. "Hirtehin!" huusi hän.

"Älä pauhaa", varotti Vinska. "Mitä hyötyä sinulla on siitä, että tänne juoksee ihmisiä? Ole hiljaa! Minun puolestani saat lyödä minut vaikka kuoliaaksikin, mutta ole hiljaa — lyö minut sitte kuoliaaksi, sinä tyhmä poika" — ja nyt hän jo nauraa kikitti tyytyväisenä ja voitonvarmana.

Sotkuisten suortuvain väliltä, jotka riippuivat Pavelin silmille, välähti katse, jonka synkkä tuli sai tytön uudestaan värisemään. — Hänen edessään ei enää ollutkaan typerä poika, vaan aikaisinkypsytynyt mies, ja vaistomaisesti pelastautui hän — hänen syliinsä.

"Älä tee minulle mitään! Kuinka vaikea sinun olisikaan silloin ollaksesi!"

Vinska seisoి hänen vieressään pidellen Pavelin kättä, josta sauva oli hervonnut. Hän rukoili, hän imarteli, hän koetti hänen mieltään liikuttaa ja surkutteli itseään: "Oi miten ikävä sinun tulisi minua, ei kenenkään tulisi niin ikävä Vinska-raukkaa kuin sinun."

"Et ole mikään raukka!" raivosi hän. "Kelvoton olet — ja minä menen huomenna piirioikeuteen sinua syyttämään!"

"Saappaistako?" kysyi tyttö sydämellisesti ja hilpeästi nauraen.

"Niin."

Silmänräpäyksessä istuutui Vinska portaille, veti saappaat jalastaan ja asetti ne Pavelin eteen. "Siinä ne ovat, saituri! En tarvitse niitä! — Kun virkan sanankin Peterille, niin hän ostaa minulle toiset, paljoa kauniimmat."

Tuskissaan karjui Pavel: "Ei, ei! Ota minun, lahjotan ne sinulle. Kun et vaan enää ole Peterin kanssa... Lupaatko?" Hän tarttui Vinskaa olkapäihin ravistaen niin, että tämä ei enää lopulta kuullut eikä nähnyt mitään: "Lupaatko, lupaatko?"

"Ole rauhallinen — lupaan sen", vastasi tyttö. Mutta hänen äänensä oli tätä lausuessaan niin epäluotettava ja kasvoillaan niin omituinen ilme, että Pavel uhkasi nyrkkiä puiden:

"Varo itseäsi!"

Seuraavalla viikolla oli monta sadepäivää ja jokaisena sumuisena aamuna kokosi Pavel koulukapineensa ja meni kouluun kaikkien niiden pilkan esineenä, jotka hänet matkalla kohtasivat. Perillä hän, miltei jo aikuinen mies lasten joukossa, istui aina samalla paikalla, viimeisenä viimeisellä penkillä. Alussa ei opettaja ollut häntä huomaavinaanakaan, vasta aikaa myöten hän alkoi jälleen omistaa Pavelillekin huomiota. Kun kerran tunnin loputtua ja koulusalin jo tyhjennyttyä Pavel yhä viivytteli lähtöään, kysyi opettaja:

"Mitä tahdot oikeastaan? Sinun ammattiisi et voi minun luonani kehittyä."

Pavel katsoi häneen hämmästyneenä ja opettaja jatkoi: "Sanoithan minulle kerran, että tahdot tulla varkaaksi. Ja nyt, poikalurjus, luuletko minun antavan varastamisessa opetusta!"

Pavelin mielessä liikkui jo vastaus: "Siinä en opetusta kaipaakaan, osaan ilmankin", mutta hän hillitsi itsensä ja sanoi ainoastaan: "Tahtoisin oppia lukemaan ja kirjottamaan".

"Osaathan jo sen verran, että aikaan tulet."

"Juuri niin paljon en osaa."

"No, sitte sinun täytyy vaivata itseäsi vähän enemmän."

"Olen sitäkin koettanut, vaan en osaa kuitenkaan."

"Tuo kirjasi tänne!"

Pavel pudisti päätään: "Kirjasta osaan jo, mutta tästä" — hän pisti vavisten kätensä poveen ja veti esiin rypistyneen kirjeen. "Tämän on kirjeenkantaja minulle tuonut..."

"Kirjotettua? Vai niin, sehän on toinen asia; silloin kai täytyy minun vaivata itseäni."

Häntä kadutti pilapuheensa, kun Pavel luuli sen todeksi ja vastasi ensi kerran elämässään nöyrästi: "Uskallan kuitenkin pyytää, että opettaja olisi hyvä ja koettaisi."

Pavel aivankuin suuteli katseillaan kirjettä, jonka jälkeen ojensi sen opettajalle huolellisesti ja varoen kuin aarretta, joka voisi helposti vahingoittua.

Opettaja avasi kirjeen ja luki sen läpi. "Tiedätkö, Pavel, keneltä kirjeesi on?"

"Luulen sen olevan Milada sisareltani luostarista."

"Ei; ei se ole luostarista."

"Eikö?"

"Se on äidiltäsi —" Opettajan ääni katkesi ja poika lisäsi äkkiä muuttunein kasvoniilmein ja raa'alla äänellä:

"Kuritushuoneesta."

"Tahdotko kuulla?"

Pavelin pää oli painunut alas ja hän vastasi ainoastaan äänettömällä nyökäyksellä. Opettaja luki:

"Poikani Pavel!

Kolme kuukautta sitten otin kynän käteeni ja kirjoitin muutamia riviä Milada tyttärelleni luostariin mutta minun tyttäreni Milada ei ole kirjettäni saanut käsiinsä kun luostarin sisaret eivät ole sitä hänelle antaneet vaan he ovat käskeneet minulle ilmottaa että on parasta ettei hän kuule äidistään mitään ja nyt en tiedä teenkö oikein kun kirjoitan sinulle Pavel rakas poikani pyytäen että sinä vastaisit minulle ovatko minun rivini tavanneet sinut ja rakkaan Milada sisaresi terveenä mitä minuun tulee olen terve ja tähän saakka olooni tyytyväinen.

Äitisi.

Öin ja päivin rukouilen puolestanne rakkaat lapset ja luulen myöskin että tyttäreni Milada tulee pieneksi luostarinsisareksi kun aika joutuu ja teen ahkerasti täällä lasteni tähden kaikki mitä minulle määrätään...

Kuuden vuoden päästä tulen jälleen kotiin rakas Pavel poikani ja pyydän vielä että useasti rakkaudella muistelette äitiänne joka on onnettomin ihminen maailmassa."

Kirjaimet olivat jäykästi ja hitaasti piirretyt, jälkikirjoituksessa oli käsi vavissut ja paperilla olevat suuret, himmeät täplät osottivat, että sitä oli itkien kirjoitettu. Vaivoin sai esiinlukija noista tahraantuneista riveistä selvän, ja häntä liikutti se suru ja rakkaus, joka ilmeni tuossa surumielisessä kirjeessä.

"Pavel", sanoi hän, "sinun täytyy heti vastata äidillesi."

Poika oli kääntynyt syrjin ja tuijotti synkästi eteensä. "Mitä minä hänelle vastaan?" mutisi hän.

"Sitä, mitä tunnet sydämässäsi onnetonta vaimoa kohtaan."

Pavel väänti suutaan: "Onhan hänen siellä hyvä olla".

"Hyvä, sinä tyhmeliini? Hyväkö vankilassa?"

Vanha mies innostui, hän lämpeni ja muuttui kaunopuheiseksi. Mutta kaikki kauniit sanansa liikuttivat ainoastaan häntä itseään jättäen Pavelin kylmäksi. Hänellä oli opettajansa väitteisiin vain kaksi vastausta, joita hän itsepintaisesti toisti sopivissa ja sopimattomissa kohdissa: "Hän sanoo itse, että hänen on hyvä olla" ja "sisarenikaan ei kirjota hänelle, miksi minä kirjottaisin?"

"Etkö sitte tunne mitään äitiäsi kohtaan?" kysyi lopulta opettaja.

"En", vastasi Pavel.

Vanhus vapisi tuskastumisesta. "Ajattelen sitä aikaa, jolloin olit lapsi", sanoi hän, "ja kelpo poikana teit työtä kelpo äitisi johdolla, joka oli sinut työhön totuttanut... Mitä katsot? — Kelvollinen ja rehellinen, sanon minä. Se hän oli, mutta valitettavasti liian arka ja pelkäsi aina mielettömästi kurjaa miestä... Oi!" sanoi hän — "jokainen on tuntenut myötätuntoisuutta häntä kohtaan, itse tuomaritkin ovat häntä surkutelleet; ainoastaan sinä, hänen poikansa, et häntä sääli. Minkätähden, mistä syystä? Kysyn sinulta; vastaa, puhu!" Hän työnsi silmälasit ylemmäksi ja läheni Pavelia. Pojan piirteissä ilmeni rautaista vastustushalua ja synkistä silmistä säihkyi sellainen päättäväisyys, että se, suureen asiaan kohdistettuna, tekee ihmisestä marttyyrin.

Vanhus huokasi, peräytyi ja sanoi: "Mene, sinusta ei saa kalua". Kun Pavel oli ennättänyt jo ovelle asti, käski hän pojan kuitenkin pysähtyä. "Tahdon vain sanoa sinulle yhden asian. Ihmisten sättiminen ei ole sinulle aivan yhdentekevää; voi tulla aika, jolloin mielelläsi olisit hyvässä sovussa ihmisten kanssa ja halusta kuulisit sanottavan: nuoruudessaan oli Pavel suuri lurjus, mutta nyt hän on kunnan mies. Sentähden varo itseäsi, varo Pavel", uudisti hän painokkaasti ja hänen harmaankalpeille poskilleen kohosi heikko punerrus: "älä itse parjaa itseäsi. Se paha, mitä muut sinusta sanovat, voi joutua epäilyksen alaiseksi ja unohtua, sen voit omalla elämälläsi painaa unheeseen. Mutta se paha, kierous ja tuhmuus, mitä itse sanot itsestäsi, se ei häivy niin helposti, se istuu sinussa kuin oma nahkasi — se elää vielä jälkeesikin!"

Hän nosti kätensä ilmaan ja hoippui avuttomana ympäri huonetta kuin makuupaikastaan pelotettu yöperhonen, huokasi ja voihki: "Unohda minun puolestani kaikki, mitä olen sinulle sanonut, mutta neuvoani älä unohda; sen olen antanut sinulle omasta kokemuksestani!"

Pavel katseli miettiväisenä opettajaa. Hänen tuli sääli tuota vanhaa herraa, joka samalla näytti hänen mielestään hassunkuriselta. Mitä hän pallotteli? Voikohan se olla sitä, että ihmiset sanovat häntä noidaksi?... Mitä se sekin kannatti!

Kovin mielellään hän olisi ottanut asiasta selkoa, vaan ei tiennyt miten kysyä. Hän ei ollut kotviin huomaavinaanakaan opettajan poistavia kädenliikkeitä, kunnes tämä huusi kiivaasti: "Mitä sinä vielä tahdot?" Silloin vastasi poika:

"Tietää mikä opettajaa vaivaa."

Habrecht ailahti taaksepäin, veti syvän henkäyksen ja sulki silmänsä. "Myöhemmin, Pavel, myöhemmin; nyt et minua vielä käsittäisi."

Silloin Pavel yhtäkkiä tokasi: "Sekö se noituus juttu?"

"Niin, niin!" huudahti opettaja miltei tahtoamattaan, tarttui poikaa olkapäähän ja työnsi hänet ovesta ulos.

Siis sittenkin! Vanhus kärsi juorupuheesta, mikä hänestä kylällä kulki. — Se tuntui Pavelista käsittämättömän lapsekkaalta. Hänen suosijansa oli tästä lähtien hänen silmissään raukka ja hän karisti mielestään hänen painavat varoituksensa, jopa ärsyytyi toimimaan ihan päinvastoin. Ihmiset saivat kernaasti pitää häntä huonompana kuin olikaan, sitä hän halusikin — kiitosta ja rakkautta ikävöivät

vaan pelkuriraukat. Voimakkaan sielun suurin tyydytys on rohjeta sanoa: olen parempi kuin kukaan aavistaakaan!

Pavel koetti tavalla äitinsä kirjettä, ja nyt, kun hän tunsu sen sisällyksen, se onnistuikin kutakuinkin. Vinska yllätti hänet kerran semmoisessa puuhassa, tahtoi tietää mitä Pavel luki, ja kun poika kieltäytyi sitä ilmottamasta, koetti riistää paperin hänen kädestään.

"Mitä?" huudahti hän kiukustuen, kun poika vastusti. "Sinä tahdot kieltää minua olemasta Peterin seurassa, mutta itse sinulla on asioita, joita salaat minulta; saat kirjeitä, joita piilottelet." Hän sipristi kauniita kulmakarvojaan ja suupielissä värähteli lumoava hymyily: "Luuletko etten minäkin osaa olla mustasukkainen?"

Tyttö laski leikkiä, hän pilkkasi häntä, Pavel tiesi sen ja — väreili onnesta että tyttö sillätavoin leikki hänen kanssaan. "Niin juuri — mustasukkainen! Paras elävä mustasukkaisuutta tuntemaan" mutisi hän, ja eteensä avautui kuin taivaan autuus ajatellessaan miltä tuntuisikaan, jos leikistä kerran tulisi tosi. Kerran, kaukaisessa tietämättömässä tulevaisuudessa, joka oli hänen edessään ja johon hän veisi mukanaan ellei muuta, niin ainakin lujan luottamuksen omiin voimiinsa.

Vinska seisoi toinen käsi kiemailevasti hoikilla uumilla, toinen Pavelia kohti ojennettuna. "Keneltä oot kirjeen saanut, Paveliseni?" kysyi hän veitikkamaisesti mielistellen, "kirjeen, jota sydämesi kohdalla piilotat?"

"Äidiltäni", vastasi hän nopeaan ja kääntyi pois.

Vinskalta pääsi hämmästyksen huudahdus: "Onko se totta? En olisi koskaan uskonut että kuritushuonelaiset saavat kirjeitä kirjottaa. Mitähän sieltäkin on kirjottamista? Kai hyviä neuvoja siitä, kuinka voi hankkia itselleen vapaan ylöspidon."

Pavel purasi harmistuneesti huultaan.

"Heitä se kirje pois", jatkoi Vinska, "äläkä sano kenellekään että olet semmoisen saanut. Meistä ei saa kuulua kylällä, että tänne tulee kirjeitä kuritushuoneesta. Ihmiset puhuvat meistä ilmankin kyllyiksi pahaa."

"Aina sentään vähemmin kuin mitä ansaitsette!" kivahti Pavel. Vinska punastui ja sanoi hämmentyneen lempeästi:

"Ajattelen ainoastaan sinun parastasi. Olen ommellut sinulle koko eilisen päivän; olen tehnyt sinulle aivan uuden paidan."

"Paidan — vai niin?"

"Mutta usko minua, äitisi kanssa ei sinulla ole mitään tekemistä; usko minua, hän olisi ansainnut hirsipuun paremmin kuin isäsi, ja tämä oli varmaankin oikeassa kun alitukseen toisti oikeudessa: vaimoni on minut vietellyt... Isäsi ei ollut oikein tolkussaan, hänhän oli aina humalassa, mutta vaimo — oi, hänelle oli koko asia päivänselvä ... sama juttu kuin Adamilla ja Eevalla paratiisissa."

Vinska tähysti häneen uteliaalla syrjäkatseella ja näki hämmästyksen kuvastuvan hänen kasvoillaan.

"Oliko Adamkin humalassa?" kysyi hän rehellisen tiedonhaluisesti.

Vinska tarttui häntä molempiin korviin ja ravisti niistä nauraan: "Oletpa sinä aika tuhmeliini! Nyt ei ole puhe Adamista, vaan isästäsi ja siitä että äitisi on viekotellut hänet murhaamaan kirkkoherran."

"Ole vait!" huusi Pavel. "Sinä valehtelet."

"Enpä valehtele, sanon vaan mitä itse uskon ja mitä muut uskovat."

"Kuka, kuka niin uskoo?"

Vinska vastasi vältellen, mutta Pavel puristi häntä lujasti käsivarsista, veti hänet luokseen ja uudisti: "Kuka niin sanoo, kuka semmoista uskoo?" kunnes tyttö hädissään ja tuskissaan huudahti:

"Arnost."

"Sanokoon hän sen minullekin, sanokoon; lyön hampaat suustaan ja rutistan hänet mäsäksi!"

"Ei hän sitä sinulle sano, sinua hän pelkää — päästä minut irti, minäkin pelkään; päästä minut, Pavel hyvä!"

"Aha, vai pelkää; pelkää vaan!" sanoi hän riemuiten — ja lauhtuneena. Leikillään hän kisaili vielä

hiukan hänen kanssaan ja päästi sitte tytön äkkiä irti. Pavel sai jalomielisyydestään runsaan palkinnon: Vinska katsoi häneen lempeästi ja nojasi hetkisen päättään hänen olkaansa. Ilon väreet sykäyttivät pojan ruumista, mutta hän ei liikahtanut paikaltaan ja koetti näyttää välinpitämättömältä.

"Pavel!" sanoi Vinska hetken päästä. "Minulla olisi sinulle muuan pyyntö, aivan pieni vain. Tahdotko sen täyttää? — se ei ole edes vaikeatakaan."

Pojan kasvot synkistyivät: "Niin sinä aina sanot, tiedän sen vanhastaan. Mitähän se nyt olisi?"

"Linnan vanhalla riikinkukolla on vielä pari kaunista sulkaa", sanoi hän; "nykäse ne pois ja tuo minulle."

Hän pyysi niin lapsellisella äänellä, hänen kasvoniilmeensä oli niin viaton ja Pavel kokonaan hurmaantunut. Hän ei ollut pyyntöä huomaavinaan, mutisihan vain jotain käsittämätöntä ja työnsi kynnärpäällään tytön hiljaa luotaan. Sitte otti hän ruoskansa tulisijan luota ja meni uittopaikalle kokoomaan hevoset, joiden kanssa aikoi yöpyä laitumella.

Laidun oli eräässä alanteessa kylän vieressä, ei kaukana hautausmaalta, joka muodosti pitkähkön nelikulmion ja ulottui korkean, valkoisen muurin ympäröimänä aina peltojen keskelle. Yö oli lämmin kuin kesällä, kuu paistoi täydeltä terältä ja sen valaisema niitty välkehti kuin tyyni vedenpinta. Hevoset söivät rauhallisesti. Pavel makasi paimenmajassa pitkällään, käsivarret maassa ja kasvot käsien varassa, katsellen holhottejaan. Kunnanesimiehen punainen liinaharja varsa oli ennen ollut hänen lemmikkinsä, mutta siitä asti kun hän vihasi esimiehen poikaa, vihasi hän hänen varsaansakin. Se tuli, vanhaan ystävyteen vedoten, luottavasti hänen luokseen, pärskytti ystävällisesti ja puhalsi häntä kohti lämpimän hengähdysten. Kirouksella ja navakalla nyrkiniskulla turpaan vastasi Pavel hänen hyväilynsä. Varsa väistyi pikemmin ihmetellen kuin pelästyen, Pavelin uhkausten saattamana. Hän olisi tahtonut hävittää maailmasta kaikki, millä oli jotakin yhteyttä hänen kilpailijansa kanssa. Vinskan lupaus ei hänessä herättänyt luottamusta, se oli liian nopeasti annettu ja muistutti liiaksi ärtyisen lapsen tyyntämistä.

Hän — tuo tyttö — tahtoo karttaa kaikkea huomiota ja kaikkia juoruja, onpa viime aikoina käyttäytynyt kunniallisesti ja luopunut entisestä ylimielisyydestään ja välinpitämättömyydestään sen suhteen, mitä ihmiset hänestä ajattelevat. Pavelin korvissa kaikui vielä se tuska ja hätä, jolla hän oli huudahtanut: "Meistä ei saa kuulua kylällä, että meille tulee kirjeitä kuritushuoneesta". Hänestä tuntui kuin olisi povellaan oleva kirjelappu polttanut; hän tempasi sen esiin ja rutisti palleroksi käsissään. Miksi pitikään äidin hänelle kirjetella? Eikö hän ollut jo saattanut hänelle aivan tarpeeksi häpeätä? Äiti seisoj hän ja kaikkien muitten ihmisten välillä. Mutta Vinskan ja hänen väliinsä hän ei saa astua, siksi kallis oli tyttö hänelle nyt... Sisimmässä sydämessään hän uskoi, jopa oli varma, ettei äitinsä ollut syyppää siihen rikokseen, josta häntä syytettiin, ja kuitenkin hän epäselvän vaiston johdattamana koetti uskotella itselleen että voi niinkin olla... Ja kaikista noista häilyvistä epäilyksistä kehittyi varma päätös: en tahdo enää olla missään tekemisissä äidin kanssa. Kirjeen hän repi palasiksi. Viimeisessä palasessa, mikä hänelle käteen jäi, näkyivät vielä sanat: "Äitinne, joka on onnettomin ihminen maailmassa..." "Niin olet", huokasi hän surumielisesti, "ja onneton sinä olit jo ennenkin..." Hänen sielussaan kuvastui äitinsä kookas, vakava ja vaitelias olento. Iltaisin työn, puutteen ja pahoinpitelyn uuvuttamana, aamuisin jälleen väsymättömänä toimessaan. Hän näki itsensä lapsena, hänen rinnallaan, hänen esimerkkinsä rohkaisemana, miltei yhtä hiljaisena ja kärsimyksiin tottuneena kuin äitikin. Hän muisteli monia ankaraita nuhteita ja oikaisuja, ei koskaan sydämellisyyttä ... mutta sen sijaan kyllä monta hiljaisen huolenpidon piirrettä, varsinkin jokapäiväisessä leivän jaossa. Suuri kappale molemmille lapsille, pieni itselleen...

Pavel poimi kirjeenpalaset maasta ylös, pani ne yhteen läjään ja katseli niitä hetkisen epätietoisena mitä tehdä. Vihdoin hän vei ne hautausmaalle ja hautasi sinne muurin juurelle, riippaoksaisten saarnin alle.

Tultuaan takaisin majaansa, paneutui hän maata ja näki unta kauniista paidasta, jonka Vinska oli hänelle ommellut ja jonka muuan kookas, tummiin vanginvaatteisiin puettu ja peitetyin kasvoin kulkeva nainen koetti riistää hänen käsistään. Tuo kuva seurasi häntä yhä edelleen, ja katsoessaan kuuvaloisina öinä yhtäkkiä hautausmaan muureille, näki hän sen ilmestyvän sumusta ja usvasta ja liitävän pitkin hohtavaa muuria ohitse. Pavel tuijotti näkyyn kauhistuneena ja ajatteli itsekseen: "Äitini on luultavasti kuollut ja ilmestyy nyt minulle".

Vinskalle hän ei kertonut mitään koko asiasta, eikä olisi saanut siihen tilaisuuttakaan. Tyttö oli hänelle epäystävällinen, vilkasi aina Pavelin kotiin tullessa hänen käsiinsä sanoen pisteliäästi: "Kiitos sulista!" — ja väistyi happaman näköisenä hänen tieltään. Poika huomasi ettei heidän välinsä selviäisi ennenkuin hän oli tehnyt tytön tahdon mukaan, ja niin hän päätti toteuttaa tuon lapsekkaan toivomuksen, varsinkin kun se näytti niin tuiki helpolta. Miladan lähdöstä asti oli näet linnan puutarhanportti ollut jälleen avoinna aamusta iltaan ja vanha riikinkukko tepasteli pitkin päivää

lukemattomia kertoja siitä ohitse.

Sillä oli enää jällellä ainoastaan jätteitä kesäisestä höyhenpuvustaan, kolme komeata, naurettavan pitkää sulkaa. Eräänä päivänä väijyi Pavel sitä, ja nähdessään linnun tulevan, hiipi sen jälestä puutarhaan. Pitkin kapeata polkua, joka puiden ja pensasten suojaamana ei näkynyt taloon, asteli lintu hitaasti eteenpäin nokkaisten sieltä täältä hyönteisen maasta. Se oli varmaankin kuullut Pavelin askeleet, niin hitaasti kun tämä liikkui, sillä se pysähtyi äkkiä, kohotti kaulansa ja kääntyi vainoojaansa päin ikäänkuin kysyen: "Mitä sinä tahdot?" — Sen näet heti, ajatteli poika, ja kun riikinkukko jatkoi kulkuaan vähän nopeammin, otti Pavel pari hyppäystä, kompastui ja kaatui, mutta ei menettänyt kuitenkaan mielenmalttiaan, vaan ojensi kätensä ja tempasi lujalla, varmalla nykäsyllä linnulta yhtäikaa sen viimeiset koristeet. Tämä päästi kauhean hätähuudon ja kääntyi ympäri, ja ennenkuin vielä maassa makaava Pavel ennätti ajatellakkaan, oli vihastunut eläin hyökännyt hänen riiskaansa ja iskenyt kovalla, terävällä nokallaan häntä päähän. Se koski, mutta Pavelista tuntui hassunkuriselta että lintu antautui hänen kanssaan taisteluun. Hän nauroi — tosin jonkun verran hermostuneesti — ja ponnisteli kaikin voimin päästäkseen vapaaksi. Mutta lintu iskeytyi yhä lujemmin kiinni, räpytteli siipiään ja yhä huutaen kurotti pientä päätään tavottaen nokallaan vihollisensa silmää...

Silloin poikaa alkoi pelottaa... Hän tarttui molemmin käsin linnun pitkään siniseen kaulaan, jonka höyhenpeite pörhistyi pystyyn hänen sormiensa lomitse, ja puristi sitä lujasti. Eläin päästi kimakan tuskanhuudon, jonka jälkeen se luisui Pavelin olkapään yli maahan, johon jäi makaamaan käpristynein, suonenvetoisesti nytkähtelevin jaloin — kuolleenako, siitä ei voittajalla enää ollut aikaa ottaa selkoa. Hän näki linnasta rientävän paikalle väkeä, tempasi sulat ruohikosta ja kiisi nuolena ulos puutarhasta. Kadulle päästyään hän hiljensi vauhtia, jottei vetäisi puoleensa ohikulkijain huomiota. Hänen sydämensä löi raivokkaasti ajatellessaan sitä melua, mikä syntyisi linnassa viimeisiään potkivan riikinkukon ympärillä. Niitten etunenässä, jotka eläimen huuto oli kutsunut taistelupaikalle, oli hän ollut tuntevinaan paroonittaren.

Hetken aikaa kulki Pavel esteettömästi tietään ja toivoi jo pelastuneensa pälkähästä, kun korviinsa kuului huuto: "Hirtehin, pahantekijälurjus!" mikä ilmotti asian olevan toisin. Nopeasti taakseen katsahtaen huomasi hän takaa-ajajikseen hoikan, pyöreäniskaisen puutarhurin ja kahden vanhan työmiehen. "Ottakaa kiinni, senkin kantturat!" ivaili Pavel ja porhalsihe hurjaan karkuun.

Hän oli hyvän matkaa vainoojiensa edellä ja väli piteni hetki hetkeltä. Nyt hän ei enää välittänyt syrjäisten huomion herättämisestä, vaan ainoastaan siitä, että saisi saaliinsa korjatuksi. Palavissaan, silmät säihkyvinä ryntäsi hän mökin ovesta sisään. Vinska seisoj yksinään porstuassa ja punastui ilosta Pavelin ojentaessa hänelle sulat. Pojan hätäisistä sanoista: "Kätke ne, kätke itsesi!" pelästyi hän kuitenkin kovin ja kysyi: "Mikä niitä vaivaa? En huoli niistä ensinkään, jos siinä on jotain pahaa." Pavel pisti varastetun tavaran hänen käteensä, työnsi tytön asuinhuoneeseen ja astui itse ulos mökin ovelle, jossa nojautui pihapieleen ja käsivarret rinnoilla ristissä odotti uhkamielisenä takaa-ajajiaan.

Heidän johtajansa oli niin kiihtynyt, että ainoastaan katkonaisin sanoin kykeni antamaan käskyjään. "Ottakaa kiinni! Ottakaa kiinni se koira! Viekää linnaan!" huusi hän seuraajilleen, kahdelle saamattomalle, rauhaarakastavalle ukolle, jotka katsoivat toisiinsa, sitten käskijäänsä ja taas toisiinsa. — Ottakaa kiinni? Oliko se heidän asiansa?... He olivat mielestään ansiokkaita puutarhurinapulaisia, kun tarttuivat kiireisesti haraviinsa nähdessään linnanrouvan lähestyvän käytävää myöten. Lopun päivää he makasivat ruohikossa, napsivat ryyppyjä ja polttelivat välillä tupakkaa, enimmäkseen sentään nukkuivat.

Pavelille olisi ollut kuin leikintekoa ja samalla tuottanut todellista nautintoa hyökätä vastustajiensa kimppuun ja iskeä ne maahan, mutta Vinskan tähden ja peläten tuota hänen kammoamaansa häväistystä, kieltäytyi hän tästä huvista ja antoi ukkojen rauhallisesti tarttua itseään kaulukseen. Sen he tekivät hidastellen ja ilman sisällistä vakaumusta, mutta rohkeutensa kasvoi pian nähdessään Pavelin antautuvan vastuksetta kohtaloonsa, jopa oikein pullistutti rintaa kulettaessaan kylän läpi vankina tuota rajua poikaa, jonka edestä muulloin jo kaukaa väistyivät syrjään. Saattojoukon muodosti puutarhuri, joka haukkui ja sadatteli Pavelia, ja hänen rinnallaan juoksevat katupojat. "Mitä hän on tehnyt?" kyselivät ihmiset toisiltaan. Hän kuuluu murhanneen... Kenen? Sitä ei vielä kukaan tietänyt, mutta sen tiesivät kaikki: poika joutuu kuritushuoneeseen niinkuin äiti, ja kuolee hirsipuussa niinkuin isä. Nyrkkejä puidaan uhkaavasti, kiviä lentää ilmassa, vaan ei satu maaliinsa, mutta sanoja, kiviäkin teräväsärmäisempiä, sattuu kyllä ja tarkasti. Pavel katseli rohkeasti ympärilleen ja tunto sammumattomasta vihasta kanssaihmissään kohtaan virkisti hänen sydäntään.

Rauhallisena astui hän linnanpihaan ja saatettiin samassa erääseen maanalaiseen, rautaristikolla varustettuun huoneeseen, jonka ovi sulkeutui hänen jälkeensä.

Se oli muuan talon vierashuoneita eikä Pavel ollut vielä milloinkaan nähnyt moista komeutta. Silkkikangasta, vihreää ja kimaltelevaa kuin kissansilmät, riippui ikkunain ja ovien edessä niin monilaskoksisena kuin Vinskan uusi pyhähome, ja samalla kankaalla olivat päällystetyt selkänäjällä

varustetut istuimetkin. Seinillä riippui kuvia tai oikeammin puitteisiin pantuja tummanruskeita kankaanpalasia, joista eri paikoin näytti pilkistävän valkoiset kasvot tai vilkuttavan joku kalpea kuolonkäsi... Siellä oli suuri kaappi, samallinen kuin kirkonalttari, ja ikkunanpielessä peili, jossa Pavel saattoi nähdä itsensä koko kurjassa ryysyisyydessään. Siihen katsoessaan ja ajatellessaan: "Tuollainenko minä olen?" huomasi hän päänsä kohdalla kummallisen esineen. Se näytti olevan sileä, rautainen astia, josta ulkoni kultaiset käsivarret, ja riippui katosta tavattoman hienossa nauhassa. Pavel hypähti paikalla syrjään katsellen kaukaa epäluuloisesti uhkaavaa esinettä. Sillä ei näyttänyt olevan muuta tarkoitus kuin pudota niiden niskaan, jotka varomattomasti astuivat sen läheisyyteen, ja murskata heidät siihen paikkaan.

Hetkisen kuluttua kuului käytävässä askeleita, ovi avautui ja paroonitar astui sisään. Hän asteli vaivaloisesti keppiinsä nojaten, oli kumarassa ja räpytti alinomaa silmiään. Aivan hänen kintereillään seurasi — opettaja, huolestuneen näköisenä, harvat hiukset hajallaan kuin jos tuulispää olisi niitä hasertanut. Hänen levottoman kömpelö käytöksensä herätti niinkin tottumattoman havainnontekijän kuin Pavelin huomiota.

"Mihin haluatte istuutua, teidän Armonne?" kysyi vanhus hääräten toimeensa ympäri huonetta ja työnnellen tuoleja syrjään, siten muka paroonittaren valitsemista helpottaakseen.

"Antakaahan olla, opettaja", sanoi vanha rouva ärtyisesti ja istuutui aivan kynttiläkruunun alle, selkä ikkunaan päin; laski sitte kepin syliinsä ja käski Pavelin astua lähemmäksi.

Poika totteli. Opettaja puolestaan asettui seisomaan armollisen rouvan istuimen taakse ja tirkisti sieltä hänen päänsä yli uhkaavasti rikoksentekijään, milloin kauhunsekaisin katsein, milloin koettaen surullisin kasvoniilmein hänen mieltään liikuttaa.

Paroonitar varjosti kädellään punareunaisia silmiään ja kiinnittäen katseensa Paveliin puheli: "Olet kasvanut suureksi lurjukseksi. Kun näin sinut viime kerta, olit vielä pieni. Kuinka vanha olet?"

"Kuudentoista vanha", vastasi poika hajamielisesti. Hennosta nauhasta riippuva rautainen esine veti kokonaan hänen huomionsa puoleensa. Hän näki hengessään sen putoavan alas ja musertavan tuomarinistuimella istuvan paroonittaren litteäksi kakuksi.

"Älä katso tyhjään ilmaan, katso minuun kun puhut kanssani!... Kuudentoista vanha... Kolme vuotta sitten varastelit kirsikoitani, tänään tapoit kelpo riikinkukkoni, joka oli minulle rakkaampi kuin moni ihminen."

Opettaja kohotti ristiinpuristetut kätensä rukoilevaan asentoon, antaen siten pojalle viittauksen jotta hänen pitäisi tehdä samoin. Pavel ei ottanut kehotusta huomioon.

"Miksi olet niin tehnyt?" jatkoi paroonitar. "Vastaa!"

Pavel vaikenä ja veri kohosi vanhan rouvan kasvoille.

Poika ravisti päätään ja tirkisti, lievä hymynväre huulillaan, paksun tukkansa alta suuttuneeseen rouvaan.

Vanha nainen sydämistyi.

"Häpeemätön!" huusi hän, tarttui keppiinsä ja lyöä sujautti poikaa kummallekin olkapäälle.

Kas niin, ajatteli Pavel, taasen selkäsauna, aina vaan selkään ... ja hän huokaili hiljaa rautaiselle esineelle: oi jos sentään putoisit alas, kun putoisit keskelle päälakea!

Habrecht kumarsi paroonittarelle kunnioittavasti hänen selkensä takana. "Teidän Armonne on Pavel Holubille antanut tuntevan muistutuksen", sanoi hän. "Se oli hyvä ja sopi hyvin kuulustelun valmistukseksi, johon nyt teidän Armonne luvalla tahdon ryhtyä."

Vanha rouva ei ollut väkivaltaisen tekonsa jälkeen oikein hyvillä mielin. Hän oli yhdellä kertaa tyhjentänyt vihansa ja tunsu nyt pettymystä, vastenmielisyyttä ja surunvoittoista alakuloisuutta. "Mitä kuulustelemista siinä on?" sanoi hän. "Tuo ilkeä poika on tappanut riikinkukkoni eikä tahdo sanoa mistä syystä, koska hänen silloin täytyisi sanoa sen tapahtuneen — ilkeydestä!"

"Niin se on, ihan varmasti!" vakuutteli opettaja. "Riikinkukkoraukka oli silloin, kun hänet tavattiin kuolleena, viimeisiä pyrstösulkiaan vailla; ne on varmaankin tuo ilkeä poika siltä riistänyt — ilkeydestä!"

"Tuo taas on pelkkää puhetta, koulumestari!" keskeytti paroonitar harmistuneena. "Jos poika — niinkuin monet muut typerät pojat ennen häntä — olisi tahtonut riistää riikinkukkoraukaltani

ainoastaan sulat, ei se vielä olisi mikään ilkeyden merkki. Se olisi ollut ainoastaan tuhuutta ja varkautta."

"Oi niin!" vastasi Habrecht. "Tyhmyyttä ja varkautta, juuri sitä eikä mitään muuta, teidän Armonne."

"Olisiko se niin? Kuka sen voi tietää?"

"Aivan oikein, kuka ... kuka muu kuin — teidän Armonne, joka juuri on asian valaissut. Sulkia riistää? Oi, oi oi! Sulkia poika halusi; sen kautta hän on ärsyttänyt kukkoa ja saanut aikaan taistelun, jossa tuo oiva eläin on kaatunut."

Niinkuin Odinin kotka kumartui Habrecht paroonittaren puoleen kuiskaten hänen korvaansa: "Ei kuitenkaan jättämättä viholliseensakin urhoollisuutensa merkkejä. Suvaitkaa vakuuttautua että pojan otsa on rikkilyöty ja verissä."

"Niinkö? Aivan oikein — siltä minustakin näyttää..."

"Puhu, Holubin Pavel!" huudahti opettaja jälleen kohoutuen. "Puolusta itseäsi. Sulkia sinun teki mielesi, tyhmä poika; et ole mitään sen pahempaa aikonut."

"Puhu!" kehotti paroonitarkin. "Onko joku sinua houkutellut sulkia ryöstämään? Sillä tarkemmin ajatellen", sanoi hän miettiväisesti, "mitäpä sinä niillä itse tekisitkään?"

"Tosiaankin, mitäpä tuollainen kerjäläinen riikinkukonsulilla..."

Joka kerta kun "sulkia" mainittiin, alkoi poikaa puistattaa, mutta kun opettaja rupesi häntä ahdistamaan tiukoilla kysymyksillään: "Kuka sinua on viekotellut? Eikö se ollut tuo kaunis Vinska?" — silloin hän joutui huutavaan hätään ajatellessaan mitä seurauksia jutusta voisi koitua paimenen tyttarelle, ja päättäen vakaasti poistaa tuon vaaran, sanoi hän synkällä äänellä: "Ei kukaan ole minua vietellyt; olen sen tehnyt ilkeydestä".

Paroonitar kopautti kiivaasti keppiään lattiaan ja kohosi seisolleen. "Siinä sen kuulette", sanoi hän opettajalle, "siinä sen kuulette ... luopukaa turhista toiveistanne, tuosta ei tule koskaan ihmistä."

"Armahtakaa, teidän Ylhäisyytenne!" rukoili vanhus. "Älkää uskoko häntä. Tuo ajattelematon raukka valehtelee olevansa roisto; se raukka ei tiedä mitä tekee, teidän Armonne."

Vanha rouva viittasi hänet vaikenemaan ja astui Pavelin luo. Hänen väsyneet silmänsä tarkastelivat surullisesti hurjastelijaa. "Ja tuo on rakkaan lapsukaiseni veli", sanoi hän syvään huoaten. "Joka kerta kun lapsi minulle kirjottaa ja joka kerta kun hänet näen, kysyy hän: 'kuinka voi Paveliseni, koska Pavelini tulee luokseni?'... Lapsi tietää, etten tahdo olla tekemisissä sinun kanssasi, olen sen hänelle sanonut järkähtämättömänä päätökseni ja pysyn siinä, mutta hän kysyy kuitenkin..."

Pavel säpsähti, räpäytti silmänsä selälleen ja sieraimensa värisivät:

"Mikä lapsi? — Miladako?"

"Koska tulee Pavelini luokseni?" toisti paroonitar liikuttuna, taistellen kyyneliään vastaan. "Mutta enhän voi sinua lähettää hänen luokseen, sinä varas, lurjus, kylänheittiö!... Enhän voi?"

"Lähetäkää minut!" sanoi Pavel hiljaa.

Opettaja kohautti olkapäitään ja työnsi leukansa eteenpäin, antaen pojalle mitä selvimpiä viittauksia: "Teidän Armonne, olkaa niin armollinen, pyydän nöyrimmästi, teidän Armonne! — niin pitää sanoa."

Mutta Pavel seiso i ristissä käsin sormiaan rutistaen; hänen rintansa kohoili kiihkeästi ja kyynelettömien nyhkytysten väliltä kuului vielä kerran: "Lähetäkää minut!"

Paroonitar kääntyi opettajan puoleen: "Se näyttää häneen vaikuttavan".

"Se tekee häneen erinomaisen vaikutuksen. Teidän Armonne on osunut oikeaan tehdessään tuon viisaan päätöksen..."

"Päätöksen? Mistään päätöksestä ei ole puhuttakaan."

Vastaväitetä huomioon ottamatta jatkoi opettaja: "Tuo viaton lapsi voi paremmin kuin kukaan muu vaikuttaa hänen mieleensä, lapsi..."

"Lapsi", keskeytti paroonitar, "on luostarin ylpeys ja kaikkien lemmityinen."

"Niin juuri, teidän Armonne!... Ja mikä olisikaan tuolle turmeltuneelle pojalle terveellisempää ja kehottavampaa kuin nähdä hyvinkasvatettua sisartaan, nähdä hänen hyvää esimerkkiään, kuulla hänen

varoituksiaan?"

"Ehkä", vastasi vanha rouva mieltävästi. "Koetetaanhan Jumalan nimessä... Viimeinen keino. Jos tämä pettää, silloin — uskokaa sanani: seuraavasta rikoksestaan hän ei enää suoriudu minun kanssani, vaan saa tekemistä piirioikeuden kanssa."

"Kuuletko mitä hänen Armonsa sanoo?" huusi opettaja ja Pavel mutisi hajamielisesti: "Kyllä". Itse asiassa hän ei kuitenkaan tiennyt oliko enää ylipäätään puhuttu mitään siitä alkaen, kun hänessä oli herätetty toivo Miladansa mahdollisesta jälleennäkemisestä. Hänen vuosikausia kyteneen ikävöimisensä päämaali oli noin äkkiä lähestynyt; hänen kiihkein toivonsa, josta hän oli tuhat kertaa kirvelevin mielin luopunut, täyttyi näin odottamattomalla tavalla. Hänen sydämensä hypähti riemusta; ilonhuuto, jota hän ei enää voinut tukehuttaa, tunkeutui hänen kurkustaan ja kantapäillään pyörähtäen hän virkkoi: "Ja nyt minä menen Miladan luo!"

"Seis!" huusi paroonitar. "Oletko päätön? Noin suoraapäätä ei sentään mennä Miladan luo. Nyt lähdet kotiin ja lauvantaina tulet linnaan saadaksesi kirjeen rouva johtajattarelle. Sen viet sitte sunnuntaina luostariin, jolloin ehkä saat nähdä sisaresi."

"Varmaan! Aivan varmaan saan hänet nähdä, kunhan vaan kerran pääsen sinne!" sanoi Pavel vetäen vaistomaisesti hihansa ylös.

"Älä luota liiaksi itseesi!" huomautti paroonitar. Hän oli väsynyt seisomiseen ja aikoi taasen istuutua entiselle paikalleen. Silloin juoksi Pavel luo, työnsi rouvan nopeasti syrjään ja tempasi nojatuolin kynttiläkruunun alta toiseen paikkaan. "Nyt", huusi hän, "nyt istukaa!"

Vanha rouva oli vähällä kaatua saadessaan levähdyspaikan sijasta sysäyksen. Pelosta huudahtaen tarttui hän mitä syvimmällä kunnioituksella tarjottuun opettajan käsivarteeseen. Habrecht talutti armollisen rouvan paikoilleen ja pui suuttumuksesta kuohuen nyrkkiä Pavelille.

"Mitä sinä teet? Mikä päähäsi pälkähtikään — lurjus!"

Pavel osotti rauhallisesti kynttiläkruunun kannatusnyöriä:

"Hänhän kuolee, jos tuo nauha katkeaa", sanoi poika.

"Aasi, pöllöpää! — Pois täältä, ulos!" huusi Habrecht ja poika totteli, tuhlaamatta aikaa hyvästelyihin.

Paroonitar rauhoittui vähitellen ja sanoi:

"Hän on hirmuisen typerä, mutta hänellä oli ainakin hyvä aikomus."

"Siitä ei ole epäilystäkään", sanoi opettaja. — "Kunpa vaan teidän Armonne ei olisi niin kovin pelästynyt!"

"Mitä vielä, se ei mitään tee." Paroonitar veti esille nenäliinansa ja paineli sillä otsaansa. "Paljoa pahempi, paljoa pahempi on, että olen kerran taasen ollut epäjohdonmukainen... Kuinka usein olenkaan päättänyt: pysyn järkähtämättömänä, minun Miladani ei saa enää nähdä veljeään — ja nyt lähetän hänet itse tytön luo!... Ei enää tahdonvoimaa, ei lujutta, vain pieni ulkonainen tapaus ja — lujinkin päätökseni luhistuu murskaksi."

"Se johtuu vanhuudesta, teidän Armonne", keskeytti Habrecht rakastettavan anteeksiantavalla äänellä. — "Sille ei teidän Armonne voi mitään... Ihminen muuttuu. Ajatelkaahan vaan, teidän Armonne! Hampaatkin, joilla nuoruudessa särimme kovimmatkin pätkinät, katkeavat vanhuudessa leipäviipaletta purressamme."

"Vastenmielinen vertaus", vastasi paroonitar. "Säästäkää minua, opettaja, noin vastenmielisiltä vertauksilta!"

VII.

Lauvantain ja sunnuntain välisenä yönä ei Pavel saanut rahtuakaan unta. Hän makasi kuin kuumeen houreissa kuvitellen lakkaamatta että joku tulisi sisään ja riistäisi häneltä tuon kirjeen, jonka paroonitar oli illalla lähettänyt ja joka hankkisi hänelle pääsön luostariin. Jospa linnanrouva muuttaisikin mieltään ja katuisi hyvyyttään... Pavel väentelihe kurjalla vuoteellaan ja teki hurjia päätöksiä sen mahdollisuuden

varalta, että pelkonsa toteutuisi.

Vihdoin valkeni aamu, mutta Pavel ei voinut vieläkään täydelleen rauhottua. Ja kello 4 aikaan seisoi hän kaivon luona, peseytyi kiireestä kantapähän, puki päälleen paidan ja housut sekä takin, jota oli tuntuvasti siistitty. Sen kuluneimmassa paikassa, aivan sydämen kohdalla, upeili kirjava tilkku, kämmenen kokoinen kankaanpala, joka oli jäänyt tähteeksi Vinskan uutta röijyä leikatessa. Pavel päätti ratkoa sen irti ja lahjottaa pikku Miladalle, jos se miellyttäisi tyttöä yhtä paljon kuin häntä itseään.

Näin hän läksi matkalle iloisena ja reippaana kohtaamatta koko kylässä ainoatakaan elävää sielua liikkeellä. Linnanpuutarhan muurin hän sivuutti tavallista nopeammin ja alkoi nousta vuorenrintettä, sydämessä yhä tuo hiljainen pelko: kunpa vaan ei kukaan tulisi jällestäni ja veisi minua takaisin!

Saavuttuaan sille kohdalle, josta lähes kaksi vuotta takaperin oli katsellut sisartaan kulettavien vaunujen jälkeen, hengitti hän vapaammin. Poika muisteli miten kauniisti kaupungin tornit olivat silloin välkkyneet. Tänäpä ne olivat syyssumun peitossa. Ja vainioilla, jotka silloin olivat upeilleet kesäisessä vihreydessään, näkyi nyt auran kääntämiä harmaita multaviiluja metallinkiiltoisine pintoineen. Hän astui eteenpäin, kadotti usein päämaalin silmistään, mutta seurasi sitä kuitenkin eläimen vaistolla; mieleensä ei johtunut että hän voisi eksyä.

Kolme tuntia astuttuaan kuuli hän kellon lyöntiä jostakin kirkontornista ja saapui pian sen jälkeen esikaupunkiin.

Edessään oli silta, jonka alitse kuohui mahtava virta. Pavel ei ollut tiennyt että niin suuria vesiä on olemassakaan. Ja tätä ihmettä, joka häntä nyt hämmästytti, saa Milada ihailia joka päivä, ajatteli Pavel tuntien samalla sekä ylpeyttä että kunnioitusta sisartaan kohtaan.

Sillankorvalla istui vanha omenia myyskentelevä vaimo. Milada varmaan syö omenia yhtä mielellään kuin ennenkin — mitäpä jos veisi niitä hänelle pari kappaletta? Myyjätär kääntää selkensä häneen päin ottaakseen lisää varastolaatikostaan, helppo olisi tuosta siepata pari omenaa. Otanko vai enkö? — Sisäinen ääni varottaa: varastettu tavara ei sovi enää Miladalle... Poika seisoo empien.

Silloin kääntyy vanhus, näkee hänet, kiittää tavaroitaan ja kehottaa häntä ostamaan.

"Minulla ei ole rahaa", sanoo Pavel hitaasti.

Myyjättären ystävällisyys katoaa tuossa tuokiossa ja hänen kehotuksensa kuuluu nyt: "Ellei sinulla rahaa ole, niin laittau tiehesi!"

Tuo on taasen tuttua ääntä, se tuntuu Pavelista melkein kodikkaalta ja hän kysyy tuttavallisesti tietä luostariin.

"Mitä sinä luostarissa?" mutisee nainen. "Olisit tullut eilen. Lauvantaisin siellä köyhille jaetaan."

Pavel valehtelee, itsekään syytä tietämättä, sanoen tuntevansa tuon asian varsin hyvin, uudistaa kysymyksensä ja kulkee tiedon saatuaan erästä taloa kohti, joka kohoaa torin laidasta kuin mikähän keltaiseksi kalkittu jättiläislaatikko. Rakennuksen ikkunat ovat silmäänpistävän pienet ja sivulla on kapea portti, jolle johtaa muutamat alaspäin laskeutuvat porras-asteleet. Kauvan seisoo hän neuvottomana sen edessä, koputtaa vihdoon ja tarttuu ovenkahvaan, mutta ovi pysyy liikkumattomana eikä kukaan näytä huomaavan hänen koputustaan. Joukko pieniä poikia saapuu paikalle; muuan niistä juoksee portaita alas, ripustautuu kellonnuoraan, päästää sen äkkiä takaisin kimpoamaan ja juoksee pois. Rakennuksen sisältä kuuluu soittoa, joka ei ota ensinkään tauotakseen, portti avautuu, Pavel astuu sisään ja joutuu taasen sulletun oven eteen. Siinä on kuitenkin lasi-ikkuna, josta näkyy etehinen. Sen jotenkin matalaa holvikattoa kannattavat vapaastiseisovat pylväät ja seinissä näkyy kosteita täpliä. Samalla tulee näkyviin muuan nunna, tarkastaa tulijaa ja kysyy ankarasti: "Minkätähden soitat niin kovasti? Mitä tahdot?"

"Miladaa", änkytti Pavel. Äkkiä johtui hänen mieleensä että hän oli saman katon alla kuin Milada ja hän oli menehtyä kärsimättömyydestä. "Missä hän on?" huusi poika.

"Ketä tarkotat?" kysyy nunna. "Ei täällä ole ketään Milada nimistä, olet varmaankin erehtynyt."

Hän aikoo jo käskeä Pavelin poistumaan, kun tämä muistaa hallussaan olevan taikakalun ja ojentaa kirjeen.

Nunna tarkasti hetkisen päällekirjotusta. "Vai niin", sanoi hän. "Lapsukaiseni, sinun sisartasi sanotaan meillä Mariaksi. Et voi häntä nyt tavata, hän on kirkossa."

Pavel selitti että hänkin tahtoo kirkkoon, ja sitä sanoessaan ilmausi hänen kasvoilleen niin

päättäväinen ja pahansävyinen ilme, että ovenvartijanunna pelästyi. Hän koetti selittää pojalle että hänen piti odottaa kunnes messu loppuu, vei hänet erääseen etehisen vieressä olevaan huoneeseen, jätti sinne yksin ja sulki oven.

Täällä oli hän nyt vankina. Synkässä huoneessa oli vain yksi ovi, mutta sen sijaan kolme raskailla, kaarevilla rautaristikoilla varustettua ikkunaa. Niistä näkyi hedelmäpuiden ympäröimä leikkikenttä, jonka keskellä seisoivat vanha säänpurema pyhänäidin muistopatsas, päässä kirjava kukkaseppele, ja Pavel ajatteli heti ettei kukaan muu kuin Milada ollut sitä punonut... Kunpa hän vaan tulisi ja tulisi pian, kunpa messu pian loppuisi!... Kello kilahti — nyt tapahtuu pyhä toimitus: leipä ja viini muuttuu Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Pavel lankesi polvilleen ja rukoili hartaasti: "Hyvä Jumala, lähetä sisareni luokseni!" Hän ikävöi, toivoi ja odotti — kellot olivat jo aikaa soineet viimeiseen siunaukseen, mutta tyttöstä vaan ei näkynyt eikä kuulunut. Hänen ympärillään oli hiljaista ja äänetöntä kuin tyhjässä kirkossa. Puutarhassa hän ei nähnyt ainoatakaan ihmistä, etehisestä ei kuulunut ei ääntä eikä askeletta. Pavel heittäytyi ovea vasten koputtaen käsin ja jaloin niin kauvan kuin jaksoi. Turhaan, ei kukaan tullut häntä vapauttamaan. Väsyneenä ja onnettomana hän heittäytyi lattialle suuren pöydän eteen, joka muutamain seiniä pitkin asetettujen tuolien kera oli huoneen ainoana kalustuksena.

Hän ei tule, hän ei tule ja minut on lukittu ja unhotettu tänne — näin hän ajatteli itsekseen, alussa suuttuen ja kauhistuen, lopulta tylsästi välttämättömyyteen alistuen. Hänen päänsä kävi yhä raskaammaksi, silmänsä ummistuivat ja hän nukahti. Pavel vaipui niin syvään ja sikeään uneen, ettei herännyt äkkiä avautuvan ovenkaan kolinasta, vaan tuli tajuihinsa vasta kun pari pientä käsivartta kietoutui hänen ympärilleen ja rakas ääni huudahti riemuiten:

"Pavel, Pavel; oletko vihdoinkin täällä?"

Poika avasi silmänsä, nousi pystyyn — katseli, punastui, olisi mielellään sanonut jotain, vaan ei kyennyt — halusi sulkea hänet syliinsä, vaan ei rohennut. — Kauniiksi ja ihanaksi oli hän sisartaan kuvitellut, mutta ei koskaan niin ihanaksi, kuin hän todellisuudessa oli!

Tyttö oli puettu tummansiniseen pukuun, joka kuosiltaan muistutti pitkää papillista kauhtanaa, ja rinnassa hohti hopeinen risti. Vaaleat hiukset oli punottu palmikolle, joka ulottui aina vyötäisiin, mutta otsalla, ohimoilla ja niskassa pistäytyi esiin pieniä kiharaisia kultakutreja ympäröiden kasvoja sädekehän tavoin.

Yhä aremmaksi kävi Pavelin ihailu, hänen silmänsä samentuivat äkkiä ja hän kohotti käsivartensa painaen sitä kasvojaan vasten.

Pienokainen katseli hetkisen neuvotonna tuota outoa tervehdystapaa, mutta pian hän syleili uudestaan veljeään ja nuo hyväilyt karkottivat pojasta sen vierottavan tunteen, mikä oli ensi hetkenä häneen hiipinyt. Hän istuutui, otti tytön syliinsä, suuteli ja hyväili häntä ja antoi hänen kertoa itsestään, tahtoipa mitä tarkimmin tietää miten hän eli, mitä teki, mitä oppi, ja ennen kaikkea kuitenkin mitä sai syödäkseen. Poikaa ihmetytti että tyttö pani niin vähän arvoa viime-mainitulle asialle eikä näyttänyt välittävän mistään muusta niin paljo, kuin siitä että olisi paras lapsi koko luostarissa ja että muutkin sen tunnustaisivat.

"On vaikeata olla paras, kun täällä on niin paljo hyviä lapsia, mutta se minä kuitenkin olen!" sanoi hän, katsoi iloisesti ylös ja huudahti, pikemminkin asiasta vakuutettuna kuin sitä kysyen: "Sinähän olet myöskin hyvä?"

"Minäkö?" vastasi Pavel täynnä rehellistä ihmettelyä. — "Miten minä olisin hyvä?"

Hellittämättä ristissä olevia käsiään hänen kaulansa ympäriltä oikasihe tyttö taaksepäin ja katsoi häntä silmiin sanoen:

"Miten sinä olisit hyvä? — Aivan niinkuin — niinkuin ollaan oikein hyviä; ei tehdä mitään vääryyttä... Ethän sinä toki tee mitään väärää?"

Poika pudisti päätään, koetti irtautua ja varsinkin karttaa hänen katsettaan. "Minkätähden en tekisi vääryyttä?" mutisi hän, "eihän sitä kuitenkaan tule ilman aikaan."

"Ja mitä vääryyttä sinä sitten teet?"

"Mitäkö vääryyttä?... Otan ihmisiltä heidän tavaroitaan..."

"Mitä tavaroita?"

"Mitäpä noista kyselet? — Mitä muuta kuin mitä olen aina ottanut: hedelmiä, tai nauriita, tai puita..."

Tuskallisesti mutta yhä vielä epäillen huusi pienokainen: "Silloinhan sinä olet varas!"

"Niin olenkin."

"Se ei ole totta! Sano ettei se ole totta, ettet ole huono! Jumalan tähden, sano, sano..."

Tyttö uhkasi ja hyväili hämmästyen suuresti kun Pavel puolustukseksi sanoi: "Miksen minä olisi huono? Ovathan vanhemmatkin olleet huonoja."

"Juuri sentähden!" huusi tyttö. "Etkö ymmärrä? — Juuri sentähden olen paras koko luostarissa ja sinun täytyy olla paras koko kylässä... jotta hyvä Jumala antaisi vanhemmille anteeksi, jotta heidän sielunsa tulisivat vapahdetuiksi... Ajattele isän sielua, missä se nyt on..."

Hänen rusottaville poskilleen levisi ohimenevä kalpeus. "Meidän täytyy aina rukoilla", jatkoi hän, "yhä rukoilla ja tehdä hyviä tekoja ja jokaista hyvätekoja tehdessämme sanoa: 'kiirastuessa palavan sieluraukan puolesta'".

Syvimmällä myötätuntoisuudella yhtyi Pavelkin puheeseen: "Niin, varmaankin se palaa".

"Oi taivaan Jumala!... Ja tiedätkö, mitä minä luulen?" kuiskasi pienokainen. — "Kun olemme pahoja, silloin se palaa vielä tulisemmin, sillä Jumala ajattelee että se johtuu siitä huonosta esimerkiksi, jonka lapset ovat saaneet..." Tyttö keskeytti puheensa, nyyhkytti muutamia kertoja, jonka jälkeen hänen silmänsä räpähtivät selälleen ja hän tuijotti veljensä intohimoisen tuskallisesti. Äkkiä hän tarttui molemmin käsin veljensä päähän, painoi kasvosensa hänen kasvojaan vasten ja kysyi:

"Miksi varastat?"

"Oi", vastasi poika, "päästä minut irti!"

Tyttö puristautui yhä lähemmäksi ja huudahti jälleen rukoilevasti: "Sano, sano!" Ja kun veli ei mitenkään tahtonut puuttua puheeseen, alkoi hän arvailla: "Ehkä sinä varastat nälän tähden... Sinun on kenties usein nälkä?"

Pavel hymyili rauhallisesti: "Minun on aina nälkä."

"Aina!"

"Minä en sitä kuitenkaan aina ajattele", sanoi hän rauhattavasti, kun Milada puhkesi valituksiin tämän vastauksen johdosta. Mutta tyttönen ei enää häntä kuunnellut, vaan juoksi itseään soimaten huoneesta ulos.

Pian hän näyttäytyi jälleen, mukanaan maallikkosisar, joka toi kukkurallisen lautasellisen lihaa ja leipää. Se asetettiin pöydälle ja Pavelin käskettiin ruveta syömään.

Hän teki tarjoumukselle kunniaa ja söi nopeaan, mutta tuli hämmästyttävän pian kylläiseksi.

"Siihenkö se nälkäsi supistuikin?" kysyi nuori luostarinpalvelijatar katsoen häneen ystävällisesti iloisine silmineen. "Et ole ruokaan tottunut, tulet pian kylläiseksi, tunnen tuon vanhastaan. Mistä hän tuleekaan ja ken hän on?" kysyi hän Miladaan kääntyen.

"Kotoa", vastasi tämä, "hän on minun veljeni."

"Aivan niin, Kristuksessa on jokainen köyhä veljemme!"

"Sitä en kuitenkaan tarkota, vaan hän on todellinen veljeni!" vakuutti Milada, suuttuen kun sisar häntä varotti ensiksikin suuttumasta ja toiseksi edes leikilläänkään valehtelemasta.

"Mutta minähän en valehtelekaan, sisar Philippine! Kysykää kunnianarvoisalta Äidiltämme, kysykää ovenvartija-sisarelta!" kiihkoili lapsi. Mutta luostarinpalvelijatar vastasi:

"Olkaa rauhallinen, Maria neiti; älkää olko paha, ette ole enää pitkään aikaan olleet paha. Ei pidä palata vanhoihin vikoihinsa, muuten minun täytyy siitä ilmoittaa; tiedättehän että minun täytyy ilmoittaa."

Samassa hän otti reippaasti lautasen pöydältä, nyökäytti päätään ystävällisesti lapsille jäähyväisiksi ja meni.

"Hän ei tahdo uskoa, että olen sinun veljesi", sanoi Pavel hetken päästä.

Milada painoi jälleen poskensa hänen poskeaan vasten ja kuiskasi korvaansa: "Ehkä hän sen kuitenkin uskoo".

"Uskoo kuitenkin?... Minkätähden hän sitte käyttäytyi noin?... Ja mikset sanonut sitä hänelle

selvemmin? Miksi vaikenit heti?... Minä vaikenen silloin, kun olen oikeassa, koska minua ilahuttaa että ihmiset ovat niin typeriä ja minä voin itsekseni ajatella: te hölmöt! — Mutta sinä et vaikene samasta syystä."

"Niin, minä! Minäkin vaikenen, en kuitenkaan uppiniskaisuudesta ja ylpeydestä niinkuin sinä, vaan nöyryydestä ja itsenivoittamisesta." Hänen rintansa kohosi ja hänen pienet kasvonsa loistivat tyytyväisyydestä — "että taivaan enkeleillä olisi minusta iloa."

Hyvillään siitä ihastuksesta, millä veljensä häntä katseli, jatkoi Milada. "Pavel, minä en saa kirjoittaa äidillemme, vaan kirjota sinä; kirjota että alituisen rukoilen hänen puolestaan enkä tahdo mitään muuta kuin tulla pyhäksi... Niin ... ja kirjota että huolehdin hänestäkin ja että teen joka päivä hänen puolestaan ainakin *yhden* hyvän työn... Entäs sinä, Pavel?" sanoi tyttö tarttuen veljeään olkapäihin. "Mitä sinä teet äitimme puolesta?"

"Minäkö?" vastasi poika. — "En niin mitään".

"Älä sano niin! Sinunkin pitää tehdä jotain..."

"Mitä minä tekisin? En ymmärrä mitä?"

"Minäpä sanon sinulle! — Sinun pitää ajatella äidin kotiintuloa. Minne hän menee, missä hän asuu, äiti raukka?"

Ja nyt esitti Milada aivan valmiin suunnitelman: Pavel ostaa maapalstan ja rakentaa äidille mökin.

Poika harmistui: "Miten minä mökin rakentaisin? Eihän minulla ole rahaa."

"Mutta minulla on!" huusi tyttö. "Odotahan hiukan, tuon ne sinulle ... istu vaan rauhassa ja odota."

Kiireisesti riensi tyttö ulos, mutta viipyi kauvan ennenkuin jälleen palasi. Mukanaan oli nyt ovenvartijatar, joka piti tarkasti silmällä erästä Miladan kädessä olevaa esinettä.

"Seis!" sanoi luostarinsisar. "Mitä aijotte sillä tehdä?"

"Lahjotan sen veljelleni; olen saanut luvan arvoisalta Äidiltämme."

Ovenvartijatar katseli lasta moittivasti, lausui hitaasti venytellen "todellakin?" ja poistui verkkaisin askelin.

Milada heilutti riemuiten neulottua kukkaroa, jonka laajoista silmukoista loisti jotain vaaleaa, hopeanhoitoisaa. Siinä oli hänen säästönsä, paroonittarelta saadut ja tunnollisesti säästöön pannut viikkorahansa, yhteensä kolmekymmentäneljä guldenia. Raha-asioihin tottumaton Pavelkin kyllä ymmärsi ettei tuolla summalla vielä osteta mitään maapalstaa eikä rakenneta mökkiä, mutta olihan siinä joka tapauksessa alku, oli omaisuus jota voi aikaa myöten kartuttaa. Lapset neuvottelivat nyt miten se kävisi päinsä ja Miladalle selvisi pian että hänen veljensä täytyisi tehdä ahkerasti työtä jotain ansaitakseen.

Mutta Pavel arveli: "Mitenkä minä voisinsä ansaita? Niin kauvan kuin olen paimenen luona, en voi ansaita penniäkään... Mutta!" huudahti hän — "mutta jos..." hänessä oli herännyt ajatus, ja tämä harvinainen tapaus saattoi hänet kuumeentapaiseen mielentilaan — "jos voisinsä jäädä tänne. Onhan luostarissa taloudenhoito... jos voisinsä antaa minulle täällä jonkun tehtävän?"

"Taloudessa?" kysyi Milada suurin silmin. "Jos antaisinsä minulle jotain työtä", jatkoi hän, "härkien, hevosten tai lehmien hoidossa, tai jotain muuta, että voisinsä jäädä tänne, ettei minun tarvitsisi enää palata kylään."

Hän tarttui sisarensä käsiin ja pyysi pyytämällä hänen puhumaan puolestaan luostarinsisarille. Kun hänen hidaskuvituksensa kerran pääsi lentoon, riensi se itsestään edelleen, kantaen hänet yhä korkeammalle. Hänestä tulisi niin erinomainen renki, ettei kestäisi kauvakaan ennenkuin hän glennettäisiin voudiksi ja sitte pehtooriksi. Ansaitsemillaan rahoilla tahtoisi hän rakentaa äidilleen mökin kotikylään. Hän asuisi siellä ja Pavel jäisi sisarensä läheisyyteen, saisi hyvin usein hänet nähdä ja hänen kanssaan puhua, niinkuin nyt tänään. Kun se vaan kävisi päinsä, silloin hän tulisi onnelliseksi ja hyväksi, pahuus ja varkaus unohtuisi, ja unohtuisi — Pavel pui nyrkkiä erästä näkymätöntä olentoa kohti: Vinska, aikoi hän sanoa, mutta samassa tuntui kuin ei olisi sopivaa mainita tuota nimeä sisarensä läsnäollessa. Lapsi painautui häntä lähemmäksi eikä tehnyt mitään vastaväitteitä, kuuntelihan vaan hänen kertomustaan kuin kauniinta satua, lisäten monesti vielä omasta puolestaan jonkun valoisan piirteen tuohon kauniiseen kuvaukseen.

"Niin, sinusta tulee pehtoori ja minusta pyhä!" huudahti pienokainen riemuissaan ... silloin kuului

voimakas, yhtämittäinen kellon kilinä, ensin kaukaa, sitten yhä lähempää. Milada huokasi syvään.

"Merkki", sanoi hän.

"Mikä merkki?"

"Merkki siitä, että sinun täytyy lähteä."

"Mutta minä en mene! Olethan itse sanonut että voin jäädä tänne!" huudahti Pavel. Pienokainen vastasi säikähtyneenä:

"Mikä mieleesi johtuikaan? Enhän minä voi mitään sellaista luvata."

Soitto oli ennättänyt jo aivan oven eteen, ovi avautui ja kynnykselle ilmautui ovenvartijatar. Hän ei puhunut mitään, vaan soitti yhä kiihkeämmin kädessään olevaa kelloa.

Samassa saapui paikalle nopein askelin sisar Philippine huutaen Pavelille: "Puhelutunti on ohitse, jo on aika sanoa jäähyväiset. Joutuun, joutuun!"

Poika ei vastannut mitään eikä totellutkaan. Luostarinpalvelijatar uudisti kehotuksensa, mutta Pavel jäi paikoilleen istumaan, pää alas painuneena ja toisella kädellään rutistellen toisen sormia. Ovenvartijatar huusi paikalle toisen luostarinpalvelijattaren, pyysi hänen apuaan vastahakoisen pojan poistoimittamisessa ja antoi Miladalle viittauksen lähteä huoneesta. Pienoinen viivytteli. Silloin astui nunna hänen luokseen ja tarttui häntä käsivarteen.

"Mene luokalle!" sanoi hän ponnistaen kaikki voimansa estääkseen äänensä väräjämistä ja voittaakseen mielentyyneydellä lapsen ujon vastarinnan. Hänen tummissa silmissään välähti kuitenkin suuttumus ja luostarinkasvatille hiljaa kuiskaamansa sanat eivät liene olleet erittäin hellät, siitä vaikutuksesta päättäneen minkä ne aikaansaivat. Pienokainen kuunteli niitä tuskallisella jännityksellä, huusi sitte äkkiä: "Hyvästi, Pavel, hyvästi!" ja juoksi tiehensä.

Silloin poika hypähti istualtaan, työnsi syrjään maallikkosisaret, jotka koettivat häntä pidättää, ja ryntäsi Miladan jälessä etehiseen. "Odota", huusi hän — "oletko unohtanut mitä tahdomme tehdä, mitä täytyy tapahtua? Jää tänne ja ilmota se luostarinsisarille!"

Poika kävi yhä vastahakoisemmaksi ja uhkasi palvelijattaria, jotka aikoivat toimittaa hänet väkivallalla pois. Rauhallinen luostarinetehinen oli muuttua käsikämmän näyttämöksi, kun äkkiä puutarhan puolella oleva ovi avautui ja siitä astui sisään pitkä jono nunnia, joiden etupäässä luostarin johtajatar ja hänen rinnallaan kaksi arvossa lähintä sisarta. Lempeä hymy kauniilla kasvoillaan, suuret kirkkaat silmät hiljaisen ihmettelevinä suunnattuina kiivastuneeseen ovenvartijattareen tuli hän vastaanottohuoneen kynnykselle. Ovenvartijatar oli kuin kivettynyt, maallikkosisaret niiasivat puoleen mittaansa, Milada kumartui syvään ja nojasi päätään olkaansa vasten, vuoroin punastuen, vuoroin vaaleten.

"Mitä tämä? Mitä täällä tapahtuu?" kysyi johtajatar, ja yhtä suuresti kuin hänen jalot kasvopiirteensä miellyttivät silmää, yhtä tenhoavasti hyväili hänen äänensä kirkas metallinsointu korvaa. "Miksei pikku Mariamme ole vielä mennyt luokalleen?"

Ovenvartijatar antoi, Pavelia lainkaan säästämättä, jokseenkin sekavan selityksen äskeisistä tapahtumista, ja hänen korkea-arvoinen esimiehensä kuunteli häntä enkelin kärsivällisyydellä ja katseli syytettyä pahantekijää enkelimäisellä sääliväisyydellä.

"Tahdot puhua luostarinsisarten kanssa?" sanoi hän pojalle. "Puhu, lapseni; tuolla ovat luostarin sisaret."

Pavel vapisi ihastuksesta ja toivonilosta kuullessaan nämät ystävälliset sanat, mutta hänen oli mahdotonta tehdä niiden mukaan. Vajeten katsoi hän kunnianarvoiseen johtajattareen, joka seisoi hänen edessään niin kirkkaana ja ylevänä tummassa puvussaan. Tuntui kuin hän olisi katsellut pyhän neitsyen kasvoja, ja kun hänen katseensa siirtyi alemma, oli hän näkevinään hänen ristiin puristetuihin käsissään taivaan avaimet. Ikäänkuin mahtavan käden pakottamana ja painamana heittäytyi hän äkkiä polvilleen ja huulensa sopersivat hiljaa ja hartaasti:

"Armahtakaa, armahtakaa!"

Seuraavana hetkenä polvistui hänen sisarensa hänen viereensä ja alkoi niinikään huutaa, vaan kovemmin ja rohkeammin kuin veljensä: "Armahtakaa, armahtakaa! Kunnianarvoisa Äiti, armahtakaa häntä!"

Johtajatar teki torjuvan kädenliikkeen. Hän ojensi kätensä Miladalle ja veti hänet seisoaalleen sanoen:

"En tiedä mitä tahdotte, mutta niin ei pyydetä. Nouse sinäkin poika ja sano järkevästi asiasi."

Pavel nousi paikalla, hänen poskensa hehkuivat, hiki helmeili hänen hiuksissaan ja hän tahtoi puhua, mutta suustaan tunkeutui ainoastaan käheitä, epäselviä ääniä.

"Puhu sinä hänen puolestaan", sanoi johtajatar Miladalle.

"Hän tahtoi niin mielellään jäädä tänne", vastasi lapsi liikutettuna ja alakuloisena; "hän jäisi tänne rengiksi, hoitamaan lehmiä tai hevosia."

Kunnianarvoisa johtajatar hymyili ja hänen seurueensa, suuret ja pienet, leveät ja kapeat, lempeät ja ankarat nunnat hymyilivät samoin.

"Kuinka hän on semmoista tullut ajatelleeksi? Onko joku neuvonut hänet tänne? Neiti taloudenhoitaja, onko taloustöissä joku paikka vapaana?"

"Ei ole", vastasi puhuteltu.

Pavel kuvitteli molempien naisten vaihtavan keskenään selittäviä silmäyksiä. Johtajatar kysyi uudelleen:

"Ehkä pehtoori aikoo päästää palveluksesta jonkun rengin? Poika on voinut siitä kuulla ennemmin kuin me; eiköhän se olisi mahdollista?"

"Ei, tiedän aivan varmaan ettei pehtoori ajattele luopua ainoastakaan rengistään?"

"Vai niin", sanoi johtajatar. "Sille asialle ei siis voi mitään, lapseni; se, joka on sinut meille neuvonut, ei ole tiennyt asian oikeata laitaa. Mene kotiin, lapseni; mene Herran rauhaan! Ja sinä pieni Maria, kiirehdi luokalle — luokalle!"

Johtajatar aikoi poistua jatkaakseen matkaansa, mutta poika heittäytyi hänen eteensä. Kunnioittava pelko oli tähän saakka sitonut hänen kielensä, epätoivon tuska nuo siteet nyt irrotti.

"Jumalan tähden, hyvä siunattu luostarinäiti!" huusi hän tarttuen johtajattaren vaatteisiin. "Jumalan tähden, antakaa minun jäädä tänne, älkää lähettäkö minua takaisin kylään... Minun Miladani sanoo että minun pitää tulla hyväksi, kylässä en voi tulla hyväksi... Täällä tahtoisin olla hyvä, pitäkää minut täällä... Kylässä olen varas ja minun täytyy varkaana pysyä..."

"Lapsi, lapsi; mitä puhutkaan?" vastasi Kunnianarvoisa. "Ei kenenkään tarvitse olla varas, jokainen ihminen voi ansaita rehellisesti leipänsä."

"Minä en!" huusi Pavel torjuen kaikin voimin kahden nunnan yrityksiä, jotka olivat astuneet esiin ja koettivat irrottaa hänen käsiään johtajattaren hameesta. "Minä en voi!... Sen minkä ansaitseen, hävittää Virgil väkijuomiin, ja minun täytyy tehdä kaikki hänen työnsä saamatta siitä mitään... Kunnan pitäisi antaa minulle vaatteita, vaan se ei anna ... ja kun Virgilova menee sinne sanoen: pojalla ei ole paitaa, pojalla ei ole takkia, silloin he sanovat: meillä ei ole rahaa ... mutta kun menevät metsästämään tai kapakkaan, silloin heillä on kyllä rahaa..."

Epäillen pudisti johtajatar päätään tehden vastaväitteitä, jotka Pavel kumosi. Harvasanainen poika osotti jonkinlaista lyhyttä, sattuvaa kaunopuheisuutta. Sanat eivät olleet pitkällisen miettimisen tuloksia. Tunto koko viheliäisyydestään selvisi samana hetkenä, kun hänelle avautui mahdollisuus vapautua tuosta kurjuudesta, ja jokainen uusi syytös huonoa kasvatusta tai kuntaa kohtaan, jokainen epätoivon ja valituksen purkaus loppui aina kiihkeään rukoukseen: "antakaa minun jäädä tänne, älkää lähettäkö takaisin kylään!" Mutta — katsoipa hän tuskaisin tai toivehikkain silmin tuohon korkeaan olentoon, jolla hän luuli olevan vallan muuttaa hänen toivottoman kohtalonsa onnellisemmaksi, aina kohtasi häntä sama lempeä taipumattomuus. Ja niinkuin johtajatar katseli eteensä äärettömän hurskaana ja kylmän korkeana, samoin teki koko hänen seurueensa, ja hidasajatuksinen Pavel ymmärsi vihdoinkin että kaikki hänen rukouksensa olivat turhat.

"Mene, lapseni!" sanoi johtajatar. "Mene Herran haltuun ja ajattele että missä ikänä vaellatkin, niin vaellat hänen silmiensä edessä ja hänen turvissaan. Ja kun hän on kanssamme, mitä voivat ihmiset meille silloin, mitä heidän huono esimerkkinsä ja huonon esimerkkinsä kiusaus? Mene rauhassa, lapseni; Herra askeleesi johtakoon!"

Hän antoi ovenvartijattarelle viittauksen; tämä riensi avaamaan etehisen ovea. Äänetönnä ja ilman hyvästiä jättämättä astui Pavel ulko-ovea kohti. Silloin kuului äkkiä äänekäs huuto. Milada, joka oli tähän asti seisonut paikaltaan hievahtamatta, katsettaan nostamatta tai hiukan teeskennellysti sivulle painunutta päätään kääntämättä, juoksi nyt veljensä jälkeen. "Odota, tulen kanssasi!" huusi hän, heittäytyi hänen kaulaansa ja suuteli häntä nyyhkyttäen: "Pavel raukka! Pavel raukka!" Ollen aivan

suunniltaan tavotteli hän pienillä nyrkeillään nunnia, jotka astuivat hänen luokseen ja koettivat lempeästi häntä rauhottaa. Tyttö raivosi ja tuskaili: "Päästäkää minut! Tahdon mennä hänen kanssaan, koska hän on köyhä, koska hän on varas... Katsokaa, katsokaa! Hän on ryysyinen, hänellä ei ole mitään syömistä; minä tahdon myöskin olla ryysyissä, minäkään en tahdo syödä; en tahdo olla pyhä enkä päästä taivaaseen, jos hän joutuu kadotukseen!"

Tyttö huusi kuin olisi tahtonut keuhkonsa pakahuttaa ja poika, sekä hämmästyen hänen kiihkeyttään että iloiten tuosta odottamattomasta rakkauden purkauksesta, tuijotti sisarensa, häveten, onnellisena — ja aivan neuvottomana, kunnes luostarinsisaret muodostivat tiheän piirin hänen ja Miladan ympärille, irrottivat pienokaisen käsivarret hänen kaulastaan ja nostivat käsistä ja jaloista pidellen tytön ilmaan. Kaikki tapahtui mitä suurimmalla varovaisuudella ja ilman vähintäkään kärsimättömyyden ilmausta. Syvä suru ja sydämellinen osanotto oli ainoa ilme, mikä näkyi hurskaiden sisarten kasvoilla, kun heidän kasvattinsa yhä vielä jatkoi vastustustaan.

"Pavel!" huusi lapsi. "Riistä minut irti, Pavel! Mennään pois, kauvas pois ... mennään yhdessä työhön, tiiliä tekemään, niinkuin ennenkin, niinkuin silloin kuin olimme pieniä... Minä tahdon pitää huolta ettet enää varasta. — Riistä minut irti!... Ota minut mukaan!... Älä mene yksin ... en näe sinua enää milloinkaan, jos menet yksin pois. — He eivät enää koskaan päästä sinua luokseni ... ei milloinkaan!"

Hänen huutonsa loppui käsittämättömiin ääniin ja käheään yskään. Pavel voihki tuskissaan. Pienokaisen avunhuuto viilsi hänen sydäntään ja kuitenkin hän pysyi kyllin kylmäverisenä ajatellakseen: mitä hän pyytää, on mahdotonta; siihen mitä hän uskoo voivansa suorittaa, eivät hänen voimansa riitä. Vihdoin vaiken tyttö, varmaankin väsymyksestä. Pavel ei voinut häntä nähdä, sillä luostarinsisarten muodostama piiri hänen ja tytön välillä oli vähitellen kasvanut kolmen neljänkertaiseksi. Sisarensa käheän äänen sijasta kuuli hän nyt puhtaan, metallinkirkkaan, joka varotteli ja tyynnytteli, tasaisesti ja vaikuttavasti ja aina yhä hiljemmin... Pavel kuunteli henkeään pidättäen — pienokainen rauhoittui. Hän kuuli hänen vain tuon tuostakin huokailevan syvään ja sydämeen koskevasti, ja hänestä tuntui kuin olisi tyttö silloin maininnut hänen nimeään. Silloin hän ei voinut enää kauvemmin itseään pidättää, vaan syöksyi esiin murtaakseen piirin, joka hänet erotti sisarestaan. Hän oli odottanut vastustusta, vaan oi tavannutkaan semmoista; niinkuin asiasta olisi ennakolta sovittu, väistyivät luostarinsisaret syrjään ja hän näki Miladan seisovan edessään, käsi johtajattaren kädessä, kalpeana ja vapisevana, pää kallellaan ja punareunaiset silmät maahan luotuina, silmät, jotka olivat hänen tähtensä punaiset!... Paveliin tarttui miltei vastustamaton halu riistää hänet syliinsä ja paeta hänen kanssaan. Ovi oli auki, pari hyppäystä vain, ja hän olisi saavuttanut vapauden — ja kun hän kerran olisi tuolla ulkona, niin saisivatpa luostarinsisaret juosta hänen jälessään!... Mutta sitte? Mihin hän vie lapsen? Ja vastaus kuului hänen sisästään: kurjuuteen! Hän voitti äkillisen kiusauksensa.

"Astu lähemmäksi", sanoi johtajatar. "Sano sisarellesi jäähyväiset!"

Hän noudatti käskyä ja lisäsi painokkaasti: "Ensi sunnuntaina tulen takaisin!"

Pienokainen puhkesi jälleen kyyneliin ja kuiskasi, katsettaan kohottamatta: "Saako hän tulla?"

"Sitä en voi edeltäkäsini sanoa", vastasi Kunnianarvoisa. "Se ei riipu minusta, vaan sinusta, sinun käytöksestäsi; veljesi saa tulla aina, jos sinä olet hyvä ja tottelevainen etkä" — puhuja pani erikseen painoa tälle sanalle — "etkä ole kärsimätön."

"Hei vaan!" huudahti Pavel iloissaan. Ehdot, joilla hänen ja sisarensa jälleentapaaminen olisi mahdollinen, tuntuivat lohdullisilta. Hän ei ymmärtänyt minkätähden Milada oli surullinen ja pudisti epäilevästi päätään, kun hän sisartaan syleillen ja suudellen lupasi varmasti tulla kahdeksantena päivänä takaisin. Ja kun pienokainen oli viety pois ja hän, totellen ovenvartijattaren kehotusta, oli lähtenyt etehisestä ja seiso nyt luostarin ulkopuolella, hymyili hän itsekseen. Häntä huvitti typerä tyttö, joka oli elänyt vuosikautia tyytyväisenä hänestä erossa ja joka nyt niin katkerasti suri viikon eroa. Pieni raukka, miten hän rakastaakaan häntä! Hän ei ollut voinut uneksiakaan, että tyttö rakasti häntä niin suuresti! — Kaikki hän olisi jättänyt hänen tähtensä, kauniin talon, jossa asui, hyvät vaatteensa, hyvän ruokansa ... jopa varman taivaaseenpääsönkin...

Sen hän palkitsee sisarelleen, ja hän tietää kyllä miten: tulemalla hyväksi! Hänen sydämensä täytti ilo ja ylpeys ja mitä ihanin luottamus; joku erinomainen, käsittämätön tunne täytti hänen sielunsa. Hän ei tutkinut sitä tarkemmin, sehän oli niin uutta ja outoa, sehän oli — onnea. Sen sisällisen ihmeen vaikutuksen alaisena, jota hän nyt tunsu, luuli hän voivansa odottaa ulkonaisiakin ihmeitä. Ja astuessaan hitaasti eteenpäin, muodostui noista epämääräisistä unelmista yhä selvempi vakaumus siitä, että hän kulki suurta kohtalonsa muutosta kohti, että tämä oli ihanamman, paremman elämän salaperäinen alku.

Astuttuaan tunnin verran ja ennätettyään tuskin neljättä osaa matkasta, saavutti hänet paroonittaren lähetti, joka niinikään oli matkalla kaupungista kylään. Se oli vanha tuttava, yövartija Vendelin Much, jonka paroonitar lähetti joka sunnuntaiaamu aikaisin luostariin. Hän vei sinne Miladan taskurahat,

kirjeen johtajattarelle sekä lahjoja köyhille ja toi mukanaan armolliselle rouvalle viikkokertomuksen pienestä holhokista. Siihen, jonka korkea-arvoisa johtajatar tänään lähetti, oli kiireessä lisätty seuraavat sanat:

"— Sisarusten tapaamisesta ei ole ollut toivottuja seurauksia. Se päinvastoin vain kuohutti sitä kulkuriveri-pisaraa, mikä valitettavasti lemmikkimme suonissa virtailee. Pelkäämme kestävän kauvan, ennenkuin meidän onnistuu poistaa tämän sisarusten ensimmäisen, ja jos Te, rouva Paroonitar, seuraatte neuvoamme, *viimeisen* kohtauksen seuraukset."

VIII.

Kun Pavel myöhään saman päivän iltapuolella saapui kotiin, näki hän jo kyläkadun alkupäähän Virgilovan seisovan ikäänkuin väijyksissä. Hän huusi pojalle jo kaukaa, tervehti häntä erittäin ystävällisesti ja kysyi osanottavasti hänen vaiheitaan. Pavel vastasi yksikantaan, katsoi syrjästä epäluuloisesti vanhukseen ja ajatteli: mitähän sillä vanhalla noidalla nyt on mielessä?

Epätietoisuuttaan ei kestänyt kauvan. Oikealle tolalle hän joutui eukon pysytellessä itsepintaisesti hänen kintereillään ja hätääntyneesti toistellussa varoituksiaan: "Odotahan ... älä toki noin kiirehdi!" Vanhus tahtoi häntä pidättää mökkiin menemästä, siellä varmaan tapahtui jotain, jota hän ei saisi nähdä. Tämä epäluulo vain kiirehti hänen askeleitaan, hän oli tuossa tuokiossa perillä, lykkäsi oven kiivaasti auki ja astui etehiseen. Ensi katseensa lennähti tupaan. Siellä istui kauniisti puettu Vinska sängynlaidalla, nyyhkyttäen, kasvot käsiin kätkettyinä. Kuin vaivainen syntinen seiso i hänen edessään Peter, kasvot tulipunaisina ja kolmen riikinkukonsulan koristama hattu syvälle niskaan painettuna.

Pavelin astuessa kynnyksen yli, nousi Vinska nopeasti seisolleen: "Oletko jo kotona? Mitä tahdot? Mitä etsit?"

Poika tähysti synkkänä ja suuttuneena Peterin hatussa olevia sulkia ja kysyi: "Oletko antanut ne hänelle?"

Vinska oli hämillään, mutta esimiehenpoika röyhästi rintaansa: "Kaikkia se tuokin koira kyselee! — Koskeeko se sinuun? Mars matkaan!"

Pavel asettui hajasäärin ja työnsi jalkansa niin tanakasti lattiaan, kuin olisi siihen kiinnikasvanut. "Sinua varten en ole noita sulkia varastanut. Ne ovat Vinskan. Anna ne Vinskalle takaisin!"

Peter käänsi päänsä, ärjäsi uhkaavasti "sinä!" ja pui Pavelille nyrkkiä. Samana hetkenä sujahti Vinska Peterin käsivarrelle, nojaten siron voimakasta vartaloaan häneen ja pyyhkien poskellaan vielä olevan kyöneleen hänen olkapäähänsä. "Älä tee hänelle mitään, hänhän ei tiedä mitään", puheli tyttö. "Hän on niin typerä!"

"Kuka?" ärähti Pavel ja kylmä hiki nousi hänen otsalleen.

"Se, joka kysyy!" vastasi tyttö. "Ja nyt kuule ja ymmärrä: se mikä kuuluu minulle, kuuluu myöskin hänelle" — hän kosketti sormellaan Peterin rintaan — "minun ei ole tarvis ensin sulkia hänelle lahjottaa, koska kuulun itsekin hänelle ruumiineni sieluineni. Ja niin kauvan kuin hän tahtoo minut pitää, on kaikki hyvin, ja kun hän ei enää minusta huoli, menen kaivoon!"

Esimiehenpoika toisti aikaisemmin lausumansa "sinä!", mutta tällä kertaa rakastettuunsa kohdistettuna. Tuo sana sisälsi hellän nuhteen, ja niin pyylevänä ja itsetietoisena kun hän siinä seisoikin ja niin avuton ja antautuvana kun tyttö häneen nojautui, näytti jälkimäinen kuitenkin vahvemmalta puolelta.

"Hyvä on, hyvä on; tiedän että minun täytyy kuitenkin kaivoon mennä", sanoi hän huoaten. "Eihän armaani voi mitenkään naida minua, köyhää tyttöparkaa."

"Naida, tuo — sinut?" Pavel remahti nauruun. "Naida?... Sitäkö olet kuvitellut?"

"En milloinkaan —", vastasi Vinska surumielin. "En ole milloinkaan ajatellut muuta kuin: hän on minun armaani; joskus eroan hänestä, eroavathan monet muutkin rakkaimmastaan. Mutta nyt huomaan etten voikkaan sitä tehdä, ja sinä päivänä kun sanotaan: Peter tottelee isäänsä ja nai rikkaan Miloslavan, sinä päivänä minä sanaakaan virkkamatta menen kaivoon."

"Tyttö, tyttö!" huusi Peter, polki jalkaansa lattiaan, tarttui molemmin käsin hänen pyöreään päähänsä ja painoi intohimoisen suudelman hänen huulilleen.

Pavel syöksyi mökistä ulos.

Ulkoilmaan päästyään hän pudisti itseään kuin päästäkseen vapaaksi kimppuunsa hyökänneestä ampiaisparvesta. Sitte hän alotti, väsymyksestään huolimatta, uupumattoman astuntansa kylän läpi. Että Vinska lupauksestaan huolimatta oli antautunut Peterin rakastetuksi, se ei häntä enää — oman luulonsa mukaan liikuttanut. Mutta että hän, juopporatin Virgilin ja hänen halveksitun vaimonsa tytär, oli rohennut toivoa pääsevänsä esimiehenpojan vaimoksi, se näyttäytyi anteeksiantamattomalta ja rikokselliselta. Siitä ei voinut suoriutua rangaistuksetta, ja sentähden täytyisi Vinskan lopultakin mennä kaivoon.

Tätä ajatellessaan tarttui häneen polttava, sietämätön tuska ja samalla raivoava halu tasata kärsimyksistään hiukan noille toisillekin. Pimeä oli jo alkanut, syvä rauha vallitsi kaikkialla, ja tuo rauha sai hänen, rauhattoman, joka vaelsi ympäri sydämistyneenä ja veri vihasta kuohuen, raivostumaan. Hän oli etääntynyt itsellismökeistä ja hiipi nyt korkea-aitaisen kapakan ulkopuolelle. Sitä vastapäätä oli kunnanesimiehen talo, jonka ovi samassa avautui ja kaksi miestä astui ulos. Pavel tunsi heidät äänestä, kun he astuivat kadun poikki. Ne olivat kaksi vanhinta valamiestä.

"Hänen laitansa on huonosti, loppu ei ole enää kaukana — vai mitä arvelet?" sanoi toinen.

"Tuskinpa hyvinkään kaukana", vastasi toinen.

Kenen? — Jumalan tähden, kenen loppu ei ole enää kaukana?... Kunnanesimiehenkö?... Pavel muisteli äkkiä tulleensa hiljattain häntä vastaan eikä ensin tunteneensa, niin oli muuttunut. Kunnanesimies on sairas ja kuolee, silloin on Peter oma herransa ja voi naida Vinskan — jos haluaa.

Talonpojat astuivat kapakkaa kohti, Pavel seurasi heitä koettaen kuunnella tarkoin heidän puhettaan, mutta ei erottanut tavuaakaan. Ankara kolkutus ja suhina hänen päässään esti ulkoa tulevia ääniä kuulumasta. Ajatus, joka vastikään häntä raivostutti, kadotti kammottavaisuutensa toisen edessä, joka oli yhtä tuskallinen jopa kahta kauheampi, koska se osotti mahdollittoman voivan muuttua mahdolliseksi ja näytti hänelle vihattunsa ja rakastettunsa alttarin edessä morsiusseppeleessä, joka ei hänelle enää soveltunut. Sietämätön tuska kouristi hänen sydäntään ja mielessään syntyi julma toivomus: jospa hänen täytyisi sentään jo ennemmin mennä kaivoon!

Hänen edessään hitaasti asteleviin miehiin liittyi toisia, ryhmä jäi joksikin aikaa harvakeen haastellen seisomaan avonaisen kapakanoven ulkopuolelle ja astui sitte ravintolahuoneeseen. Pavel hiipi heidän jälessään etehiseen, kauvemmas hän ei uskaltanut. Huone oli täpösen täynnä väkeä, tanssia ja soittoa ei kuitenkaan kuulunut, sen sijaan pelattiin korttia, tupakoitiin, juotiin ja kiisteltiin. Muutamat pojat tarjosivat tytöilleen paistia ja viiniä. Erään pöydän vieressä istui Arnost postimestarin piian ja rengin välissä ja edessään olutlasi, josta kaikki kolme vuoroin maistelivat. Hoikka itsellispoika oli viime aikoina aika lailla pulskistunut, oli ravitun näköinen ja hyvin puettu, jopa hänellä oli piippukin. Vuosi sitten oli hänellä ollut onni kadottaa kuoleman kautta juopon isänsä, ja siitä lähtien olivat asiat muuttuneet. Hän elätti itsensä ja äitinsä kättensä työllä eikä suvainnut enää vanhuksenkään jatkavan entistä varastelemistaan. Kun tämä kuitenkin vielä joskus yritti vanhoja konstejaan ja poika tapasi äitinsä moisessa puuhassa, antoi hän hänelle armotta selkään ja vannoi kyllä ajavansa vanhankissan nahkasta rotanpyyntihalun. Nuoruudenaikaisten keppostoveriensä kanssa hän ei antautunut mihinkään tekemisiin eikä olisi koskenut Paveliin edes sormellaan; päinvastoin hän teki tälle silloin tällöin pieniä palveluksia muistellessaan niitä monia lyöntejä, jotka paimenpoika oli hänen tähtensä saanut.

Nähdessään Pavelin tirkistävän ovesta sisään, huomautti hän siitä muillekin ja arveli että tuo raukka oli aina niin nälkäisen näköinen. Pieni seurue nousi ja Arnost maksoi, mutta piteli muuatta takaisinsaamaansa kreutzeriä ilmassa ja heitti sen sitte komeanylhäisesti Pavelille. Tämä sieppasi lentävän rahan kopiksi, piteli sitä hetkisen ilmassa suletussa kädessään ja antoi sitte pudota lattialle.

Arnost kiivastui: "Tyhmeliini, hae se lattialta, hae kreutzeri!" Mutta Pavel pisti kädet taskuunsa. "Hae itse; en tarvitse sinun lanttejasi, minulla on rahaa itselläni!" vastasi poika, veti kukkaronsa esille ja heilutti sitä riemuiten, niin että hopeaguldenit helisivät.

"Rahaa! Risamekolla, kerjäläisellä rahaa!" Syntyi yleinen hälinä, monet nousivat istuimiltaan ja ovesta syntyi tungos. Ravintolan renki tarttui Pavelia kaulukseen ja ravisteli lujasti kysyen: "Mistä olet ne ottanut? Mistä? Varas!" Poika voi iloita että takkinsa oli niin hauras että se repesi, kun hän asetti jalkansa rengin jalkoja vastaan ja voimakkaalla nykäyksellä riuhtasi itsensä irti. Jättäen ahdistajansa käteen kappaleen vanhaa takkia, juoksi hän ovesta ulos ja portaita alas suojelemaan pimeyteen.

Tuskin ovesta päästyään ja ahdistajansa vielä aivan kintereillään, huusi hän heille: "Mistäkö olen ottanut? — varastanut tietysti!" ja riensi eteenpäin pilkallisesti nauraen ja siten itse johdattaen

jälkeensä sadattelevia takaa-ajajiaan, joiden etunenässä oli Arnost.

Hän juoksi kyläkatua ylöspäin sille kadulle, jonka varrella koulutalo sijaitsi. Kulmauksessa hän törmäsi yhteen rauhallisesti edestakaisin astelevan yövärtijän kanssa, tuuppasi vanhuksen kumoon kuin kuivan olkikuvon, kompastui itse, ponnahti ylös ja juoksi eteenpäin sillaikaa kun yövärtija huudoillaan johti takaa-ajajat jälleen oikealle tolalle. Pakenijalle jäi kuitenkin kylliksi aikaa ennättääkseen koulutalolle. Ovi oli sulkematta, hän astui sisään, sulki oven, työnsä salvan eteen ja nousi portaita opettajan huoneeseen sillaikaa, kun Arnost seuralaisineen jo koputti meluten rakennuksen ulko-ovella.

Habrecht istui keskellä huonetta pöydän ääressä, lukien pienen kirkaasti loistavan lampun valossa. Pää oli tuettuna käsien varaan ja nuo tavallisesti niin kalpeat posket punottivat nyt ja muulloin niin väsyneet ja kelmeät silmänsä hehkuivat oudosta innostuksesta. Aivan kuin hänet olisi riistetty korkeammasta, surumielisen ihanasta maailmasta takaisin maalliseen kurjuuteen, katsoi hän puolittain suuttuneesta, puolittain pelästyneesti sisäänryntäävään rauhanhäiritsijään ja peitti samalla vaistomaisesti molemmin käsin edessään olevan kirjan avatut sivut.

"Herra opettaja!" läähätti Pavel hengästyneenä. "Herra opettaja, kätkekää minun rahani!" Hän ojensi pienen kukkaron kertoen nopein, katkonaisin lausein mitenkä hän oli tuon omaisuuden saanut ja millaisen epäluulon hän oli herättänyt noissa ulkona meluavissa ihmisissä.

"Onko pahahenki sinut jälleen riivannut?" huudahti Habrecht, juoksi ikkunaan, avasi sen ja käski kirkuvan joukon poistua. Hän itse ottaa pojan huostaansa, hän vastaa hänestä ja vie hänet huomenna kunnanesimiehen luo. Mutta mikään ei auttanut, hänen täytyi lähteä alas ryntääjien luo estääkseen heitä ovea särkemästä. Ja sillaikaa, kun vanhus neuvotteli kadulla, seisoi Pavel huoneessa jyskyttävin aivoin ja painaen vaaranalaista aarrettaan sydäntään vasten. En enää toiste tee niin, en enää milloinkaan puhu sellaista, ajatteli hän itsekseen.

Kului hänen mielestään äärettömän pitkä aika, ennenkuin melu vähitellen hiljeni. Arnost ja seuralaisensa peräytyivät, mutta vielä kauvan kuului heidän kiihtyneitä ääniään. Opettaja astui huoneeseen kiihottuneena ja ohut tukka suunnattomassa epäjärjestyksessä.

"Nyt he ovat poissa", sanoi Pavel. "Kunpa eivät tulisi takaisin!" murahti Habrecht.

"Koettakoothan!" huusi poika, katsahtaen merkitsevästi sängyn vieressä olevaan vesiruukkuun. "Jos tulevat takaisin, niin heidän vettä niskaansa."

"Sen jätät tekemättä; ajattele ensin minne piilotat rahasi. Katsoppas tänne!" Opettaja siirsi pöydän seinää vasten ja nosti lattiapalkissa olevan irtonaisen kappaleen ylös. Sen alta näkyi pieni, tyhjä kolo, johon opettaja pani äsken lukemansa kirjan ja rahat, peittäen molemmat huolellisesti.

Poika oli seurannut hänen puuhiaan mitä suurimmalla tarkkaavaisuudella, ja kun kaikki oli taas entisessä järjestyksessä ja pöytä vanhalla paikallaan, kysyi hän:

"Miten on tuon kirjan laita? Onko se loitsukirja?"

Habrecht suuttui: "Kuinka ymmärtämättömästi ja häpeämättömästi puhutkaan! Niinkuin et tietäisi, mikä minua eniten harmittaa; tahdot tehdä minutkin viholliseksesi, niinkuin ei sinulla olisi niitä kylliksi ennestään! Olen monesti ihmetelty", sanoi hän yhä kiihtyneemmin, "miksi kaikki ihmiset ovat sinua vastaan; mutta minun ei olisi pitänyt sitä ihmetellä, toisin ei voi ollakkaan, se on oma syysi. Mikä sinä olet olevinasi? Ketä sinä kunnioitat?... Et edes minua!... Loitsukirja!"

Hän toisti tuon sanan vielä kerran yhä kiihtyen ja kohotettuja käsiään väännellen.

Pavel punastui, hänen kasvonsa näyttivät miltei turvonneilta ja hänen huulensa värisivät kuin hän olisi ollut itkuun purskahtamaisillaan. Vaivoin sai hän sanotuksi päättäneensä tästä päivästä alkaen aloittaa uutta elämää, niinkuin oli aamulla luvannut Milada sisarelleen. Opettaja harmistui vielä enemmän ja nauroi murhaavasti: "Niin, niin pitää ollakkin! Poika on tehnyt mainiosti — ajatellut järkevästi, toiminut mielettömästi, tarkottanut valkoista, tehnyt mustaa." Hän tarttui äkkiä päähänsä ja vaikeroi tuskallisesti. "Tyhmä, tyhmä, pirunriivaama, minä tunnen tuon! Voisin kertoa jotakin samantapaista, minä ... vaan en vielä sinulle", keskeytti hän ja viipotti etusormeaan edestakaisin Pavelin edessä nähdessään tämän kuuntelevan suuresti jännitettynä. "Se kertomus ei ole sinua varten, ei ainakaan vielä, myöhemmin mahdollisesti, kun olet tullut viisaammaksi ja — aremmaksi. Saat nyt vasta haavoja, mutta et tunne vielä niiden kirvelyä, tai tunnet ainoastaan pintapuolisesti ja ohimenevästi. Odotahan, kunnes ne ovat syöpyneet syvälle ruumiiseesi, silloin muistelet sanojani, silloin — kun olet vanha. Silloin ymmärrät, että pahinta on kärsiä vanhana nuoruudenaikaisista erehdyksistään. Ei se tarvitse olla suurikaan, tuhannet ovat tehneet pahempaa ja elävät sovussa itsensä ja maailman kanssa. Ylimielisyyttä, narrimaista prameilua, tuskin valhettakaan, mutta kuitenkin kylliksi sytyttääkseen tuolla sisässä helvetin tulen." Hän koputti kädellään sisäänpainunutta rintaansa, vaipui

tuolille istumaan, heittäytyi pöydän yli ja kätki kasvonsa käsiinsä. Siinä asennossa hän oli kauvan, kuumeenväristysten kiitäessä ruumiinsa läpi. Pavel katseli häntä myötätuntoisesti, uskaltamatta paikaltaan liikahtaa. Mitä mahtoikaan opettaja tehdä? Nyhkyttikö hän? Taisteliko esiinpyrkivää itkua vastaan? Hyvä Jumala, mikä miestä vaivaa? Mitä vääryyttä hän on nuoruudessaan tehnyt, joka nyt riistää vanhuuden ilon?... Pavel ei ylipäättään ollut utelias, mutta opettajan salaisuudesta hän oli aina halunnut saada selkoa. Mielellään olisi hän myöskin auttanut häntä, sekä häntä että itseään. Hänelle oli jo selvinnyt tapakin. Riehuihan tänään hänen päässään sellainen ajatusten myrsky ja ryöppy, että hän oli suorastaan kuulevinaan sen kuohun ja suhinan.

"Herra opettaja", sanoi hän alotteeksi, lähestyi häntä ja koputti hiljaa sormellaan hänen olkapäätään. "Herra opettaja, kuulkaahan; minulla on jotakin sanottavaa."

Habrecht suoristui, hymyili surumielisesti ja sanoi: "Vieläkö olet täällä, tyhmä poika; mene kotiisi. — Mene!" toisti hän ankarasti, kun ensimmäisestä kehotuksesta ei ollut apua.

Mutta Pavel seisoikin kuin ruumiilliseen muotoon pukeutunut päättäväisyys, katsoi opettajaa rauhallisesti silmiin ja selitti että kotiin hän ei mene, tänään täytyisi hänen alottaa jotakin. Hän olisi tahtonut alottaa jo luostarissa, mutta siitä ei tullut mitään, ja nyt hän pyytäisi saada alottaa herra opettajan luona.

"Mitä?" kysyi tämä. "Mitä alottaa?"

"Uutta elämää", vastasi Pavel ja teki hämmästyttävän hyvästi selkoa siitä, miten sitä olisi alotettava. Luostarissa hän oli nöyrästi pyytänyt että hänet olisi pidetty siellä; opettajalle hän lupasi miltei lohduttavasti että hän tästä lähtien aina olisi hänen luonaan ja huolehtisi siitä, että hänellä olisi vuokralaisestaan jotakin hyötyä. Miten usein olikaan opettaja harmitellut kunnan huolimattomuutta koululle kuuluvan pellon hoitamisessa. Hän ottaisi nyt pellon hoitoonsa ja samoin puutarhan; pian saataisiin nähdä olisiko se vielä entisessä kunnossa ja puutarha rikkaruohokenttänä. Hitaasti mutta vakuuttavasti esitti Pavel sitte, miten ahkera hän olisi eikä korvaukseksi tahtonut muuta kuin katon päänsä päälle ja ravintonsa. Rahaa hän voisi ansaita syysmyöhällä ja talvella tehtaassa, jossa maksettiin aina guldenikin päivässä. Kun hän olisi koonnut sata guldenia, silloin olisi aika ajatella mökinmaan ostamista. Hänen sisarensa niinikään säästäisi yhä eteenkinpäin, ja niin usein kuin suinkin mahdollista, menisi Pavel häntä katsomaan — hän tiesi miten paljon vahinkoa hänelle oli ollut siitä, ettei ollut ennemmin nähnyt sisartaan. Lopulta oli äänessä taasen tuo lohduttava sävy, kun hän lupasi tulla iltaisin säännöllisesti opettajan luo "ettette olisi niin yksin; silloin voitte lukea" — hän aikoi jo sanoa — loitsukirjaanne, mutta nieli onnellisesti molemmat ensimmäiset tavut lausuen ainoastaan viimeiset — "ja sillaikaa lasken minä rahojani". Habrecht antoi hänen puhua, ainoastaan silloin tällöin itsekseen mutisten: "typerä poika", mutta Pavel huomasi kuitenkin, ettei opettaja ollut niin vastahakoinen kuin miltä näytti.

"Kaikki hyvin", sanoi hän lopulta, "tai ei ainakaan niin järjetöntä kuin sinulta saattaisi odottaa. Mutta siitä ei tule sittenkään mitään, ei niin mitään ilman kunnan suostumusta."

"Se kyllä saadaan, kun opettaja vaan asian oikein esittää", arveli Pavel ja puolusti mielipidettään niin itsepintaisesti ja uudisti vanhoja näkökohtiaan sellaisella järkähtämättömyydellä, että opettaja vihdoinkin tunnusti olevansa voitettu ja huudahti: "Jäähän sitte, Jumalan nimessä, koskei sinusta kerran pääse eroon, senkin takkiainen!"

Silloin hypähti Pavel ilosta ilmaan jotta lattia tärähti: "Tiesinhän sen, tiesinhän sen, että opettaja minua auttaisi!"

Opettaja moitti hänen rajuuttaan, ja yhä edelleenkin moitiskellen mutta kuitenkin vanhoilla harmahtavilla kasvoillaan harvinainen sisällisen tyytyväisyyden ilme ryhtyi hän toimenpiteisiin vieraansa ravitsemiseksi ja sijottamiseksi. Pavel sai voileivän, joka maistui niin erinomaiselta, ettei voileipä milloinkaan ennen sellaiselta; sen jälkeen hän sai siirtyä viereiseen kamariin nukkumaan. Opettaja levitti lattialle ryijyn: "Pane maata ja nuku heti!" kehotti hän ja peitti pojan vanhalla, kuluneella vaipalla, sulki sitte oven ja meni omaan huoneeseensa. Pavel jäi pimeään ja koetti parastaan seuratakseen opettajan viimeistä neuvoa, mutta se ei onnistunut, hänen sielunsa oli liian täynnä riemua. Näin oli siis tuo uusi elämä alkanut! Hän ei enää maannut vilusta kokoonkäpristyneenä paimenen etehisessä, jäätävän tuulen puhaltaessa ammottavista ovenraoista. Hän makasi oikean kangaspeitteen alla huoneessa, jossa ilma oli tarkasti sulkeuksissa ja hajahti kaikelliselta hyvältä, niinkuin vanhojen vaatteiden, torakkain, saappaiden ja hapanneen maidon tuoksulta. Miten hyvä hänen olikaan olla ja miten hän nauttikaan edeltäkäsikin Miladan ilosta, kun hän saisi kuulla tämän kääntein! Sisartaan ajatellen hän sulki silmänsä, ja kun hän ne jälleen avasi, kurkisti hoikkasarvinen uusikuu ikkunasta sisään. Hän tervehti sitä riemuiten: "Sinäkin alotat, me alotamme molemmat!" Samassa valtasi hänet, huolimatta uudesta ympäristöstään ja kaikesta uudesta, mikä hänen sisässään kuohui ja muotoutui, ensimmäisen kerran hyvin pitkästä ajasta kodin tunnelma. Mielessään heräsi äkkiä muisto

öistä, joita muinoin oli viettänyt vanhempiensa kanssa tiilivajoissa, tosin vieraiden vajoissa, mutta kuitenkin kotonaan, sillä olihan koko kotoinen kurjuus siellä yhteenkoottuna. Ja nyt oli hänellä jälleen koti, parempi kuin entinen; hänen ei enää tarvinnut pelätä isäänsä ja äiti oli kaukana. Äiti tosin palaa jälleen, ja silloin... Väristys kävi hänen ruumiinsa läpi, hän kääriytyi tarkemmin peitteeseensä ja lausui lyhyen, voimakkaan rukouksen, jonka pääsisältö oli seuraava:

"Rakas Jumala, näet että olen alkanut vaeltaa oikealla tiellä; nyt, rakas Jumala, pidä vaari etten enää takaisin horjahtaisi!"

IX.

Kun opettaja seuraavana päivänä tuli kunnanesimiehen luo, makasi tämä tuskissaan vuoteellaan. Hän ei kurjassa tilassaan voinut tuntea vähintäkään osanottoa muiden ihmisten toimiin ja tarpeisiin. Joka kerta kun Habrecht alkoi puhua Pavelista, palasi sairas omiin asioihinsa, kärsimyksensä, valituksiinsa lääkärin suhteen, joka juoksee siellä kaikki päivät ja vie häneltä rahat, mutta ei kykene auttamaan. Kuinka paljoa paremmin olikaan käynyt hänen palvelustytölleen! Nähkääs, kun tyttö oli pari viikkoa sitte niin sairaana ja heikkona, että tuskin kykeni jaloilleen, mutta nyt hän oli terve ja reipas. Ja mistä syystä? Aivan yksinkertaisesti sentähden, ettei alunpitäinkään huolinut lääkäristä, vaan lähetti muitta mutkitta hakemaan rohtoja paimenen eukolta. Ne auttoivat, ja tunnin päästä hän oli terve.

Opettaja sanoi: "Hm, hm!" ja otti uudelleen puheeksi Pavelin asian, jonka jälkeen sairas jälleen kertoi jutun palvelijansa merkellisestä parantumisesta.

"Mitä päätätte Pavelista?" kysyi koulumestari, saaden lopullisesti tietää että hänen piti kääntyä neuvosmiesten puoleen.

Ja niin hän teki kierroksen neuvosmiesten luona. Ne kuuntelivat häntä totisina ja kärsivällisinä ja jokainen sanoi: "Tässä tapauksessa menkää ensin kunnanesimiehen luo".

"Esimies lähetti minut teidän luoksenne."

"Jaa. — Menkää sitte molempien toisten neuvosmiesten luo."

Rauhallisella puheella oli mahdotonta saada heitä tekemään asiassa päätöstä tai edes lausumaan ajatustaan, ja Habrechtin piti karttaa innostusta, jottei herättäisi epäluuloisissa kylän-isissä epäilyksiä itsekkäistä tarkotuksista.

Viimeksi hän meni linnaan, vaikuttaakseen siellä turvattinsa hyväksi, mutta onnistui huonosti. Luostarista tullut kirje oli tehnyt vaikutuksensa. Paroonitar syytti katkerasti itseään siitä, että oli edistänyt sisarusten tapaamista ja oli hyvin suutuksissaan Pavelille; ei tahtonut enää kuulla puhuttavankaan hänestä ja neuvoi koulumestarinkin kerta kaikkiaan jättämään moisen heittiön oman onnensa nojaan.

Viikko kului. Virgil kävi joka päivä koululla noutaakseen sieltä Pavelin, mutta poika joko pysyttelihe piilossa tai vastusti kynsin hampain. Silloin menivät paimen ja hänen vaimonsa lopulta kunnanesimiehen luo, koettaen vaikuttaa siihen suuntaan, että tämä olisi käyttänyt valtaansa pakottaakseen pojan palaamaan heille takaisin. Sairas mies lupasi kaikki, mitä he pyysivät, katsoi jokaisen vaivaloisesta lausutun sanan jälkeen kysyvästi, milteipä rukoilevasti ihmelääkäri-eukkoon ja näyttäen kipeää oikeata puoltaan voihkasi: "Siinä se on! Siellä se paholainen istuu!"

"Niin, niin!" sanoi vaimo. "Oikealla, juuri oikealla se on kipu; siellä on maksa."

"Maksa? Vai niin — te sanotte edes jotain, te!... Sanotte että se on maksa. Mutta tohtori, hän ei puhu maksasta eikä mistään muustakaan."

"Ei puhu, eikä tiedä", sanoi vaimo ylimielisen halveksivasti.

"Hän ei tiedä edes huojennusta, ei tiedä niin mitään."

Virgilova kohotti ristiin asetetut kätensä huultensa tasalle ja virkkoi sormenpäitten yli huokaisten: "Niin, niin! Ja kun ajattelee miten helposti herra esimies olisi autettavissa!"

Sairas kohoutui vuoteellaan: "Niinkö arvelet?... Auta sitte!"

"Kunpa uskaltaisin?" vastasi vaimo, nopea, väijyvä välähdys silmissä. "Kunpa uskaltaisin lähettää jotakin!... Neljässätoista päivässä olisitte terve."

"Lähetäkää minulle jotakin, lähetäkää!... Mutta — suu kiinni ... ymmärrätkö?"... Hän keskeytti puheensa kuunnellen levottomasti mahdollisesti läheneviä askeleita tai ääniä ja jatkoi sitte hiljaa: "Pimeään jouduttua tulee palvelustyttö noutamaan."

"Lähetän pojan tuomaan, se on parempi. Silloin te samalla neuvotte häntä ja sanotte että hänen pitää palata sinne, mihin kuuluu. Tyttö odottakoon tallinoven luona."

Esimies huitoi kiivaasti käsiään: "Yhdeksän aikana. Menkää tiehenne — menkää!"

Virgil ja hänen vaimonsa tottelivat nopeasti, mutta sattuivat ulos tullessaan kohtaamaan Peterin ja lääkärin. Viimemainittu ehdisti laitonta ammattitoveriaan kysyen ankarasti mitä hänellä oli täällä tekemistä. Yhtä epäilevänä ja paljoa tylymmin käski Peter vanhuksien mennä tiehensä. Aviopari astui vajeten kotiinsa. Mökkiin saavuttuaan riensi vaimo paikalla kirstun luo, kaivoi sieltä esiin likaisen, räpsyihin käärityn rasian, josta otti kaksi pientä pulloa. Toisen kyljessä oli kaupungin apteekin nimilappu päällekirjoituksella "juhannuskukkatippoja". Toisen pullon sisällys oli keltaisenharmaata, pohjalla paksu, valkoinen pohjasako. Tarkkaavasti katseli vaimo pulloa valoa vasten ja alkoi pyöritellä sitä hitaasti sormiensa välissä.

Virgil oli istunut penkille. "Mitä sinä teet?" kysyi hän äkkiä, "Miksi häntä autat? Anna hänen olla!"

"Häntä ei voi kukaan auttaa", vastasi vaimo.

"Hänen täytyy kuolla."

"Täytyy kuolla? — Mitä ajatteletkaan?... Älä sekaannu siihen asiaan."

Vaimo kohautti olkapäitään: "Kolmeneljännestä vuotta tai ehkä kokonaisen voi hän vielä elää kituuttaa."

"Kokonaisen?" uudisti Virgil säikähtyneenä, ajatteli hetkisen ja huudahti äkkiä suuttuneena: "Näitkö, miten hänen poikansa meitä kohteli?"

"Pelkää isäänsä — siinä kaikki. Hän voisi antaa meille selkään pelkästä pelosta... Ja tytölle hän myöskin antaa selkään — ja silloin!" Hän pani erittäin suuren painon viimeiselle sanalle vilkuttaen vaaleita kissansilmiiään. "Silloin — kun rakkaus sammuu, ja se sammuu pian, semmoisia ovat miehet. Mene tiehesi, sanotaan silloin, ei minulla ole mitään tekemistä sinun kanssasi! Ja tyttö tietää että niin voi käydä, ja silloin hän menee kaivoon."

Virgil huudahti käheästi ja teki kolme ristinmerkkiä peräkkäin: "Lorua! Paljasta akkaväen lorua!"

"Meidän tyttö ei puhu lorua", vastasi vaimo vakuuttavasti. "Hän tekee niinkuin sanoo."

"Eipä teekkään!"

"Saat sitte nähdä."

"Siitä välitän vähät. Menköön minun puolestani, senkin tolvana!"

"Ja menee. Silloin on yksi tyttöraukka vähemmän maailmassa. Mutta minä olisin hyvilläni, jos vanhus kuolisi aikaisemmin, nyt heti! Niinkauvan kun vielä Peter hänet ottaisi, jos uskaltaisi... Ja kun tyttö hänet kerran saisi! Kunpa vaan saisi!" Vaimo purskahti nauruun. "Silloin se olisi Peter, joka saisi selkäänsä."

Virgil ensin yhtyi hänen äänekkääseen riemuunsa, mutta vaiken pian, supisti suutaan tekopyhästi ja sanoi syvään huoaten: "Jumala suokoon että arvoisa herra kunnanesimies pian vapautuisi tuskistaan."

"Ehkä hän sen suo", vastasi vaimo raa'alla äänellä. "Ja nyt mene pian poikaa hakemaan."

"Hämpä ei tule."

"Sano että esimies käskee."

"Hän ei tule sittenkään."

"Niinpä sano että Vinska pyytää hänen tulemaan."

Paimen nousi ja meni ovea kohti. Siellä hän kuitenkin pysähtyi ja sanoi ympärikäntäen: "Kuulethan

— ei häntä pidä auttaa, mutta ei tehdä vääryyttäkään."

Vaimo katsoi häneen pilkallisesti ja ohuet, tiukasti hampaisiin puristetut huulensa sävähtivät vihreiksi. "Sittepähän nähdään!"

Sitä ei mies enää kuullut, hän jo nilkutti hiljaa tiehensä.

Kaksi pitkää tuntia odotutti Pavel itseään. Oli miltei yö, kun hän vihdoinkin tuli, koputti oveen ja kysyi Vinskaa. Mökkiin hän ei astunut millään ehdolla.

Paimen, joka oli häntä seurannut, nojautui seinää vasten. Naapurihuoneessa vallitsi hiljaisuus, kuului vain silloin tällöin ikkunan läheisyydessä nukkuvan Arnostin voimakkaat kuorsaukset.

Virgilova tuli kynnykselle. "Vinska jo nukkuu", sanoi hän. "Et voi häntä enää tavata, miksi tulit niin myöhään. Sitäpaitsi täytyy sinun heti mennä esimiehen luo."

"Minun?"

"Sinun pitää itse pyytää että hän sallii sinun jäädä opettajan luo ja" — hänen äänensä aleni tuskin kuuluvaksi kuiskeeksi, "sitte sinun pitää viedä hänelle rohtoja."

"Ahaa!" Pavel käsitti samassa mistä oli kysymys. Hän oli käynyt usein ennenkin emäntänsä vaiteliaana lähettiläänä sairaitten luona ja uskoi, samoin kuin koko kylä, hänen taitoonsa ja lääkkeittensä voimaan. "Antakaa tänne", sanoi hän ojentaen kätensä.

Vaimo antoi hänelle sen pulloista, joka sisälsi vaaratonta lääkettä, painaen tarkasti hänen mieleensä että se olisi tyhjennettävä "kolmella kerralla". "Mene puutarhan läpi", sanoi hän, kun poika näytti käyvän kärsimättömäksi ja kuuntelevan vain puolittain. "Pysyttäydy loitolla kadusta, ettei yövartija näe. Palvelija tietää tulostasi ja avaa oven."

Parilla hyppäyksellä oli Pavel pellonpientareella, hetken vielä kuvastui hänen tumma varjonsa lyijynharmaata taivaanrantaan vasten, sitte oli kaikki kadonnut.

Virgilova astui miehensä luo, tarttui hänen käsivarteensa ja veti hänet mukanaan muutamia askeleita. "Nyt juokse pojan jälkeen ja sano hänelle: vaimoni oli unohtaa, että esimiehen pitää ensin juoda *tämä* loppuun ja lähettää pullo mukanasi takaisin, jotta vaimoni voisi sen survoa huhmarissa ja levittää jauhetta seitsemälle myyränmättäälle, muuten ei koko hommasta ole mitään apua. Sano hänelle niin ja anna tämä."

Vaimo painoi hänen käteensä pienen kylmän esineen, jonka pelkkä kosketus sai miehen värisemään.

"Jumalan tähden, onko siinä jotain paha?"

"Se on tuskaa vastaan; hänen tulee siitä hyvä olla."

"Yhtä hyvä kuin hänen rottiensakin", sanoi Virgil ja lisäsi suuttuneesti: "Mikset antanut sitä heti pojan mukaan, minkätähden minun pitää se sinne viedä?"

Vaimo nauraa leikitti: "Ettet voisi sanoa, jos asia tulee ilmi: minä en tiedä mitään, ettet voisi jättää minua pulaan, niinkuin mielelläsi tekisit, jos hullusti kävisi. Juuri sentähden, sinä pelkuriraukka. Ja nyt ala laputtaa!"

Mies astui syrjään: "En mene", sanoi hän.

"No anna hänen sitte kärsiä!... Ei kukaan voi aavistaa miten kauheasti hänen täytyy vielä kärsiä. Hänen oma poikansa ei voisi tehdä hänelle suurempaa hyvää työtä kuin vapauttaa hänet tuskistaan. Hän on vielä sanova pojalleen: ota minun henkeni, tai minä kiroon sinut!... Mene, mene!... Etkö vieläkään?... No kärsiköön sitten kuin vesikahuinen koira, niin että hänelle jää aikaa saattaa Vinska kaivoon, riistää pojaltaan onni ja itseltään ijankaikkinen autuus."

Hän puhui hiljaa mutta kiihkeän kaunopuheisesti, ja Virgil hytkähteli hänen sanoistaan kuin tuhanten neulain pistoksista. "Rakkautentyön tekisi se, joka hänet päästäisi tästä elämästä. Oikea mies tekisi sen Jumalan tähden."

Virgil hengitti raskaasti; hänestä oli kamalaa katsella pimeässä vaimonsa silmien kaameata, vaaleanharmaata välkettä.

"Jumalan tähden?... Siis Jumalan tähden", toisti hän, kääntyi ja lähti menemään.

Kadun, jota hän kulki, muodosti muutamien vajojen takaseinä ja kunnanesimiehen puutarha.

Saavuttuaan viime mainitun kulmaan, jäi Virgil paikalleen seisomaan. Aidan takana liikkui jotakin... Vanhuksen korvaan tunkeusi kuisketta, hellää lemменkuisketta, huokauksia, hyväilyjä, suudelmia ja palavia jäähyväis-sanoja. Siellä ne ovat molemmat, se on se tytönletukka, joka siellä suutelee ja hyväilee — tytönletukka, jonka tähden minun täytyy mennä tappamaan... Täytyykö minun? Eilen olin itseni ripittämässä ja kuukauden päästä menen uudestaan... Ja tätä en voi rippi-isälle tunnustaa, eikä sitä varten ole mitään synninpäästöä, sitä varten on ainoastaan helvetin liekit. — Viime sunnuntaina puhui pastori laajasti helvetistä ja sen tuskista.

Paimen juoksee yhä eteenpäin, hänen hampaansa kalisevat ja rintansa pihisee. Itkua ja hampaiden kiristystä, sehän kuuluu helvettiin, ja sitä on jo hänen sisässään... Mutta sitä on hänen ulkopuolellaankin, pimeyskin kuuluu helvettiin... Ja mikä tuolla käveleekään hänen edellään, tuo leveä, musta viiva, pimeyttäkin mustempi? — Oi, se on Pavel! välähtää hänen sekavissa aivoissaan. Huuda häntä — huuda häntä, kehottaa hän itseään... Minkätähden? No niin, antaaksesi hänelle myrkyn... Virgil ei enää jatka ajatusta loppuun. Hänestä tuntuu kuin päänsä olisi kasvanut viiniankkurin kokoiseksi ja niinkuin jalkansa olisivat käyneet niin heikoiksi ja hoikiksi kuin viiniköynnös, ja näiden heikkojen jalkojen piti kannattaa hänen tavatonta päätään ja rinnassaan polttavia helvetintuskia. Se ei ole mahdollista, ei, ei... Mutta mitä nyt tapahtuu? Oi, armollinen Jumala!... Musta viiva muuttaa muotoa, se ei olekaan enää Pavel, se on ilmielävä paholainen, jonka jälkiä Virgil seuraa, paholainen, joka ei katsahda taakseen kertaakaan, hän on niin varma siitä, että Virgil häntä seuraa. Paimenta pöyristyttää ja hän kaatuu pitkälleen. "Ei, ei!" kähisi hän, "minä en sitä tee! Herra Jumala taivaassa, siunattu kolmiyhteys, anna minulle syntini anteeksi!" Ja korkeimman pyhän nimen kuullessaan kato kummitus ja vanhuksen yli kumartuu Pavel kysyen: "Mitä te oikein tahdotte?"

"Minä, minäkö?" nyyhkyttää Virgil tarttuen häneen molemmin käsin. "Minäkö — en mitään. Myrkkyä piti minun tuoda, mutta minä en sitä tee..."

Hän kohoutui seisoalleen pitäen yhä kiinni Pavelin käsivarresta, polki pullon jaloillaan rikki ja sotki sirpaleet maahan.

"Katso mitä teen", huusi hän; "jää tänne katsomaan mitä teen."

"Päästäkää minut irti, olette taasen päissänne", sanoi poika, irrottautui Virgilin kiihkeästä puristuksesta ja nousi aidan yli puutarhaan.

Seuraavana aamuna herätettiin Pavel äkkiä syvästä unestaan. Hänen pienen kamarinsa ovi oli selällään ja sen kynnyksellä seisoivat opettaja syysaamun hämärässä huutaen: "Nouse ylös! Joutuun kuolinkelloja soittamaan!"

"Kenelle?" kysyi Pavel oikaisten unisia jäseniään.

"Kunnanesimiehelle."

Poika ponnahti kuin nuoli pystyyn.

"Hän on kuollut ja minä menen nyt sinne, pidä sinä huolta soitosta", puheli Habrecht rientäen ulos.

Pavel sekä pelästyi että hämmästyti. Esimies, jolle hän eilen illalla oli vienyt parantavia lääkkeitä, ei siis ollutkaan tervehtynyt. Oli kuollut eikä tervehtynyt!... Rohdot eivät olleet auttaneetkaan! Jumala ei ole sitä tahtonut, kenties sentähden että hän tahtoi Pavelin parasta, tuo hyvä Jumala. Ehkä hän on antanut esimiehen kuolla ettei tämä voisi pakottaa Pavelia jäämään Virgilin luo.

Poika riensi pihan yli ja kellotapulien portaita ylös soittamaan. Hän soitti hartain, lämpimin mielin ja juhlallisen hitaasti. Ja sen ohessa rukoili hän hiljaa ja hartaasti kuolleen sielun autuuden puolesta.

Tullessaan tornista alas, tapasi hän tiellä pastorin, joka palasi kuolintalosta peitetty kalkki kädessään ja aikoi juuri astua kirkkoon. Pavel lankesi polvilleen pyhien ehtoolliskalujen eteen ja pappi heitti ohikulkiessaan häneen katseen, joka oli niin täynnä tuomitsemista ja hyleksimistä, että poika peräytyi pelästyneenä, löi rintaansa ja kysyi itseltään: "Lieneekö hän minuun suuttunut, ehkäpä vielä luulee että esimies on kuollut minun tähteni?"

Hän meni takaisin koulutaloon. Tuskin kamariinsa ennätettyään syöksyi sinne Vinskakin, onnettoman näköisenä ja aivan suunniltaan.

Hän oli pukeutunut suurimmassa kiireessä, huivi oli pudonnut niskaan, sukimaton tukka hörhötti hajallaan ja kasvot olivat kalmankalpeat. Hurjan epätoivoisena heittäysi hän Pavelin eteen.

"Armahda!" huusi hän. "Sinä olet parempi kuin me kaikki muut. Hyvä Pavel, armahda meitä, koska olet niin hyvä... Olemme aina olleet pahoja sinua kohtaan, mutta armahda kuitenkin, armahda vanhaa isääni ja vanhaa äitiäni, armahda minua!"

Hän puristi kasvojansa hänen polviaan vasten, kiatoi käsivartensa niiden ympäri ja katsoi häneen rukoilevasti. Pavel kalpeni vielä enemmän kuin tyttö, hänen olentoaan puistatti tuskallinen hyväntuntemus: "Mitä tahdot?" kysyi hän.

"Pavel", vastasi tyttö puristautuen yhä lujemmasti häneen, "pullo, jonka eilen veit sinne, oli vainajan kädessä kun hänet tavattiin kuolleena ja ihmiset sanovat — ja Peterkin sanoo, että siinä on myrkkyä."

"Myrkkyä?" Pavelin mieleen johtui äkkiä yöllinen kohtaaminen Virgilin kanssa. "Niin, myrkystähän isäsi puhui... Te kyykäärmeensikiöt! Olette aikoneet myrkkyä esimiehen..."

"Niin totta kuin Jumala elää", vakuutti Vinska, "en minä ole tiennyt asiasta mitään... Ja myöskin niin totta kuin Jumala elää, mitään pahaa ei ole tapahtunut... Usko minua. — Esimies on kuollut sairaudesta, mutta aikaisemmin kuin lääkäri oli arvellut, ja rohdot, jotka hänelle veit, olivat hyviä... Se nähdään kyllä oikeudessa, sillä sinne asia lykätään, Peter tahtoo niin!"

Läähättäen, liikutuksesta aivan suunniltaan, lausui hän nämä sanat, katse jäykästi poikaan kiinnitettynä.

"Jos niin on", vastasi Pavel, "mitä sinä sitte pelkää?"

"Mitäkö? Etkö tiedä millaisia ihmiset ovat?... Jos äiti joutuu oikeuteen, niin, vaikka hänet julistettaisiin kymmenesti syyttömäksi, niin kuitenkin sanotaan: vapautettu ei ole yhtä kuin viaton... Äiti ei saa joutua oikeuden eteen, Pavel — Pavel!"

Hän toisti valittaen hänen nimeään kaikissa äänilajeissa ja hoikka vartalonsa puristautui käärmeentapaisesti Pavelia vasten. Vastanponnistellen, täynnä epäilystä ja vihaa ahmi poika häntä silmineen.

"Mitä minä sille voin", mutisi hän.

"Sinä voit! Sinun tarvitsee vain tahtoa, sinun tarvitsee vain sanoa ... sano se Pavel; hyvä, hyvä Pavel!"

"Mitä sitte? Mitä minun pitäisi sanoa?"

"Ettei kukaan ole sinua lähettänyt", sopersi hän, "että olet omin päin mennyt hänen luokseen."

"Omin päin?" huudahti hän. "Mitenkä minä saattaisin omin päin hänen luokseen mennä? Mitä minä omin päin hänelle antaisin? Enhän minä tiedä mitään."

"Oi rakas, sinä kaikkein rakkain! Paimenet tietävät aina jotain. Olethan usein keittänyt yrtejä sairaille vuohille ja lampaille ja olet ehkä arvellut että se, mikä niitä parantaa, voi olla sairaalle ihmisellekin hyödyksi... Sano niin, Paveliseni, jos he sinulta kysyvät." Hän painoi pojan polttaville huulille suudelman — pojan, joka ei enään vastustanut. "Sano niin ja kerro sitte kaikki, miten huoneeseen pääsit ja mitä sairas sanoi."

"Eihän hän sanonut mitään."

"Eikö mitään?"

"Ei mitään, katsoi vaan kauheasti."

"Entäs sinä?"

"Minä pyysin että hän antaisi minun olla opettajan luona."

"Ja sitte? Kerro, Paveliseni, kerro!"

"Silloin hän pudisti kieltävästi päätään ja katsoa tuijotti rohtoihin kahta kauheammin ja viittasi että minä antaisin hänelle niitä."

"Ja sinä annoit?"

"Niin."

"Eikö ketään muuta ollut läsnä?"

"Ei ketään."

"Entä palvelija? Oliko hän ulkona oven takana?"

"Hän oli oven takana."

"Ja mitä hän sanoi?"

"Hän sanoi: Jumala suokoon että rohdoista olisi apua!"

"Entä sinä?"

"Minä sanoin myöskin: Jumala suokoon!"

"Ja kun sinä tulit ulos puutarhaan, ei siellä ollut ketään?"

"Peter", vastasi Pavel varmasti. "Hän kuuli minun tulevan ja huusi minun jälkeeni."

"Se on hyvä, kaikki on hyvin, tuo kaikki täytyy sinun kertoa", kuiskasi Vinska syleillen niin rajusti kuin olisi tahtonut hänet tukehtuttaa. "Sinun ei tarvitse mitään kärsiä ja me tulemme autetuiksi ... rukoilen siis sinua: armahda, armahda meitä!"

Tyttö katsoi häneen kuin kuolontuskissa kamppaileva pelastajaansa, ja ihana voiman tunne paisutti ylenkatsotun nuorukaisen rintaa.

"Mitä minä saan, jos niin teen?" huudahti hän ylimielisesti, tarttuen tytön molempiin käsivarsiin. "Jätätkö silloin Peterin ja otat minut?"

Vinskan kasvoille sävähti raju epätoivo ja vihan vimmassa hän unohti kaiken varovaisuutensa: "Tyhmä nulikka — sitä en tarkottanut!"

Hän miltei huusi ja koetti irtaantua pojasta.

Pavel ivaili: "Vai et tarkottanut? Entäs se suudelma ja entäs se kaikkein rakkain?... Pitääkö minun mennä oikeuteen, jotta Peter voisi sinut naida. Sitäkö tahdot?"

"Sitä juuri!" sanoi tyttö synkästi; "minun täytyy tahtoa sitä. Typerä nulikka!..." Hän astui askeleen taaksepäin ja kohotti ristiin puristetut kätensä: "Minun täytyy päästä esimiehen taloon emännäksi taikka mennä kaivoon".

"Sinun täytyy? — täytyy? — täytyy?..." Poika ymmärsi vihdoinkin ja sähähti tuskasekaisella ylenkatseella: "Sinä rietta!"

Vinskan silmät sulkeutuivat ja kyynelät vierivät pitkin poskia. "Luulin että olin sinulle rakas ja että tahdoit minua auttaa", puhui hän lempeällä äänellä, "mutta sinä et tahdo."

Hän vaikenä harmista ja tuskasta tukehtumaisillaan. Niin seisoivat he hetkisen sanattomina vastakkain, toinen aikeissa hyökätä kiinni surmataksaan, toinen pahinta odottaen ja nöyrästi siihen alistuen.

"Vinska!" sanoi Pavel vihdoinkin äänellä, joka niin kovalta kuin kuuluikin, kuitenkin herätti työssä toivoa.

"Mitä — hyvä, hyvä Pavel?"

"Sinä rietta!" toisti hän hammasta purren.

Tyttö aikoi uudelleen heittäytyä hänen eteensä, silloin tempasi Pavel hänet syliinsä, kantoi ovelle ja heitti ulos. Vielä kerran kääntyi Vinska oveen päin kukistuneena, murtuneena:

"Mitä sanot oikeuden edessä?"

"Sittepäähän näen", vastasi Pavel. "Mene!"

Vinska totteli.

X.

Kunnan esimiehen talossa vallitsi kauhu ja sekasorto. Kymmenettä kertaa kertoi Peter asuinhuoneeseen kokoontuneille uteliaille joukoille, miten hän vielä ennen keskiyötä oli puhunut isänsä kanssa ja sitte mennyt nukkumaan viereiseen huoneeseen ja miten paria tuntia myöhemmin koriseva ääni oli hänet

herättänyt... Miten hän oli rientänyt vuoteeltaan isänsä luo, joka veti viimeisiä hengähdyksiään, lähettänyt rengin pappia noutamaan ja palvelustytön lääkärin luo... Ja miten molemmat olivat myöhästyneet... Ja miten lääkärin, tavoittaessaan kuolleen kättä, oli pitänyt väkisin avata hänen nyrkkiin puristettu kouransa voidakseen siitä riistää puoleksi tyhjennetyn pullon, jota kuolonkampauksessa jäykistyneet sormet vielä pitelivät.

Kuulijakunta osotti huokailen ja valittaen myötätuntoisuuttaan, ja Peter jatkoi:

"Pappi katsoo. Mitä tämä on? kysyy hän. Lääkäri katsoo myöskin, mutta ei virka mitään. Taivaan Herra! huudahtaa pappi. Onko hän kärsimyksiinsä kyllästynyt? Onko hän tehnyt kuolemansynnin? Hän on kuollut verenvuotoon, sanoo lääkäri, ja lisää pulloa haistellen: ne on juhannuskukatippoja!"

"Ken sitä uskoisi", keskeytti vanha vaimo. Peter purskahti itkuun.

"Ken sitä uskoisi, olen minäkin sanonut! Myrkyä on isäni saanut. Näin illalla erään miehen hiipivän puutarhan kautta pois ja luulin hänet tuntevani, kutsuin palvelustytön paikalle, annoin häntä korville ja sanoin: kuka oli eilenillalla isäni luona? — Pavel, sanoi hän ja langeta rojahti polvilleen eteeni. Isänne oli käskenyt että hänet on laskettava sisään... Lyökää minut vaikka kuoliaaksi, mutta voin vanhoa että asia on niin! Teidän isänne oli käskenyt että hänet piti päästää sisään, puhun niinkuin asia on, muuta en tiedä."

Tultuaan tähän kohtaan kertomustaan sai Peter tavallisesti raivoisan itkukohtauksen. Hän heittäytyi isänsä ruumiin yli ja karkea, kovaluontoinen poika valitti kuin lapsi: "Äitini on jo kauvan sitte kuollut ja nyt ei minulla ole enää isääkään. Orpo olen, yksinäinen ja hylätty!"

Kuulijakunnassa, joka jännityksellä seurasi hänen vilpittömän surunsa purkauksia, lausuttiin syytöksiä Pavelia kohtaan. Tuo poikalurjus on syyppää esimiehen kuolemaan. Hänestä, joka luultavasti mieluummin vetelehtii tyhjäntoimittajana, on työ paimenen luona alkanut tuntua liian raskaalta. Hän on pyrkinyt sieltä pois, vaan ei rohennut ilman esimiehen lupaa, ja kun tämä on ollut taipumaton eikä suostunut hänen itsepintaiseen pyyntöönsä, on poikalurjus costanut ja toimittanut esimiehen pois ihmisten ilmoilta.

Juttu muodostui pian valmiiksi, levisi nopeasti kylään, tuntui täysin luotettavalta ja kiihotti ihmisten mieliä tavattomasti. Päämiehensä menettänyt kunnallishallinto lähetti piirikunnan virastoon pyynnön että sieltä kaikin mokomin lähetettäisiin paikalle santarmi, samaan aikaan muutamat huimapäät juoksisivat koululle antaakseen, niinikään kaikin mokomin, myrkyntalustajalle aimo selkäsaunan. Perille tultuaan näkivät he kuitenkin talon teljettynä. Opettaja oli, heti kun oli saanut tiedon Pavelia koskevasta uhkaavasta huhusta, kuulustellut poikaa, teljennyt hänet koulusaliin ja lähtenyt lääkärin luo. Siellä oli juuri paraillaan kirkkoherra, Peter, seppä Anton sekä muutamia talonpoikia.

Kirkkoherra istui suuressa mustassa nojatuolisessa ikkunan luona; toisen ikkunan luona seisoi tohtori kädet selän takana. Molempien virkaylimysten edessä seisovivat puolipiirissä talonpojat.

"Kas, siinähan tulee opettaja!" sanoi kirkkoherra hiljaisella, hiukan käheällä äänellään.

"Luultavasti tiedätte jo mistä on kysymys", virkkoi tohtori, jonka sinertävillä huulilla väikkyi tuskin huomattava hymy.

Peter huusi: "Pavel on myrkyttänyt isäni!"

"Sitä ei vielä tiedetä", mutisi Anton.

"Ja hänen täytyy rikosoikeuden eteen!" jatkoi Peter.

"Sitä ei vielä tiedetä", toisti Anton.

"En tyydy vähempään, hänen täytyy rikosoikeuteen!" huusi Peter.

"Toistaiseksi olen hänet teljennyt kouluhuoneeseen", sanoi Habrecht.

Kirkkoherra säpsähti: "Siis tekin uskotte?..." Hän keskeytti miltei pelästyen, niinkuin se, jolta on ajatteleman sana luiskahtanut vasten tahtaan.

Habrecht huomasi sen ja tarttui vahingoniloisesti juuri tuohon varomattomaan sanaan. "Minäkin", toisti hän painokkaasti, "nimittäin samoin kuin teidän Korkea-arvoisuutenne?"

Papin sisäänpainuneille poskille kohosi heikko puna.

"Ajattelin kansan ääntä", sanoi hän.

"Vai niin — tuota väärennettyä Jumalan ääntä!"

Samassa avautui ovi ja sisään astui kookas, vanhuuttaan jo kumaraharteinen mies, tukka harmaankeltainen, kasvat tiilenväriset. Hän, neljänneksenomistaja Barosch, meni kirkkoherran luo, suuteli hänen kättään ja ilmotti santarmin jo tulevan.

"Mitä täällä santarmilla tehdään?" huudahti Habrecht. Barosch katsoi jäykkine, aina hämmästyneine, aina anteeksipyytävine juoponsilmineen nöyrästi opettajaan ja vastasi:

"Hän vie pojan piirioikeuteen."

"Mitä poika piirioikeudessa?"

"Tunnustaakseen."

"Mitä?"

"Että hän on vienyt jotain esimiehelle."

"Sen hän tunnustaa muutenkin."

"Vai niin", sanoi kirkkoherra, "hän on sen teille tunnustanut."

"Sen hän tunnustaa teillekin."

"Haluaisin kuulla tuon tunnustuksen, herra opettaja. Pyydän, olkaa niin hyvä ja kutsukaa poika tänne."

"Minä menen häntä noutamaan!" huusi Peter ja aikoi jo hyökätä ulos. Anton pidätti häntä:

"Et sinä mene mihinkään, sinä olet kuin mikähän narri. Minä menen, opettaja."

Mutta Habrecht kiitti häntäkin tarjouksesta lähti huoneesta ja palasi hetken päästä suojattinsa mukanaan.

Ainoastaan suurimmalla vaivalla saatiin Peter estetyksi hyökkäämästä pojan kimppuun. Hän uhkasi häntä, huutaen niin kovasti kuin Pavelin näkemisen herättämä hengästyttävä raivonsa suinkin myönsi: "Katsokaa tuota koiraa! Eikö hänen päältäänkin jo näe minkälainen koira hän on?"

Ja todellakin, sellaisena kuin poika astui kylänsä korkeimman tuomarivallan eteen, ei hän suinkaan ollut luottamusta herättävä. Hänen päätään näytti polttavan; salaperäinen, synkkä tuska kuvastui hänen hehkuvilla kasvoillaan ja puolittain sulettujen silmäautojen välitse välähтели sammumattoman vihan lieska pääsyyttäjää Peteriä kohti.

Habrecht laski kätensä hänen olalleen ja työnsi hänet kirkkoherraa ja tohtoria kohti.

Kirkkoherra katsoi vajajeten, yskähti ja kysyi rauhallisen virallisesti: "Onko totta, että sinä eilen illalla salaa hiivit esimiehen taloon ja veit hänelle jotakin?"

Pavel nyökäytti päätään ja talonpoikien keskuudesta kuului voitonriemuinen, kauhunsekainen murina.

"Mitä sinä hänelle veit?"

"Hyviä rohtoja."

"Mistä olit saanut noita hyviä rohtoja?" keskeytti äkkiä Habrecht.

Pavel vaikenä ja opettaja jatkoi: "Eikö mahdollisesti joku sinua lähettänyt viemään esimiehelle tuota hyvää lääkettä?"

Poika säikähti ja vastasi reippaasti: "Ei, olen sen vienyt omin päin".

"Miten sinä olet yhtäkkiä oppinut lääkkeitä tuntemaan?" sanoi tohtori, ja Pavel vastasi: "Paimen tietää aina jotakin."

"Hän valehtelee", sanoi opettaja. "Hän joko ei tahdo tahi ei uskalla sanoa totuutta."

"Mikä sitte on teidän mielestänne totuudenmukaista?" kysyi kirkkoherra, jonka rauhallisuus erottautui edullisesti Habrechtin levottomuudesta. Viimemainittu vastasi:

"Totena pidän, että joku on pojan lähettänyt sairaan esimiehen luo, ja sen on tehnyt puoskarivaimo,

paimenen emäntä."

Pavel huudahti: "Hän ei ole minua lähettänyt! Olen mennyt aivan omin päin", ja Peter toisti suuttuneena:

"Omin päin, hän myöntää itse tekonsa, vaan ei herra opettaja. Opettaja tahtoo sekottaa asiaan viattomia ihmisiä; suokoon Jumala sen herra opettajalle anteeksi. Pojalla ei ole pitkiin aikoihin ollut mitään tekemistä niitten ihmisten kanssa, jotka opettaja tahtoo sekottaa tähän juttuun. Poika on jo kauvan aikaa asunut opettajan luona koululla."

"Minua ihmetyttää vaan", sanoi tohtori Peterille, "että isäsi noin muitta mutkitta nautti lääkettä, jota poika hänelle toi. Sitä paitsi — siinäkin tapauksessa hän olisi tilannut sen varta vasten pojalta, asia, joka ei minusta näytä lainkaan uskottavalta."

"Kerro aivan tarkasti kuinka kaikki on tapahtunut", sanoi kirkkoherra Pavelin puoleen kääntyen. "Sinä siis eilen hiivit esimiehen luo?"

"Niin."

"Ja mitä sanoit siellä?"

"Hyvää iltaa, herra esimies."

"Ja mitä hän sanoi?"

"Ei mitään."

"Mitä hän teki?"

"Viittasi minulle että antaisin hänelle rohdot."

"Hän on siis tiennyt, että sinun piti hänelle tuoda lääkkeitä?"

Pavel ei vastannut. Hän oli kumartunut eteenkäsinsä ja kuunteli oven takaa kuuluvia askeleita ja puheen ääntä. Vihdoin ovi avautui ja sisään astui Kohautek niminen santarmi, myöskin "kuumaksisantarmiksi" sanottu, kunnan neuvosmiehet kintereillään.

Huoneessa vallitseva kuumuus lisääntyi äkkiä siihen määrään, kuin jos olisi sisään tuotu tulinen kamiini, ja kaikki tuo kuumuus näytti säteilevän virkaintoa hehkuvasta Kohautekistä. Mutta sisäiset liekit leiskuivat ainoastaan silmistä, ja lämmön määrää osottivat vain pienet hikikarpalot, jotka helmeilivät pitkin nenävartta.

Hän alotti heti virantoimituksen ja ryhtyi alkuvalmistuksiin. Koko mies oli uhkaa täynnä kohdistuessaan kysymyksensä syytettyyn, joka kuitenkin tunsu itsensä santarmin läsnäollessa rauhallisemmaksi ja turvallisemmaksi. Hän luuli olevansa Kohautekin suosiossa siitä asti, kun kerran eräässä lintuvarkaudessa tämä oli häntä epäillyt, vaan myöhemmin huomannut hänet syyttömäksi. Santarmi teki hänelle jokseenkin samat kysymykset kuin jo ennen oli tehty, sai samat vastaukset ja johtui lopulta tuohon asian himmeään puoleen, itse rikosesineeseen, "pulloon". Siitä piti pojan nyt antaa lausuntonsa. Hänen täytyi! Kohautek teki kaiken voitavansa saadakseen hänet tunnustamaan; hän kyseli, rohkaisi ja varotti vaarasta, johon Pavel heittäytyi itsepuolustuksellaan. Kaikki turhaa. Poika katsoi häneen miltei luottavaisesti ja pysyi kuurona sekä hänen että papin varoituksille, samoinkuin Habrechtin rukoileville pyynnöille, kuunnellen välinpitämättömästi haukkumasanoja, joita Peter ja hänen henkiheimolaisensa hänelle syytivät.

Viimein hän vaikenen kokonaan ja talonpojat pitivät sitä varminpana syyllisyyden todistuksena. Peter sylkäsi hänen eteensä:

"Hänen täytyy rikosoikeuteen! Hän on myrkyttänyt isäni."

"Juhannuskukatipoilla!" hymähti tohtori, otti pullon taskustaan ja ojensi sen seuran järkevimmän, Antonin haisteltavaksi.

Seppä haisteli, kohautti olkapäitään ja sanoi: "Niin, niin — juhannuskukatipoilta se kyllä haisee — mutta..."

"No? — Mutta?"

"Mutta mitä se on, sitä ei voi tietää." Opettaja, joka vapisi liikutuksesta ja mutisi alituisen itsekseen: "Järkevyyttä, järkevyyttä, olkaa rauhalliset hermoni!" sanoi nyt: "Mitä arvellette, jos tämä olisi myrkyä, joisinkohan minä sitä? Katsokaa! Minä juon!" Hän pyysi tohtorilta pullon ja joi siitä siemauksen:

"Niinkuin näette, olen juonut ja olen täysin terve, nyt niinkuin vielä huomennakin."

Talonpojat hiukan hätkähtivät, vilkuivat syrjäsilmillä opettajaan, astuivat toisiaan lähemmäksi ja kuiskailivat keskenään.

"Mitä teillä on mielessä? Mitä kuiskaillette?" kysyi Habrecht.

Barosch huokasi, pudisti päätään ja väenteli leveää, hymyilevää suutaan. "Niin", sanoi hän lopulta, "eihän se ole mikään ihme — ei kai siinä enää ole mitään myrkyä."

"Kuinka niin? Pullo on sama ja siinä on samaa ainetta kuin ennenkin, ainoastaan hiukan vähemmin."

"Mutta myrky on siitä jo juotu, sen on esimies niellyt ensi siemauksella... Myrky on keveämpää ja pysyy pinnalla."

"Pysyy pinnalla!" rähisi Peter ja opettaja hytkähteli vihasta ja harmista.

"Kuuletteko, kuuletteko!" huusi hän kirkkoherralle. Hengellinen säilytti tasapainonsa ja välinpitämättömyytensä ja vastasi Habrechtin huudahdukseen ainoastaan surkuttelevalla kädenliikkeellä. Santarmi seiso i liikumattomana yhä kuumuutta säteillen, mutta tohtori kadotti kärsivällisyytensä. Hän, jota tavallisesti sanottiin niin harvasanaiseksi, kuin olisi jokainen sana maksanut hänelle guldenin, puhkesi puhumaan:

"Oi sinä kukistumaton, ijäti riemuitseva typerys! Myrky on keveämpää ja pysyy pinnalla. — Siinä se on, nyt sen tiedämme, parempaa vakuutusta ei voi meille antaa mikään valta maailmassa. Ja vaikka Kaikkietävä itse astuisi taivaasta alas asiasta toisin todistamaan ja vakuuttamaan, niin turhaan hänkin matkansa tekisi."

Talonpojat kuuntelivat näitä syytöksiä oikein tietämättä mitä piti uskoa, mutta Pavel seurasi niitä kuohuvalla ihastuksella. Lääkäri hämmästy i sitä voitokasta ja riemuitsevaa väkettä, mikä säihkyi häntä kohti pojan silmistä. Ensi kerta elämässään seiso i hän pää pystyssä, ylpeänä ja suorana, imien sieluunsa tohtorin jokainoan sanan, ja viimeisen lauseen loputtua purskahti hän rajuun, ärsyttävään nauruun.

Silloin puhkesi suuttumus häntä kohti valloilleen. Kohautek ei kyennyt ensi hetkenä mitenkään syytettyä suojelemaan; rajusta vastustuksesta huolimatta Pavel heitettiin maahan, häntä lyötiin, potkittiin ja polettiin. Santarmin piti käyttää koko virkamahtiaan ja Antonin, joka riensi hänen avukseen, nyrkkiensä koko painoa pelastaakseen pojan noiden toimeensa valtuuttamattomien tuomarien käsistä. Pikaisen, lyhyen neuvottelun jälkeen hengellisen, opettajan ja tohtorin kanssa Kohautek päätti viedä Pavelin mukanaan säilytysvankeuteen.

"En tee sitä sentähden, että pitäisin häntä syyllisenä", huusi hän; "teen sen koska te olette petoja, ja tahdon saattaa hänet turvaan. Kuka valjastaa hevosen?"

"Minä", huusi Peter, "minä vien hänet." Silmänräpäyksessä syöksyi hän huoneesta kadulle.

Hengellinen katsahti ikkunasta ulos. Talon eteen oli kokoontunut ihmisjoukkoja, jotka kuuntelivat kadulle tunkeutuvaa rähinää ja suurella mielenjännityksellä toistivat korviinsa yltäviä yksityisiä sanoja.

Mielten kiihko nousi ylimmilleen, kun Peter ajaa karautti pienillä vaunuillaan paikalle ja tohtorin ovelle näkyi santarmi Pavelin kanssa ja opettaja, joka ei tahtonut luopua pojasta hänen vaikealla retkellään. Habrecht nousi etuistuimelle Peterin viereen, takaistuimelle asettuivat santarmi ja syytetty. Kirouksia, uhkaavia silmäyksiä ja eleitä seurasi poistuvia ajoneuvoja. Peter ajoi mahdollisimman hiljaa kylän läpi, jotta katunuoriso ennättäisi liittyä häneen ja seurata kulkuetta. Sen se tekikin riemuiten. "Siellä se menee!" huusi ääni joukosta. "Siellä se menee!" huudettiin kuorossa.

"Minne menet?" huusi pieni vaivainen poikapahanen ja muuan kuvankaunis itsellisenlapsi, sinisilmäinen tyttönen, yksi tuon hurjan partiojoukon lystikkäimpiä jäseniä, jota Pavel muinoin johti metsään puidenryöstöretkille, nauroi häntä vasten silmiä:

"Menetkö isäsi vai äitisi luo?"

Se oli tunnussana, joka lennähti tuhansin toistettuna ilman läpi, vallattomuus kävi yhä yltiömäisemmäksi, kunnes Peter vihdo i santarmin käskystä heilautti piiskallaan vahingoniloiseen ja kiduttamishalaiseen joukkoon. Se näytti hajaantuvan, mutta valitsi itse asiassa vain lyhyemmän tien kokoontuakseen kylän loppupäässä olevan Johannes-patsaan taakse. Vaunujen saapuessa paikalle, otettiin se vastaan äänekkäällä halloo-huudoilla ja savikokkare- ja kivisateella. Kohautek kirosi, Peter joudutti hevosia, Habrecht veti takin korviensa yli, Pavel istui paikallaan hievahtamatta. Vasta kun vaunut olivat vapautuneet kiihkeimmistä takaa-ajajistaan, kumartui hän ja heitti vaunuihin pudonneet kivet rauhallisesti tielle — kaikki paitsi viimeistä pienintä, jota hän katseli tarkkaavasti ja miettien,

pistäen sen lopulta taskuunsa.

"Mitä sinä kivellä aijot?" kysyi santarmi.

"Kun kerran rakennan itselleni mökin — ja sen vielä teenkin" — kuului vastaus, "silloin panen tämän kiven kynnyksen alle, jotta muistaisin aina sisään ja ulos astuessani miten ihmiset ovat minua hävässeet."

Tuntia myöhemmin saavuttiin määräpaikkaan. Piirikunnan tuomari kutsutti Pavelin eteensä ja näytti olevan taipuvaisempi uskomaan hänen syyllisyyttään kuin viattomuuttaan. "Sillä", oli hänen tapansa sanoa: "minä puolestani en ajattele ihmisistä pahaa, vaan kaikkein alhaisinta."

Tutkimusta jatkui, esimiehen ruumis määrättiin leikattavaksi. Oikeuskemistin poissaollessa teki hänen sijaisensa, hyvin itseensäluottava nuori mies, tuiki pintapuolisen tutkimuksen ja todisti muitta mutkitta että kuolleen vatsassa ja sisälmyksissä oli myrkkyä. Silloin oli Pavelilla huonot ajat, vaan hän pysyi lujana ja käyttäytyi julkisessa oikeudessa aivan niin kuin kuulustelussa kotikylässään. Hänen kärsimyksensä loppuivat varsinaisen oikeuskemistin palatessa, joka ryhtyi tarkastamaan tottumattoman virkaveljensä töitä, huomasi tutkimuksen puutteellisuudet ja yhdessä lääninkirurgin ja piirifysiikon kanssa kumoamattomasti todisti, että esimies ei ollut kuollut myrkystä, vaan sairaudestaan.

Miltei heti senjälkeen vapautettiin Pavel ja sai jättää vankeuden. Peter, hänen pääsyyttäjänsä, tuomittiin maksamaan kulut.

Viimeisenä sunnuntaina, jonka Pavel vietti tutkimusvankilassa, oli Habrecht saanut luvan käydä hänen luonaan. Opettajaa tämä jälleennäkeminen syvästi liikutti.

"Kaksi kuukautta vankilassa!" huudahti hän. "Niin pitkälle olet antanut asiasi mennä, sinä itsesi vihollinen. Pavel, Pavel; paljo pahaa ovat ihmiset jo sinulle tehneet, mutta ei kukaan niin paljon, kuin itse olet itsellesi tehnyt." Hän kysyi pojalta mitä tämä oli ajatellut pitkinä yksinäisinä päivinä ja öinä.

"En juuri mitään; öisin nukun ja päivillä teen työtä; he ovat antaneet minulle työaseita", vastasi Pavel ja veti sänkynsä alta esiin mökkinsä mallin. Se oli hänen tuleva asumuksensa, jonka hän oli kyhännyt mitä suurimmalla tarkkuudella ovineen ja ikkunoineen ja olkikattoineen. Merkillinen vastakohta: pojan kädet kuin karhun kämmenet ja tämä siro työ. Hän oli sen tehnyt Milada sisarelleen ja pyysi nyt Habrechtin ottamaan sen mukaansa, lähettämään työlle sekä samalla kirjottamaan hänen viattomuudestaan. Habrecht lupasi tehdä niin, ilmottamatta ollenkaan että hän oli kirjottanut jo kaksi pitkää kirjettä luostarin arvoisalle johtajattarelle, kertoen asiat omantunnon mukaisesti ja kyllin laajasti, niin että Pavel esiintyi yhtä viattomana kuin sokerista tehty pääsiäislammas. Molemmat kirjeet huokuivat mitä syvintä osanottoa ja palavinta totuudenrakkautta. Valitettavasti ne jäivät seurauksitta, sillä kumpaiseenkaan ei Habrecht saanut vastausta.

* * * * *

Oli tammikuun loppupuoli, päivä lämmin, lumi hyvää vauhtia sulamassa ja kapeina, ruskeina puroina rinteitä alas vyörymässä. Surumielisenä pilkisti aurinko valkoisten pilvien takaa, tien vieressä olevat lehdettömät puut heittivät kelmeitä varjojaan mutaiselle peltotielle, jota pitkin Pavel asteli kylään takaisin.

Vankilassa hän oli usein ajatellut, että kun hän vaan kerran saisi vapaasti hengittää ulkoilmaa, kun jälleen saisi vapaasti liikkua, silloin olisi kaikki hyvin. Nyt hän oli vapaa, matkalla kotiin, mutta hyvältä ei sittekään tuntunut. Yhtä kolkkona, yhtä tyhjänä ja ilottomana kuin tuo maisema talvisessa köyhyydessään häämötti hänen oma tulevaisuutensakin.

Hänen ensimmäinen kylässäkäyntinsä tarkotti paimenen mökkiä. Etehisen tulisijasta oli poistettu tuo kuuluisa romukasa, joka sitä ennen täytti. Vinska oli polvillaan lattialla, puhaltuen iloisesti räiskivää tulta. Vaijeten, puoleenkaan katsomatta astui Pavel hänen ohitsensa suoraa tietä asuinhuoneeseen. Virgil ja vaimonsa huudahtivat pelästyksestä hänet nähdessään; vaimo peitti kasvonsa esiliinallaan, ukko vapisi koko ruumiiltaan ja kohotti rukousnauhan tulijaa kohti, ikäänkuin pahaahenkeä manatakseen. Mutta Pavel virkkoi käsivarret rinnoilla ristissä:

"Konnat! Olen täällä jälleen ja taskussani on todistus, ettei minulla ole mitään tekemistä oikeuden kanssa. Nyt annan teille sen neuvon, että annatte minun olla rauhassa opettajan luona, muuten teidän käy huonosti. Kieleni ei ole missään tapauksessa kasvanut suulakeen kiinni. — Ja muuta ei minulla sanomista ollutkaan", lopetti hän ja astui ulos.

He katsoivat hämmästyneinä hänen jälkeensä. Paljon hän oli muuttunut noina kahtena kuukautena!... Hän oli mennyt poikana ja palasi nyt nuorukaisena; hän oli kasvanut, mutta ei suinkaan hoikistunut.

XI.

Kylän ulkopuolella, erään rinteeseen juurella, jota aikoinaan oli peittänyt jo vuosikautia takaperin hävitetty metsä, oli muuan hylätty hiekkakuoppa. Tyhjennettyään viimeisenkin suonensa oli se jäänyt hylkiölle, eikä kukaan ajatellut käyttää hyödykseen tuota autiota nummea, joka ei olisi ainakaan yhteen miespolveen kasvanut mitään. Vain kerran tarjosi paroonittaren taloudenhoitaja kolmekymmentä guldenia tuosta rikkaruohojen peittämästä hiekkannummesta, joka oli armollisen rouvan huonoimpien peltojen rajalla, mutta kun kauppaan oli todenteolla ryhdyttävä, peräytyikin hoitaja. Sen koommin ei ollut ostajaa ilmautunut. Suuri olikin sentähden hämmästys, kun sellainen vihdoinkin jälleen ilmestyi ja kun tuo ostaja oli — Pavel Holub.

Vuosi oli kulunut siitä, kun hän oli päässyt tutkimusvankilasta, ja jokaino päivää, niin talvella kuin kesällä, oli hän lähtenyt aikaisin työhönsä ja palannut vasta myöhään illalla. Mikään ei katkaissut tuota yksitoikkoista raatamista, ei mikään houkutellut häntä seuraamaan ympäristönsä tapahtumia. Peterin ja Vinskan häitä, jotka vietettiin kaikessa hiljaisuudessa ja jotka antoivat kylän vaiteliaimmillekin asukkaille paljo puheenaihetta, hän ei sanallakaan maininnut. Sinä päivänä, niinkuin kaikkina muinakin, meni hän Zbaroon, jossa sai aina työtä joko sahalla, sokeritehtaalla tai metsässä. Hän ansaitsi paljon ja voi viikon lopulla panna jokainoan pennin säästökassansa Habrechtin lattiapalkin alle, opettaja kun antoi hänelle sekä ruuan että vaatteet. Ilolla hän näki omaisuutensa lisääntyvän päivä päivältä ja olisi ollut eloonsa hyvinkin tyytyväinen, jos vain kaksi pientä toivomusta olisi täytynyt. Ensimmäinen oli sisarensa jälleennäkeminen, toinen rauha kylän nuorison kiusanteolta. Mutta kumpikaan ei toteutunut. Yhtä monesti kun hän näyttäytyi luostarinportin edessä, yhtä monesti hän sai kääntyä tyhjin toimin takaisin, ja menipä hän kuinka aikaisin tahansa Zbaroon, aina oli vielä aikaisemmin nousseita poikia ja tyttöjä, jotka vaanivat häntä matkan varrella huutaakseen ovenraosta tai aidan takaa: "Myrkynvalmistaja!... Olet sittekin myrkynvalmistaja!"

Pavel vaikenen kauvan, mutta valitti vihdoinkin opettajalle katkerasti harmiaan.

"Kas, kas", vastasi tämä; "joko nyt harmittaa? Kuinka kauvan siitä onkaan, kun et vielä välittänyt vähääkään mitä ihmiset sinusta ajattelivat tai sanoivat?"

Poika punastui: "Siitäkin alkaa lopulta saada kyllänsä".

"Sitä minäkin", jatkoi Habrecht. "Jos joku on hankkinut itselleen selkäsaunan ja alussa ylvästelee: antaa vaan tulla, lopulta hän kuitenkin saa kyllänsä ja sanoo: heretkää jo, hyvät ihmiset! Mutta juuri silloin lyönnit koskevatkin, silloin vasta alkaa kärsimys. Siitä on jo pitkä aika, kun minäkin olen viimeksi nauranut ihmisten tullessa luokseni pyytämään, että loihdisin heidän vainionsa rakeidentuhoa ja latonsa salamaniskua vastaan. Ja tuo on kuitenkin aikoinaan minua huvittanut. Oi rakas ihminen!... Tänään lankeisin iloiten jokaisen aasin kaulaan, joka luulisi minua yhtä typeräksi kuin hän itsekin on."

Kapakassa neuvottelivat talonpojat hiekkakuopan myymisestä Pavelille. Seppä Antonin mieltä kysyttäessä hän puolusti myöntiä.

Häneen oli vaikuttanut oikeuden päätös Pavelin syyttömyydestä ja asiantuntijain lausunto oli poistanut loputkin arvelut myrkyn suhteen. Hänen neuvonsa oli: myytäköön kuoppa Pavelille, hänellä on rahaa, hän voi sen maksaa. Ehdotus hyväksyttiin.

Pavel julistettiin täys-ikäiseksi ja sai maksaa kuopasta korkean hinnan, sillä hänelle selitettiin ettei kunta, jonka rasituksena hän oli ollut seitsemän vuotta, suinkaan voinut antaa hänelle mitään ilmaiseksi.

Mutta hänen omasta mielestään ei tuo summa ollut ollenkaan liian suuri. Hänestä oli mikä summa tahansa, joka aikaansai sellaisen ihmeen, että teki hänet, kerjäläisen, kunnanlapsen, maapalstan omistajaksi, aivan mitätön. Suosijansa kanssa hän vietti sitä päivää, jolloin kauppakirja vihdoinkin allekirjotettiin, mitä juhlallisimmin.

Habrecht syytti lampun lisäksi vielä kynttilän palamaan ja Pavel levitti pöydälle aarteensa: oikeuden päätöksen, kauppakirjan, loput säästönsä ja Miladan pienen kukkaron vielä koskemattomine sisällyksineen. Rahat laskettiin ja mökinrakennuksen kustannusehdotus laadittiin. Tiilistä ei tule puutetta, ne Pavel valmistaa opettajan pellolla, siellä ei tarvitse savea kaukaa hakea. Vaikeampaa sen sijaan on puuaineen hankinta, siihen eivät hänen nykyiset varansa riitä eikä hän voi paraimmassakaan tapauksessa saada tarpeellista summaa kokoon ennen ensi syksyä. Onneksi tarvitaan katonkannattimia vasta viimeiseksi; Pavelin ensimmäisiä huolia olisi perustuksen laskeminen ja seinien muuraaminen. Mutta olihan siinäkin kylliksi, kylliksi sille, jolta ei omiin puuhiinsa riittänyt muuta aikaa, kuin mikä jää aamua ja iltaa tähteksi vieraan työssä ollessaan.

Suunnitelman valmistuttua toi poika kirjoitustarpeensa ja kirjotti huokailten ja hikoillen seuraavan kirjeen:

"Milada,

rakkahin sisareni, olen kolme kertaa pyrkinyt luoksesi, mutta luostarinsisaret eivät ole antaneet minulle lupaa, opettaja on heille jo kirjottanut. Milada, minä olen ostanut hiekkakuopan johon rakennan mökin itselleni ja äidille, pyydä paroonitarta että hän antaa minun tulla luoksesi koska olen viaton ja olen saanut oikeuden päätöksen että minun ei tarvitse kärsiä rangaistusta minulla on myöskin uudet vaatteet enkä enää tahtoisi olla luostarissa renkinä kun minulla on hiekkakuoppaani. Sitte luostarinsisaret kaiketi päästävät minut luoksesi."

Myöskin äidilleen kirjotti Pavel vielä samana iltana ja kertoi että äiti rangaistusaikansa päätyttyä saisi tyyssijan hänen luonansa.

Äidiltä saapui pian vastaus, täynnä rakkautta, kiitosta ja ikävöimistä. Miladan vastaus viipyi kauvan ja tuotti tullessaan suuren pettymyksen.

"Rakas Pavel, minä olen aina tiennyt että olet viaton" — näin kuului kirje — "ja olen iloinnut ja kiittänyt Jumalaa että hän katsoo sinut sen arvoiseksi, että saat viattomasti kärsiä meidän rakkaan Vapahtajamme esikuvan mukaan. Ja nyt täytyy minun sanoa sinulle jotakin, rakas Pavel. En ole saanut sinua nähdä pitkiin aikoihin, mutta se johtui ainoastaan tottelevaisuudesta eikä vapaaehtoisesta uhrautumisesta, eikä Vapahtajani ole lukenut sitä minun ansiokseni. Nyt on kunnianarvoisa johtajatar antanut luvan että saat tulla luokseni, ja nyt vasta voin tehdä vapaaehtoisen uhrauksen. Minä teen sen, Pavel, ja pyydän sinua, rakas Pavel: älä tule luokseni, odota vielä vuosi, odota nurkumatta, sillä ainoastaan sellainen uhri, jonka laskemme iloisina ristini juurelle, on Jumalalle otollinen ja luetaan niiden hyväksi, joidenka puolesta sen teemme. Kieltäytykäämme ilolla, sinä tiedät että teemme sen vanhempiemme sielun tähden, joilla ei ole muita puolustajia ikuisen tuomarin edessä. Älä siis tule. Jos kuitenkin tulisit, rakas, rakas Pavel, niin olisi kaikki turhaa — minua et näkisi, vaan pyytäisin hyviä luostarinsisaria kätkemään minut sinulta. Sinun täytyisi mennä tiehesi minua näkemättä ja tekisit vain sydämeni hyvin surulliseksi, sillä minä rakastan sinua, rakas Pavelini, varmaan enemmän kuin itse rakastat itseäsi."

"Mitä sisaresi kirjottaa?" kysyi Habrecht nähdessään pojan alakuloisesti tuijottavan paperiin, jonka kaunistusta, säännöllistä käsialaa hän oli hitaasti tavailnut. Pavel kumartui äkkiä eteenpäin ja suuret kyyneleet vierähtivät hänen silmistään.

"Mitä hän kirjottaa?" uudisti opettaja, mutta ei saanut vastausta eikä enää kysynytäkään, hänhän tiesi omasta kokemuksestaan että kun ihminen tahtoo vajeta, niin ei mikään voima voi riistää häneltä salaisuuttaan.

Kevään tultua teki Pavel monena kuutamoyönä peräkkäin tiiliä rakennukseensa. Useammin kuin yhden kerran huomasi hän illalla tehtaalta palatessaan työnsä sillä välin turmelluksi. Pienet jalat olivat juosseet vielä pehmeiden tiilien yli ja tehneet ne kelpaamattomiksi. Pavel väijyi pieniä kiusanhenkiään, otti ne kiinni ja vei kirkkoherran luo. He saivat varoituksen, mutta siitä ei ollut mitään apua, vaan vallattomuutta yhä jatkui. Silloin päätti Pavel itse jakaa oikeutta. Kepillä varustettuna aikoi hän asettua vanhan leveärunkoisen pähkinäpuun taakse, odottaakseen kylästä tulevia vihollisia ja antaakseen niille aika selkäsaunan. Suureksi hämmästykseseen tapasi hän kuitenkin vartijatoimessa jo toisen miehen — Virgilin. Hänelläkin oli keppi kädessään.

"Olen täällä", sanoi hän; "muutamia olen jo ajanut kypälämäkeen."

"Mitä sinä siellä, konna?" huusi Pavel hänelle. "Pois, heittiö; sinun kanssasi ei minulla ole mitään tekemistä!" Hän kohotti uhaten keppiään.

Virgil oli laskenut oman keppinsä maahan ja kyyristynyt kokoon. Vavisten ja nöyrästi puheli hän:

"Paveliseni, älä lyö minua. Anna minun seistä täällä, vartioin sinun tiiliäsi."

"Paras vartija tosiaankin! Kyllä tunnen sinut. Mene helvettiin, paholaisen ruoka!"

"Älä puhu hänestä", rukoihi vanhus vapisevin polvin; "älä Jumalan tähden puhu hänestä. Olen jo vanha, Paveliseni, ja kuolen pian; sinun ei pidä käskeä minua helvettiin."

"Yhdentekevä jos käsken tahi en, yhdentekevä jos menet tahi et; ellet itse mene, tulee hän sinua

noutamaan."

Virgil alkoi itkeä: "Muorikin kuolee pian ja hän pelkää. Hän tahtoi nähdä sinut ennenkuin kuolee. Hän se olikin, joka sanoi: mene sinä vartioimaan hänen tiiliään."

Pavel katseli häntä kauvan tarkkaavasti. Minkä näköinen hän olikaan, miten kumman näköinen! Kokoonkyyristynyt ja laiha, vilusta värisevä ohuissa vaatteissaan ja kasvot tulipunaiset kuin punainen lasilamppu. Öljynä, joka tuota kurjaa olentoa valaisi, oli paloviina; ainoana lohdutuksena, joka häntä virvotti, ajattelematon suurukous.

Konna-raukka, ajatteli Pavel; ne ajat ovat menneet, jolloin sinä minua pieksit, nyt ryömit edessäni. "Jäähän sitte", sanoi hän hitaasti, yhä vielä epäluuloa täynnä. "Pian se nähdään, minkälainen vartija olet."

Hänen takaisin tullessaan oli kaikki kunnossa. Virgil oli todella ollut uskollinen vartija, eikä pyytänyt kiitosta eikä palkkaa, kyseli vain myötäänsä: "Etkö tule muorin luo?"

Pavel käski sanoa Virgilovalle että häneen nähden hän kyllä voi rauhassa kuolla, mutta hänen luonansa Pavel ei tahdo käydä. Pääsyyinä kieltoonsa oli pelko, että tapaisi Vinskan äitinsä luona eikä silloin voisi häntä karttaa, niinkuin oli tehnyt aina siitä asti kuin tämä oli tullut Peterin vaimoksi. Ja niinkuin hän käänsi silmänsä pois päin hänet kohdatessaan, niinkuin hän vältti mikäli mahdollista kuulemasta hänestä mitään, samoin hän karkotti jokaisen Vinskaa koskevan ajatuksenkin, joita, sen pahempi, pyrki väkisinkin mielessään heräämään.

Vinska oli saavuttanut toiveittensa päämaalin ja Pavel oli häntä siinä avustanut, nyt oli asiasta tehtävä loppu. Mikä lie ollutkaan, joka häntä yhä vielä kiusasi, mikä häntä itseään voimakkaampi, joka tuotti hänelle tuskia tuota naista nähdessään? Pavel lasi käsivartensa rinnoilleen sydämen kohdalle ja mutisi kiroten: "Älä tykytä!" Mutta se tykytti siitä huolimatta kauniin talonemännän astuessa ohitse tai ajaessa noissa samoissa vaunuissa, joissa hänen miehensä puolitoista vuotta sitte oli vienyt Pavelin oikeuteen. Vinska pyrki näyttämään onnelliselta, mutta todella onnelliseksi hän tuskin voi itseään tuntea. Peter oli ahne, tyrannimainen aviomies, joka teki tyhjäksi kaikki Virgilovan ennustukset. Hänen appivanhempansa eivät rohenneet pistää jalkaansa hänen taloonsa; se vähä, minkä Vinska voi tehdä heidän asemansa parantamiseksi, tapahtui salaa, pelolla ja vavistuksella.

Vinska itse eleli vauraasti ja vietti suurella komeudella toisen lapsensa ristiäisiä, mutta tämä, niinkuin ensimmäinenkin, kohta häitten jälkeen syntynyt, kuoli muutaman viikon vanhana ja kylässä alettiin kuiskailla: "Hän näyttää jäävän lapsettomaksi".

Pavel sattui kulkemaan ohitse juuri kun pieni kirstu aivan hiljaa ja ikäänkuin häveten vietiin portista ulos. Hän kuuli tuvasta nyyhkytystä, nyyhkytystä, joka tunkeutui hänen sieluunsa muistuttaen sitä hetkeä, jolloin tuo onneton, jonka hän heitti ulos, oli nojautunut hänen rintaansa vasten ja hänet hyväilyillään hurmannut.

Virgilova näki vielä toisen lapsenlapsensa kuoleman, mutta pian sen jälkeen tuli hänenkin viimeinen hetkensä, kovan, kauhistavan kuolonkamppauksen jälkeen.

Pappi ei saattanut poistua hetkeksikään hänen vuoteensa äärestä; vielä maailmasta erotessaan hän halusi siunauksia ja esirukouksia, ja sammuneissa silmissään kuvastui kysymys: onko minulle annettu anteeksi?

Pavel kuunteli välinpitämättömästi tietoa hänen kuolemastaan ja jäi kylmäksi Virgilin valituksille. Ainoa lohdutus, minkä hän puolestaan antoi leskelle, kuului: "Pieni vahinko", jolloin Virgil keskeytti surunpurkauksensa, katsoi silmiään räpyttäen Paveliin ja kysyi puoleksi vakuutettuna: "Niinkö arvelet?"

Tämä sattui syyskesällä ja ensimmäisenä sunnuntaina sen jälkeen kutsui kirkkoherra Pavelin luokseen.

Hän meni heti jumalanpalveluksen päätyttyä. Hengen mies istui puutarhansa penkillä kauniin päärynäpuun alla, jonka hedelmät jo alkoivat käydä kullankeltaisiksi. Hän oli vaipunut sanomalehden lukemiseen, Pavel seisoi hetkisen paikoillaan, uskaltamatta puhutella kirkkoherraa ennenkuin tämä nosti pienet, kalpeat, leveälierisen olkihatun varjostamat kasvonsa ja jonkun verran hidastellen sanoi: "Sinulle on tehty vääryyttä". Hänen katseensa liukui Pavelin ohi kauvas etäisyyteen. "Sinä et ole syyppä esimiehen kuolemaan."

"En suinkaan", sanoi Pavel, "mutta kuitenkin lapset juoksevat jälessäni huutaen: myrkynvalmistaja!... Pyytäisin että herra kirkkoherra kieltäisi heitä huutamasta jälkeeni."

"Luuletko heidän tekevän sitä minun luvallani?" kysyi pappi närkästyneesti.

"Ja vanhemmat henkilöt ovat samanlaisia", jatkoi Pavel. "Kolme kertaa olen istuttanut nummelleni

pieniä kuusia, mitään muuta ei siellä kuitenkaan kasva. Kolme kertaa he ovat ne repineet maasta ylös. He sanovat: sinun mökkisi pitää olla vapaana, sinun mökkiisi tahdomme katsella joka puolelta, tahdomme tietää mitä sinä mökissäsi teet."

Kirkkoherra yskähti: "Hm, hm... Se johtuu siitä, että sinulla on niin huono maine. Sinun täytyy koettaa parantaa mainettasi."

Pavel mutisi: "Minulla on oikeuden päätös".

"Siitä ei ole mitään hyötyä, ellei ihmiset sitä usko", sanoi hengellinen. "Uskosta kaikki riippuu, niin suuressa kuin pienessä. Ikuisiksi autuudeksesi sinun täytyy uskoa Jumalaan, maallinen onnesi vaatii että ihmiset uskovat sinua."

"Se olisi varmaankin hyvä se."

"Tarkotat että olisi hyvä, jos voisit tuon luottamuksen itsellesi voittaa, niinkö?"

"Niin."

"Siis pyri siihen! Sinä olet jo alkanut vaeltaa parempaa tietä ja sinun täytyy pyrkiä sillä tiellä yhä eteenpäin. Ilman tukea se kuitenkaan tuskin käy päinsä, *sellaista* tulet vielä kauvan kaipaamaan. Tähän saakka oli opettaja sinun tukenasi ... vaan kauvan hän ei enää voine sitä olla."

"Miten? Minkätähden? — Miksei enää kauvan?"

"Siksi, että hänet siirretään toiseen kouluun."

"Siirretään?" huudahti Pavel hämmästyneenä.

"Luultavasti."

Kirkkoherra katsoi häneen hetkisen tiukasti, ja sanoi sitte: "Enemmän kuin luultavasti — aivan varmasti. Mieti asiaa ja ajattele kenen puoleen voit kääntyä, kun opettaja lähtee, kenelle silloin voit sanoa: pyydän että *te* otatte minut suojaanne."

Pavel katsoi häneen aivan murtuneena ja kirkkoherra, osottaakseen tuolle kömpelölle pojalle, joka oli hänelle suorastaan vastenmielinen, edes sielunpaimenen osanottoa, jatkoi: "Ajatteleppas, eikö ole ketään, johon voisit luottaa ja jolle voisit asiiasi puhua?"

Hänen täytyi uudistaa kysymyksensä ennenkuin sai vastauksen, ja silloin kuului niin jyrkkä: "ei ketään" — että pappi ei enää koettanutkaan muuttaa tuota vakuutusta. Hän yskähti.

"Vai niin", sanoi hän, "eikö ketään? Se on ikävä seikka. Ajattele kuitenkin hiukan, ehkä voisit sentään muistaa jonkun henkilön." Hän nojautui jälleen puuta vasten, katsoi avaruuteen ja sanoi lopuksi: "Voit mennä kotiisi ja sanoa opettajalle, että illalla luultavasti käyn hänen luonaan."

Pavel poistui hämmästyneenä, melkein huumautuneena, ikäänkuin olisi saanut iskun päähänsä.

Kotiin tultuaan tapasi hän opettajan kirjansa ääressä pöydän luona. Hänen kasvoillaan näkyi tuo suloisien tuskan ilme, joka niitä aina kirkasti hänen syventyessään noihin rakkaisiin lehtiin. Pavel seisahtui häntä vastapäätä ja katseli opettajaa tavattomalla tarkkaavaisuudella. Pitkään aikaan hän ei uskaltanut lukijaa häiritä, mutta huudahti vihdoin vasten tahtoaan: "Herra opettaja, mitä minun täytyykään teistä kuulla?"

Pavel oli tuskin ennättänyt lausua tuon nuhtelevan kysymyksen, kun häntä jo pelästytti sanojensa vaikutus. Habrecht sävähti kasvoiltaan tuhkanharmaaksi, silmänsä muuttuivat sameiksi, alaleuka riippui veltona alaspäin ja hän koetti turhaan puhua, kuului vain epäselviä ääniä. Ilmaa tavottaen heilautti hän käsiään ja vaipui voihkien ja ähkien takaisin tuolilleen. Mutta Pavel, joka ei ollut milloinkaan nähnyt ihmisen kuolevan ja luuli sen suoriutuvan paljoa helpommin kuin asianlaita todellisuudessa on, heittäytyi polvilleen ja rukoili ristissä käsin: "Älkää kuolko, herra opettaja, älkää kuolko!"

Heikko hymy väreili opettajan huulilla. "Mitä joutavia", sanoi hän; "nyt ei ole kuolemasta puhe, vaan siitä mitä olet minusta kuullut. Tunnusta!" huusi hän kohoutuen ylös ja kamalasti silmiään pyörittäen. "Kuinka se onkaan, miten tuo mielettömyys kuuluu? Oi, sinä kirottu mielettömyys!... Ei kukaan järkevää sitä usko, ja kuitenkin se elää uskosta, hiipien eteenpäin syvällä ja pimeässä... Kerro mitä olet kuullut!" Hän nosti Pavelin lattialta ja ravisteli häntä. Kun hämmästynyt poika sitte aikoi puhua, likisti hän kätensä hänen suutaan vasten ja käski hänen vajjeta.

"Mitä ajot puhua? Sitä, minkä tiedän jo ennestään ja joka minua inhottaa, joka ei suo yölläkään

rauhaa. Vaiti!" huusi hän, "tahdon kerrankin puhua, minä viheliäinen valehtelija, tahdon sanoa totuuden, minä onneton publikaani, ilmottaa sen toiselle onnettomalle publikaanille. Istuun kuuntelemaan ja pidä korvasi avoinna. Se on surullinen kertomus kurjasta mielettömyydestä, mutta se on pyhä, sillä se on tosi."

Hän meni vesiruukun ääreen ja joi pitkin siemauksin ja alkoi sitte kertoa hiljaa ja nopeasti. Hän oli opettajan poika ja oli jo aikaisimmasta nuoruudestaan ollut kivuloisen isänsä apulaisena. Lahjansa, olot, kaikki tyyni näyttivät kehottavan häntä valitsemaan itselleen saman elämänuran kuin isänsäkin. Mutta hänen sydäntään paisutti kunnianhimo ja turhamaisuus, ja nuo huonot avut suuntasivat hänen halunsa kauvas saavutettavista päämääristä, loihtien hänen eteensä korkeampia elämäntehtäviä. Hän kuvitteli itseään korkea-arvoiseksi professoriksi jossakin suuressa kaupungissa ja samaa haaveili hänen heikko isänsä, ja nuo tulevaisuuden varjokuvat imivät ravintonsa todellisuuden lihasta ja verestä, imivät hänen nuoruutensa voimia ja terveyttä, riistivät häneltä öitteenkin levon ... kuinka kauvan kestää molemmista päistä sytytetty kynttilä palaa? Ei kukaan ihminen voi yhtäaikaa elää kahtena — päivin opettajana, öisin tutkijana. Ensimmäinen oli vielä hyvinkin nuori, mutta toinen oli jo vanhus, sillä aika, josta hän voi käyttää viimemainitun hyväksi vain puolet, kului tavattomalla nopeudella. Eräänä aamuna vaipui hän maahan koulusalin rappujen eteen. Kuin kaukaisesta etäisyydestä hän vielä kuuli vapisevan valitushuudon, näki kuin sumussa rakastetut vanhuksenkasvot puoleensa kumartuneina; sitte seurasi hiljaisuus ja pimeys ja hän tunsu miellyttävän, syvän rauhan laskeutuvan ylitseen.

Kului pitkä aika; Habrecht makasi sairavuoteella, aluksi kuumeenhoureissa, myöhemmin tylsässä tajuttomuuden tilassa. Hänet luultiin kuolleeksi, pantiin arkkuun ja kannettiin ruumishuoneeseen. Siellä hän heräsi. — Mutta elämään palaaminen herätti ainoastaan kauhua, ei ollut enää ketään, joka olisi siitä iloinnut. Pelästys ja suru olivat surmanneet hänen isänsä, tämä oli jo pari päivää sitte viety hautuumaalle, ja kuolleista noussut itsekin olisi mieluummin seurannut häntä kuin ryhtynyt murtuneena miehenä uudestaan elämäntaisteluun. Lukujen jatkamista ei saattanut enää ajatellakkaan. — Habrecht pyrki isänsä virkaan ja sai sen — kyläläisten harmiksi.

"Kun ihminen on ollut kolme päivää kuolleena ja jälleen virkoo elämään, niin se on joka tapauksessa kamala asia. Missä hänen sielunsa on ollut nämät kolme päivää? Mistä kamalasta paikasta se onkaan tullut takaisin...?" sanoivat he. Alkoi liikkua mitä kummallisimpia huhuja, syntyi kokonainen satu siitä, mitä koulumestari oli nähnyt manalassa käydessään. Ja hän antoi heidän kertoa satujaan. Hän oli viheliäinen, haaksirikkoinen ihminen, joka ei luullut saavuttavansa edes oppilastensakaan kunnioitusta, mutta joka nyt mielihyvällä huomasi että aikuisetkin häntä pelkäsivät ja että jokainen koetti niin puheissa kuin töissä olla hänelle myötäsukaa. Hän oli kadottanut mahdollisuuden tyydyttää jaloa kunnianhimoaan, nyt hän takertui väärän kunnianhimon verkkoon ja turvautui sen tyydyttämiseksi hylättäviin keinoihin. Hän ylläpiti mielettömyyttä, jota vastaan hänen olisi pitänyt taistella; hän, opettaja, jonka tehtävänä oli totuuden levittäminen ja taikauskon vastustaminen, hän kannatti valhetta ja tyhmyyttä — vihollista. Hän kavalsi oman asiansa, hän ylläpiti ennakkoluuloja, koska se tyydytti hänen itserakkauttaan.

Kirkkoherra, joka oivalsi hänen tilansa, moitti hänen tekoaan, ja omatuntonsakin häntä soimasi. Ja niin hän päätti muuttaa menettelyään ja luuli helposti onnistuvansa.

Mutta — mitä hän saikaan kokea? Mielettömyys, jota hän oli aikaisemmin tukenut ja nyt tahtoi hävittää, ei ollut enää hävitettävissä. Ei nopeaan eikä hitaasti, ei pienillä eikä suurilla ponnistuksilla...

"Olen viskannut tyhmyydelle puupalikan, ja se on siitä tehnyt nuijan, jolla nyt minut musertaa... Olen leikkinyt käärmeiden kanssa, ja kun huomaan olevani väärässä ja haluan lopettaa, on kaikki myöhäistä: ne ovat jo kietoutuneet ympärilleni."

Tuskastuttavan rauhattomuuden valtaamana alotti hän tavanmukaisen huoneessa kävelemisensä.

"Kunpa olisin edes oikea pahantekijä, vaikkapa murhaaja — rehellinen murhaaja, enkä se vaivainen valhettelija mikä olen ... olen! Siitä ei pääse irti. Vilppi on pureutunut ihmiseen kiinni ja hallitsee häntä vastoin hänen tahtoaan. On kamalata tahtoa olla totuudenmukainen voimatta enää viedä pyrkimystään perille."

Hän seisahtui Pavelin eteen, tarttui pojan käsivarsiin ja ravisti niistä. "Samaa saat sinäkin kokea, ellet muuta tapojasi... Muuta tapasi! Se on vielä mahdollista."

"Mitä minun pitää tehdä?" kysyi Pavel.

"Älä valehtele, älä sano itsestäsi mitään, mitä et pidä totena, ei hyvää, sillä se on ala-arvoista, eikä pahaa, sillä se on typerää. Sinä alistut jokaisen palvelijaksi, jolle valehtelet itsestäsi, vaikka hän olisi kymmenen kertaa sinua huonompi ja vähäpätöisempi. Tiedän, mitä haluat, tahdot olla uppiskainen ylläpitääksesi muiden vihaa... Odotahan, kunnes tulee katumus, — se tulee sinullekin, se on jo ovella —

odotahan, kunnes kerran kauhistut omaa itseäsi."

"Opettaja", keskeytti Pavel; "olkaa levollinen, joku koputtaa."

Habrecht säikähti. "Koputtaa? — Mikä? — Kuka?... Oi — teidän Korkea-arvoisuutenne...!"

Pappi astui sisään. "Olen koputtanut kolme kertaa", sanoi hän, "mutta ette ole kuullut, olette puhunut niin äänekkäästi." Hänen älykkäät, terävät silmänsä katselivat tarkkaavasti hänen odottamattoman tulonsa kautta hämmästynttä opettajaa.

"Oi, teidän Korkea-arvoisuutenne, kuinka ilahuttavaa ... mitä suvaitsette? — Tuolin ... Pavel, tuoli tänne!" änkytti Habrecht ja kiiruhti pöydän ääreen, jota vasten nojasi vapisevia polviaan laskien käsivartensa suojelevasti sen yli. Tavattomalla kömpelyydellään kiinnitti hän papin huomion juuri siihen, jota ei mistään hinnasta olisi suonut hänen näkevän, pöydällä olevaan avonaiseen kirjaan.

Kirkkoherra astui lähemmäksi, katsoi, ennenkuin Habrecht sai sen estetyksi, nimilehteä ja luki hämmästyksellä, inholla ja kauhulla: *Titi Lucretii Cari: De rerum natura*. [*De rerum natura*, roomalaisen runoilijan Titus Lucretius Carus'en (synt. v. 94 ennen Kr.) kirjottama laaja opetusruno, sisältävä fysiikan, sielutieteen, jumaluusopin ja siveysopin perusteet. Suomentajan muist.]

Hän vetäsi kätensä pois, pyyhki sitä kiivaasti nuttuunsa ja huusi: "Lucretius... Oi, herra opettaja — oi...!"

Ja Habrecht, sieluntuskissaan väännellen, tyyntyi hitaasti, vaivaloisesti — valhetellakseen. "Tilapäistä", änkytti hän, "sattumalta säilynyt tuo kirja aikaisemmilta tutkintoajoilta ... sattumalta nyt joutunut esille..."

"Toivon niin, uskon niin, muussa tapauksessa surkuttelisin teitä", vastasi hengellinen, joka katsoi häneen herkeämättä.

"Ja teillä on siihen oikeus, teillä, joka voitte luvata taivaan autuuden jokaiselle, joka tulee teidän luoksenne lohdutusta etsimään!" huudahti Habrecht.

Kun pappi oli mennyt, otti hän kirjansa, hyväili sitä kuin elävää olentoa ja kätki poveensa tuon rakkaan ystävän, jota hän luki yhä uudistuvalla ihastuksella, mutta jota ei uskaltanut koskaan julkisesti omistaa.

XII.

Pavel rakensi reippaasti mökkiään, ja se valmistui kaikista niistä vastenmielisyyden ja ilkeyden ilmauksista huolimatta, jotka hänen ututteraa työtään hidastuttivat. Siinä se nyt oli, sammal- ja olkikatkoisena, matalana ja vaatimattomana. Kolmesta pienestä ikkunasta tirkisti köyhyys, mutta ken ymmärsi näkymättömiä kirjoituksia, hän oli näkevinään kapean oven päällä lauseen: Minun kauttani astuu sisään ahkeruus, joka köyhyyden karkottaa. Tähän aikaan oli mökkipahanen jokaisen ohikulkevan pilkkana. Pavel ei kuitenkaan antanut tuon seikan tärvätä pikku mökkinsä synnyttämää mielihyvää, vaan ryhtyi ilomielin sitä sisustamaan. Hän oli laittanut tulisijan ja ostanut pienen lautavaraston. Tuota varastoa tarkasteli hän eräänä päivänä opettajan kanssa. He neuvottelivat, käänivät jokaista lautaa sen seitsemänkin kertaa ja tuumivat miten sitä parhaiten käytettäisiin. Äkkiä kohotti Pavel päänsä. Kuului raskaiden vaunujen jyrinää, mikä kiipesi mäkeä ylös.

"Paroonitar tulee!" huusi Pavel. "Hän ei ole vielä nähnyt mökkiäni; mitä hän nyt sanonee, kun näkee että minulla on mökki!"

Paroonitar ei todellakaan tiennyt mitään Pavelin rakennuspuuhista. Vanhan rouvan ajomatkat kulkivat säännöllisesti toiseen suuntaan. Huonoa, jyrkkää tietä kylän läpi hän ei ajanut kuin kerran vuodessa, enimmäkseen syksyisin, käydessään katsomassa vanhaa, eläkettä nauttivaa metsäherraansa hänen virkatalossaan. Se oli matkan päämääränä tänäänkin, ja luultavasti hän olisi käynyt useamminkin, ellei Mathias-palvelijallaan olisi ollut kaikenmoisia verukkeita näitä matkoja vastaan. Ukkoa näet vaivasi pahanlainen jalkakihti, jonka vuoksi hän pelkäsi jalankävelemistä ja etenkin näitä matkoja, kun hyvin tiesi että ennätettyään kylän loppupäähän, jossa alkoi jyrkkä nousu, kuuluisi käsky: "Astu alas Mathias, olet liian paksu, eihän hevosraukat jaksa sinua vetää".

Kun Pavel huomasi vaunujen lähenevän, oli Mathias juuri astunut alas ja käveli happaman näköisenä vaunujen perässä, sisässä istui paroonitar yhtä happamana. Häntä harmitti kuskinsa kyhmyniskaisuus, joka hänen mielestään osotti kunnioituksen puutetta, vaikka se itse asiassa oli vanhuuden vikaa. "Nykyajan ihmiset eivät enää osaa edes suorina istua!... Mitä sekin on olevinaan!... Oikein hävettää!..." Haltijatar itse istui suorana kuin kynttilä, oikaisten itseään niin paljo kuin mahdollista näyttääkseen siten hyvää esimerkkiä, puuha jolla ei kuitenkaan ollut kuskiin mitään vaikutusta. Sen ohessa hän tarkasteli ympärilleen vilkkaasti ja uteliaasti suurten silmälasiansa läpi, jommoisia käytti aina näillä matkoilla. Kun vaunut olivat ennättäneet hiekkakuopalle asti, huomasi hän Pavelin mökin ja huusi: "Mathias, kuka on tuonne tallin rakentanut? Mitä varten sinne on talli tehty?"

Mathias kiiruhti askeleitaan, kohotti hattuaan ja vastasi: "Se on mökki".

"Mökki! Kuka sen on rakentanut?" Mathias naurahti halveksivasti: "Sehän on Pavelin, tuon Holubin."

"Varjele! Sekö huoneita rakentaa?"

"Niin", sanoi Mathias ja asetti tutunomaisesti kätensä vaununovelle. "Sanotaan että se on äitiä varten, jotta hänellä olisi joku paikka minne puikahtaa, kun pääsee kuritushuoneesta. Siitä se tulee vielä ryövärien pesä; hyvä sentään että on niin erikseen ja loitolla kylästä."

Tämän keskustelun aikana olivat ajoneuvot ennättäneet aivan mökin kohdalle, josta ne erotti vain tienreuna ja Pavelin lautakasa.

Paroonitar käski kuskin pysäyttämään hevoset. Hän kumartui vaunusta ulos ja kysyi: "Mitä lautoja nuo ovat?"

Habrecht astui esiin tervehtien armollista rouvaa.

"Oi, sehän on opettaja", puheli paroonitar; "sepä oli mainiota! Te kai voitte sanoa minulle kenenkä nuo laudat ovat?"

"Linnan sahalta tuotuja, teidän Armonne."

"Ja miten ne ovat tänne joutuneet?" "Pavel Holubin omaisuutena, hän on ne ostanut."

"Ostanut?" huudahti paroonitar. "Onpa vaikeata uskoa että hänkin on jotakin ostanut."

Pavel oli tähän saakka pysyttäytynyt liikkumattomana koulumestarin selän takana. Armollisen rouvan viimeiset sanat kuultuaan hän oikasihe, kääntyi, juoksi mökkiin ja palasi tuossa tuokiossa heiluttaen kädessään paperiarkkia, jonka sanaakaan sanomatta ojensi paroonittarelle.

"Mitä se on?" kysyi tämä. "Mitä hän minulle toi?"

"Kuitatun laskun ostetuista laudoista", vastasi Habrecht, jolle kysymys oli kohdistettukin.

"Vai niin — tuo ostaa ja maksaa laskunsa? Mistä hän saa rahoja? Olen kuullut että hän olisi varastanut täyden rahakukkaron."

"Vanha juttu, teidän Armonne; juttu joka ei ollut tosi edes uutenakaan."

"Tiedän vanhastaan että te aina häntä puolustatte. Teidän mielestänne teen aina vääryyttä tuolle kelvottomalle ihmiselle."

"Hän ei ole enää kelvoton. Ne ajat ovat olleet ja menneet, teidän Armonne voi uskoa minua."

"Miksei hän sitte puhu itse puolestaan? Minkätähden hän seisoo tuolla kuin paha omatunto?... Pyydä anteeksi", sanoi vanha rouva Paveliin kääntyen, "sano edes jotakin, pyydä jotakin. Jos olisin tiennyt, että sinä rakennat mökkiä ja tarvitset lautoja, olisin lahjottanut ne sinulle... Etkö voi pyytää?... Etkö tiedä mitään, mitä minulta pyytäisit?"

Pavel nosti nyt silmänsä vanhaan rouvaan. Hitaasti, epäillen katsoi hän häneen. Ja nähtyään nuo synkät silmät, niiden surullisen, sanomatonta ikävöimistä kertovan ilmeen, ei paroonitar enää ollut epätietoinen mikä hänen mieltään painosti.

"Mitä siis tahtoisit?" sanoi hän. "Puhu asiasi!"

Pavel epäröi hetkisen, rohkasi vihdoin mielensä ja vastasi jotenkin selvään ja varmasti: "Pyytäisin rouva paroonitarta kirjottamaan sisarelle, että hän antaisi minulle luvan käydä hänen luonaan."

Kärsimättömästi pudisti paroonitar päätään: "Sitä en voi tehdä, siihen asiaan en sekaannu, se kuuluu luostarinsisarille. Miladan luo ei voi sillälaililla mennä, niin usein kuin päähän pälkähtää, en edes minäkään. Milada ei enää kuulu meille, hän on taivaan oma... Tuo ihminen puhuu aina tuosta samasta asiasta", sanoi hän Habrechtin puoleen kääntyen; "en ymmärrä mitenkä voidaan sanoa että hän olisi muuttunut... Ja nyt lähdemme. — Adieu! Eteenpäin Jakob!"

Vaunut lähtivät liikkeelle, mutta eivät ennättäneet pitkällekään, kun paroonitar jälleen käski pysäyttää, viittaili Habrechtia luokseen ja kysyi:

"Mikä meidän uutta opettajaa vaivaa? Miksei hän tule? Hänenhän olisi pitänyt esittää itsensä tänään."

"Huomenna, teidän Armonne, jos rohkenen ilmottaa."

"Kuinka, huomennako?... Eikö tänään olekkaan keskiviikko?"

"Pyydän anteeksi, tänään on tiistai."

"Tiistai? Se on aivan toista. Olen jo luullut että nuorukainen, joka luultavasti on joku oppinut tomppeli, pitäisi tarpeettomana käydä linnanomistajatarta tervehtimässä. Ja milloinka te matkustatte, opettaja?"

"Ensi viikolla, teidän Armonne."

"Vahinko, vahinko; emme saa teidän jälkeenne parempaa", sanoi paroonitar ja ajoi tiehensä nyökäytellen Habrechtille armollisesti päätään.

Kun opettaja kääntyi Paveliin, seisoi tämä liikkumattomana ja kasvoiltaan tulipunaisena. "Se on siis kuitenkin totta?" sanoi hän hengittäen vaivaloisesti, ikäänkuin kurkkunsa olisi ollut tukossa. "Te lähdette pois?"

"Toisin sanoen, siirretään pois", vastasi Habrecht hitaasti. "Minut määrätään toiseen paikkaan."

"Kauvaksiko?"

"Jotenkin kauvaksi."

"Oletteko tietänyt siitä jo kauvan että teidät siirretään muuante?"

"Kauvan — en kauvan — miten asian käsittää..."

"Miksette ole sanonut siitä minulle mitään?"

"Miksi? Olethan kuullut ilman sanomattanikin."

"Vaan en ole saattanut uskoa, en herra kirkkoherraakaan, muita en ensinkään. Olen itsekseni ajatellut, että jos niin olisi, silloin te itsekin sen minulle sanoisitte..." Enempää ei poika saanut sanotuksi.

Pavelin tuskallinen hämmästys koski hänen vanhaan ystävänsä, mutta hän koetti sitä salata. "Suo minulle onneni", sanoi hän hetkisen päästä. "Ajattelehan että tulen vallon vieraitten ihmisten keskuuteen... Jos joku katsoo minuun, katson häneen takaisin aivan rauhallisesti — ei johdu mieleenikään kysyä: mitä olet minusta kuullut, mitä kamaloita tekoja luulet minun tehneen?... Sen kunnioituksen, jonka voin itselleni hankkia, tahdon nauttia vähentymättömänä. — Haluan saada mitä suurinta kunnioitusta osakseni, tahdon olla enkelin ja pyhimyksen kaltainen, niin että kieroimmankin ihmisen täytyy myöntää: se vasta on hyvä opettaja!... Niin on oleva siellä, jota vastoin täällä..." hän painoi käsiään ohimoitaan vasten ja voihki sydäntäsärkevästi. "Kerronpa sulle esimerkin siitä, miten täällä on asiat ja miten siellä tulee olemaan. Ajattelehan suurta lumivalkoista taulua, johon tahtoisin piirtää kaunista kirjojutusta, mutta jonka olen liannut ja töhrinyt, ja kun nyt teen niinkuin tahtoisin ja piirrän siihen kauniita kirjaimia, ei se käykkään päinsä ennenkuin entinen töhräys on ensin poistettu. Mutta se on niin vaikeata, jopa mahdotontakin!... Ja vaikka luulenkin että vanha kirjoitus on vihdoinkin poistettu eikä enää mitään jäljellä — niin sittenkin pilkistää se yhä noiden uusien kirjainten takaa esille. Se tosin vuosi vuodelta vaalenee ja mahdollisesti — mutta mitä se auttaa? — Silmäni ovat käyneet yhä herkemmiä sitä huomaamaan ja vaikutus on sama... Ymmärrätkö? Kaikki muuttuu nyt toiseksi. Siellä kaukana, uudessa kotiseudussa, on taulu alkuperäisen puhdas. Taulu, se on minun maineeni. Ymmärrätkö vai etkö?... Ihmislapsi, minusta näyttää kuin et käsittäisi sanaakaan!"

Pavel ei inttänyt vastaan. Hän ajatteli muita asioita ja huudahti äkkiä: "Tiedän mitä teen — minä seuraan mukana!"

"Kaikkia mieleesi johtuukin!" huusi Habrecht, mutta lisäsi selittävästi, ikäänkuin vähentääkseen

kieltonsa säälimättömyyttä: "Miten äitisi kävisi, ellei hän löytäisi sinua täällä takaisin palatessaan?"

"Hän voi tulla meidän jälessämme, jos tahtoo", sanoi Pavel venytellen huultaan kuin hämillään oleva lapsi. Ja Habrecht puhutteli häntä kuin lasta, koetti häntä tynnyttää ja selittää kotiin jäämisen etuja sekä lopetti kärsimättömästi, kun Pavel pudisti kaikkeen tyytymättömästi päätään: "Ja viimeksi!... Ihmiset saisivat kyllä pian selvän, mistä äitisi (josta muuten en usko mitään pahaa) tulee ja kysyisivät: mitä joukkoa se opettaja haalaakaan kylään?... Se ei käy päinsä — sen ymmärrät itsekkin ... rauhotu..." Näin sanottuaan hän kääntyi ympäri, pyyhki syyskylmästä huolimatta otsalleen kihonnutta hikeä ja läksi nopeaan tiehensä, välttääkseen Pavelin uusia ehdotuksia.

Hänen pelkonsa oli kuitenkin turha. Poika ei enää sen jälkeen johtanut keskustelua tuohon yhä lähenevään eronhetkeen, kävihän vain hiljaisemmaksi ja surullisemmaksi; työtä hän teki ahkerasti kuin ennenkin eikä pyrkinyt suosijansa seuraan useammin kuin muulloinkaan.

Sairaan itsekkyydellä, joka ei välitä muusta kuin omasta paranemisestaan, ei Habrecht välittänyt vähääkään siitä taistelusta, mikä riehui Pavelin rinnassa hänen näennäisestä rauhallisuudestaan huolimatta. Ero oli kuitenkin kerran tapahtuva, parasta että se tapahtui valituksitta. Samoin hän ei sanallakaan maininnut siitä syvästä pettymyksestä, minkä hänelle tuotti seuraajaansa tutustuminen.

Tämä nuori mies, herra Georg Mladek, oli saapunut vasta muutamia päiviä yli määrääjan ja laskenut pilaa Habrechtin sen johdosta ilmaistemasta hämmästyksestä. Kehotukseen käydä linnassa paroonitarta tervehtimässä, vastasi hän: "Aivan kernaasti, jos hän on nuori ja kaunis. Muuten ei minulla ole mitään tekemistä paroonittarien kanssa eikä heidän linnoissaan."

"Mutta", arveli Habrecht, "kohteliaisuus toki vaatii..."

"Ei jokaista; minä esimerkiksi olen siinä suhteessa aivan ennakkoluuloton."

Hän ylvästeli olevansa miltei yhtä köyhä kuin Job ja yhtä ylpeä kuin Diogenes, saapui koulutaloon istuen kuormalla, joka sisälsi kapsäkin, telttasängyn, pöydän ja tuolin, sanoi siinä olevan aluksi kyllin ja kieltäytyi käyttämästä niitä muutamia talouskaluja, joita edeltäjänsä hänelle hyvän tahtoisesti tarjosi.

Niin sai Habrechtin irtain omaisuus siirtyä hiekkanutmen mökkiin, joka oli kylänkesken ristitty "Kuoppalaksi", ja teki siellä oikein komean vaikutuksen herättäen paljo kateutta. Ihmiset pitivät Habrechtin hyvyttä Pavelia kohtaan käsittämättömänä, tuskin anteeksiannettavana. Mladekilla oli näiden molempien keskinäisestä suhteesta oma mielipiteensä, jota hän ei salannut virkaveljeltäänkään.

Habrechtin lähdön edellisenä iltana haki Mladek häntä ja tapasi vihdoin koulusalin ikkunan äärestä levottomasti kadulle katselemissa. Mladekin mainitessa hänen nimeään, katsoi Habrecht taakseen ja virkkoi:

"Tekö siellä olette? — Hyvä, hyvä; olen mielissäni ettei se ollut joku toinen."

"Kuka toinen?"

"Pavel tietysti. Tahdon teille tunnustaa että aijon lähteä matkaan jo tänään ja edes hyvästiä sanomatta ... pojan tähden. Menen täältä tyytyväisenä, en voi sitä salata, ja se koskee häneen. Sentähden olen käynyt jäähyväisillä paroonittaren ja kirkkoherran luona ja lähdän matkaan ennenkuin Pavel ennättää, kotiin. Olen tilannut hevosen — tuonne ristikkoportin luo ... sen pitäisi jo olla siellä."

Habrecht kiiruhti jälleen ikkunaan ja kumartui kauvas ulos. Tuuli liehutti hänen ohuita harmaita hiuksiaan ympäri kasvoja, jotka näyttivät niin vanhoilta ja soveltuivat niin huonosti tuohon vielä nuorekkaaseen, notkeaan vartaloon. Hänellä oli yllään musta puku, jonka isänsä oli hänelle teettänyt viimeiseen tutkintoon ja joka oli tehty omistajansa vastaista vartalon kehittymistä silmällä pitäen — otaksuma, joka ei kuitenkaan koskaan toteutunut, ja jonka vuoksi se nytkin riippui viheliäisen velttona noiden laihojen jäsenien ympärillä, velttona, nukkavieruna ja laskoksiin painuneena.

Mladek tarkasteli häntä nenäkakkulainsa takaa kysyen: "Kuinka kauvan olette ollut täällä opettajana?"

"Yksikolmatta vuotta."

"Ja yhdenkolmatta vuoden päästä te pudistatte tomun jaloistanne kuin jos olisitte jotain varastanut! Riistätte lapsilta jäähyväisten ilon ja täys-ikäisiltä juhla-aterian ... ja tämä kaikki jottette näkisi Pavelinne itkevän? Merkillistä! Mahdatte olla häneen omituisessa suhteessa, virkaveli? Miten?"

Habrecht kalpeni toisen katsoessa häneen tiukasti. "Missä suhteessa?" kysyi hän ja kieli tarttui suulakeen.

"Älkää toki noin hämmästykö minun edessäni — ei mikään inhimillinen ole minulle vierasta", vastasi Mladek ylevämielisesti. "Tunnustakaahan avomielisesti, virkaveli! Oliko teidän Pavelinne äiti, joka muuten kuuluu nykyään olevan kuritushuoneessa, hyvinkin kaunis nainen?"

Habrecht ei aivan heti ymmärtänyt tämän kysymyksen merkitystä. Mutta kun se hänelle selveni, nauroi hän ääneensä, nauroi yhä iloisemmin ja helakammin huudahtaen mitä hilpeimmästi: "Onko kummempaa kuultu! Oi, te älyniekkat! Että vielä tänään sain moisen ilon osakseni... Oi verratonta viisauttanne!" Hän purskahti uudestaan nauruun. Tuo sairaloisen tunteellinen mies, jota pieninkin viittaus vanhaan epäluuloon loukkasi mitä syvimmin, tunsu itsensä ikäänkuin puhdistetuksi tuon perusteettoman oletuksen kautta. Ei mikään kiitoslause, ei mikään imartelu olisi saattanut häntä niin tyytyväiseksi kuin seuraajansa väärä luulo. Lainkaan huomaamatta miten hän hilpeydellään loukkasi toista, huusi hän ylimielisesti: "Soisin että olisitte oikeassa, se olisi pojalle parempi. Mutta sen pahempi ette ole, vaan on hänen isänsä todellakin kuollut hirsipuussa. Se oli onnettomuus, josta poikakin on saanut kärsiä. Häntä täytyy suojella typeryyttä ja ilkeyttä vastaan. Olen tehnyt niin, tehkää tekin samoin, luvatkaa se minulle."

Mladek nyökäytti happamannäköisenä päätään, mutta tunsu mielessään katkeruutta ja ajatteli: senkö palkaksi, että olet hänen tähtensä pitänyt minua narrinasi? Se vielä puuttuisi!

Samassa kuului vaunujen hidasta lähenemistä. "Ajopelini!" huudahti Habrecht, nosti matkalaukkunsa lattialta ja asetti sen Mladekin avulla hartioilleen. Kieltäytyen jokaisesta muusta palveluksesta, varsinkin vaunujen luo saattamisesta, riensi hän eteenpäin katsomatta kertaakaan taakseen monivuotisen työnsä tyyssijaan. Suru ei painostanut häntä eron hetkenä. "Ajahan!" huusi hän tervehtivälle talonpojalle. "Ja jos joku sinulta kysyy, ketä kyyditset, niin sano — sulhasta, sano vain niin. Moni on lähtenyt häihinsä paljoa huonommalla tuulella kuin minä nyt matkaan." Hän hyppäsi vaunuihin, ojensihe pitkäkseen pohjalle levitetyille oljille ja komensi riemuiten: "He-hei!"

* * * * *

Kyläläiset tulivat sinä päivänä tavallista aikaisemmin peltotöistään, heidän täytyi jouduttaa opettajan jäähyväisjuhlan valmistuksia. Ravintolan savupiippu oli ryöhännyt jo muutamia tunteja. Ne, joilla oli valmistusten suhteen jotain sanottavaa, menivät kyökkiin tarkastelemaan, toiset pysyttelivät läheisyydessä saadakseen tuntea edes suloista paistinhajua, jota alkoi tunkeutua kaikkialle. Poikia kokoontui joukottain ravintolan ulkopuolelle ja kun heidän oli määrä pysyä huomisessa juhla-kulkuueessa pitkät ajat rauhallisessa järjestyksessä, käyttivät he tilaisuutta hyväkseen kurittaakseen tänään toisiaan oikein perinpohjaisesti. Taloissa ja niiden ulkopuolella palmikoivat äidit tyttöjensä hiuksiin punaisia nauhoja ja talleissa rengit samanlaisia koristeita hevostensa harjoihin. Sanalla sanoen: juhla-valmistukset olivat täydessä käynnissä, kun äkkiä levisi tieto että Habrecht oli matkustanut tiehensä. Alussa ei juuri kukaan tahtonut sitä uskoa, vasta kun se talonpoika, joka oli vienyt opettajan asemalle, palasi tuoden mukanaan matkalle lähteneen sydämelliset terveiset kylän asukkaille, oli pakko uskoa tosi todeksi.

Ainoastaan Pavel ei tahtonut vielä illallakaan, päivätyöstä palattuaan, luopua siitä vakuutuksesta, että Habrecht yhä oli kylässä. Hän ei vastannut niille, jotka häntä sen vuoksi pilkkasivat, sanaakaan, riensi vain koululle ja astui muitta mutkitta arkihuoneeseen, jossa tapasi Mladekin. Tältä hän kysyi lyhyeen ja jurosti: "Missä on herra opettaja?"

Mladek, joka kirjotti kirjettä, käänsi päätään "Tässä on opettaja", sanoi hän osottaen itseään, "ja hänen huoneeseensa ei astuta ilman koputtamista; paina se mieleesi, tomppeli!"

Pavel änkytti anteeksipyyntön ja kysyi missä entinen opettaja oli.

"Lähtenyt tiehensä, ja lähde sinäkin!" kuului vastaus.

Pavel astui hitaasti portaita alas, tuli kouluhuoneeseen, jäi sinne hetkeksi odottaen seisomaan, ja kun ei mitään kuulunut eikä näkynyt, meni puutarhaan, jossa käveli edestakaisin etsien ja kuulostellen. Äkkiä hän löi otsaansa... Tyhmeliini, kun en sitä ennen hoksannut!... *Hänen* luonaan, *hänen* mökissään oli opettaja, sanoakseen hänelle — ainoastaan hänelle jäähyväiset. Uuden innostuksen ja toivon valtaamana juoksi hän kylän läpi mökkiinsä päin ja huusi sen kohdalle ennätettyään: "Herra opettaja!"

Ei vastausta. Ei siis täälläkään, ja nyt käsitti Pavel hakevansa turhaan vanhaa hyväntekijäänsä.

Keskellä huonetta seisoi pöytä, jonka vieressä suosijansa niin useasti oli istunut häntä vastapäätä, sen edessä hänen hoikkajalkainen nojatuolinsa ja seinällä hänen vanha ruskea kaappinsa. Näiden esineiden näkeminen pisti Pavelin sydämeen ja sai hänen verensä kuohumaan. Hän viskasi tuolin nurkkaan ja potkasi pöytää niin, että se romahti kumoon... Oliko Pavel enää niiden tarpeessa? Mitäpä hän esineillä, jotka muistuttivat hänestä, joka itse oli niin sydämettämiesti lähtenyt tiehensä?

Hän oli poissa, hänen ainoa ystävänsä!... Poissa — edes sanomatta: Jumala sinua siunatkoon!... Minkälainen ihminen hän olikaan, joka saattoi tehdä moisen työn?... Parempi, tuhat kertaa parempi kun olisi kuollut, että olisi voinut edes itkeä hänen kirstunsa ääressä ja ajatella: viimeiseen saakka hän sinua rakasti. Mutta tuollainen katoaminen pirstoi kaiken entisen hyvyyden ja ystävyyden.

XIII.

Saman vuoden keskivaiheilla sattui jotakin erikoista. Kyläkunta toteutti jo kauvan vireillä olleen tuuman: osti siihen saakka hevoskierrolla käytetyn puimakoneen sijaan lokomobiilin. Se tuotiin rautatieasemalta kylään kuudella hevosella ja kukilla seppelöitynä. Ylpeinä ratsastivat talonpojat sen rinnalla eikä kenenkään iloa häirinnyt sekään seikka, että oli voitu suorittaa vasta ensimmäinen koneen kymmenestä maksuerästä ja että oltiin epätietoisia, mistä rahat saataisiin seuraaviin suorituksiin.

Eräällä kukkulalla lähellä Pavelin mökkiä oli äskenvalitun kunnanesimiehen talo. Siellä alotti lokomobiili toimintansa. Se höyrysi ja puhisi ja siihen yhdistetty puimakone nieli sille ojennetut sitomat ja syöksi ennen arvaamattomalla nopeudella sisästäan jyviä ja murskautuneita olkia. Aluksi kihisi sen ympärillä sankat ihmisjoukot tuota uljasta näytelmää katselemassa, mutta vähitellen he saivat kyllänsä sen ainaisesta yksitoikkoisuudesta; lopulta oli enää yksi ainoa, jonka ihastus pysyi vähentymättömänä, nuorukainen, jolla ei suinkaan ollut aikomusta tuota konetta koskaan apulaisekseen pyytää — Pavel. Hän työskenteli siihen aikaan linnan metsässä ja teki joka päivä työmaalle mennessään ja sieltä palatessaan kierroksen ihailukseen tuota puhisevaa kummitusta, kunnes kuului käsky: "Mene matkaasi, mitä siinä töllistelet! — Jos tuo voisi katseillaan viedä koneen mukanaan, niin se sen tekisi", tuumi esimies. Pavel meni, mutta painoi tuon ihmelaitoksen niin tarkoin mieleensä, että hänellä oli siitä paljoa selvempi kuva kuin talonpojilla, jotka istuivat aivan sen läheisyydessä riihen edessä olevalla penkillä ja valvoivat päiväläisten työntekoa.

Tyytyväisinä katselivat talonomistajat puituja jyväsäkkejä ja hykertelivät käsiään uutteralle koneelle, joka suoritti muutamissa päivissä saman työn, mikä ennen oli vaatinut viikkokausia. Pian nostettiin kysymys eikö täten säästynyttä aikaa voitaisi käyttää tuohon erinomaisen houkuttelevaan huvitukseen: metsästämiseen? Ensi vuonna päättyisi linnan omistajan kanssa tehty vuokrasopimus, ja sietäisipä tarkoin tuumia tokko sitä enää uudistettaisiinkaan. Asiasta puhuttiin usein ja vain perin harvat olivat tuumaa vastaan, niiden joukossa kuitenkin eräs sangen vaikutusvaltainen ja sangen itsepintainen mies, nimittäin Peter. Se johtui pelkästä itaruudesta, väittivät hänen vihamiehensä; hän ei raski ostaa ruutia ja haulia. Peter antoi jutun käydä täydestä ja selitti käyttävänsä rahansa "johonkin järkevämpään".

Irvihampaat ivailivat nyt: hänen rahansa menee kaikki tyyni kaurojen oston, jotta saisi raudikkonsa vähänkin voimiinsa.

Tuolla sutkauksella he aina saivat Peterin raivostumaan.

Hänen koko ylpeytensä kohdistui hevoshoitoon, jota jo isänsä oli hyvällä menestyksellä harjottanut. Hän itse oli äskettäin mennyt erääseen työhevosten näyttelyyn molempine raudikkoineen, joita katsellessa, niinkuin hän usein etukäteen kehuskeli, "koko palkintolautakunta joutuisi pyörälle ja muiden kaakit näyttäisivät pataluhilta". Niin ei kuitenkaan käynyt: Peter palasi takaisin palkinnotta, julmistuneena ja haukkuen palkintolautakuntaa, johon oli valittu pelkkiä aaseja. Kylässä häntä pilkattiin; jokainen tiesi että raudikot olivat olleet työhevosiksi liian heikkoja, ja nyt otti Peter päämaalikseen ruokkia hevosensa koko paikkakunnan vankimmiksi ja odotti ainoastaan tilaisuutta voidakseen jollakin loistavalla näytteellä tuumansa onnistumisen osottaa.

Toivottu hetki näytti vihdoinkin tulleen. Kun kone oli puinut esimiehen ja hänen lähimpien naapuriensa viljat, oli se vietävä Peterin taloon kylän toiseen päähän, ja hän odotti tuota aikaa koko kunnianhimonsa maltittomuudella. Määrättynä päivänä — lokomobiili oli vielä paraikaa käynnissä — ilmestyi hän mahtavana koneen luo, kintereillään molempia raudikkoja suitsista taluttava renki. "Mitä sinä hevosilla aijot?" kysyi esimies; "mikset tuonut vahvaa härkäparia? Hevoset eivät voi pitää vastaan kukkulaa alas mentäessä." Barosch ja Anton, jotka sattuivat juuri olemaan paikalla, sekä jotkut nuoret miehet ja kaikki päiväläiset olivat samaa mieltä; samoin Pavel, joka oli metsäherran asialla esimiehen luona ja rohkeni puuttua puheeseen sanoen: "Ja koneelle voi sattua mitä suurin onnettomuus".

Peter työnsi lyhyen piippunsa vasemmasta suupielestä oikeaan ja painoi hatun takaraivoon. "Valjasta!" komensi hän lyhyesti ja käskevästi renkiä ja tempasi hevosten selästä vetohihnat.

"Odota!" huusi esimies. "Älkää toki noin lähtekö, otetaan ensin hiilet pesästä." Hän avasi tulipesän

oven ja Barosch lähene hiilikoukku kädestä, mutta Peter ärjäsi hänelle: "Anna olla! Niinkuin se on, semmoisena sen vien", löi tulipesän oven kiinni, auttoi renkiä valjastamisessa ja tarttui sitte ohjaksiin ja ruoskaan.

"Hei!" Ruoska vingahti ilmassa, hevoset tempasivat, hypähtivät sivulle, kohosivat pystyyn ja vasta toisella ja kolmannella iskulla rynnistivät eteenpäin, niin että vetoköydet natisivat ... ja kone liikautti. Peter huusi, hänen renkinsä huusi ja talonpojat ja päiväläiset katselivat hämmästyneinä, sillä todellakin — raudikot vetivät lokomobiiliin aina talon veräjälle saakka. Siitä lähtien kävi kulku kuin itsestään; tie vietti hiljalleen alaspäin ja yhtyi laajeten kyläkatuun. Siellä oli vietto jyrkempi ja Pavel juoksi koneen luo aikoen jarruttaa pyöriä, mutta Peter, ylpeyden ja ylimielisyyden huumaamana, huusi hänelle: "Ei ole tarpeen, ajan ilman!"

"Narrimaisuutta!" murahti Anton, kun viettävyys yhä lisääntyi, mutta Peter nauroi: "Sen parempi, sitä nopeammin juoksevat hevoset, ja niin ajan koneen täyttä ravia taloon."

Tuon uhkarohkean ajatuksen lausuminen herätti pilkkaa ja uteliaisuutta. Olihan kuitenkin hupaista katsella tuota peliä. Ainoastaan Anton tunsikokottumatonta paheksumista, risti kätensä, surkutteli ja sanoi: "On liian aikaista kehua, sittepähän nähdään".

"Ja *te* saatte nähdä, *te*, mihin minun raudikkoni kelpaavat", vastasi Peter, riensi ohjas kummassakin kädessä pitkin harppauksin hevosten vieressä, mutta ei enää huutanut "hei", vaan lauhdutellen "so-soo".

Hevoset pitivät reippaasti puoliaan tuolle tavattomalle kuormalle, joka ritisten ja ratisten pyrki heidän kintereilleen, he oikein kyyristyivät ja mataloituivat; päät olivat pystyssä, kaulat jäykkänä ja länget aina poskiluihin saakka työntyneinä. Peter riippui ohjaksissa niin lujasti kuin taisi.

"Älkää päästäkö hevosia juoksuun, Herran tähden!" huusi hänelle renki toiselta puolelta, vaan Peter ei vastannut mitään; häntä itseäänkin jo kauhistutti äskeinen kerskumisensa. Parin askeleen päässä oli ensimmäinen tien poikki kulkeva katuojja, siinä hän toivoi tuon raskaan kummituksen hetkiseksi pysähtyvän, siinä raudikkojen puhaltavan.

"Soo, soo!" — Nykäsy — etupyörät syöksyivät syvänteeseen, vaan ponnahtivat heti taasen ylös ja samana hetkenä avautui Peterin huolimattomasti kiinniviskaama hiilisäiliön ovi ja sen sisällys valui hevosten kintereille ... ei ihme että ne hurjistuivat!

"Jarruttakaa! — Jarruttakaa!" rähisi Peter nyt — vaan liian myöhään; ei ollut enää pysähtymisen mahdollisuutta. Täyttä laukkaa mentiin mäkeä alas, kone jyskyi ja ratisi, ja Peter, riippuen ohjaksista kiinni, syöksyi sen mukana puoleksi juosten, puoleksi laahautuen. Häntä seurasi ulvova joukko, toiset taas olivat jääneet kuin kiinninaulittuina paikoilleen. Selvästi näki jokainen mitä seuraavana silmänräpäyksenä täytyisi tapahtua. Viättävällä tiellä oli toinen vielä syvempi katuojja, jonka jälkeen tie teki käänteen ravintolan puutarhanaidan ja vastapäätä olevan Peterin talon välillä. Sula mahdottomuus oli nyt kääntyä suuresta portista sisään. Kun hevoset syöksyvät vasemmalle ja kone kallistuu samaan suuntaan, ei ole muuta mahdollisuutta kuin suistua ojaan — ja Peter, Jumala armahtakoon, hän menee suoraa tietä kadotukseen ilman synninpäästöä, hän musertuu aidan ja koneen väliin... Kaikki sen tiesivät, kaikki tuijottivat siihen paikkaan, jossa kamala tapaus suoriutuisi, kutka kohottivat kamalan hätähuudon, kutka kiroilivat, kutka olivat tuskasta tukehtumaisillaan. Kukin ilmaisi omalla tavallaan jännityksensä ja pelkonsa, jopa kuului siellä täällä joku mielettömästi nauravankin. Kenenkään päähän ei juolahtanut että ehkä voitaisiin tehdä jotakin onnettomuuden ehkäisemiseksi... Ja ihmisten juostessa edestakaisin tai paikallaan seisten käsiään väännelessä näkivät he yhtäkkiä Pavelin nuolen nopeudella juoksevan aidan luo, tarttuvan kulmapylvääseen ja huojuttavan sitä... Ihme ja kumma että hänen päähänsä oli juolahtanut: aidan ja koneen väliin on Peterin pakko musertua, mutta ellei aitaa olisi, ei hän myöskään musertuisi, siis aita pois!...

Kaikki tapahtui silmänräpäyksessä. — Pylväs kaatui nuorukaisen jättiläisvoimain ponnistuksesta vetäen mukanaan osan aitaakin, ja samassa kaatui lokomobiili. Siinä oli höyryä ja savua ja potkivia hevosenjalkoja... Miehiä ja naisia ja rohkeimmat lapsilaumasta tunkeutuivat esille. Pari vanhaa naista, jotka eivät voineet nähdä eikä kuulla Peteristä vähääkään, riitelivät siitä, oliko hän menettänyt kätensä vai jalkansa. "Kunhan vaan ei *sille* olisi vahinkoa tapahtunut", huokaili uusi kunnan esimies tarkoittaen konetta ja tulkiten sillä useimpain läsnäolevain miesten tunteet. Kaikkiällä ilmeni yleinen, vilkas osanotto yhteisen omaisuuden kohtaloon ja samassa suuttumus sitä kohtaan, joka kevytmielisesti oli asettanut sen vaaralle alttiiksi.

Peter vedettiin verta vuotavana ja runneltuna lokomobiiliin alta ja asetettiin seisoalleen; siitä ei kukaan enää välittänyt, että hän jälleen kaatui maahan, ja kun hän käheästi kuiskaili: "Hevoset ... auttakaa!" silloin nousi suuttumus häntä kohtaan ylimmilleen ja miesparka oli saada selkäänsä. Mutta Pavel ajatteli: "Ellei minua olisi ollut, ei hän enää olisi elävien mailla!" tuntien samalla

tyytymyksensekaista liikutusta ja jonkinlaista hyväntahtoisuutta pahinta vihollistaan kohtaan. Hän astui Peterin luo, ja huomattessaan veren tulvivan hänen suustaan, tarttui häntä olkapäihin vetäen loukkaantuneen jonkun verran syrjään asettaakseen hänen päänsä pienelle mättäälle... Vaan hän päästi hänet äkkiä tylästi maahan retkahtamaan — kaikuva huuto oli tunkeutunut hänen korviinsa. Vinska! leimahti hänen mieleensä ... paholainenko hänet tänne toi — Vinska!

Hän se oli. Käyttäen hyväkseen Peterin poissaoloa oli hän lähtenyt isänsä luona käymään ja tuskin astunut mökistä ulos, kun kuuli kadulle melua ja näki ihmisten joka taholta kiiruhtavan heidän taloaan kohti. Tuskaa täynnä juoksi hän kylän läpi ja kapakan puutarhan poikki, ja ensimmäinen, minkä siellä näki, oli miehensä vertavuotavana pitkällään ruohikossa ja Pavel hänen ylitsensä kumartuneena — haavottumattomana.

Vinskan mielessä heti heräsi hurja, mieletön epäluulo. "Roisto, sinä sen teit!" huusi hän puristaen kätensä nyrkkiin ja lyöden sillä Pavelia kasvoihin, nuorukaisen katsellessa häntä äänetönnä ja pelästyneenä.

Silloin Anton, joka parailaan irrotti raudikkoja valjaista, kääntyi Vinskaan ja puheli kylmänkuivasti: "Älä häpäise, kiitä mieluummin; ellei hän tuolla olisi tarttunut asiaan, olisi miehesi nyt musertuneena ja litteä kuin pannukakku".

Lausunto vertauksineen herätti iloisuutta; ainoastaan Vinska ei siihen kiinnittänyt huomiotaan eikä yleensä tiennyt mitään siitä, mitä ympärillään tapahtui. Hän oli heittäytynyt maahan Peterin viereen ja purskahtanut itkuun. Pavel nousi hitaasti polviltaan ja näki tyrmistyneenä kuinka Vinska hyväili ja suuteli haavottunutta; hän tunsu kuumeenväristyksiä ruumiissaan kuullessaan kuinka tuo nainen rukoili ettei hän jättäisi häntä ja nimitteli raakaa miestänsä sydämensä valituksi, onnekseen ja elämäkseen, ainokaisekseen. Intohimoisin katsein seurasi häntä Pavel; hänen yhteenpuristettuja huuliaan ympäröi valkoinen reuna ja tuuheitten kulmakarvojensa välille ja otsalle nousi tuskallisten ajatusten rajuilma.

Vihdoin hän kääntyi äkkiä tuosta näytelmästä, joka samalla kertaa sekä kiinnitti että kidutti, ja meni auttamaan lokomobiilin nostajojita. Kun se oli saatu suurella vaivalla pystyyn ja Anton lausui mielipiteenään että "kone", Jumalan kiitos, oli toki päässyt eheänä leikistä ja voitaisiin asettaa jälleen käymään, pudisti Pavel päätään ja sanoi, luistiventtiilin tankoa osottaen:

"Se tuskin käy päinsä. Ettekö näe että tanko on vääntynyt?"

Seppä pudisti päätään, veti harmahtavan parransängen ympäröimän suunsa ylenkatseelliseen hymyyn ja vastasi, että jos joku oli vääntynyt, niin oli hän, seppä, sen "jo nähnyt", ja että jos jotakin puuttui, oli hän sen "jo tehnyt".

Pavel suoritti nyt esimiehen kanssa vielä keskeneräisen metsäherran asian ja palasi sitte takaisin metsään, jossa tarttui työhönsä kuin leijona saaliiseensa. Joka kerta, kun hän nosti ja laski kirvestään, näytti kuin hän olisi koonnut koko voimansa tyhjentääkseen sen yhteen ainoaan iskuun. Ammattipuunhakkaajat keskeyttivät useampia kertoja oman työnsä katsoen tuota harjottelijaa ivallisella pahansuopaisuudella. Sen työkunnan johtaja, johon Pavel kuului, raaka Hannusen, huomautti hänelle: "Riehu vaikka läkähtyäksesi, jos haluttaa; et siitä saa kreutzeriäkään enempeä kuin me muutkaan!"

Pavel ei kuitenkaan herättänyt yksinomaan tyytymättömyyttä. Kun hän viikon lopulla saapui tovereineen metsäherran luo maksua nostamaan, lausui tämä hänelle pari ystävällistä sanaa sekä antoi metsänvartijalle käskyn pitää tuota työhullua muistissa ja antaa hänelle ensi tilassa etusijan kaikkiin muihin päiväläisiin nähden.

* * * * *

Pian sen jälkeen, syyskuun ensimmäisenä päivänä, pyhän Ägidiuksen päivänä, vietettiin Soleschaun kirkossa suurta juhlaa.

Kaikki oli kuten aina ennenkin tällaisissa tilaisuuksissa. Markkinamyymälät olivat tavallisilla paikoillaan; koko kylän väki kokoontui niitylle suuren jalavan ja kirkkoherran puutarhan väliselle alueelle. Paroonitar, joka muulloin, olipa ilma millainen tahansa, tuli kirkkoon jalan, huojuvana ja vapisevana, saapui tänään vaunuissa nuo viisisataa askelta linnasta kirkolle mitä suurimmalla loistolla ja komeudella. Kurkunmuotoiset lihavat kimot raskaissa hopeahelaisissa valjaissa, Jakob ja Mathias kuskilaudalla, muistuttaen jättiläismäisiä, livreihin puettuja toukkia, sinisine hännystakkeineen, joiden selässä oli keltaisia nauhoja, keltaisine liiveineen ja hihansuilleen. Ja siellä istui avarassa "kepsissään" pieni, vanha, puolisokea rouva tervehtien oikealle ja vasemmalle aivan arviolta, kiittäen monia häneen typerästi töllisteleviä tomppeleita ystävällisellä päännyökäyksellä ja jättäen monta kunnioittavaa tervehdystä vastaamatta. Ennätettyään kirkon eteen, astui hän vaunuista ja joutui suureen tungokseen, jossa käyttäytyi ihmeteltävän urhokkaasti, kuten aina ennenkin. — Kaikki aivan kuin ennenkin.

Hän kuunteli jokaisen valituksia ja pyyntöjä, eikä väistänyt arveluttavintakaan kädelleen tarkotettua suudelmaa; ei yksikään apua-anova mennyt hänen luotaan tyhjin käsin, pahimmassakin tapauksessa oli varalla suopea sana ja niille, jotka eivät halunneet muuta kuin osottaa kunnioitustaan, leikkipuhe tai osaaottava kysymys, joka tosin ei aina sattunut aivan paikalleen. Eräältä nuorelta, naimattomalta tytöltä hän kysyi hänen lapsistaan, eräältä äskenvihityltä aviomieheltä hänen morsiantaan; mutta se ei pilannut asiaa, lisäsihän vain iloisuutta, joka puhkesi sitä vapaammin ilmoille. Linnanrouva rakasti leikinlaskua ja salli sen tapahtua vaikkapa omallakin kustannuksellaan, kun tiesi kansan varmasti pitävän itseään arvossa — ja se oli hänen voimansa. Linnanrouva tiesi että nuo ihmiset häntä pettivät ja häneltä varastivat, missä suinkin saivat siihen tilaisuutta, mutta hän antoi epärehellisyydenkin mennä menoaan, kun tiesi heidän itseään rakastavan — ja se oli hänen heikkoutensa.

Jo kuului ensimmäinen soitto, kirkkoherra näyttäytyi kirkon ovella suitsutuspilvessä, kolmen apulaisen ympäröimänä; tänään luki messun "nelivaljakko", niinkuin Jakob kuskinkielellään sanoi.

"Väistykää!" huusi paroonitar joukolle. "Päästäkää minut kirkkoon, minunhan pitää rukoilla puolestanne."

"Mielellämme, teidän Armonne; se on velvollisuutemme, teidän vapaaherrallinen Armonne", sanoi kansa väistyen syrjään, ja vanha rouva meni papin luo, joka ojensi hänelle vihkiveden, teki hartaasti ristinmerkkejä ja katosi rukouskappeliin.

Kaikki niinkuin ennenkin. Poikkeavaa oli ainoastaan päivän kauneus, jonka suhteen ei ankarinkaan arvostelija olisi löytänyt moitteen sijaa. Kosteata kesää oli seurannut poutainen, lämmin syksy, joka salli esteettömästi korjata niittyjen ja vainioiden runsaat sadot. Kaikki maanomistajat olivat mitä parhaimmalla tuulella, mikä ilmeni tavallista vilkkaampana ostohaluna; naisia ja miehiä kihisi myymälöiden luona tavaroita tarkastelemassa ja tinkimässä, mutta kaupat päätettiin vasta messun jälkeen.

Toinen soitto. Jo oli aika vähemmin hartaidenkin lähteä Herran huoneeseen. Kirkkoon menijöitten rivit tiheniivät, miehet astuivat kirkkoherran puutarhan ohi, jonka aitaa vasten Pavel nojasi kuin kerran seitsemän vuotta takaperin. Silloin hän oli yksinäinen, ryysyinen poika, tänään voimakas, terveyttä uhkuva nuorukainen, jonka puku erottautui muiden puvusta vain siinä, että se oli sopivampi ja paremmin hoidettu.

Miesten jälkeen tulivat naiset. Pavel tunsu sen joka hermossaan, joka verenpisarassaan — nyt tulevat naiset.

Hän nojautui aitaa vasten, nosti käsivartensa ristiin ja oli välinpitämättömän näköinen. Mitä häntä liikuttivat nuo, jotka astuivat joukon etunenässä — tytöt? Hänellä ei ollut minkäänlaisia välejä yhdenkään kanssa, hän halveksi heitä jokaista enemmän kuin he kaikki yhteensä häntä, nuo hanhiraukat. Tyttöjen jälkeen tulivat naineet naiset, ensin nuoret ja niiden joukossa tuo yksi ... tuo ainoa, jonka nimeä hän ei milloinkaan tahdo lausua, jonka suhteen hän tahtoo olla sokea ja mykkä tästälähtien aina viimeiseen hengenvetoonsa asti. Mitä hän oli hänen tähtensä tehnyt, sitä ei hän ollut milloinkaan punninnut, ei milloinkaan laskenut, se oli tehty tahdottomasti, vastustamattomasti, ilman omaa ansiotaan ajattelematta, ilman mitään hyvitystä toiselta puolelta vaatimatta.

Mutta kun tuo nainen äsken ravintolan puutarhassa häntä syytti ja häpäisi, silloin katosi kaikki epäselvyys, silloin erottautuivat selvästi toisistaan valot ja varjot ja hän johdatti mieleensä kaikki, mitä oli tuon naisen edestä tehnyt... Mahdottomia, kuulumattomia — ja hän? — Pavel teki ensimmäisen kerran tiliä ja summasi sen samalla. Hänen ja tuon naisen välillä on kaikki lopussa, tuo nainen ei ole enää olemassa hänelle... Ja kuitenkin hän tuntee hänen läsnäolonsa... Minkätähden hän sen tuntee, vaikka kaikki on lopussa?... Pavel taivutti päätään taaksepäin, kohotti katseensa jalavan latvaan ja näki siellä jotakin, joka kiinnitti hänen huomiotaan. Vihreitten oksien ja lehtien keskeltä pistäysi taivasta kohden mahdolloman suuri kuiva oksa. — Näky koski häneen kuin olisi hän huomannut rakastetun olennon terveessä ruumiissa vaikean sairauden oireet.

Tuon ihanan puun oli latva kuivunut.

"Pavel, Pavel; kuule minua!" kuului tuttu ääni ja hän vavahti, pelkäsi — omaa itseään. Taasko se hänet yllättää tuo kamala tunne, taasko häneen iskevät nuo tuliset kynnet, kouristaen hänen rintaansa ja koettaen hänet tukehuttaa?

Vinska uudisti: "Pavel kuule minua ... olen tehnyt sinulle vääryyttä, anna minulle anteeksi." Hän sanoi sen ystävällisesti ja nöyrästi, seisoen anteeksipyytävänä kaikkien niiden läsnäollessa, jotka olivat tulleet hänen seurassaan ja joista ei kukaan katsellut tätä näytelmää niin uteliaasti kuin muuan vaalea verinen, hento, tyttönen, puolittain vieras paikkakunnalla, niin täynnä suloa ja kauneutta, että hän tänä tärkeänäkin hetkenä veti Pavelin huomion puoleensa.

"Enköhän tunnekin sinua", ajatteli Pavel, ja hän todella tunsikin hänet muistellessaan menneitä tapahtumia. Se oli tuo samainen tyttö, joka kerran, kun häntä vietiin vankilaan, oli keksinyt katkerimman kokkapuheen ja heittänyt sen kiven, joka nyt oli hänen kynnyksensä alle kätkettynä. Hän ei ollut enää vuosikausiin oleskellut kylässä, kuului palvelevan kaupungissa, mutta nyt tulleen kotiin, ja kaunis hän oli kuin alttaritaulun jumalanäiti. Pavel kapsoi vuorotellen häneen, vuorotellen Vinskaan, ja yhtä rauhallisesti kumpaiseenkin. Oi ihmeellinen onni! Hänen ei enää tarvitse kadehtia ketään vapautettua vankia, ketään sairaudestaan tervehtynyttä. Hän on lemmenhulluuden sairaudesta tervehtynyt, hän on vihatuista kahleistaan vapautunut — hän on terve ja vapaa!

"Suo minulle anteeksi", pyysi Vinska uudestaan, ja Pavel vastasi rauhallisen tyyneästi:

"Älä ole milläsikään, ne ajat ovat olleet ja menneet, jolloin semmoiset asiat mieltäni liikuttivat."

Vinska punastui, puri huultaan ja jatkoi matkaansa. Hän meni se masentava tunne rinnassaan, että oli menettänyt valtansa, jonka oli luullut kukistumattomaksi. Tuo vieno, vaaleatukkainen seurasi häntä. Mutta Pavel nosti molemmat kätensä lantioille ja huojutteli ylimielisesti ruumistaan virkahtaen itseksensä:

"Naiset, hyi! Ne eivät kelpaa muuhun kuin kehnoon!"

XIV.

Peter tervehtyi päivä päivältä, uskalsi jo puhua ja syödä mitä halutti, ainoastaan huutaminen ja tupakoiminen oli kielletty. Koko sairautensa ajan oli hän pelännyt, ensin kuolemaa ja sitte lääkärin laskua. Kun tämä lopetti käyntinsä eikä heti lähettänyt laskua, haetutti Peter sen ja oli siihen sangen tyytymätön. Hän asetti paperin pöydälle, istuutui sen eteen ja sätti sitä numero numerolta. Vaimonsa hiipi hiljaa ja huolestuneena hänen ympärillään rukoillen häntä pysymään rauhallisena, mikä vielä enemmän Peteriä ärsytti. Tosiaankin — kunpa voisi edes nähdä oliko se korjaus, jonka tuo vanha saituri oli hänen koneistoonsa tehnyt ja josta hän oli häntä niin häpeämättömästi nylkenyt, kunnollisesti suoritettu.

Hänen oli onnistunut täydelleen karkottaa aivoistaan sekin pieni määrä ihmisjärkeä, mikä siellä ennestään oli; hän oli nyt joutunut sellaiseen edesvastuuttomuuden tilaan, että Vinska olisi mielellään estänyt häntä vieraita tapaamasta, kun tuona sopimattomana hetkenä äkkiä koputettiin oveen ja ravintolan isäntä astui sisään.

Hän otti kohteliaasti hatun päästään ja Vinska näki heti ensi silmäyksellä: tuolla on joku tarkoitus, eikä aivan rehellinenkään tarkoitus mielessä.

Peter ei vastannut mitään kysymykseen voimistaan, jolla tulija alotti keskustelun, vaan työnsi, tämän istuuduttua hänen viereensä, hänen eteensä laskun, nyyskähti: "tuossa!" ja katsoi häneen syrjästä jännitettynä ja odottavana.

Ravintoloitsija antautui asiapaperin perinpohjaiseen tutkimiseen. Hetken päästä, joka olisi hyvin riittänyt sen ulkooppimiseen, sanoi hän lyöden kätensä merkitsevästi paperille:

"Se on tohtorin lasku!"

"Tohtorin lasku, sen roiston; kyllä se roikale on minua nylkenyt."

"Eipä juuri voi sanoa", vastasi isäntä. "Sinuako nylkenyt, saituria — se ei ole mahdollista! Laskut ovat paikoillaan, molemmat laskut, sekä tohtorin että" — puhuja hymyili hiukan hämillään, pisti kätensä liivintaskuunsa ja veti sieltä hitaasti kokoonkäärityn paperin, jonka ojensi Peterille — "sekä tohtorin että tämä minunkin."

Peter peräytyi kuin tulista kekälettä säpsähtäen ja huusi täyttä kurkkua: "Lasku? — Mikä hiton lasku se onkaan, sillä minä en ole kapakkaan velkaa kreutzeriäkään, minulla ei ole tapana juoda tippaakaan sitä heti maksamatta."

"Niin", arveli isäntä saatuaan vihdoinkin sananvuoron, "nyt ei ole tipoista puhe, vaan aidasta, minun puutarhanaidastani, joka särkyi lokomobiilionnettomuudessa."

Peter joutui täydelliseen raivotilaan. Miten kummassa aita voi häntä liikuttaa? Kuinka isäntä

ilkesikään tuoda laskunsa hänelle? Koko onnettomuuden aiheenahan oli juuri se, että aita oli revitty. Se tapahtui juuri sinä hetkenä, kun Peter jo oli saada hevoset hillityiksi, hän oli ne jo *saanutkin* hillityiksi, vielä yksi nykäsy, ja ne olisivat seisoneet kuin muuri ja kääntyneet portista sisään kuin lampaat. Tosiaankin, kun aita kaatua romahtaa juuri niiden edessä, niin pelästyyhän siitä jo tuollaiset eläimet. Eihän ne lehmiä ole. Niin se oli, Peter vannoi sen pyhästi ja kalliisti — vannoi myöskin potkujen avulla istuttavansa oikean käsityksen jokaiseen, joka ei sitä muuten ymmärtänyt. Mielenkiihkossaan hän lähti Vinskan varoituksista huolimatta kotoaan puutarhan kulmaukseen, esittääkseen tapahtuman kaikinpuolisen kulun itse paikalla.

Suruissaan katsoi Vinska hänen jälkeensä. Seitsemään viikkoon hän ei ollut lähtenyt huoneestaan, ja meni nyt ensimmäistä kertaa ulos myrskyisenä lokakuun päivänä, keveässä sisäpuvussa, suuttumuksesta ja mielenliikutuksesta hehkuen. Vaimo kuuli hänen huutonsa aina kotiin saakka. Nähtyään aidan, jonka korjaamiskustannukset vaadittiin häneltä, hypähti hän ilmaan kuin hurja. Mitä tuokin oli? Petosta! Roistomaista petosta!... Aitaa ei oltu ainoastaan uudestaan pystytetty, vaan kokonaan uusittu. Enemmän kuin puolet sen lahonneista laudoista oli korvattu uusilla. Mitä? Vanha aita oli kaatunut ja uusi tehty sijaan Peterin kustannuksella?... Hän raivosi, hän huusi jokaisen ohikulkevan todistajaksi että kapakan isäntä oli aikonut harjottaa varkautta häntä kohtaan. Yhä kasvavalle kuulijakunnalle hän kertoi tuon jutun ainakin puolikymmentä kertaa ja yhä uusilla lisätodistuksilla verestettynä. Tuo kirottu aidanrepijä, tuo "nulikka" on syytä kaikkeen, hevosten pillastumiseen, lokomobiiliin kaatumiseen, Peterin onnettomuuteen — hänen, sankarin, joka huutavana hädän hetkenä oli pitänyt silmällä kunnan yhteisomaisuuden pelastamista ja sen sijaan, että olisi hypähtänyt syrjään, vielä aivan viimeksi antanut valjakolle käänteeseen, nykäsyn, joka olisi estänyt koneen kaatumasta. Hän oli lopulta niin käheä kuin kaulushaikara ja väsymyksestä aivan uupumaisillaan. Yöllä hän ei saanut levottomuuden vuoksi unta, ja aamulla hän lähetti sanan kunnanesimiehelle, neuvosmiehille ja muutamille ystäville pyytäen 'heidän', tulemaan ravintolaan, jossa ankarasti neuvoteltaisiin asiasta. He tulivat, ja hän esitti heille vaativansa itselleen oikeutta, ja ellei kunta sitä hänelle myöntäisi, vetoavansa piirioikeuteen, läänioikeuteen ja vaikka aina keisariin saakka.

Esimiehen rinnasta nousi huokaus huokauksen jälkeen Peterin puhuessa. Hän hymyili tuskastuneena ja katsoi ikäänkuin apua pyytäen neuvosmiehiin. Hän oli paikkakunnan sävyisimpiä ihmisiä, aivan liian nuori virkaansa ja — ollen jonkun verran sivistyneempi kuin useimmat vertaisensa — jokseenkin avuton heidän raakuuttaan vastaan. Hän kysyi mikä tuo Peterin oikeus oli, jolloin tämä, sen sijaan että olisi vastannut kysymykseen, rupesi laajasti kertomaan juttuaan, joka oli eilisestä muuttunut vieläkin ihmeellisemmäksi, mahdollommaksi ja hänelle itselleen kunniakkaammaksi. Esimies kohautti olkapäitään, vanhin neuvosmiehistä nukkui, Anton teki mitä ilmeikkäimmän surkuttelun liikkeen. Muutamat pilanlaskijat vielä lisäilivät Peterin kehuskelemisia, herättäen suurta iloisuutta. Peter itse epäili hetkisen pitkö hänen nauraa mukana vai suuttua, mutta valitsi lopulta jälkimäisen keinon.

"Olenko minä repinyt aidan?" huusi hän.

"Et, et!" vastattiin yhdestä suusta.

"Siis en myöskään maksa sitä."

"Et, et!"

"Mutta kuka sen sitte maksaa?" valitteli kapakan isäntä, jonka hehkuvilla poskilla helmeili suuret hikipisarot.

"Sellaista laskua, kuin sinä olet kirjottanut, ei maksa kukaan; se on joka suhteessa hävytön", sanoi Anton, ja kiitollisena nyökäytti esimies hänelle päätään. Mutta Barosch, joka tyhjensi jo viidettä ryyppyään ja olisi mielellään ottanut kuudennen velaksi, kallisti pientä, pyöreätä päätään nöyrästi sivulle ja sanoi:

"Miksei kukaan? Miksikäs ei se, joka on sen repinytkin? Miksei poikalurjus?"

"Poika? Sepä — sepä olisi jotakin — hahhaa, poika!" Ehdotukselle nauraa kikatettiin ja laskettiin pilaa, mutta siitä huolimatta tuntui selvästi, että se oli voittanut jalansijaa.

Peter omisti ehdotuksen paikalla itselleen ja väitti asian kuuluvan hänelle. Se oli juuri se oikeus, josta hän oli puhunut, hyvitys, joka hänelle oli tuleva siitä vaarasta, johon poika oli hänet saattanut, hänet, joka oli osottanut niin suurta alttiiksiantavaisuutta koneen pelastamisessa.

Vanhin neuvosmies heräsi samassa ja sekaantui suuttuneena puheeseen: tuo juttu pelastamisesta on pelkkää lorua! Juuri siinä pelastamishommassa oli lokomobiili saanut jonkun vammaan, josta se ei näyttänyt korjautuvan. Anton on sitä korjailut yhtä mittaa, mutta ei ole saanut ennalleen. Se puhkuu kuin keuhkotautinen ja sen ennen niin kimakka puhallus muistuttaa nyt sairaan kissan naukumista. — Se ei vaikuta asiaan, arveli Anton. Puhaltaminen ja naukuminen ajavat lopultakin saman asian, mutta se

väite piti valitettavasti paikkansa, että kone nyt ei ollut yhtä työkykyinen kuin ennen.

Hänen selityksensä herätti yleistä tyytymättömyyttä; ainoastaan Peter ei ottanut sitä huomionsa, rummutti vain sormillaan pöytään ja huusi:

"Pojan täytyy tulla tänne, pojan täytyy maksaa!"

"Täytyy, tietysti!" huudettiin monelta taholta ja esimies, joka kävi yhä kärsimättömämmäksi mitä neuvottomammaksi hän tunsu itsensä yleistä mielipidettä vastaan, sanoi tavallista kovaäänisemmin:

"Hänen *täytyy* — mitä hänen täytyy? Ei ainakaan sitä, mitä te kuvittelette!" Kun yritettiin tehdä vastaväitteitä, teki hän kieltävän kädenliikkeen jatkaen: "Hän ei tule tänne eikä voi tulla, koska hän ja Arnost ovat kutsutut sotilastarkastukseen ja lähtevät tänään matkalle."

Se muutti asian ja kiihkoilijain oli pakko malttaa mieltään.

Tosin Pavel palasi takaisin jo seuraavana aamuna, mutta viipyi kotona ainoastaan kaksikymmentäneljä tuntia eikä puhunut sinä aikana kuin kahden henkilön, esimiehen ja Antonin kanssa. Edellisen luona hän kävi Arnostin kanssa. Heillä kummallakin oli ollut onni joutua nostoväkeen, mutta heidän täytyi lähteä heti harjotuksiin.

Toinen, jonka Pavel sattumalta tapasi, seppä, valitti hänelle pulaansa koneen suhteen ja kehotti häntä tulemaan Peterin pihalle, jossa se oli yhä vieläkin. Ensi katseella uudisti Pavel jo ennen lausumansa ajatuksen: "Ettekö näe että tanko on vääntynyt?" — Anton myönsi sen, vaan oli sitä mieltä, että se oli pikku asia, joka ei mitään vaikuttanut.

"Siitä johtuu kaikki", sanoi Pavel. "Sentähden se noin puhkuu, sentähden ei sulkuventtiili työskentele oikein eikä höyry juokse tasaisesti. Väliin tulee liaksi, väliin liian vähän."

Hänen onnistui saada seppä vakuutetuksi, ja nyt korjasivat he vian yksissä neuvoin pikaisesti.

Peteriä ei näkynyt, kuultiin vain hänen surkea yskintänsä riihestä. "Hän on tarvellyt itsensä rähisemisellään", sanoi Anton; "tohtori käy taas hänen luonaan."

Tämä tiedonanto otettiin vastaan yhtä välinpitämättömästi kuin se ilmoitettiin. Pavel meni kotiinsa, järjesteli siellä hiukan, lukitsi oven ja läksi miltei ilomielin uuteen tehtävänsä. Se vähä, minkä hän kutsuntatilaisuudessa oli nähnyt sotilaallista elämää, oli häntä suuresti miellyttänyt.

Seppä sai osakseen paljon kiitosta koneen kuntoonlaittamisesta. Hän näytti kuitenkin ottavan sen vastaan perin vastenmielisesti ja johti aina, kun joku alkoi siitä puhua, keskustelun muihin asioihin. Hänen näytti olevan tuiki vaikeata sanoa, että Pavelin apu oli ollut tarpeen lokomobiilin vammankorjauksessa.

Pavelin poissaollessa tuli kysymys aidankorjuun maksamisesta päiväjärjestykseen kunnan neuvostossa. Ravintolan isäntä ei laannut heitä ahdistamasta ennenkuin asia tuli päätetyksi. Ja äänten enemmistö ratkaisi: Poika maksakoon — onhan siitä jo ennenkin oltu yksimielisiä.

"Mutta jospa hän ei kykene maksamaan?" huomautti esimies.

"Mitä vielä, mitenkä hän ei kykenisi? Hänellä on rahaa, ja ellei olisi, niin onhan hänellä mökki, joka on aina parin guldenin arvoinen. Pankoon isäntä ulosmittaukseen."

Sille kannalle asia jäikin, huolimatta esimiehen harmistumisesta moisen päätöksen johdosta.

Kun Pavel harjotusajan päätyttyä palasi kotiin, kiiruhti kapakan isäntä hänen luokseen, kertoi mitä hänen poissaollessaan oli päätetty ja lopetti vakuuttaen ettei asia ollut enää muutettavissa, vaan että Pavelin piti maksaa empimättä.

Viimemainitun silmät rävähtivät selälleen ja sisunsa alkoi kuohua, vaikka hän pysyikin päältä nähden aivan rauhallisena. Tuo tyyneys kuitenkin herätti pienessä paksussa ravintolan isännässä pelkoa.

"Kuka sitte on päättänyt että minun pitää se maksaa?" kysyi Pavel.

"Kuka muu kuin kunta — esimies, talonpojat?"

"Esimies, talonpojat!" toisti nuorukainen astuen askeleen häneen päin, jolloin isäntä astui useita askeleita taaksepäin.

"Maksa!" sanoi hän. "Jos maksat heti, niin vähennän summasta kreutzerit ... vähennän yhden guldenin ja kreutzerit."

"Istu ja vähennä paikalla tuo guldeni ja kreutzerit laskusta!"

Isäntä olisi mielellään pistänyt vastaan, mutta teki kuitenkin työtä käskettyä ja kysyi sitte vavisten: "Nytkö aijot maksaa?"

"En, ennenkuin olen puhunut talonpoikien kanssa. Sunnuntaina tulen kapakkaan tuumimaan talonpoikien kanssa. — Mitä vielä odotat?"

Kysymys tehtiin sellaisella pontevuudella, että se sai isännän ilman pitempiä puheita kiiruhtamaan ovelle ja puikahtamaan tiehensä.

Illalla hän kertoi kapakassa istuville: "Mies on sotaväessä saanut korpraalin ryhdin. Kenellä ei ole rohkeutta, se saattaa häntä pelätäkin, ja sunnuntaina hän aikoo tulla tänne ravintolaan puhumaan talonpoikien kanssa."

Vieraat — joiden joukossa oli Anton ja Baroschkin — panivat vastaan sitä väitettä, että muka tarvittaisiin rohkeutta puhuakseen Pavelin kanssa pelkäämättä. Barosch arveli että pojalla tosin voi olla aikomus tulla puhumaan talonpoikien kanssa, mutta että hän tuskin tulee sitä toteuttamaan: "koska", ja hän koputti harvinaisella itsekunnioituksella sisäänpainunutta rintaansa, "koska me emme salli itseämme puhuteltavan".

"Yleensä", huudahti isäntä, "on hän viime aikoina ruvennut pitämään itsestään liian suurta ääntä."

"Miten se on näyttäytynyt?" kysyi Anton, joka tähän saakka oli vajennut. Isäntä vastasi:

"Ja se hänelle vielä näytetään!"

"Mitä hänelle näytetään?"

Anton ei saanut vastausta toiseen kysymykseensä enemmän kuin ensimmäiseenkin, sillä niihin ei kukaan olisi kyennyt vastaamaan. Siitä huolimatta olivat kaikki isännän kanssa yksimielisiä: poika pitää itsestään liian suurta ääntä ja "se" hänelle vielä näytetään.

Ja pieni huhunjumalatar nosti viestitorven huulilleen ja kiersi kylällä talosta taloon ja mökistä mökkiin huhuillen: sunnuntaina saapuu kunnanlapsi ravintolaan vaatimaan elatus-isiltään tiliä, ja he ovat hänelle antava mitä hänelle tuleva on. He ovat päättäneet sen hänelle kerrankin näyttää. Mitä tuo salaperäinen "se" oli, sitä ei pieni jumalatar ilmoittanut, vaan antoi odotetulle tapahtumalle sen kautta vieläkin suuremman viehätöksen.

Sunnuntaina oli ravintolahuone täpösen täynnä väkeä, mutta esimiestä ei näkynyt eikä neuvosmieshistäkään muita kuin vanhin, Peschek, kelpo mies ja pontevakin, milloin ei sattunut unitautia potemaan. Peter oli saapunut lukuisan "ystäväpiirin" kanssa. Hän oli huonon näköinen, vaatteet riippuivat velttoina, ääni oli käheä ja hengitys muistutti käynnissä olevaa sahaa.

Pimeässä uuninurkassa istui Virgil kyyryksillään jakkaralla. Vanhuksen punaiset kasvat ja säihkyvät silmät loistivat pimeässä.

Suuren ravintolasalin vieressä oli pieni huone, jossa sijaitti hienoston pöytä. Hetki sitten olivat tohtori ja metsäherra istuutuneet sen ääreen, jättäen huoneen ainoan, saliin vievän oven auki, koska hekin odottivat jonkinlaisella uteliaisuudella tulevia tapahtumia. He iskivät toisilleen silmää, kun isäntä astui sisään, varovasti niinkuin oli tapansa "ekstrahuoneeseen" tullessaan, ja kuiskasi: "Siellä hän nyt on".

Pavel astui kapakan ovesta sisään ja yleiseksi hämmästykseksi Arnost hänen seurassaan. Olikohan lopultakin noista kahdesta tullut ystävät lyhyen asepalveluksensa aikana? — jotain sotilaallista oli kummankin olennossa. Ryhti jäykkänä, hattua nostamatta astui Pavel talonpoikain pöydän eteen. Hänellä oli kädessään joku valkoinen paperi, jota levitteli hitaasti, lähestyi sitte Peschekiä ja piti sitä hänen silmänsä edessä sanoen: "Ravintolanisäntä väittää että esimies ja talolliset vaativat minun maksamaan tämän laskun. Onko se totta?"

Ei kuulunut hiiskaustakaan vastaukseksi. Peschek ei edes katsahtanut ylös ja Pavelin ääni oli liikutuksesta niin tukehtunut, että neuvosmies yleisessä hälinässä tosiaankin saattoi käyttäytyä kuin ei olisi kysymystä kuullutkaan. Hän koputteli tyhjää olutlasia pöytään saadakseen sen täytetyksi. Pavel odotti, kunnes se oli tehty, ja uudisti sen jälkeen kysymyksensä sanasta sanaan. Tälläkään kertaa ei Peschek ollut kuulevinaan, jolloin Pavel laski kätensä hänen olkapäälleen sanoen jyrkästi ja uhkaavasti: "Vastaa minulle!"

"Koirat!" kuului pöydän toisesta päästä. Se oli Peterin ääni ja hänen ympäristöstään kuului hyväksyvää muminaa. Pavel puristi kovemmin kuin aavisti ja tahtoikaan vanhan neuvosmiehen olkapäätä.

"Kysyn teiltä, kysyn talonpojilta, kysyn tuolta tuolla täytyykö minun maksaa?" huusi hän Peterille pöydän yli.

"Täytyy, täytyy!" huudettiin joka taholta kiroten ja sadatellen. Peschek kääntelihe ja vääntelihe; uni oli karkottunut sillä kerralla, niin valppaaksi hän ei ollut tuntenut itseään pitkiin aikoihin, ja tuskinpa milloinkaan niin selvänäköiseksi. "Päästä minut irti!" huusi hän uhaten Pavelille ja ajatteli itsekseen: Tuolle on tehty vääryyttä. — "En voi sinua auttaa, vaikka tahtoisinkin", sanoi hän. "Sinun täytyy maksaa."

Pavel kalpeni ja veti kätensä pois. "Hyvä", murahti hän hampaittensa välitse, "hyvä!"

Hitaasti ja juhlallisesti vei hän kätensä povitaskuun, otti eräästä kotelosta, jonka avasi verkalleen, kymmenguldenin setelin ja ojensi sen laskun kera ravintolan isännälle: "Kuitatkaa ja antakaa jäännös rahastani takaisin!"

Syntyi lyhyt, hämmästyttäjä ilmaiseva äänettömyys; *sitä* ei ollut kukaan saattanut odottaa. Vahingonilo ja pettymys taistelivat ihmisten mielessä, ainoastaan isäntä oli ihastuksissaan. Auliisti laski hän, pantuaan setelin talteen, yhden guldenin Pavelin eteen.

Tämä otti sen vastaan, nosti käsivartensa ristiin ja loi rohkean ja taisteluunvaativan, oikean sotapäällikönkatseen kokoontuneeseen seuraan. "Hyvä", sanoi hän; ääni ei enää kuulunut tukehtuneelta, vaan kaikui selvänä ja voimakkaana hänen lausueessaan seuraavasti:

"Ja nyt sanon neuvosmiehille ja talonpojille, että olette retkalejoukkuetta kaikki tyyni!"

Kuului koko salin täyttävä vimmastuksen mörinä tuon ennenkuulumattoman häväistyksen johdosta, joka nyt viskattiin niin hyvin kylän pienimpiä kuin sen rikkaimpia ja mahtavimpia vasten silmiä. Lähinnä seisovat syöksyivät hänen kimppuunsa ja olisivat kaataneet hänet kumoon, elleivät Arnost ja Anton olisi rientäneet avuksi. Kun tuon kamalan rähinän keskestä kuului Peterin sanat "kiittämätön lurjus!" oikasihe Pavel suoraksi ja pidätti uimarin lailla, joka käsivarsineen halkoo hyökyaaltoja, ympäröiviä joukkoja itsestään loitolla.

"Kiittämätön?" jyrähti hän ja äänessä värähteli vapisuttava valitus kauvan kärsitystä tuskasta. "Kiittämätön? Mistä minun pitäisi teitäkin kiittää? Ne murut, jotka olette ylläpidokseni antaneet, olen maksanut työlläni tuhatkertaisesta. Kouluopetuksen on minulle antanut opettaja ilmaiseksi. En ole teiltä saanut yhtään paria housuja, en paitaa enkä kenkäräjä. Maa-alueesta, jolla mökkini seisoo, olette nylkeneet kaksinkertaisen hinnan. Esimiehen kuolemasta olette minua syyttäneet, lapsenne ovat miltei kivittäneet minua ja kun oikeus minut vapautti, on huudettu: olet sittenkin myrkynvalmistaja! Viimeksi olen pelastanut Peterin hengen, ja kun minun silloin piti repiä ravintolan aita, täytyy minun se nyt maksaa... Retkaleet!" Hän viskasi heille tuon sanan toisen kerran vasten kasvoja suunnattomana korvapuustina, joka tarkoitti kaikkia ja yliti kaikkiin ja — johtuiko se hänen vihansa voimasta, joka säihkyi leiskuten silmistä, vai puoleksi vaistomaisesta tunteesta, että tuo viha oli oikeutettua — huolimatta mielenkiihkosta, jota jokainen sana synnytti, saattoi Pavel jatkaa edelleen: "Miksi kohtelette minua tuolla tavoin? Senkö tähden, että olen lapsena varastanut? — Kuinkahan monta teistä ei ole tehnyt samoin? Senkö vuoksi, että isäni on kuollut hirsipuussa? Oliko se minun syyni?... Retkaleet!" Kiihkeä raivo kiehui hänen suonissaan; korvia huumaavana, kosta huutavana nousi hänen mieleensä kaikki, mitä hän oli kärsinyt ja mikä oli jäänyt kostamatta. Hän ei enää löytänyt sanoja kuin yhdelle ainoalle uhkaukselle: "Ja jos minä tänään teen jotain, joka saattaa minutkin hirsipuuhun, on se teidän syynne!"

Häväistyt kuohahtivat — ei siitä, mitä hän oli sanonut ja minkä ainoastaan harvat olivat edes käsittäneet, vaan hänen puristettujen nyrkkiensä ja uhkaavan asentonsa vuoksi. Nyrkkejä kohosi ja Pavelia kohti sateli iskuja, jotka eivät kuitenkaan vaikuttaneet sen enempää, kuin jos olisivat kallioon sattuneet. Sen sijaan jokainen, joka sai häneltä yhdenkään iskun, kävi siksi päiväksi tappeluun kykenemättömäksi ja luultavasti moneksi seuraavaksikin päiväksi.

"Maltu jo!" huusi metsäherra, jonka jykevä vartalo pistäytyi esiin pienen huoneen kynnyksellä. "Olethan jo sanonut heille sanottavasi, ja niinpä maltu!"

"Etkö maltu?" kuului käheä ääni. Peter oli noussut pöydälle ja heitti Pavelia kohti olutkannun, mutta se hairahtui maalistaan ja sattui Arnostin otsaan semmoisella voimalla, että tämä tuupertui kumoon. Hän oli kuitenkin pian jälleen jaloillaan, juoksi kavalan heittäjän kimppuun ja veti hänet alas pöydältä.

Nyt leimahti taistelu täyteen liekkiin.

Syntyi kaksi puoluetta, pienempi Pavelin, suurempi Peterin; isäntä ja Peschek pakenivat tohtorin luo

viereiseen huoneeseen. Metsäherra, joka oli koettanut rauhaa rakentaa, näki yrityksensä turhaksi, raivasi itselleen tien sekasorron läpi ja lähti pois. Ulkona seisoi jo lukuisa katselijajoukko, enimmäkseen naisia ja lapsia. Pojat, huimina tuollaista suurta temmellystä nähdessään, huusivat ja juoksivat ikkunoihin katsomaan, taistellen paraimmista paikoista. Heikommat, jotka oli tungettu pois ravintolahuoneen ikkunoista, pyrkivät sivuhuoneen ikkunaan, mutta peräytyivät yhtäkkiä huutaen. Heidän päittensä päällä näkyi pari ilmassa rimpuilevaa jalkaa, jotka tavottelivat poikien päitä tukipisteeksi maahan laskeutuakseen. Metsäherra riensi paikalle auttamaan jalkain omistajaa, tohtoria, häilyvästä asemastaan.

"Ei ollut enää mahdollista muulla tavoin päästä tiehensä", sanoi vanha herra päätään pudistaen. "Ja minun oli pakko lähteä... Holub raivoo kauheasti... Se ihminen on karhu — sen uskoo se, joka on hänet nähnyt. — Sulkeudun suosioonne!"

Samaa tietä kuin tohtori, tuli myöskin Peschek ja hänen jälkeensä kapakan isäntä, jonka maahan hypätessä kuului äänestä helinää. Se tuli veitsistä ja kahveleista, jotka hän oli kiireessä siepannut pöydiltä ja kääriin avariin vaatteisiinsa, ennenkuin jätti huoneen tuolle raivoavalle joukolle. Hän valitti ettei ollut saanut mukaansa myöskin kannuja ja laseja, ajoi katupojat tiehensä ja litisti kasvonsa ikkunaa vasten nähdäkseen mitä huoneessa tapahtui. Mutta tuo kauhea ottelu suoritettiin nyt jo alkaneessa puolihämärässä, tomupilvien keskellä. Näkyi ainoastaan lujasti yhteenpuristunut, sinne tänne liikehtivä ihmiskasa, kuului voihkauksia ja kirouksia ja raskaitten askeleitten töminää ja särkyvien puuesineitten räiskinää.

"Oi oi, minun penkkini, minun pöytäni!" huokaili isäntä ja kääntyi ympäri kysyäkseen Peschekiltä eikö pitäisi lähettää santarmia hakemaan, mutta varovainen neuvosmies oli jo kadonnut tohtorin seurassa.

"Metsäherra, koettakaa te saada järjestystä aikaan!" huusi isäntä. "Minä en vastaa mistään — seppä, Arnost, Holub — kolme kaikkia vastaan, he murhataan kaikki kolme ... *minun* penkeilläni, *minun* pöydilläni!" lisäsi hän epätoivoisena.

"Niin hullusti ei kuitenkaan käyne", vastasi metsäherra, ja samassa lennähti avonaisesta ovesta ulos kaksi Peterin puolueeseen kuuluvaa talollisenpoikaa. He eivät olleet vielä ennättäneet kömpiä ylös, kun jo pari hyvää ystävää teki heille seuraa ja vielä kolme neljä muutakin, mikä kuperkeikkoja tehden, mikä jalat edellä, mikä päälleen puikahtaen. Metsäherra otti tulokkaita vastaan ja ymmärsi mestarillisesti — heidän vaimojensa rukousten avulla — estää niitä harvoja, jotka vielä kykenivät taistelupaikalle palaamaan, päätöstään toimeenpanemasta.

Odottamattoman liittolaisen sai hän Baroschista, joka voimakkaasti takaapäin työnnettynä ilmestyi etehisen ovelle ja hänen jälessään useimmat vanhempaan sukupolveen kuuluvat miehet. Barosch jäi seisomaan ylimmälle portaalle ja änkytti: "Viisas väistyy". Hän hoipertui, huutoi käsillään ilmaan uudistaen äskeisen "viisas väistyy" ja pyllähti portaita alas.

"Oikein!" huusi metsäherra. "Eläkööt viisaat! Kunnioittavin kumarrukseni viisaille!" Ja kun kaikki ovelle pakkautuneet olivat tunkeutuneet ulos, juoksi hän portaita ylös ja, ennätettyään kapakan ovelle, päästi valtavan ihmettelyhuudon: "Tuli ja leimaus!"

Kuinka olivatkaan rivit harventuneet! Keskellä huonekalujen pirstaleita pitivät Peter ja harvat hänelle uskollisiksi jääneet vielä puoliaan Pavelia vastaan. Tämä oli riisunut takkinsa ja seisoi paitahihassillaan Arnostin ja sepän edessä, hänen jalkainsa juuressa oli Virgil kyyryksillään apua anoen. Peter, aivan suunniltaan ja kuumeesta hehkuen, koetti yllyttää joukkoaan uudistettuun, nähtävästi jo monesti takaisinlyötyyn rynnäkköön. Mutta joukko epäilijä kun nyt metsäherra jyrähti: "Rauhottukaa, älköön kukaan enää liikkuko paikaltaan!" — silloin he tottelivat, ja samoin totteli Pavelkin, mutta hänen kasvonsa kalpenivat ja silmistään säihkyi murhaava vihan lieska Peteriä kohti.

Rauha oli lyhytaikainen. Noiden kahden keskinäisiä asioita ei kyennyt ratkaisemaan kolmannen välitys.

"Koira, koira, koira!" rähisi Peter, vei äkkiä kätensä housuntaskuun, kuului linkkuveitsen avaaminen ja ase kädessä hyökkäsi hän Pavelin kimppuun. Arnost riensi väliin torjuakseen hyökkäyksen. Se onnistui vain osaksi: Pavelin rintaa kohti tähdätty isku sattui kylkiluihin ja suuri veripilkku värjäsi hänen paitansa.

"Väistykää!" huusi Pavel. "Väistykää! Jättäkää mies minun huostaani!" Alkoi taistelu kuin ihmisen ja villipedon välillä. Peter raivosi, puri ja raappi; Pavel ainoastaan torjui hänen hyökkäyksiään, pitäen vastustajansa loitolla itsestään ja kooten voimia ratkaisevaan loppuiskuun.

Ja nyt se tapahtui... Vasemmalla kädellään kasvojaan suojaten työnsi hän oikean kätensä sormet Peterin nahkaisen vyön väliin — nosti hänet korkealle ilmaan, piteli siellä ojennetuin käsivarsin, ravisteli häntä ja lähätti: "Elukka! Jos nyt Viskaan sinut mäsäksi, niin on kaikki tehty."

"Tee se!" huusi Arnost.

"Älä, älä!" huusi metsäherra ja Pavel tunsi samassa vihollisensa muuttuvan lyijynraskaaksi; Peterin puristetut nyrkit avautuivat, veitsi putosi lattialle, koukistuneet sääret riippuivat velttoina alaspäin ja räytnyt mies odotti viimeistä iskua. Silloin Pavelin selkäpiitä karmi ja hänen vihansa lauhtui. Hitaasti antoi hän Peterin luisua alas virkahtaen: "Luulen että olet saanut tarpeesi!" ja heitti hänet ystäviensä piiriin, jotka vajeten taluttivat horjuvan, puoleksi tajuttoman miehen huoneesta ulos.

Metsäherra sulki oven heidän jälkeensä ja Pavel puhkesi riemuhuutoon:

"Kaikki siellä ulkona, ja me täällä sisässä!" Hän ei välittänyt haavastaan, ei kuhmuista, joita ruumiinsa oli täynnä; hän ei tuntenut muuta kuin voitonriemua ja kiihkeätä halua kiittää liittolaisiaan: "Kaikki siellä ulkona, ja me täällä sisässä, me kolme!"

"Neljä!" vinkui Virgil. "Enkö ole viimeiseen saakka pysynyt sinun puolellasi, Paveliseni, omaa vävy-poikaani vastaan?"

Pavel yhä riemuitsi: "Ja minä olen myös heille sanottavani sanonut!"

"Sanonut ja näyttänyt!" huudahti Arnost. "Ja jos he jälleen piakkoin tahtovat jotain nähdä ja kuulla, niin voit luottaa minuun, toveri."

Metsäherra tarkasteli Pavelia kiireestä kantapäähän. "Penteleen poika!" sanoi hän naurahtaen ja Anton naurahti myöskin. Viimeinen taistelu hänen ylpeytensä ja rehellisyytensä välillä oli loppuun suoritettu.

"Ja koneen hän on myöskin korjannut", sanoi seppä.

XV.

Keskiyön aikaan kulki Pavel kotiinsa päin. Oli kylmä, tähtikirkas yö. Lähellä kirkkoa tuli häntä vastaan yövahti Much, joka tervehti jonkinlaisella aralla kohteliaisuudella sanoen: "Meidän kylän koirat ovat juuri purreet erästä vierasta koiraa. Perhanan elukka, puolusti itseään kuin vimmattu!"

"Sekin yksin monia vastaan", ajatteli Pavel, ja kun hän pumppukaivon luokse ennätettyään kompastui johonkin maassa makaavaan esineeseen, ilostui hän kuullessaan sen vinkuvan. Hän veti koiran verilätäköstä, pumppusi vettä ja heitti täyden ämpärillisen sen päälle. Niin paljo kuin hän saattoi pimeässä nähdä, oli varomaton tungeskelija pahoin runneltu. Eläimellinen kotinurkkarakkaus, jonka sokea omansa ihailu ilmenee sokeana vihana kaikkea vierasta kohtaan, oli iskenyt vimmattusti hänen kimppuunsa.

Koira ei enää ilmaissut mitään elonmerkkiä. Pavel jätti sen makaamaan paikalleen ja jatkoi matkaansa. Mutta hän huomasi pian että koira ryömikin hänen jälkeensä vaivaloisesti mäkeä ylös. Pavel ei sitä estänyt, vaan antoi koiran seurata itseään kotiin saakka, jossa hoiteli sitä huolimatta sen tavattoman rumuuden ja ammottavien haavojen herättämästä vastenmielisyydestä.

Seuraavana päivänä hän meni, kuten muinakin talvipäivinä, tehtaaseen työhön. Työ tuntui sinä päivänä raskaalta, hänen päätään kivisti ja koko ruumiiseen koski. Illalla kotiin palatessaan luuli hän kotona odottavan käskyn saapua kunnanesimiehen luo, mutta sitä ei ollut eikä tullut myöhemminkään.

Tuon tapahtuman lähimpinä jälkiaikoina odotti hän, aina kun joku vihollisistaan tuli vastaansa, hyökkäystä ja oli valmis puolustautumaan. Mutta mitään sellaista ei tapahtunut, ei kenelläkään näyttänyt olevan halua häneen koskea. Pelkäsivätkö he häntä? He kaikkiko yhteensä häntä yksinään, olivatko he niin raukkoja? Vai ajattelivatko kenties ensin tyynnyttää hänet huolettomaksi, odotellen vain koston tilaisuutta? — Olivatko he niin kehoja ja kavaloita? Varovaisuudestaan hän ei tahtonut missään tapauksessa luopua, eikä milloinkaan unohtaa olevansa velkojien keskellä, joilla oli suuri summa häneltä vaadittavana. Sillä välin kului talvi ilman minkäänmoisia vihamielisyyden osotuksia häntä kohtaan. Hän saattoi kenenkään häiritsemättä asua mökissään, tuossa mökissä, joka oli aikoinaan herättänyt niin paljo pahaa verta, mutta jota nyt katseltiin välinpitämättömyydellä. Hiljaisuudessa ihmetteli moni sitä hyvinvointia, mikä vähitellen painoi leimansa tuohon pieneen asuntoon.

Pavel oli laittanut mökkinsä ympärille aidan ristiin pistetyistä pajunoksista ja istuttanut sen viereen kasveja. Kaikki menestyi hänen väsymättömän, rautaisen tahtonsa pakottamana. Pienen kuusen,

viimeisen, joka oli kestänyt pahansuovien hyökkäyksiä, oli hän kasvattanut miehen korkuiseksi; se jo alkoi kurotella oksiaan ikkunasta sisään. Se oli kaunisrunkoinen pieni puu, oksat leveät ja suorat ja nuoruudestaan huolimatta jo valkoisen sammaleen peittämiä. Kokonaisuus, mökki vinoine kattoineen, sen vieressä kuusi ja etupuolella aita, teki saman vaikutuksen kuin ne kuvat, joita lapset piirtävät ensimmäisinä piirustustunteinaan. Kynnyksellä, jonka alle oli kätkeyty tuo kivi, jonka piti alati muistuttaa Pavelia vihasta ja ylenkatseesta kanssaihmissiään kohtaan, makasi talon uusi asukas, hänen vihainen koiransa, jolle hän sanan merkitystä tietämättä oli antanut ranskalaisen nimen "L'amour" (Rakkaus). — "Lamuur" oli kooltaan lintukoira ja rakenteeltaan teurastajankoira, sen leveä turpa oli luonnostaan ikäänkuin kahtia jaettu, mikä teki sen kammottavan näköiseksi; se näytti vähimmästään syystä hampaitaan ja pörhisti lyhyet mustat karvansa pystyyn. Katkera viha kaikkia eläviä olentoja kohtaan näytti alati asuvan sen mielessä. Se ei koskaan antautunut rakkausseikkailuihin, vaan vihasi sekä naaras- että urospuolia samalla vimmalla ja tiesi herättää pelkoa kumpaisissakin. Se tunsu ainoastaan yhden, syvän, hiljaisen, ulkonaisista ilmauksista köyhän kiintymyksen — kiintymyksen herransa. Se istui tuntikausia mökin edessä, kääntämättä katsettaan tieltä, jota myöten Pavelin piti tulla. Ja kun se vihdoinkin hänet näki, silloin ainoastaan ilonvärähdykset ruumiissa ja muutamat lyhyen hännän heilaukset ilmaisivat sen sisäisiä tunteita. Lamuur ei saanut osakseen enemmän sydämellisyyttä kuin mitä antoikaan; mutta ruokansa hän sai heti herransa kotiintultua, ennenkuin tämä vielä oli itse nauttinut ainoatakaan suupalaa.

Muutamia kuukausia kestäneestä häiritsemättömästä mielenrauhastaan herätti Pavelin eräänä päivänä äitinsä kirje. Hän ei ollut vielä vastannut äidin viimeiseen kirjeeseen, ja nyt tuli tämä miltei vuoden kestäneen vaitiolon jälkeen sisältämättä valituksia tai syytöksiä, ainoastaan toistaen jo edellisessä kirjeessä olleen pyynnön saada jotain tietoa lapsistaan, ja loppui samoin kuin se ja kaikki edeltäjänsäkin sanoilla "minä olen olooni tyytyväinen". Alla oli nimikirjotus ja vihdoin tiedonanto, jonka kirjottaja oli jättänyt viimeksi ja sijottanut paperin äärimäiseen reunaan, jossa se oli ikäänkuin epäileväenä ja häpeissään. "Tästä päivästä 14 kuukauden päästä loppuu rangaistusaikani."

Nyt oli maaliskuun kuudennen päivän ilta.

Pavel laski sormillaan. Ensi vuonna toukokuussa hänen äitinsä siis tulee hänen luokseen asumaan. — Äiti, joka oli murhaajan vaimo, joka ei ollut oikeudessa kertaakaan kieltänyt, ei sanallakaan vastustanut kamalaa syytöstä osallisuudesta miehensä veritekkoon... Äkkiä heräsi hänessä ajatus: juuri niinkuin minä!... Ei hänkään oikeuden edessä torjunut syyllisyyttä, ei hänkään itseään puolustanut. Siksikö ettei kyennyt? Ei — vaan siksi ettei tahtonut. Ehkäpä — sanomattoman lohduttavana, koko hänen sieluaan kirkastavana esiintyi nyt hänelle ajatus: ehkä olisi äitikin kyennyt, vaan ei ole tahtonut?

Vielä samana päivänä hän kirjotti äidilleen. Mutta häpeissään siitä, ettei voinut kirjottaa Miladasta mitään, päätti hän lähettää kirjeensä vasta sitte, kun oli hankkinut sisarestaan jonkinlaisia tietoja, vaikkapa vaan lyhyen, vähäsanaisen viestin: Milada on terve ja lähettää teille terveisiä.

Aamun sarastaessa hän oli jo matkalla kaupunkiin, ja saapui niin aikaisin luostarinportin luo, ettei rohennut pitkään aikaan soittaa.

Pavel nojauti suuren talon seinää vasten, talon, jonka katon alla asui rakkain, mitä hänellä oli maailmassa. Ainoa häntä läheinen, hänelle kallis, joka oli pysynyt puhtaana ja saastuttamattomana, ainoa, jota hän rakasti sydämestään — sisarensa, joka vapaaehtoisesti oli hänestä luopunut.

Luostarikirkon kellot soittivat messuun, kuului urkujen juhlalliset sävelet ja laulu kohosi ilmaan niin kirkkaana, niin vienona ja pehmeänä kuin väreilevä ilma, joka sen kantoi hänen luokseen. Se tulee maallisesta taivaasta, ajatteli Pavel, hurskaiden ja autuaiden valtakunnasta, joka on niin ylhäinen ja korkea, ettei edes viheliäisen maailmanlapsen ikävöiminen yllä sinne saakka, niin ylhäinen ja korkea, ettei hän voi sitä lähestyä muuten kuin kunnioittaen ja rukoillen.

Vähitellen oli Pavelin ympärille kokoontunut joukko vanhuksia ja lapsia, luostarin alituisia ruokavieraita, jotka odottivat sisäänpääsyä. Kun se heille myönnettiin, liittyi Pavel joukon jatkoksi. Ovenvartijatar johti heidät pöytään, johon heille oli katettu aamiainen, ja kysyi Pavelilta, joka oli jäänyt paikaltaan liikahtamatta oven suuhun seisomaan: "Mitä haluatte?"

Ja vaikka hänestä tuntui kuin häntä olisi kurkusta kuristettu, sai hän kuitenkin sanotuksi: "Nimeni on Pavel Holub".

Tumma puna kohosi ovenvartijattaren ankarolle kasvoille. "Niin, niin", sanoi hän ja mielessään heräsi vastenmielinen muisto Pavelin ensimmäisestä käynnistä.

"Olen pikku Miladan veli", sanoi Pavel uudestaan.

"Niin, niin — ja te kai tahtoisitte tavata sisartanne?" lisäsi luostarilainen äkkiä ajattelematta.

Niin pitkälle eivät Pavelin rohkeimmatkaan toiveet olleet ulottuneet, vasta tämä kysymys ne herätti. "Jos se olisi mahdollista", änkytti hän; "tietystikin mutta miten?"

Ovenvartijatar huomasi ajattelemattomuutensa ja sanoi hämillään:

"Tähän aikaan päivästä ei kuitenkaan ole vastaanottoa, eikä yleensä koko tänä päivänä, ja... Mutta tuolla on sisar Afra", keskeytti hän; "odottakaa vähän."

Hän meni vanhaa nunnaa vastaan, joka kahden maallikkosisaren saattamana laskeutui etehiseen johtavia portaita alas. Pavel hänet samassa tunsu: se oli taloudenhoitajatar, joka kerran lausui niin tärkeän sanan asiassa, josta silloin näytti hänen koko onnensa riippuvan. Ovenvartijasisar puheli vastaanantulijan kanssa hiljaa, eikä Pavel epäillytkään etteikö puhe koskenut häntä, sillä sisar Afra katseli koko puhelun ajan häntä tarkkaavasti.

Nyt hän viittasi hänet luokseen ja kysyi surumielisesti hymyillen oliko hän todellakin Pavel Holub? Pavelin myönnettyä hän jatkoi: "Vaikea uskoa, niin paljon olette muuttunut. Ja mitä hyviä uutisia teillä on meille kerrottavana?"

Pavelin toivo sisarensa tapaamisesta sammui yhtä nopeaan kuin se oli syntynytkin, eikä hän uskaltanut edes tunnustaa tuon toivon olemassaoloa. Jos hänellä olisi ollut edessään tupa täynnä raakoja miehiä, niin niille hän kyllä olisi puoliaan pitänyt, mutta tämä vanha, arvokas nainen lempeine, ystävällisine, surun kirkastamine kasvoineen saattoi hänet hämilleen. Hiljaisella, liikutetulla äänellä hän vastasi:

"Tuon äidiltä terveisiä Milada sisarelleeni ja rohkenisin samalla kysyä" ... hänen äänensä aleni miltei kuulumattomaksi, "miten sisareni jaksaa?"

"Tuohon kysymykseen voimme mekin vastata, eikä niin, sisar Cornelia?" sanoi sisar Afra kääntyen ovenvartijattaren puoleen. "Teidän sisarenne on terve sekä ruumiiltaan että sielultaan, kiitos taivaan, joka on hänet luonut iloksemme ja virkistykseksemme. Mitä tervehdykseen tulee, niin täytyy meidän ensin saada lupa sen perille toimittamiseen, eikä niin, sisar Cornelia?" Hän katsoi Paveliin hyväntahtoisesti ja tämä sanoi ahdistetuin mielin:

"Haluaisin myöskin mielelläni kirjoittaa äidille, että sisareni lähettää hänelle terveisiä."

"Vai niin", sanoi Afra. "Sekin voidaan toimittaa — eikä niin, sisar Cornelia? Teidän täytyy vain olla hieman kärsivällinen. Onko teillä aikaa malttavasti odottaa?" lisäsi hän leikkillisesti, nyökäytti päätään ja astui eteenpäin Pavelin ohi, joka kumarsi hänelle tottumattomasti mutta syvästi. Ovenvartijatar saattoi hänet samaan huoneeseen, jossa hän pienenä poikana oli elänyt nuo tuskalliset odotuksen hetket.

Kaikki oli ennallaan tuossa ikävässä huoneessa, jokainen tuoli paikoillaan, seinämuurissa samat kosteat pilkut. Vain näköala ristikko-ikkunan läpi oli tänään ystävällisempi, sillä tuona kertana miltei alastomat puut someilivat nyt valkoisessa ja ruusunpunaisessa kevätpuvussaan. Leikkikentän takapäässä, puutarhanmuuriin saakka ulottuvan sivurakennuksen edessä leikki, iloinen parvi pieniä luostarinoppilaita. Usein he keskeyttivät leikkinsä juostakseen kilvan noviisin luokse, jonka hoitoon olivat uskotut. Mitähän tuo tehnee torjuakseen luokseen ryntäävän joukon hyväilyjä? Miten hyväntahtoisesti hän sen tekikään ja miten vakavasti; miten hyvin hän ymmärsikään taltuttaa vallattomia ja rohkaista pelokkaita, jakaa nuhteita ja kiitosta, osottaa hellyyttä ja ankaruutta ansion ja asianhaarain mukaan. Pavelin silmät olivat kuin naulatut hänen hoikkaan, suloiseen vartaloonsa. Hän ei voinut tarkasti erottaa neidon kasvopiirteitä, mutta hän kuvitteli kuitenkin mielessään että tuo nuori tyttö muistutti Miladaa. Jokseenkin sennäköinen pitäisi hänen Miladansa nyt olla. Niin pitkä hän ei kuitenkaan voinut olla, se näytti mahdottomalta; mahdottomalta tuntui niinikään, että hän nyt jo olisi nunnaksi puettu.

Kello soi. Noviisi otti pienimmän tytön syliinsä, toiset juoksivat hänen edellään tai rinnallaan — hetken päästä olivat kaikki kadonneet sisään.

Pavel poistui ikkunan luota. Hän oli sisar Afran sanojen mukaisesti valmistunut pitkään odotukseen ja kävi hyvin hämilleen, kun jo muutamien minuuttien kuluttua ovi liikahti saranoillaan. Kynnyksellä näyttäytyi luostarin johtajatar, ylevänä ja rauhallisena kuten tavallisesti ja kuluneista vuosista huolimatta muuttumattomana. Hän talutti kädestä nuorta tyttöä, pitkää hoikkaa olentoa, samaa, jonka hiljaista käytöstä Pavel oli äsken seurannut, samaa, joka oli vivahtanut hänen sisareltaan — Miladaa noviisinpuvussa.

Pavel tuijotti häneen rajattoman onnellisena ja rajattoman surumielisesti hämmästyneenä. Tyttö päästi hänet nähdessään riemuhuudon; hänen vienot, kalpeat kasvonsa kävivät vieläkin läpikuultavammiksi, vieläkin kalpeammiksi.

"Pavel; rakas, rakas Pavel!" sanoi hän, mutta ei irtautunut saattajansa kädestä. Seisoi vaan hiljaa, katsellen veljeään suurin, onneasäteilevin silmin.

Pavelkin seisoi äänetönnä paikoillaan. Voimakkaampi kuin halu rynnätä hänen luokseen ja sulkea hänet syliinsä, oli kunnioittava pelko, jota hän tunsu ja joka teki mahdottomaksi lähestyä tuota rakastettua, ikävöityä olentoa.

Pavel vaikenä ahdistetuin mielin; hänen päässään risteilivät ajatukset: Oliko tuo nuori pyhitetty hänen sisarensa?... Rohkenisiko hän enää sanoa häntä sisarekseen? — Oliko tuo se, jota hän oli tuhansia kertoja sylissä kantaanut, suudellut ja hyväillyt — monesti lyönytkin? — Oliko tuo se, jonka valitus "on nälkä, minun on nälkä, Paveliseni!" oli hänet niin useasti viekotellut varastamaan? — Oliko tuo se, jonka pieniä jalkoja hän oli hoitanut, kun ne olivat kipeytyneet heidän kulkiessaan paikasta paikkaan isän ja äidin seurassa?... Oliko todella?

Sisarusten hämmästys huvitti johtajatar. "Kuinka?" sanoi hän ystävällisesti kääntyen Miladan puoleen. "Kuka se lapsellisessa herkkätunteisuudessaan sanoikaan: en näe sinua enää milloinkaan, he eivät enää milloinkaan laske sinua luokseni?... Ja nyt hän on siinä, tuo veljesi; tervehtikää toisianne, antakaa toki kättä!"

Kehotus oli uudistettava ennenkuin Pavel ja Milada uskalsivat sitä noudattaa, ja kun Pavel piteli kädessään sisarensa kättä, niin häntä melkein pelotti sen kuumuus ja suonien tykytykset sormenpäissä. Hänen karkeassa oikeassa kädessään lepäsi pieni kapea käsi, mutta se ei ollut pehmeä kuin tyhjäntoimittajan, vaan tuntui työhön tottuneelta. Hentoa pyhiinvaeltajaa ei siis oltu matkalla taivaalliseen kotiinsa säästetty maallisiltakaan rasituksilta.

Pavelin mieleen johtui muuan opettajan kerran lausuma ajatus, joka silloin oli jäänyt puolittain käsittämättä: "Kauvanko kestää molemmista päistä sytytetty kynttilä palaa!" — Hänen sydäntään kouristi, hän nosti katseensa Miladan kädestä hänen kasvoihinsa. "Nunna, siis nunna, —" sanoi hän.

"Ei vielä", vastasi johtajatar; "mutta pian hän on kuitenkin niihin kuuluva, jotka jumalallisen vapahtajamme tavoin kysyvät: missä on minun äitini, missä ovat veljeni?"

Äiti-sanana kuultuaan Pavel heräsi kuin unesta. "Niin, äiti lähettää sinulle terveisiä", sanoi hän; "hän voi hyvin. Hän tahtoo myöskin mielellään tietää kuinka sinä voit. Mitä minä hänelle kirjotan?"

"Kirjota hänelle", vastasi Milada, mutta keskeytti puheensa ja katsoi lupaa pyytävästi johtajattareen. Vasta kun tämä nyökäytti myöntäen päätään, jatkoi hän jälleen: "Kirjota hänelle, että koko elämäni on yhtä ainoata rukousta hänen puolestaan, ja vielä erään toisenkin, onnettoman isäraukkamme puolesta" ... äänensä oli alentunut, mutta kohosi nyt taas iloisesti: "ja myöskin sinun puolestasi, rakas, rakas Pavel".

Pavel mumisi jotain käsittämätöntä ja hänen silmiään alkoi kuumottaa; äkkiä hän päästi Miladan käden omastaan ja astui askeleen taaksepäin. Tyttö jatkoi: "Kaikkivaltias on kuullut rukoukseni, hän on tehnyt sinut hyväksi ... eikö niin? Puhu, rakas Pavel, sano että asia on niin; voithan sen sanoa — sehän on armon työtä. Rukoilen sinua, sano että olet tullut hyväksi ja kelvolliseksi... Pavel rakas, oletko hyvä ja kelvollinen?" Pavelia tuskastutti hänen rukouksensa, hän painoi päänsä rinnoilleen ja vastasi: "En tiedä".

"Et tiedä?" sanoi Milada, ja kun veljensä vielä vaikenä, huusi hän tuskallisen huolestuneesti johtajattarelle: "Hän ei tiedä, korkea-arvoisa Äiti! Kuinka se on mahdollista?"

Johtajatar huomasi noviisin kasvoilla pelkoa ja levottomuutta, huomasi miten hänen kalpeat poskensa yhä punertuivat ja sanoi rauhottavasti: "Veljesi on antanut sinulle kauniin vastauksen; niin sanovat häveliäät, jotka eivät tunne omia hyveitään. Me tunnemme hänet ja olemme kuulleet niistä edistysaskeleista, joita veljesi on tehnyt parannuksen tiellä. Sentähden hän saikin itse kertoa sinulle asiansa ja itse kuulla mitä sinä ajattelet. Nyt se on tehty, ja nyt, rakkaat lapset, sanokaa toisillenne jäähyväiset!"

Pavel huoasti syvään: "Nytkö jo?" ja tuskallista hämmästystä ilmaisten kuuluivat samat sanat Miladankin suusta. Mutta hetkisen päästä päättyi taistelu ja sydämen äkkinäisen hätähuudon jälkeen seurasi toisen tahdon alle alistuminen.

"Hyvästi, Pavel!" sanoi hän.

Miladan hurskas tottelevaisuus sai palkintonsa, johtajatar hymyili hyväntahtoisesti: "Voit myöskin sanoa: näkemään asti!"

"Vihkimisjuhlaan asti!" huudahti Milada innostuneena. "Tule vihkiäisiini, se kyllä sopii... Eikö niin,

korkea-arvoisa Äiti, se sopii — hänen sopii ... ja minä", lisäsi hän nöyrästi, "saanko minä vielä kysyä häneltä jotakin?"

"Kysy!"

Milada, joka oli jo aikeissa seurata johtajataria, kääntyi jälleen Pavelin puoleen: "Oletko, rakas, antanut kaikille anteeksi, jotka ovat olleet pahoja sinua kohtaan?"

Pavel näki sisarensa jännitettynä odottavan vastausta, tutki sydäntään ja vastasi: "Muutamille olen".

"Mutta sinun täytyy antaa anteeksi kaikille; ne hän ovat Jumalan välikappaleita, jotka koettelemusten kautta johtavat sinut hänen luokseen. Anna heille anteeksi, rakasta heitä, lupaa se minulle."

Tyttö rukoili häntä entisen Miladan kiihkeydellä. "Lupaa se, Paveliseni. Kärsin niin kovin, ellet lupaa", valitti hän. "Se on merkki, etten ole vielä tehnyt kylliksi, en kylliksi rukoillut, en kylliksi parannusta harjottanut."

"Lupaan sen!" huusi Pavel aivan huumautuneena ja ojensi käsivartensa häntä kohti.

"Kiitos!" kuuli hän vielä sisarensa sanovan. "Kiitos, rakas Pavel!"
Kaikki oli ohitse, tuo valoisa ilmiö kadonnut. Johtajatar oli vienyt Miladan mukanaan, hän oli yksin.

Kohta sen jälkeen avasi ovenvartijatar oven, ja jäi käsi ovenkahvassa odottamaan. Pavel noudatti hänen äänetöntä kehotustaan, astui etehiseen ja sieltä ulos vapaaseen ilmaan.

XVI.

Pavel asteli hitaasti torin halki, tuon saman, joka kerran oli tehnyt häneen niin valtavan vaikutuksen, mutta jonka ihanuuksia hän ei nyt huomannut. Miladan odottamattoman tapaamisen synnyttämä onnentunne väreili vielä hetken hänen mielessään, mutta väistyi pian toisen, tuskallisen tunteen tieltä, joka täytti hänen sielunsa tuskalla ja katumuksella.

Hänen ei olisi pitänyt totella pois lähdön viittausta, niinkuin oli pelokkaassa arkuudessaan tehnyt, vaan sanoa johtajattarelle: "Minua pelottaa sisareni puolesta; ettekö näe että hän menehtyy työstä, rukouksesta ja katumusharjoituksista?" Se olisi ollut hänen velvollisuutensa ja oikeutensa. — Ja kun tuo ajatus oli kerran syntynyt, kypsyi se päätökseksi, Pavel kääntyi takaisin luostariin ja soitti ovikelloa.

Ovea ei avattu, mutta pieneen, ovelle olevaan ristikkoreikään ilmestyi tähystävä silmä ja ovenvartijatar kysyi soittajan asiaa. Hitaasti sanoi Pavel asiansa ja sai vastaukseksi, ettei johtajattaren kanssa saanut nyt puhua. Reijän takana oleva luukku sulkeutui.

Mitä tehdä? Koputtaakko, melutakko, tunkeutua väkivalloin luostariin, antautua alttiiksi vaaralle joutua johtajattaren epäsuosioon?... Ja jos niin kävisi — kuka saisi kärsiä Pavelin teosta, ja kärsisi vielä enemmän kuin olisi tarpeenkaan? — Milada. Sen hän tiesi vallan hyvin, ja jatkoi uudelleen matkaansa.

Kaupungin loppupäässä, aivan sillan luona, oli muuan ravintola ja sen edustalla leveäoktainen niinipuu, joka varjosti paria hentojalkaista pöytää penkkeineen. Pavel istuutui sinne nälkäisenä ja janoisena pyytäen olutta ja ruokaa. Mutta niitä saatuaan hän unohti sekä syömisen että juomisen. Ravintolan pihassa oli vilkasta liikettä. Oli juuri saapunut muutamat vaunut tuoden mukanaan matkustajia, joista kaksi riiteli vilkkaasti ajurin kanssa juomarahoista. Muuan vanha rouva taas kaipasi jotakin tavarataan ja pöyhi muiden matkustajien harmiksi oven luo pystytettyä kapsäkki- ja matkataminevuorta.

Nuo tapaukset herättivät aluksi vain pintapuolisesti Pavelin huomiota, mutta asia muuttui kokonaan, kun hän äkkiä huomasi rakennuksen nurkan luona erään pienen kapsäkin, turkit ja ryhmysauvan. Nuo kolme olivat vanhoja tuttuja ... varsinkin keppi, joka kerran oli oikein hauskaasti hyppinyt hänen selässään!

Vähääkään miettimättä huusi hän ääneen: "Herra opettaja, herra opettaja; oletteko täällä?" riensi ylös ja tahtoi rynnätä ovesta sisään. Siellä astui Habrecht häntä vastaan avosylin:

"Kaikki hyvät henget — Pavel!"

"Mistä tulette, minne menette?" kysyi nuorukainen.

"Minnekö? Sinun luoksesi! Tahdoin tavata sinua, ja tapaankin jo matkallani. Onnellinen sattuma, hyvä enne!"

"Ajiotteko todellakin käydä luonani? — Sepä hauskaa, herra opettaja!"

"Hauskaa? No miksikäs ei... Vaan älä sano minua enää 'herra opettajaksi' — en ole enää mikään opettaja ... ne ajat ovat jo ohitse. Olen tullut oppilaaksi ja alottanut uutta elämää", sanoi hän hengittäen syvään kuin suuresta onnesta puhuen.

"Eikö uusi elämä alkanut jo aikoja sitte?" kysyi Pavel hämmästyneenä.

"Siitä ei tullut mitään, se meni kerrassaan myttyyn", vastasi Habrecht päätään pudistaen. "Saat kuulla miten kävi. Tule sisään. Niinipuun alla — se on kaunis puu ... tulen ehkä piankin ikävöimään tuollaista puuta — on minun liian viileätä... Tule, rakas ystävä, minulla on paljo sinulle kerrottavaa ja tahdon myöskin kuulla paljo sinusta ennenkuin eroamme — luultavasti ainaiseksi."

Hän tilasi päivällisen itselleen ja Pavelille, pyysi alikerroksen paraimman huoneen ja oli erittäin tyytyväinen, kun hänet vietiin suureen, huonosti sisustettuun saliin. Kehno liemiruoka ja vielä kehnompia viiniä, vedessä liuotettu raavaanliha ja puoliraa'at perunat saivat niinkään osakseen hänen kiitoksensa. Itse hän ei syönyt enempää kuin intialainen katumuksenharjottaja, mutta kehotteli alituisen vierastaan: "Syö ja juo mielesi mukaan; ruoka on hyvää ja minä maustan sitä hyödyllisillä katkelmilla kokemuksistani."

Hän alkoi kertoa, joutuen yhä enemmän haltioihinsa, niin ettei enää pysynyt paikoillaan, vaan milloin seiso, milloin istui, milloin juoksi sinne tänne huoneessa, omituisilla nopeilla liikkeillä puhettaan säestäen.

Niin, se oli ollut erehdystä tuo hänen uskonsa uuteen elämänaurinkoon, joka muka hänelle alkaisi paistaa uudessa paikassaan. Kuolleen menneisyyden haamu nosti yhä päätään synnyttäen sekasortoa ja riitaa siellä, missä selvyiden ja rauhan olisi pitänyt vallita. Habrecht oli tahtonut saattaa asiat *liian* hyvälle kannalle, oli osottanut liikaa intoa, tavottanut liian nöyrästi suosiota — se kaikki sekä hänen ahkeruutensa, ankara velvollisuksiensa täyttäminen ja nuhteeton elämänsä herätti epäluuloja. "Miehellä on varmaankin huono omatunto", sanoivat ihmiset.

"Ymmärrätkö?" kysyi Habrecht. "Kun tuon kuulin, irvisti taas vastaani entisyyden haamu, josta alussa puhuin. Jos olisin menetellyt niin kuin ei minulla olisi ollutkaan mitään hyviä aikeita, jos olisin kulkenut tietäni huolimattomasti ja muiden suosiosta välittämättä ... vaan turhaa sittekin! He ovat siellä vielä innokkaampia tsekkiläisiä kuin täällä, saksalainen nimeni heitä harmitti. He luulivat minua saksalaismieliseksi, minua jonka mielestä maapallo on kaiken kurjuuden tyssija ja jokainen ihminen enemmän tai vähemmän kovien kokemusten alainen! Minäkö tekisin erotusta, minäkö sanoisin: huolehdi enemmän niiden onnesta, jotka ovat syntyneet virran tällä puolen, kuin niistä, jotka ovat nähneet päivän valon sen tuolla puolella... Ei ole kuin yksi kansallisuus, yksi ainoa, joka muita johtaa ja valistaa, s.o. kaikki kunnon ihmiset — olisin ylpeä jos kuuluisin *niihin*... Mitä muiden kansallisuusylpeyteen tulee" — hän tarttui päähänsä nauraen — "niin se on tämän vuosisadan narrimaista hullutusta."

"Se on minun mielipiteeni... Ellei teitä miellytä nimeni", sanoin heille, "niin nimittäkää minua vaikka Mampraviksi, minulle se on yhdentekevää. Mutta juuri sen kautta, että olin valmis tässäkin asiassa mukautumaan, pilasin asiani kokonaan. Nyt olin heidän mielestään jonkunlainen vakooja, joka tahtoi heitä pettää, jumala ties missä tarkoituksessa. Kohtasin vastuksia joka askeleella. Lopulta en enää saanut rahallani leipää leipurilta enkä ruokatavarakauppiailta ainoatakaan omenaa. Oi, ne ihmiset! Heitä pitäisi rakastaa — ja niin tahtoisin tehdäkin — mutta se ajatus monesti suorastaan puistattaa."

Muisto noista viimeisistä kokemuksistaan masensi hänet hetkiseksi. Mutta pian hän jälleen voitti kukistumattoman vilkkautensa, puhe alkoi uudestaan pulputa, ja kerran vauhtiin joutuneena hän unohti tykkänään kuulijansa käsityskyvynkin. Pavelin oli, huolimatta osanotostaan vanhan ystävänsä kertomuksiin, hyvin vaikea niitä ymmärtää.

Habrechtin viimeinen koetus oli ollut katkera, mutta lyhyt. Muuan ystävä, entinen koulutoveri, jonka kanssa hän oli vuosien kuluessa ylläpitänyt jonkinlaista yhteyttä, ilmautui eräänä päivänä pelastajana hänen luokseen. Molempien miesten kohtalossa oli jonkinlaista yhtäläisyyttä; se oli heidän mielenlaatunsa yhdenlaisuus, joka oli säilyttänyt heidän sisällisen yhteytensä vuosikausien erosta huolimatta. He päättivät jälleennäkemisensä ensi hetkenä jatkaa elämäntaistelua rinnakkain. Valitsemalleen taistelukentälle lähtemiseen tarvittavat varat hankki ystävä ja ystävänsä ystävä. He elivät Amerikassa varakkaina ja kunnioitettuna ja kuuluivat erään "siveysseuran" innokkaimpiin apostoleihin, seuran jonka tarkoituksena oli siveellisen kulttuurin levittäminen ja joka päivä päivältä voitti yhä

suurempaa tunnustusta ja vaikutusvaltaa.

"He nimittävät itseään siveysopin pohjalle perustetun uskonnon tunnustajiksi", huudahti Habrecht. "Minä sanon heitä pyhimmän tulen viritäjiksi ja vaalijoiksi, mikä milloinkaan on maailmassa palanut ja jonka valon tarkoituksena on luoda inhimillisen yhteiskunnan kasvoille jalo, tähän saakka tuntematon ilon heijastus... Tuon sanoman olen saanut eräästä kirjasta, kirjasta jonka vertaista ei ole vielä kirjoitettu... Oi rakas ihmislapsi! Se on ihmekirja ja on minun sydämessäni miltei anastanut sen sijan, mikä kerran oli eräällä toisella kirjalla, jota sinä, narri, sanoit loitsukirjaksi... Minä seuraan kutsumusta, menen sinne etsimään jotakin, jonka olen kadottanut: yhteyttä haudan tuolla puolen olevain kanssa. Jompaakumpaa me ihmisraukat tarvitsemme — joko jonkunlaisen menestyksen täällä maailmassa taikka jonkunlaisen pohjan kärsimyksillemme, muuten tulemme surumielisiksi ja se on arvotonta jalolle luonteelle."

Tässä hänet keskeytti Pavel ensimmäisen kerran: "Onko surumielisyys arvotonta?"

"Kokonaan arvotonta! Surumielisyys on hiljaisuutta, kuolemaa; iloisuus on vilkkautta, liikettä, elämää." Hän jäi seisomaan pöydän eteen, katsoi tutkivasti Paveliin ja kysyi: "Sinä olet yhä entiselläsi, et ole tullut hilpeämmäksi ... millaiset sinun välisi nyt ovat kyläläisiin?"

"Paremmat", vastasi Pavel.

"Sehän on jotakin. Mistä lähtein?"

"Siitä lähtein kun kerran sanoin heille sanottavani ja näytin näytettäväni."

"Sanoit, oo! — näytit, oo, oo!... Mitenkä näytit? Annoitko selkään?"

"Annoin, oikein kelpo lailla."

"Vai niin, vai niin! Selkäsauna ei ole vahingoksi, mutta sillä on merkitystä ainoastaan tilapäisenä keinona." Ja nyt vaati Habrecht entisen suojattinsa tekemään tarkkaa tiliä elämästään. Sen hän tekikin mikäli kuulijansa huudahdukset, mietelmät ja neuvot vain sallivat. Pavelille oli tämä tilaisuus varsin tervetullut ja hän tyhjensi sulkeutuneen, täpötäyden sydämensä omituiselle ystävälleen.

He olivat molemmat juhlallisella tuulella. Vanha mies laski kätensä nuoren pääläelle ja lausui lämpimän siunauksen:

"Kasvattiäitisi, kunnan, menettelyn mukaan olisi sinusta pitänyt tulla huono mies; siitä huolimatta on sinusta tullut kelpo ihminen. Jatka vaan, tee heille toinen kepponen toisen perästä, yritä talolliseksi, kohoa heidän esimiehekseen! Ja kun olet kerran päässyt niin pitkälle, silloin maksa heidän kehnoutensa hyvällä."

Ilta joutui, lähdön hetki läheni. Habrecht pyysi laskunsa ja maksoi, kuuntelematta ravintolanisännän vakuutuksia, että vielä oli aivan liian aikaista lähteä. Hän vain riensi Pavelin kanssa täyttä vauhtia rautatieasemalle.

Kysyessään Wieniin menevän iltajunan lähtöaikaa, naurettiin hänelle vasten partaa; siitä hän suuresti rauhoittui.

Ankara myrsky oli noussut ja rajusade alkoi. Habrecht ei siitä välittänyt, sitoihan vaan nenäliinan sylinterihattunsa suojaksi ja juoksenteli näin varustettuna Pavelin rinnalla edestakaisin asemasillalla, koko ajan lakkaamatta puhellen.

Kun luukku oli avattu ja hän oli ostanut piletin, kävi maltittomuutensa rajattomaksi. Hän veti taskustaan kellonsa, aseman kelloon hän ei luottanut vähääkään. Vielä kymmenen minuuttia. Hän pyysi Pavelia innokkaasti menemään kotiinsa eikä hänen tähtensä kauvemmin viipymään. Sitä ennen hän kuitenkin miltei väkivallalla pakotti nuorukaisen ottamaan hänen kellonsa lahjaksi.

"Minä en enää tarvitse sitä; ystävälläni on myöskin kello. Ajattelehan: jos aina joka toisella ihmisellä olisi kello, mikä loistava tulos! — Hyvästi, mene jo!"

Toisella kädellä hän työnsi Pavelia menemään, toisella pidätti. "Viimeinen sanani, rakas ihminen, ota se huomioosi! Huomaa: elämme erittäin opettavaisena aikana. Ei milloinkaan ole ihmisille selvemmin saarnattu: välttää itsekkyyttä, ellette muuten, niin itsennesäilytysvaistosta... mutta huomaa että tämä taas kohoa käsityskantasi yläpuolelle — — Siis toisin sanoen: entisaikaan istui jokainen levollisena oman täyden lautasensa ääressä huolimatta oliko naapurinsa lautasella mitään. Se ei enää käy päinsä. Naapurin tyhjä lautanen tympäsee toisten ruokahalua — hyviin vaikuttaa oikeudentunto, raukkoihin pelkurimaisuus. Sentähden, kun täytät lautasesi, niin huolehdi että lähimmässä ympäristössäsi on niin vähän tyhjiä lautasia kuin suinkin. Ymmärrätkö?"

"Luulen ymmärtäväni."

"Käsitätkö myöskin ettei sinun pidä milloinkaan vihata ketään, ei silloinkaan, kun hän sinua vihaa?"

"Jotain siihen suuntaan on jo sisareni minulle sanonut", vastasi Pavel.

Habrecht lausui ilonsa tuosta samankaltaisuudesta ja jatkoi edelleen: "Älä koskaan unohda viljellä lukemista. Ennenkuin lahjotin kirjani, erotin niiden joukosta kuusi kappaletta sinua varten saat ne postin kautta — vaatimattomia kirjasia, maineettomien miesten kirjottamia; mutta jos tiedät kaiken, mitä ne sisältävät, ja teet kaiken, mihinkä ne sinua neuvovat, silloin tiedät paljo ja käyttäydyt hyvin. Lue ne, lue niitä aina, ja kun olet lukenut kuudennen, niin aiota jälleen ensimmäistä. Mitä tulee elämän kaikkein vaikeimpaan kohtaan, ihanimpaan, hirmuisimpaan, valtavimpaan ja pelottavimpaan kaikista intohimoista — en rohkene sitä edes mainita — niin luulen että olet siitä pelotettu ja voisit sille kannalle jäädäkin. Sinulle sen lähde on pohjia myöten myrkytetty jo alusta alkaen. Sinä olet siinä asiassa onnistunut niin huonosti, että minä sinun vilpittömänä ystävänäsi en olisi voinut toivoa sulle paremmin käyvän."

Asemasillalle oli kokoontunut yhä enemmän väkeä, kello soi ensimmäisen kerran, kaukaa kuului vihellys. Habrecht ei huomannut tuosta kaikesta niin mitään, hän oli tarttunut Pavelin takkiin kiinni ja puhui nopeaan ja kiivaasti:

"Ei jokaisen tarvitse perustaa omaa kotia; on mitä suurinta mielettömyyttä että meillä muka pitäisi olla omia lapsia — lapsia on maailmassa yltäkyllin ... ja mitä parempi isä on, sitä vähemmin iloa hänellä on lapsistaan. Ja sinun maineesi, rakas ihminen! Ajattele mainettasi, muistathan: valkoinen taulu, jonka pitää pysyä valkoisena — sinun taulusi oli hyvin töhriytynyt... puhdistu siitä, hankaa, pyri eteenpäin ... usko että ellet ole tänään jonkun verran parempi kuin eilen, olet varmaan jonkun verran huonompi."

"Herra opettaja", koetti Pavel huomauttaa, kun soitettiin jo toinen kerta, mutta nenäliinankulman alta, joka oli irtaantunut hatunreunasta ja nyt tuulen liehuttamana hulmui Habrechtin kasvojen ympärillä, katsoi tämä häneen rakastavasti ja jatkoi:

"Älä väitä: nuo ovat liian korkeita aatteita meikäläisille, meille on yksinkertaisempikin siveysoppi kylliksi... Sanon sinulle: juuri paras on teille sopivinta; te halvat, te olette tärkeitä, ilman teidän apuamme ei enää suoriteta mitään suurta — teistä riippuu onko tulevaisuus oleva siunausta tai kirousta täynnä..."

"Herra opettaja, herra opettaja! Nyt on aika", sanoi Pavel, ja Habrecht jatkoi:

"Teidän aikanne, aivan oikein — ja minkä te siitä luotte, se tulee..."

"Astukaa junaan!" kuului ääni hänen korvansa juuressa ja Habrecht katsoi taakseen pelästyen kauheasti. "Kolmas luokka, Wieniin!" huusi hän, riensi konduktöörin osottaman vaunun luo ja kiipesi siihen uskomattoman notkeasti.

Pavel riensi Habrechtin jälkeen ja ojensi hänen tavaransa vaunuun. Uusi vihellys ja juna lähti liikkeelle. Vielä lyhyen matkan saattoi Pavel sitä seurata juosten.

"Jumala teitä varjelkoon, herra opettaja!" huusi hän ja poisrienteävän veturin jyminän läpi kuului vastaus:

"Ja sinua, rakas ihminen; amen, amen, amen!"

Myöhään illalla, kun Pavel oli saapunut kotiin, ruokki hän koiransa, otti kuokan ja kaivoi esiin tuon kiven, jonka oli kätkenyt huoneensa kynnyksen alle. Lamuur istui vieressä ja heitti ivallisesti sipristetyistä silmistään niin karsaita katseita herransa työhön, nuoli niin usein turpaansa ja katseli niin ylenkatseellisesti, että Pavelin oli pakko huomata hänen huono tuulensa.

"Eikö tämä ole mielestäsi niinkuin olla pitää?" kysyi hän.

Pilkallinen irvistys oli ainoa vastaus. Mutta Pavel oli saanut jo kiven esille, katseli sitä, punnitsi sitä kädessään ja huomasi sen pienemmäksi ja keveämmäksi kuin oli luullutkaan.

"Siinä se on, katso, ota!" sanoi hän ja ojensi sen koiraa kohti, joka otti kiven suuhunsa ja kantoi sitä herransa jälessä.

Ennätettyään kaivolle, otti Pavel kiven ja heitti veteen, jonne se upposi.

XVII.

Joitakuita aikoja takaperin oli paroonitar muuttanut asuntonsa suuren linnan ensi kerroksesta maakerroksessa sijaitsevaan huoneeseen. Hän tunsu tulleen vanhaksi, portaiden nouseminen oli vaikeata ja hän alistui sellaiseen ponnistukseen ainoastaan erikoisissa juhlatilaisuuksissa, joita ei voitu viettää muualla kuin suuressa esi-isäin salissa. Uudenvuoden päivänä esimerkiksi, jolloin paroonitar otti vastaan koko joukkokunnan hänen palveluksessaan olevia virkailijoita vaimoineen ja kävelemään kykenevine jälkeläisineen, taikka pääsiäistorstaina, jolloin hän vanhoja perhetapoja seuraten vietti vaatimattomasti samaa juhlaa, kuin samaan aikaan vietettiin Wienin linnassa keisarillisella loistolla.

Vanhuksen tavallinen elämä kulki tavallista rataansa yhä lisääntyvässä hiljaisuudessa. Hän ajatteli paljo kuolemaansa, jota odotti ilman pelkoa ja kivuista ja kärsimyksistä huolimatta ilman kärsimättömyyttä. Viimeisiä toimenpiteitään oli julistaa luostari Soleschaun tilan perilliseksi, luostari, jossa Milada oli kasvanut ja jonka johtajattareksi, jos Jumala ja hänen edustajansa maan päällä niin soisi, tulisi sama tyttönen, joka muinoin oli alottanut uransa sen köyhimpänä kasvattina. Vanha rouva ei ollut testamentissaan unohtanut ketään kylän tarvitsevistä eikä myöskään ketään palvelijoistaan. Itseään oli hän ajatellut viimeksi, mutta oli perinpohjin ja tarkoin määrännyt omat hautajaismenonsa. Hauta, joka oli puoleksi ränstynyt ja jonka ylläpitämiseksi hän tahallaan ei ollut tehnyt mitään, saisi vielä poveensa hänenkin maalliset jätteensä; sen jälkeen se muurattaisiin umpeen ja sisäänkäytävä peitettäisiin mullalla ja turpeilla. Kansa, joka siellä sisällä lepäsi, sulkeutuisi hänen luullakseen riemulla nykymaailmasta; mutta hän määräsi samalla, että pieni hautakumpua peittävä kappeli oli pidettävä hyvässä kunnossa ja aina avoinna, jotta jokainen, joka halusi vanhan linnanrouvan puolesta lukea isämeitänsä, voisi täyttää tuon hurskaan halunsa.

Paroonitar arvaili usein kutka noista ihmisistä, joille hän oli tehnyt niin paljon hyvää, olisivat halukkaita rukoilemaan hänen sielunsa rauhan puolesta, ja tottui heitä puhutellessaan aina tarkastelemaan kuuluisiko puhuteltu niihin, jotka hänet unohtavat, vai niihin, jotka muistelevat. Ja tuo seikka, otaksuminen suuntaan tai toiseen, vaikutti suuresti hänen arvosteluunsa.

Eräänä aamuna, Pavelin viimeisen luostarissa käynnin jälkeen, kun paroonitar istui työnsä ääressä keskellä erästä lepuusohvaa, johon olisi hyvin sopinut vielä kuusi hänen kokoistaan, samanpituisen jyrkän pöydän takana — avautui huoneen ovi ja Mathias astui sisään ilmottaen:

"Holub on jälleen siellä ulkona."

"Jälleen? — Minun tietääkseni hän ei käy täällä juuri milloinkaan", sanoi linnanrouva, ja Mathias vastasi:

"Niin, niin taitaa olla."

"Hm, hm, mitä hän tahtoo?"

"Hän haluaisi puhua."

"Kenenkä kanssa?"

"Teidän Armonne kanssa."

"Tulkoon sisään!" käski paroonitar, ja kohta sen jälkeen narisivat Pavelin raskaat saappaat parkettilattialla.

Hän olisi mennyt suutelemaan paroonittaren kättä, niinkuin asiaan kuului, mutta pöytä sulki tien leposohvan luo ja sen syrjään työntäminenään ei olisi sopinut. Niin joutui Pavel kiusalliseen velvollisuuksien ristiriitaan, pudotti hämmästyksissään hattunsa eikä uskaltanut nostaa sitä lattialta.

Paroonitar viittasi kädellään häntä lähemmäksi, kumartui pöydän yli ja koetti, niin hyvin kuin heikkonäköisyytensä salli, silmillään vakuuttautua että Pavel Holub todella oli hänen edessään. Sitte hän jälleen istuutui ja kysyi mikä hänet tänne toi.

Pavel oli silloin katsonut vuoroin vanhaan rouvaan ja vuoroin neuloustöihin, jotka olivat hänen edessään uusina ja värikkäinä heimolaisina niille pienille röijyille ja takeille, joihin puettuina kaikki

kylän köyhät lapset juoksentelivat ympäri. Tuon näön rohkaisemana ja vanhan heikon rouvan ahkeruudesta liikuttuna karskisti hän itseään ja esitti asiansa. Se oli sitä lajia, että hän pyysi rouva paroonitarta armollisesti vaikuttamaan siihen suuntaan, että Milada sisarensa luostaripalvelus kevennettäisiin; muuten hän ei kestäisi, vaan hänen täytyisi kuolla.

"Kuolla? Miladanko kuolla?" Vanha rouva nauroi ja suuttui, käski tuon hävyttömän tyhmeliinin, raa'an ja julman lurjuksen, joka päästi sellaisia sanoja huuliltaan, lähtemään tiehensä; mutta kun poika hämmästyneenä aikoi käskyä noudattaa, huusi hän hänet jälleen takaisin ja vaati häntä selittämään, miten oli joutunut luostariin ja saanut puhutella Miladaa. "Mutta älä taasen valehtele, sinä mustalainen!" lisäsi hän kiivaasti.

Pavel teki kertomuksensa mahdollisimman lyhyeksi, mutta se kantoi sellaista totuuden leimaa, mikä olisi vakuuttanut pahimmankin epäilijän.

Paroonitar kumartui yhä syvemmin neuleensä yli, hän jo katui soimauksiaan Pavelia kohtaan, varsinkin viimeistä. Minkätähden hän oli nimittänyt häntä mustalaiseksi? Minkätähden hän oli siten muistuttanut häntä viheliäisestä kulkurielämästä, jota hänen oli pitänyt viettää lapsuudessaan, ja samalla isästään ja äidistään, siten soimaten häntä onnettomuudestaan? — Hyi, kuinka hän oli mennyt niin pitkälle suuttumuksessaan poikaa kohtaan sen vuoksi, että tämä oli lausunut perusteettoman huolen sisarestaan. Kaikesta siitä päättäen, mitä paroonitar oli kuullut pojasta viime aikoina, ansaitsi hän pikemmin kiitosta kuin moitetta. Olihan Anton, joka oli hänen uskottuunsa, sanonut: "Tuo Holub oli ennen huono poika, mutta on nyt muuttunut." Eikö metsäherrakin ollut häntä kovasti kiittänyt? Ja itse kirkkoherra, joka muuten ei ollut poikaa kohtaan erittäin suosiollinen, oli vanhan rouvan kysymykseen vastannut: "Häntä ei voi moittaa juuri mistään". — Ja hänkö häntä soimaisi!... Hän, joka oli haudan partaalla, joka pian ei enää kykenisi tekemään kellekkään hyvää, hänkö loukkaisi ihmistä, joka jo muutenkin oli kovaa kokenut!

"Holub!" sanoi hän äkkiä. "Sisartasi ei vaivaa mikään. Siitä huolimatta tahdon sekä sinua että vähän itseänikin rauhottaakseni huomenna lähteä luostariin. Sillä kuviteltu pelkosi teki minuun kuitenkin vastenmielisen vaikutuksen ja minä tahdon siitä pian vapautua."

Pavelin kasvot loistivat ilosta. "Jos te, rouva paroonitar, itse tahtoisitte tutkia Miladan ulkonäköä ja vaatia että hänestä pidettäisiin parempaa huolta; jos rouva paroonitar tahtois kieltää häntä liiaksi voimiaan ponnistamasta, niinkuin hän nyt tekee, kun on ottanut rukoillakseen aivan liian raskaiden syntien edestä — niin se olisi suuri hyväteko ja Jumala palkitsisi sen rouva paroonittarelle monin kerroin."

Vanha rouva hymyili: "Olisipa Jumalalla liian paljo tekemistä, jos hänen pitäisi lunastaa kaikki ne vekselit, joita kaikenlaiset valtuuttamattomat rahastonhoitajat asettavat".

"Varmaan, varmaan", vastasi Pavel ajattelemattomasi, nosti hattunsa lattialta, katsoi ympärilleen ja tunsu huoneen samaksi, jossa hän sulkaryöstönsä jälkeen oli suorittanut ensimmäisen linnassakäyntinsä. Ehdottomasti vilkasi hän katosta riippuvaan hienoon nyöriin ja näki että se yhä vielä oli ehyt ja ettei kultainen kuula vieläkään ollut pudonnut alas. Jokainen silloisen käyntinsä yksityiskohta muistui nyt mieleensä. Hän muisteli silloista vastenmielisyyttään ja nykyistä kunnioitustaan paroonitarta kohtaan.

Kukahen oli muuttunut?... Ei suinkaan vanha rouva, hän oli pysynyt entisellään, eikä Pavelin silmissä edes vanhentunutkaan, vanhus kun oli jo silloinkin. Hän itse oli tullut toiseksi ihmiseksi, hän ei ollut enää tuo tylsä olento, joka ei kunnioittanut ketään. Pavel olisi mielellään teolla osottanut nykyisen mielentilansa, olisi myös mielellään mennyt tiehensä asiansa toimitettuaan. Aavistamatta että hänen velvollisuuteensa kuului odottaa, kunnes hänet käskettiin menemään, sanoi hän:

"En tahdo kauvemmin vaivata teidän Armoanne, palkitkoon sen Jumala paroonittarelle monin kerroin, ja kun kuolette, tahdon rukoilla puolestanne."

"Vai niin?" Vanha rouva kumartui eteenpäin. "Tahdotko todellakin sen tehdä, ja oikein hartaasti?"

"Hyvin hartaasti."

"Pavel Holub!" sanoi paroonitar ystävällisellä äänellä. "Minua ilahuttaa että tahdot rukoilla puolestani. — Ja nyt sano minulle: oletko koskaan oikein tarkastanut tuota peltoa, jonka laidalla mökkisi seisoo? — Kuinka suureksi arvostelet sen?"

"Sen pitäisi käsittää noin viisitoista mitanalaria, ei täyteen kolmea hehtaaria", vastasi Pavel arvelematta.

"Huono pelto, vai miten?"

"Huono, siellä ylhäällä ovat kaikki pellot huonoja. Jos minä olisin tilanhoitajana, niin en milloinkaan viljelijä siellä vehnää."

"Vaana?"

"Kauraa tai ohraa, ja minä istuttaisin sinne kirsikkapuita, monta, monta."

"Niinpä istuta kirsikkapuita!" sanoi paroonitar reippaasti. "Pelto on sinun."

"Minun — mikä on minun?"

"Pelto, minä lahjotan sen sinulle."

"Jumalan tähden — minulle — pellon..." Pavelista tuntui kuin olisi kaikki ruvennut huojumaan, lattia jalkainensa alla, seinät, sohva ja sohvalla istuva paroonitar. Hän hapuili ilmaan saadakseen tukea. "Suuri, kaunis, hyvä pelto..."

"Etkö juuri äsken sanonut että se on huono?"

"Teille, vaan ei minulle; minulle se on hyvä, liiankin hyvä... Jumalan tähden", toisti hän, "lahjotatteko todella minulle tuon pellon?"

Paroonitar räpäytti silmiään. "Minua surettaa, Holub, etten voi nyt nähdä kasvojasi oikein selvästi. Sokeaksi tuleminen, rakas Holub, riistää ihmiseltä monta iloa", lisäsi hän keveästi huohtaen. — "Mene nyt ja lähetä tänne tilanhoitaja. Tahdon heti ryhtyä toimenpiteisiin saattaakseni lahjotuksen lainvoimaiseksi."

"Lainvoimaiseksi ... teidän Armonne ... lainvoimaiseksikin!"... Pavel oli aivan huumauksissaan, ihastus voitti ujouden, hän hyökkäsi pöytää kohti, työnsi sen syrjään, tarttui linnanrouvan käsiin ja suuteli niitä, ja kun vanhan rouvan, kaikki voimansa ponnistaen, onnistui riistää kätensä irti, suuteli hän hänen vaatteensa liepeitä, hänen hihojaan ja huivia hänen harteillaan, äänteli ja riemuitsi kykenemättä puhumaan ainoatakaan selvää sanaa.

Vanhusta, niin rohkea kuin olikin, rupesi tuo tunteiden myrsky hieman pelottamaan. Hän pauhasi Pavelia aika lailla ja selitti että kaikella pitää olla rajansa, niinpä kiitollisuudenosotuksillakin, ja että ellei hän heti menisi tilanhoitajaa hakemaan, ei lahjotuksesta tulisi niin mitään.

Tuo sai Pavelin jälleen järkiinsä. Seuraavana silmänräpäyksenä hän jo riensi alas pihalle. Oven edessä seisoivat vaaleakutrit Slava, tuo itsellisen tytär, josta Pavelilla oli niin ikävät muistot. Hän palveli paluunsa jälkeen linnassa ja ruokki paraikaa turtturikykyhköjä, jotka olivat niin rohkeita, ettei heidän päähänsäkään pistänyt väistyä esiinryntäävän Pavelin tieltä. Hänen täytyi oikein pitää varansa, ettei polkisi noita sieviä eläimiä. Slava huusi hänelle hyvänpäivän, ja hän, joka kokonaan unohti että tyttö oli hänen pahin vihollisensa, vastasi:

"Minulla on pelto, paroonitar on lahjottanut minulle pellon!"

Vihollinen punastui hiusmartoa myöten. "Sehän on hauskaa", sanoi hän; "se ilahuttaa minua."

Vasta nyt muisti Pavel kenen kanssa puhui ja riensi tervehtimättä matkaansa.

Vaikka hänen mielessään liikkui aivan toisia ja paljoa tärkeämpiä asioita, täytyi hänen niiden ohessa kuitenkin ajatella, miten punastuminen oli tyttöä somistanut, miten kuvankaunis hän oli ja että Jumala oli väärässä, kun oli asettanut niin mustan sielun noin kauniiseen kuoreen. Tuollainenhan eksyttää väkisin jokaisen kokemattoman. Onneksi oli Pavelilla kokemusta, häntä ei ulkokuori enää saattanut pettää. Hän tunsi tuon Slavan, ja hersyipä tytön huulilta puhe tai lepäsivätpä ne vajajen vienosti toisiaan vasten, hänen oli mahdotonta katsahtaa niihin muistamatta sitä hetkeä, jolloin ne sinkauttivat hänelle tuon verisen ivan: "Menetkö isäsi vai äitisi luo?"... Anna anteeksi kaikille — sanoivat Milada ja Habrecht, ja hän tahtoi todella niin tehdäkin, mutta eikö sen mielessä, jota kehoitetaan anteeksi antamaan, samalla myös verestetä sitä asiaa, mikä hänen pitäisi antaa anteeksi?

Muisto muodosti ylipääsemättömän kuilun hänen ja niiden välillä, joitten kanssa hänen rakkaimpansa olivat käskeneet hänen rauhaa rakentamaan.

Paroonitar piti sanansa; lahjotus tehtiin lainvoimaiseksi, Pavelista tuli maanomistaja. Tuo tavaton onni, joka näytti kuin taivaasta pudonneen, ei suinkaan ollut omiaan vähentämään ihmisten vihamielisyyttä häntä kohtaan. Kukaan ei olisi sitä hänelle suonut, jopa Arnostkin, jolle Pavel ilmotti tuon suuren uutisen, muikisteli suutaan kysyen: "Miten oikein saitkaan tuon tempun aikaan?" Myöskin metsäherra ja Anton osottivat ensi hetkenä paljoa enemmän hämmästystä kuin myötätuntoisuutta. Mitä tilanhoitajaan tulee, niin sanoi tämä suoraan paroonittarelle, että hän oli valitettavasti antanut

jalomielisyytensä viedä itsensä harhaan. Lahja oli aivan liian suuri ja oli omiaan herättämään kylän asukkaissa kateutta vastaanottajaa ja paheksumista lahjoittajaa kohtaan.

Paroonitar ilmaisi nämä tyytymättömyydenosotukset arvokkaimmalle virkailijalleen, mutta kun kirkkoherran lausunto alkoi käydä samaan suuntaan ja hän puhui paroonittaren jaloista mutta aivan liian äkkinäisistä päätöksistä, vastasi vanha rouva että hänen lahjotuksensa Pavelille oli seuraus eräästä jo kauvan sitte tehdystä päätöksestä, eikä suinkaan liian suurenmoinen, vaan tarkoin vastaava hyvitys kelvolliselle, kohtalon tähän saakka oman onnensa nojaan jättämälle nuorukaiselle — joka sitä paitsi luultavasti oli erään tulevan luostarinjohtajattaren veli.

Tämän jälkeen vaiken hengellinen herra.

Paroonitar palasi luostarista useamman päivän oleskelun jälkeen sangen tyytyväisenä, kutsui Pavelin luokseen, toi hänelle lukemattomia terveisiä sisareltaan, rauhotti häntä hänen huoliensa suhteen ja kertoi tytöstä rajattomalla rakkaudella ja ylpeydellä. Vanhan rouvan ihastus muuttui melkein haaveiluksi. Kaiken hyvän antaja itse oli lähettänyt tuon lapsen valaisemaan hänen, väsyneen matkailijan, viimeisiä elinvuosia ja aukaisemaan hänelle taivaan portit.

"Koeta kasvattaa itsesi kyllin arvokkaaksi veljeksi tuollaiselle sisarelle!" terotti hän Pavelin mieleen, ja tämä teki mitä paraimpia päätöksiä pyrkiäkseen tuohon päämaaliin, joka hänestä näytti kaikkein korkeimmalta, mutta ei voinut vapautua salaisesta epäilyksestä voisiko sentään milloinkaan sitä saavuttaa. Hän kuitenkin taisteli rehellisesti ja toivoi innokkaasti ettei paroonitar eikä sisarensa kuulisi hänestä mitään pahaa. Hän alkoi tuntea suurta levottomuutta maineensa vuoksi, halusi voittaa kiitosta ja tunnustusta, aavistamatta että tuo teki hänet yhtä heikoksi ihmisten suhteen kuin muinoinen uhmansa ja ärsyttävä välinpitämättömyytensä oli tehnyt hänet voimakkaaksi.

"Kukahen puhuu minusta pahaa?" muuttui hänen alituiseksi lauseparrekseen. Kiero silmäys ja raaka sana saattoi loukata tuota muuten karkeimpiinkin epäsuosionosotuksiin tottunutta; kateus, jota hänen omaisuutensa herätti, ja joka entisaikoina olisi vain lisännyt hänen iloansa, pilasi sen nyt kokonaan. Tuo pelto riisti hänen rauhansa ja unensa, se oli hänen rakastettunsa, mutta rakastettu, joka tuotti tuskia. Olipa hän poissa kuinka lyhyen ajan tahansa, aina oli sillä välin jotakin vahinkoa tehty, eikä hän käyttänyt omaisuutensa puolustamiseksi sitä lujuuutta, kuin muinoin tiilejensä puolustaessaan. Hän ei tahtonut saattaa paroonittaren korviin sellaista tietoa, että oli jälleen antautunut kahakoimaan, eikä hänen yleensääkään pitäisi milloinkaan saada tietoonsa kuinka suuressa määrässä häntä tuon lahjan vuoksi kadehdittiin.

Kerran hän huomasi että osa pellollaan kasvavaa nisua oli leikattu aivan vihantana. Seuraavana yönä Pavel vakoili pahantekijöitä, jotka todellakin tulivat takaisin. Ne olivat muutamia sirpillä varustettuja naisia ja lapsia. Pavel tyytyi siihen, että otti heidän sirppinsä ja nisutaakkansa, jotka vei seuraavana päivänä esimiehelle. Tämä näytti tyytyväiseltä Pavelin lainmukaiseen ja säälivään käytökseen, lupasi arvioida vahingon ja pakottaa varkaat maksamaan. Kolmea viikkoa myöhemmin olivat sirpit ja nisutaakat yhä vielä esimiehen luona, koskei asianomaisilla ollut varaa niitä lunastaa. Pavel lupasi lopulta antaa itse heille omaisuutensa takaisin, sillä ehdolla kuitenkin, että tulisivat häntä siitä kiittämään. Niin tehtiinkin; olihan hauskaa leikintekoa päästä asiasta niin vähällä ja sitte kiittää "kunnanlasta". Kaikki leikissä osallisina olleet pitivät sitä niin hupaisena, että päättivät pian jälleen uudistaa tepposensa.

Varkauksia jatkui tuon tuostakin ja Pavel pysyttäytyi yhä niiden suhteen hämmästyttävän neuvotonna, samalla kun toiselta puolen osotti erinomaista toimeliaisuutta.

Hän olisi tahtonut monistuttaa itsensä, olla yhtäaikaa kymmenessä paikassa. Hän erotti osan peltoaan ja valmisteli maata kirsikkapuiden istuttamista varten; hän auttoi seppää missä vaan saattoi; metsäherra ei käyttänyt metsäpuuhissaan ketään niin mielellään kuin häntä ja arveli että metsänhoito olisi ollut Pavelin oikea ala, jos hän olisi nuoruudestaan siihen antautunut. "Ja minkälainen seppä hänestä olisikaan tullut, jos olisi saanut oppia pihtiä pitelemään!" sanoi Anton. "Mutta kunnanlapselle ei opeteta mitään; alkuperusteet puuttuu ja alusta alkaminen on jo myöhäistä. Hän vain kiusautuu tuon huonon peltonsa kanssa, saamatta lopultakaan mitään erikoisempaa aikaan."

Tuo ennustus suretti Pavelia — järkyttämättä silti hänen uskoaan peltonsa tulevaisuuteen. Hän asetti vanhan Virgilin, joka oli antautunut kokonaan "kasvattipojalleen", joksi hän Pavelia nimitti, maansa vartijaksi. Virgil ryhtyi riemuiten toimeensa, mutta ei kyennyt enää sitä hoitamaan. Hänen silmäinsä edessä suoritettiin toinen ilkityö toisensa perään. Kaikki sen johdosta tulevat nuhteet otti hän vastaan pilailevan veitikkamaisella hymyllä:

"Mitä sinä, Paveliseni, välität tuosta vanhasta lamasta? Voit pian vaikka lahjottaa sen heille tyyten tykkönään, saat pian aivan toisia maita!"

Pavel tulistui, kielsi hänen mokomia puhumasta ja käänsi nopeaan selkäänsä salatakseen sitä vaikutusta, minkä tuo puhe häneen teki.

Vanhus kävi yhä hilpeämmäksi; hänen heikko elonkipinänsä näytti alkavan uudelleen hehkua mikäli kesä läheni loppuaan. Oli tapahtumaisillaan ihme, joka teki hänet onnelliseksi. Hän, tuo heikko ukonrähjä, eläisi kauvemmin kuin nuori, voimakas Peter. Se oli hänen ainoa ilonsa, että saisi jäädä eloon Peterin jälkeen. Lääkäri ei pitänyt ensinkään salassa, että hän oli kadottanut kaiken toivonsa Peterin suhteen. Kaikki ihmiset sen tiesivät, ainoastaan Vinska ei tahtonut sitä uskoa ja sairas itse sanoi: "Tulen tästä pian terveeksi, kunhan yskäni vaan loppuu".

Peter taisteli urhoollisesti kuolemaa vastaan; mitä lähemmäksi se hiipi, sitä rohkeammin hän puolusti itseään.

"Kaikki tuo ei merkitse mitään", kertoi hänen appensa kaikille, jotka kuulla halasivat; "ensimmäiset pakkaset hänet kuitenkin nitistävät, niin on tohtori minulle sanonut" — ja Virgil malttoi tuskin odottaa ensimmäisiä pakkasia.

Eräänä varhaisena lokakuun aamuna kierteli kylää kuolinkellojen ääni. Koputettiin "Kuoppalan" ikkunaan ja Lamuur rupesi haukkumaan. Pavel syöksyi unissaan ylös; hänen mökkinsä ovi avattiin. Virgil seisoi kynnyksellä, kasvot tulipunaisina, rukousnauhan ympäröimät kädet keppiin nojattuina ja virkkoi:

"Mitäs sanot, Paveliseni? Vinska on nyt leski!"

XVIII.

Talvi alkoi tänä vuonna harvinaisen ankaralla pakkasella ja harvinaisen puhdassäisenä. Lumi, jota oli putoillut kokonaisen yön ja kokonaisen päivän raskaista pilvistä, jäi hopeanhoitoisena maahan makaamaan; ajotielle muodostui liukas rekikeli ja kapeat, kimmeltävät polut kiersivät talosta taloon ja pitkin peltojen pientareita. Pavelin mökin kohdalta kulki kaikkein enin käytetty polku, se jota myöten puunhakkaajat kävivät säännöllisillä työretkillään linnan metsässä. Kun he aamulla menivät työhönsä, tapasivat he Pavelin jo täydessä touhussa, ja kun illalla palasivat takaisin, näytti väsymätön nuorukainen juuri ennättäneen siihen asteeseen, jolloin ahkeruus on suurinta onnea, miltei autuasta mielettömyyttä. He jäivät tavallisesti hetkiseksi seisomaan hänen pienen puutarhansa edustalle, katselivat hänen työtään ja vaihtoivat jonkun sanan hänen kanssaan. Kerran oli Hannusch, joka oli koko työhyeen raain, olevinaan kokonaan tietämätön siitä, mitä Pavel paraikaa veisteli.

"Siitä tulee kattotuoli", selitti viimemainittu.

"Vai niin, rakennatko vielä toisen Kuoppalan lisäksi?"

"En; siitä ei tule mökkiä, vaan aijon ensi keväänä rakentaa tallin."

"Mitä sinä sinne asetat?"

"Sittepähän nähdään!" kuului Pavelin vastaus, mutta Hannusch purskahti nauruun ja huusi, kulmikasta päätään kallistaen ja piipunvarrellaan muita osottaen:

"*He* saavat sen sitte nähdä, *minä* tiedän jo! Lyödäänkö olutseideli vetoa, että tiedän sen jo?"

Toisten naurunkitkatus osotti että hekin ymmärsivät toverinsa puheen salatun tarkoituksen. Mutta Pavel ei paljoa välittänyt moisista pilanteoista, ja kun pilkkaajat vihdoin läksivät tiehensä, lähetti hän heidän jälkeensä korkeintaan hyväntahtoisen huudahduksen: "Paholainen teidät periköön!"

Puunhakkaajien tähden ei hänen mieleensäkään olisi johtunut, että olisi parempi jos ei koko polkua olisi ollutkaan. Sellainen toivomus syntyi paljoa vakavammista syistä. Tuota samaista polkua myöten kulki nykyään kerran tai pari viikossa Slava-tyttö paroonittaren lähettinä ylimetsänhoitajan luo. Vanha herra oli ollut sairaana, parani hitaasti ja paranemisensa jouduttamiseksi lähetti armollinen rouva hänelle kaikellaisia herkkupaloja: jaloa viiniä kellaristaan, hienoa kauriinpaistia ja voimakkaita lampaanlapoja, ja tavallisesti lähetettiin Slava näitä makupaloja kulettamaan. Pavel huomasi harmikseen että tyttö hiljensi askeleitaan tullessaan hänen puutarhansa luo ja katseli uteliaasti hänen uutismökkiään. Mitä hänen tarvitsi tuollalailta katsella, niitä häntä liikutti Pavelin uutisviljelykset? Hyvässä tarkoituksessa se ei varmaankaan tapahtunut. Häntä huvitti ylläpitää ennakkoluulojaan tyttöä

kohtaan, m.m. hän kuvitteli että Slava oli ollut niiden lasten johtajana, jotka muinoin polkivat hänen tiilejään. Hänen ei tosin ollut onnistunut saada häntä ilkityöstään kiinni; mutta se ei missään tapauksessa todistanut hänen viattomuuttaan, osottihan vaan että tyttö oli ymmärtänyt paeta oikeaan aikaan ja kavalasti jättänyt viime hetkenä toiset oman onnensa nojaan. Niinkuin Slava oli tehnyt tovereilleen, samoin olivat Pavelin toverit käyttäytyneet sadat kerrat häntä kohtaan samanlaisissa tilaisuuksissa. Hän tiesi miltä tuntui jäädä välikäteen. Kovin mielellään hän olisi vielä perästäpäinkin hankkinut noille petetyille hyvityksen, vaikkei muuten niin edes petturia moittimalla. Tavallisesti painautui Pavel, nähdessään Slavan kaukaa tulevan, niin innokkaasti työhönsä, että näytti kuin ei mikään voima voisi häntä keskeyttää.

Mutta kerran hän kuitenkin teki toisin.

Silloin tuo pieni noita tulla tepsutteli tietä, pitkin kevein askelin, auringonpaisteen ympäröimänä. Hän oli sitonut tumman villahuivin talvipakkasen rusottamien kasvojensa ympäri. Yllään oli hyvin vuorattu, erinomaisen sievä päällysnuttu, runsaasti poimueltu nilkkoihin saakka ulottuva ja valkoisten tähtien koristama sininen hame sekä notkeissa jaloissaan pitkävärtiset saappaat, joiden alla lumi narahteli. Hilpeä ja reipas hän oli, niin että olisi ollut oikein ilo häntä katsella, ellei sydän olisi ollut täynnä vihaa häntä kohtaan.

Ennätettyään Kuoppalan aidalle saakka, hiljensi hän askeleitaan, kuten tavallisesti, ja tarkasteli pientä rakennusta perustuksesta harjaan saakka.

Äkkiä herkesi Pavel työstään, heitti kuokkansa syrjään ja astui tyttöä kohti.

"Mitä katselet?" kysyi hän.

Tyttö hämmästyi, punastui kovasti ja vastasi: "Mitä minun pitäisi katsella?"

"Ei mitään", sanoi Pavel jörömäisesti. "Sinun ei pidä katsella mitään, vaan jatkaa matkaasi."

Se ei kuitenkaan näyttänyt olevan tytön tarkotus, hän päinvastoin lähestyi aita, ja kun Pavel omalla puolellaan teki samoin, seisovat he nyt jokseenkin lähellä toisiaan. Tyttö itsetietoisena kauneudestaan, nuoruudestaan ja iloisuudestaan; nuorukainen itsepintaisen katkerana häntä kohtaan, hänen petollista miellyttäväisyyttään ja rakastettavuuttaan kohtaan.

Slava oli laskenut korin viereensä maahan ja vartioi sitä yhä katseillaan, ikäänkuin peläten sen poistuvan niin pian kun hän irrottaisi huomionsa siitä. Silmät alasluotuina ja väräjävin huulin virkkoi hän: "Katselen taloa, kosken uskalla katsoa sinua".

Pavel rypisti synkkänä kulmiaan ja mutisi jotain "pahasta omastatunnosta".

Silloin tyttö taas punastui: "Kenellä on paha omatunto?"

"Sillä, joka kysyy."

"Minulla?... Mitenkä minulla olisi paha omatunto?"

Se teeskennelty viattomuus, jolla tämä kysymys tehtiin, kuohutti hänen vertaan ja vyörytti tuhansia äkäisiä sanoja hänen kielellään, mutta esiin purkautui heikoin ja lapsekkain: "Etkö ole polkenut tiiliäni?"

Tyttö nosti silmänsä ja katsoi häneen avonaisesti ja rauhallisesti: "Milloinka olisin niin tehnyt? En koskaan!"

"Älä valehtele!" huudahti Pavel käskevästi.

"Enkä valehtele", vastasi tyttö. "Minkätähden minä valehtelisin? En ole niin tehnyt, ja sillä hyvä!"

Pavel uskoi häntä, muuta hän ei voinut, ja jatkoi nyt jonkun verran rauhottuneena: "Etkö ole juossut jälessäni kivi kädessä?"

"Mutta, Pavel; kuka panisi mieleensä tyhmän lapsen tekoja. Mitä kaikkea sinä itse oletkaan tehnyt?" Hän heilautti keveästi ja siroasti kädellään ilmaan: "Sellaiset unohdetaan. Pyydän että unohdat sen, Pavel!"

Pavel vaikenä; häntä miltei hävetti tytön liian hyvä muisti. Eikö tyttö ollutkin oikeassa? — sellaiset unohdetaan. Milada oli puhunut anteeksiantamisesta, jopa kiitollisuudesta kärsimystemme aikaansaajia kohtaan, mutta loukkauksen unohtamisesta — ei mitään. Pieni vähäpätöinen vihollisensa nyt puhui hänelle tuosta kaikkein perinpohjaisimmasta parannustavasta.

Tyttö sanoi vielä pari ystävällistä sanaa, kumartui, otti korinsa ja jatkoi matkaansa.

Pavel jäi yksin Lamuurin, työnsä ja ajatustensa seuraan. — Unohda, silloin ei sinun tarvitse antaa anteeksi! Unohda, silloin ei sinun tarvitse kuvitella että onkaan mitään anteeksiannettavaa. Kunpa se vaan onnistuisi! Hän muisteli kerran onnistuneensa tuon kauniin vastustajansa suhteen, silloin kun oli rynnännyt linnasta ulos täynnä onnea paroonittaren lahjan johdosta. Ja se, mikä kerran onnistui tilapäisesti ja ajattelematta, miksei se voisi onnistua vielä kerran, vapaaehtoisesti ja tahallisesti?

Seuraavan kerran metsäherran taloon mennessään puheli Slava jälleen Pavelin kanssa, ja tämän ensimmäinen kysymys tytölle oli:

"Ellei sinulla ole ollut paha omatunto, miksi olet karttanut katsoa minua silmiin?"

"Kun sinä olet aina ollut niin jörö ja katsonut minuun niin vihaisesti. Siitä minä en pidä, minusta on hauskaa että ollaan iloisia ja katsotaan minuun ystävällisesti."

Tällä lausunnolla hän ei tarkottanut ainoastaan Pavelia, vaan jokaista ihmistä. Pavel huomasi sen sangen pian. Tuossa työssä asusti rattoisuuden haltijatar, joka pukeusi vastarintaan milloin vaan näki totisia naamoja. Ja tuo rattoisuus, joka kohosi miltei vallattomuuden rajoille, yhdessä sen kunnioituksen kera, jota hän vaati pienelle sievälle olennolleen, sekä hänen neitseellisen puhdas käytöksensä, teki hänestä nuorien ja vanhojen ihailun esineen.

Kehenkään hän ei kuitenkaan tehnyt niin syvää vaikutusta kuin Arnostiin; hänet oli tyttö täydelleen saanut verkkoonsa, ja rakastunut nuorukainen ei salannut Pavelilta enemmän lementuskiaan kuin mustasukkaisuuttaankaan viimemainittua kohtaan. Järkevänä, käytännöllisenä miehenä hän piti aivan luonnollisena että Slava antaisi etusijan sille, jolla oli mökki ja pelto, hänen rinnallaan, jolla oli ainoastaan mökki ja pieni kunnalta vuokrattu palsta.

Hänestä tuntui itsestään selvältä että Pavelkin astuisi niiden riviin, jotka tavottivat kauniin tytön suosiota tai hänen kättään, se tuntui niin luonnolliselta, ettei hän edes sitä kysynyt. Ja hänen ystävänsä, jolle hän tuon otaksumisensa ilmoitti ja joka olisi tahtonut sanoa: "Olet narri, en ajattele tyttöä, olen hänestä aivan välinpitämätön", nieli tuon vastauksen, koska hän — ei tahtonut valehdella.

Hän ei suinkaan ollut tytön suhteen välinpitämätön; hänetkin oli tuo pieni lumotar saanut pauloihinsa. Ei samalla tavalla kuin Arnostin; sokeaa rakkautta hän ei tuntenut, mutta lämpimäksi sulii hänen mielensä tytön läheisyydessä ja suuresti hän Pavelia miellytti ja mielellään olisi poika halunnut päästä vapaaksi eräästä epäilyksestä, joka Slavan läsnäollessa aina häntä kiusasi ja sytytti epämääräisen pelon: "Tyttö voi milloin hyvänsä tehdä jotakin, joka koskee sydämeeni ja hävittää sen ilon, jota tunnen hänen läsnäollessaan".

Toisesta epäilyksestä, joka aikaisemmin oli häntä kovasti kiusannut, oli hän täydelleen vapautunut, siitä nimittäin: huoliiko kukaan kelpo tyttö minusta, haluaako kukaan kelpo tyttö asua saman katon alla äitini kanssa? No niin, Slava oli kelpo tyttö ja osotti selvästi suostuvansa Paveliin, vaikka aivan hyvin tiesi että äiti jonakin päivänä palaisi kotiin asuakseen poikansa luona. Tyttö kyselikin yhtä ja toista äidistä ja sanoi kerran:

"Äiti on kuitenkin aina äiti, olkoon minkälainen hyvänsä. Minulla ei ole äitiä."

Pavel tervehti häntä nykyään aina hyvin kohteliaasti eikä enää katsonut "vihaisesti", mutta käyttäytyi kuitenkin, mitä mielessään muuten liikkeikin, erittäin varovasti tyttöä kohtaan, kun Arnost sen sijaan hänen edessään vahana sulii ja liekinä leimahteli. Rakastunut nuorukainen tiesi aina tarkoin tytön jokaisen askeleen, ja niinä päivinä, jolloin Slavan piti käydä metsäherran talossa, sattui aina niin omituisesti, että Arnost oli aivan vapaa ja tarjoutui auttamaan Pavelia työssään. Ja kun tuo odotettu saapui, tapasi hän molemmat nuorukaiset aita vasten nojautuneina häntä odottamassa. Kumpiko sen teki suuremmalla kaipuulla, tuo vakava, umpimielinenkö, vai tuo toinen, sitä hän ei tiennyt. Tyttö käyttäytyi molempia kohtaan yhtä ystävällisesti, yhtä toverillisesti, mutta puheli enemmän Arnostin kanssa, koska tämä osasi laskea paremmin leikkiä ja puhua sukkeluuksia.

Joulun jälkeen toi Slava kerran linnasta tiedon, joka sai kaikki Pavelin uinuneet huolet sisarensa suhteen jälleen hereille. Milada oli ollut sairaana. Paroonitar oli hiljattain käynyt luostarissa ja oli palannut rauhotettuna. Nyt oli sairas jo parempi, vakuutti hän; kaikki kävisi hyvin. Kuitenkin oli hänen ollut vaikea erota "lapsestaan" ja aikoi pian taas mennä häntä katsomaan, jäädäkseen joksikin ajaksi luostariin johtajattaren vieraaksi. Mutta sitä ennen hän laitto Pavelille kutsun saapua hänen puheilleen.

Pavel riensi suoraapäätä linnaan ja tapasi vanhan rouvan kumaraisena ja levottomana, mutta kuitenkin levottomuuttaan hillitsevä.

Paroonitar lupasi heti kaupunkiin päästyään hankkia Pavelille tilaisuuden tavata Miladaa, ja otti siitä hyvää pojalta lupauksen, ettei tämä koettaisi omin päin pyrkiä sisarensa pakeille.

Pavel kirjotti Miladalle, sai häneltä muutamia ihania, lohduttavia rivejä vastaukseksi, odotti paroonittaren lähtöä, ja kun se vihdoinkin tapahtui, käskyä saapua sisarensa luo. Hänen sydämensä tuntui raskaalta ja keventyi vain hiukan nähdessään tuon suloisen tytön, jota he Arnostin kanssa nykyään sanoivat "kultarastaaksi".

Asiat olivat nyt sillä kannalla, että Pavelista alkoi tuntua turhalta enää kauvemmin vastustaa tunteitaan. Hän ei tosin kuvitellutkaan, että Slava olisi pitänyt hänestä erikoisemmin; mutta ei toisekseen epäillyt etteikö tyttö Arnostin ja hänen kosiessa antaisi hänelle etusijaa ja kerran naimisiin jouduttuaan tulisi hyväksi vaimoksi, niinkuin oli ollut hyvä tyttökin. Hänen mieleensä oli kyllä usein johtunut luopua kokonaan työstä ystävänsä tähden, mutta nuo jalomielisyyden ilmaukset heikkenivät sikäli kuin hänen mieltymyksensä tuohon iloiseen veitikkaan kasvamistaan kasvoi.

Arnostia kohtaan hän oli yhtä avomielinen kuin tämäkin oli ollut hänelle.

"Vaikka rakastaisit häntä kuinka paljon, niin minä häntä kuitenkin enemmän rakastan", sanoi Arnost.

"Mitäpä se auttaa, jos hän kuitenkin minut ottaa", sanoi Pavel. "Kysyn siitä häneltä ensi tilassa, minäkin tahdon olla kerran onnellinen."

Arnost vastasi: "Kysy vaan". — Hän oli tehnyt päätöksensä. Sinä päivänä, jolloin Pavel saisi Slavalta myöntävän vastauksen, möisi hän mökkinsä, jossa oli äitinsä kuoleman jälkeen asunut aivan yksinään, ja rupeisi sotilaaksi. Sotilaselämä ei ole hullumpaa, varsinkaan sellaiselle kuin Arnost, joka jo kaksikuukautisella palvelusajalla oli saavuttanut jonkinlaista tottumusta.

Eräänä sumuisena tammikuun keskipäivänä tuli hän kovasti liikuttettuna Pavelin luo ja kertoi että tyttö tänään kävisi viimeistä kertaa metsäherran luona, joka nyt oli jo terve, joten lähetykset linnasta lakkaisivat.

Arnostin otsalla helmeili tuskan hiki ja hänen rintansa aaltoili rajusti.

"Minä en kestä tätä enää!" sanoi hän. "Tänään täytyy sinun puhua, taikka puhun minä."

"Niinpä puhu", sanoi Pavel; "mutta minä puhun myöskin!"

He katsoivat toisiaan vihaa leimuavin silmin ja kävelivät aidan takana edestakaisin kuin leijonat häkissään. Lamuur istui kynnyksellä mustana ja rumana ja tarkasteli hiljaisella ylenkatseella molempia intohimon kuohuttamia ihmislapsia.

Nyt tunkeutui leveä valokuova teitä ja vainioita peittävän usvan läpi muuttaen sen hohtavaksi, moniväriiseksi huuruksi. Ja tuon läpikuultavan hunnun ympäröimänä lähenei pieni Slava, mutta tänään, juuri tänään, jolloin nuo vihamieliset ystävät aikoivat puhua hänelle sanasen kahdenkesken, hän ei tullutkaan yksin.

Hänellä oli mukanaan seuralainen — Vinska.

Arnost ja Pavel huomasivat sen yhtäkkiä, jolloin edellinen ääneensä huudahti ja jälkimäinen mutisi itseksensä: "Kirous!"

Jonkun matkan päässä naisten jälessä tuli puunhakkaajain joukkue. He menivät tänään niin harvinaisen myöhään metsään, kun eilen oli ollut sunnuntai ja kun oikea kunnon puunhakkaaja "pitää aina vapaamaanantaita", niinkuin Hannuschin oli tapana sanoa.

Vinska piti tarpeellisena selittää mukana tulemistaan siten, että hänen täytyi puhua metsäherran kanssa rakennuspuitten ostosta, ja oli yhtynyt Slavaan, koska kahden kuitenkin on aina hausempi kulkea.

Arnost puuttui heti puheeseen, myönsi tuon lausunnon oikeaksi ja tuijottaen hänen seuralaiseensa änkytti jotakin sekavaa siitä, kuinka mieletöntä on kulkea laapustaa yksin elämän läpi, sen sijaan että kulkisi käsi kädessä jonkun toisen kanssa, joka niin kovin mielellään tarjoutuisi toveriksi.

Pavel kuiskasi hänelle äkäisesti: "Puhu sinä!" Ja kun hänen ensi suuttumuksensa Vinskan läsnäolosta oli haihtunut, kehotti hän tätä ja Slavaa astumaan mökkiin vähän lepäämään. Samalla hän avasi pienen veräjänsä ja lausui jonkinlaisella isännän arvokkuudella vieraat tervetulleiksi.

Tämä kohteliaisuus tapahtui juuri samalle kohdalle ennättäneiden puunhakkaajain kuullen ja antoi noille raaoille miehille aihetta lausua mitä törkeimpiä kompasanoja.

Pavel vastasi kiivaasti ja huusi hillityllä raivolla: "Laittaukaa tiehenne!"

He vastasivat entistäkin karkeammasti ja Hannusch, joka nojasi mukavasti aitaa vasten piippu hampaissa, oli katselevinaan puutarhassa makaavaa kattotuolia ja sanoi:

"Tuohan on jo valmis; nyt voit aloittaa tallin rakentamisen... Rakenna, rakenna! Ja pidä kiirettä, sillä se, jonka aijot sinne sijoittaa, on jo matkalla ... se sieltä kuritushuoneesta!"

"Niin se — tosiaankin!" huudahtivat toiset miehet kuorossa ja Hannusch huusi niin että kaulasuonet pullistuivat:

"Ottakaa hänet, hyvät naikkoset! Ei teidän tarvitse edes pelätä kuritushuoneesta tulevaa anoppimuoria, hän pannaan talliin, tuo äiti..."

Niitä sanoja hän sai katua.

Pavel suoristi vartalonsa, hänen rinnastaan tunkeutui kamala korahdus ja hän puri huultaan niin, että veri siprahti esiin. Hetken ajan hän katseli ympärilleen... Tiellä seisoj nainen, jota hän oli rakastanut, tuolla tyttö, jota hän nyt rakasti, tuolla se rehellinen nuorukainen, jonka kanssa hän oli aikonut työstä kiistellä; ja tuolla, aidan luona, roisto, joka heidän läsnäollessaan oli häntä raa'asti häväissyt, mutta maassa hänen jalkainsa juuressa oli kirveensä. Salaman nopeudella hän tarttui siihen ja lennähytti sen ilmaan — Hannusch väistyi kirkuen syrjään. Hänen päätänsä kohti suunnattu kirves lensi ohitse aivan ohimon vierestä ja sattui korvaan. Kaikki huusivat, Pavel työnsi syrjään Vinskan, joka asettui hänen tielleen, hyppäsi aidan yli ja juoksi keskelle puunhakkaajajoukkoa.

Niin kammottavan näköinen hän oli, niin suunnaton viha leimusi hänen silmistään, että koko joukko väistyi tieltä ja kaikkein kauvimmas Hannusch korvaansa pidellen. Mutta silloin hänet saavutti joku Paveliakin sukkelampi. Lamuurin suusta kuului onnettomuutta ennustava murina, se syöksyi Pavelin edelle ja karkasi Hannuschin kurkkuun. Tämä karjahti ja kaatui aivan Pavelin jalkain juureen, pullottavat silmät epätoivoisina kiinnitettynä Paveliin, joka jo kohotti jalkaansa murskatakseensa sen suun, joka oli häntä häväissyt... Mutta äkkiä hän ikäänkuin inhon ja kauhun valtaamana polkasi kalmankalpeana jalkansa maahan huudahtaen: "Pois, Lamuur!"

Vastahakoisesti luopui koira saaliistaan. Hannusch nousi vaivoin ylös ja hänen toverinsa näyttivät ensin aikovan kaikki yhtenä rynnätä Pavelin kimppuun, mutta muuttivat mieltä. Jonkun aikaa he vielä neuvottelivat Arnostin kanssa, Pavelin seisoessa liikkumattomana, synkästi eteensä katsoen, ja menivät lopulta hiljaisesti tiehensä. Vasta jonkun matkan päähän mökistä ennätettyään rohkasivat he itsensä ja kääntyivät ympäri lausuen uhkauksia, joita ei kuitenkaan kukaan ottanut huomioon.

Pavel ja hänen vieraansa muodostivat pienen äänettömän ryhmän. Hän itse näytti olevan vähimmän halukas äänettömyyttä katkaisemaan, oli astunut mökkinsä ovelle ja katseli koiraansa, joka vakavana ja ymmärtäväisenä katsoi häneen takaisin.

Kului hetkinen, ennenkuin Slava ennätti sen verran mieltään rohkaista, että saattoi muistuttaa Pavelia hänen äskeisestä kutsustaan. Poika uudisti pyyntönsä puoliääneen ja hymyili vieraasti ja surullisesti tytölle, jonka kasvoilla vielä näkyi äskeisen pelästyksen jälkiä. Astuttiin mökkiin, Habrechtin jalomielisyyden avulla sisustettuun pieneen, savillattiaiseen asumukseen. Pöytä oli keskellä huonetta, samoin kuin se oli ollut opettajankin asunnossa, ja sen ympärillä vanha nojatuoli ja kolme muuta tuolia, Nurkassa, vastapäätä takkaa, oli kapea kaappi, joka sisälsi talon kalleudet: ystävän suuriarvoiset lahjat, kirjat, joita hän oli kehottanut Pavelin aina lukemaan. Tuo kehoitus ei ollutkaan turhaan lausuttu, kuluneista kansista näki että niitä oli ahkeraan pidelty, jos kohta kunnioittavalla varovaisuudella.

Vinska istuutui nojatuoliin, Slava toiselle tuolille hänen viereensä. Edellinen vaikeni, jälkimäinen kiitteli kohteliaasti huoneessa vallitsevaa puhtautta, vaan keskeytti puheensa säikähtyneenä noiden kolmen ankarosta kasvoniilmeistä.

Arnost oli astunut Pavelin luo ja kuiskannut hänelle pari sanaa; Pavel oli ravistanut päätänsä ja jäänyt liikkumattomana seisomaan, kuin paikkaansa naulattuna ja synkkiin ajatuksiin vaipuneena.

Arnost malttoi kotvan mieltään, mutta lopulta kärsimättömyys sai vallan; hän tarttui Pavelin olkapäihin ja sanoi: "Mitä sinä töllistät? Lopeta jo... Mitä sinä parin juopuneen puheista!"

"Niin", huudahti Slava kirkkaalla äänellään, "mitä sinä niistä? Anna ihmisten puhua ja jutellaan me jotakin hauskaa."

Pavel kuunteli — niin rakas ääni, ja kuitenkin epäsointua synnyttävä.

"Jotakin hauskaa? — hyvä — sitänsä juuri ajattelen!" Pavel naurahti lyhyeen ja kuivasti, astui pöydän luo ja kääntyi tyttöön päin. "Olen puhemies", sanoi hän, "tuolle tuossa, Arnostille. Olemme jo aikoja

sitte päättäneet, että minä kysyisin sinulta huolitko hänestä."

"Älä laske leikkiä vakavassa asiassa!" huusi Arnost ankarasti. "Mitä tuo on olevinaan?" Mutta vielä ankarammin tiuskasi Pavel vastaukseksi:

"Etkö muka enää haluakkaan tyttöä kosia? Joko rakkaus sammui?"

"Oi, mitä rakkauteen tulee, niin..."

Noissa sanoissa ilmenevä hehku oli kyllin selvä vastaus kysymykseen.

Neljännestuntia myöhemmin läksi Pavelin mökistä morsiuspari. Sulhanen oli autuas, morsian hiljaisen tyytyväinen. Arnost oli hänelle rakkaampi kuin Pavel; vielä rakkaampi olisi kuitenkin ollut Arnost ja Pavelin pelto yhteensä.

Vinska lausui jäähyväiset yhtäaikaan kuin kihlaantuneetkin, jotka läksivät hänen kanssaan yhdessä metsäherran luo. Puutarhanportin kohdalla hän kuitenkin pysähtyi, antaen nuorten mennä edellä, ja sanoi Pavelille: "Mitä se tuokin oli? On kerrottu että sinäkin olisit halunnut Slavan omaksesi?"

"Niin olisinkin!" huudahti hän jaksamatta enään itseään hillitä. "Mutta kuinka minä menisin naimisiin, minä, jolle milloin tahansa voi sattua se onnettomuus että murhaan toisen, koskei muut keinot auta? Häpeässä olen elänyt, häpeään on äitini minut synnyttänyt. Nyt ovat tahtoneet tehdä minusta paremman ihmisen, opettaja ja Milada sisareni, nyt en enää tyydy häpeätä kantamaan, mutta en voi sitä kuolettaakaan, se on onnettomuuteni."

Vinska seiso hetken äänetönnä, silmät maahan luotuina; sen jälkeen hän sanoi: "Olit saattamassa Peter-raukkaani hautaan. En ole vielä saanut sinua edes kiittää, kun aina vältät minua."

Pavel kohautti olkapäitään: "En vältä sinua enää tästälähtein milloinkaan. Hyvästi!"

"Rakas Pavel!" sanoi nainen taasen, hetkisen vajettuaan. "Ennenkuin lähden, tahdon vielä kertoa sinulle jotakin. Minä en saa ihmisiltä lainkaan rauhaa. Ei ole vielä kuin kolme kuukautta Peter-raukkani kuolemasta, ja minulle on jo ilmaantunut kaksi kosijaa."

"Niinpä valitse heistä jompikumpi!"

"Luulen", sanoi Vinska tuijottaen hetkisen lumeen, "että minä jään leskeksi."

"Jää sitte leskeksi. Voi hyvin!"

Vinska lähti hitaasti, mutta kääntyi vielä kerran Pavelin puoleen ja sanoi surullisella äänellä: "Sinä saatatkin sanoa: voi hyvin! Mutta kun on menetellyt jotakin kohtaan niin pahoin, kuin minä sinua kohtaan, silloin ei voi hyvin voida."

"Sentähden ei sinun tarvitse harmaita hapsia kantaa", sanoi Pavel rauhallisesti. "Olen sen kaiken unohtanut."

Vinskan pää painui rintaa vasten ja suun ympärille ilmeni surunvoittoinen piirre. "Entä sinä?" kysyi hän. "Aijotko tosiaankin jäädä nuoreksi mieheksi?"

"Aijon!" vastasi Pavel. "Minusta tulee se yksinäinen ihminen, jommoiseksi olette minut tehneet."

XIX.

Ne viestit, joita Pavel sai kaupungista, olivat mieltä lannistavia. Paroonitar käski sanoa ettei hän vielä voisi saada tavata sisartaan, syyt hän saisi kuulla myöhemmin ja niinkauvan tyytyä kohtaloonsa.

Pian senjälkeen saapui Miladalta kirje, jossa hän pyysi Pavelia lykkäämään sinne tulonsa tuonnemmaksi. Mitä sydämellisimmin hän kiitti etukäteen tämän pyyntönsä täyttämistä, käski hänen odottaa kevääseen, vakuutti voimistuvansa päivä päivältä ja lopetti kertomalla että hänen nunnaksi vihkimisensä, josta hän niin sanomattomasti iloitsi, tapahtuisi toukokuussa.

Pavelin täytyi siis pysyä alallaan, ja hän pysyi, niin vaikealta kuin se tuntuikin. Ainakin kerran viikossa hän meni linnaan kysymään oliko paroonitar tullut kotiin, ja sai säännöllisesti kieltävän vastauksen. — "Eikö hän ole edes kirjottanut?" — "On kyllä — toimenpiteistä, jotka viittaavat että hänen siellä oloaan

tulee vielä jatkumaan."

Slavan kihlauksen johdosta, josta paroonittarelle asiaankuuluvasti ilmoitettiin, oli tämä lausunut mielihyvänsä, myöntänyt työlle vapautuksen palveluksestaan ja antanut hänelle lahjaksi rahasumman, joka ei ainoastaan riittänyt hääkustannuksiin, vaan josta jäi vielä sievonen summa talouttakin varten. Tuon kaiken hän teki koska Slava, vaikka nuoruudestaan asti orpo ja oman onnensa nojaan heitetty, kuitenkin oli aina käyttäytynyt siivosti ja saattoi nyt puhdasmaineisena astua alttarin eteen.

Kolmantena sunnuntaina pääsiäisestä vietettiin heidän hänsä. Pavel oli nuodepoikana. Hänelle oli tuo päätös tuottanut taistelua, mutta hän käyttäytyi ryhdikkäästi ja oli ylpeä saavuttamastaan voitosta. Seppä Anton oli morsiamen isänä, Vinska äitinä. Viimemainittu oli suuresta leskenhunnustaan huolimatta kauniimpi kuin itse morsian. Kirkkoherra piti harvinaisen lämpimän vihkiäispuheen, ja kunnioitti vastaviihittyjä olemalla läsnä hääateriaalla ravintolassa. Tohtori, tilanhoitaja, metsäherra, kunnanesimies ja muutamat suurtaololliset tulivat onnittelemaan ja vastaanottamaan nuoren pariskunnan kiitoksia heidän kotiinsa lähetetyistä lahjoista. Kaikki suoriutui ilman melua, yksinkertaisesti ja perin hienosti.

Syötyä tanssittiin, ja nyt tapahtui jotain merkillistä. Virgil, joka moneen vuoteen tuskin oli kyennyt liikkumaan muuten kuin ryömimällä, alkoi jokseenkin samassa iässä olevan naisen kanssa tanssia "redowatskaa". Kun soittajat hänen pyynnöstään virittivät tuon jo aikoja sitte hylkiölle joutuneen sävelen, kirkastuivat kaikkien läsnäolevien vanhain ihmisten kasvot. Miehet nousivat paikoiltaan, kukin viittasi "omansa" luokseen, ja nyt he tarttuivat toistensa käsnäisiin käsiin ja riensivät Virgilin ja hänen harmaahapsisen "tyttönsä" jälessä. Kerran taasen yhtyivät toisiinsa monet vanhat pariskunnat, jotka pitkiin aikoihin eivät olleet tunteneet toisiaan kohtaan muuta kuin vihaa tai välinpitämättömyyttä. Monen kuihtuneen naisen huulilla väreili ujo hymy, monen vakavan miehen silmä säihkyi elämänhalua. Rakasta redowaansa tanssiessaan he muistelivat niitä päiviä, jolloin olivat nuoria ja rakastivat toisiaan, ja tanssivat tanssinsa loppuun lastensa ja lastenlastensa taputellessa käsiään.

Moni kaunis tyttö oli jo vilkunut Paveliin kysyen: "Mikä sinua vaivaa? Etkö osaa tanssia?"

"En tiedä", vastasi hän. "En ole vielä milloinkaan koettanut."

"Niinpä koeta nyt!"

Mutta sitä hän ei tahtonut, sillä hän ei halunnut mistään hinnasta tehdä itseään naurettavaksi noin suuressa seurassa. Ja siinä päätöksessään hän pysyi lujana, taipumatta edes Slavan rukouksiin, joka välttämättä olisi halunnut tuona kunniapäivänään edes kerran tanssia hänen kanssaan.

Pavelin esimerkkiä seurasi Vinska. Hän uhkasi jättää koko juhlan, kun tunkeilevin kosijansa koetti väkisin saada hänet permannolle pyörimään. Pavelin kanssa hän vaihtoi sanan silloin tällöin; edellinen ei tosin ollut ystävällinen, mutta kuitenkin rauhallinen, jälkimäinen taas syvästi kiitollinen siitä, että toinen oli tehnyt enemmänkin kuin anteeksi antanut — että oli unohtanut.

Ja unohtanut hän olikin. Samalla kun hänen rakkautensa Vinskaan sammui, samalla sammui myöskin muisto hänen tuottamistaan tuskista. Ja kun hänen oli onnistunut voittaa tuo ensimmäinen rakkautensa, joka oli hänen olentonsa sisimpään sopukkaan juurtunut, hänen itsensä kanssa kasvanut ja varttunut, miksei hän silloin voisi tukahuttaa tuota toistakin, joka oli vain yhden yön hänen elämänpuussaan kukkinut? — Vielä pari tuskallista hetkeä, ja hän oli ainaseksi vapaa ihminen — yksinäinen ja vapaa. Kaikki näytti tänään yhtyvän tätä hänen päämääräänsä edistämään. Päivä ei ollut ainoastaan Arnostin ja Slavan kunniapäivä, vaan samalla hänenkin. Ensimmäisen kerran elämässään oli Pavel vertaisena saman katon alla paraimpien paikkakuntalaisten kanssa. Arvossapidetyt talonpojat tervehtivät häntä, metsäherra puhui kauvan hänen kanssaan miltei isällisellä suopeudella, kirkkoherra kysyi hänen ajatustaan muutamassa maatalousasiassa, seppä tahtoi välttämättä julkisesti kertoa lokomobiilihistorian ja luopui siitä vain Vinskan tähden. Arnost vakuutti hänelle ääneen ja innokkaasti kiitollisuuttaan ja ikuista ystävyyttään.

Kunnanlapsi liikkui kunnioituksen ja hyväntahtoisuuden ilmapiirissä ja nautti siitä jokaisella hermonpäällään, sitä innokkaammin kuin hiljainen ääni sisässään kehotti: iloitse tästä hetkestä, se kenties ei enää milloinkaan uudistu! Kunnioitus ja hyväntahtoisuus loppuvat, kun äitisi palaa... Ja hän voi tulla huomenna — kuka tietää vaikka olisi jo tullut. Kenties tapaavat hänet kotonasi sinne palatessasi, omasta huoneestasi, oman lietesesi äärestä...

Silloin hän tunsu keskellä hiljaista, surunvoittoista onneaan voimakkaan halun: lähde pois! Jätä mökki ja pelto äidille ja mene itse kauvas maailmaan, vieraitten ihmisten keskuuteen, jotka eivät tiedä mitään sinusta ja vanhemmistasi. Opi ja tule joksikin — tosin myöhemmin kuin muut, mutta enemmän kuin muut.

Nuo ajatukset tarttuivat häneen, ne saattoivat häntä kotiin, olivat viimeiset silmänsä ummistaessaan

ja ensimmäiset herätessään.

Mutta aamulla, mennessään katsomaan syksyllä istuttamiaan kirsikkapuita, joista useimmat jo yltyleensä kukkivat, ja mittaillessaan peltoaan, jossa ensimmäinen hänen kylvämänsä laiho vihannoi, hän tunsi että ero kuitenkin olisi katkera. Ja jos hänen sisarensa ja Habrecht tietäisivät näistä pakoajatuksista, mitähän he sanoisivat? —

"Vähäväkinen jääköön omaan pieneen piiriinsä ja koettakoon hiljaa ja vaatimattomasti vaikuttaa kokonaisuuden hyväksi."

Sekin oli yksi noita hänen ystävänsä lausuntoja, jotka olivat langenneet kalliopohjalle. Mutta nyt ei hänen sielunsa enää ollut hedelmätöntä kalliota, vaan hyvää maata, jossa siemen iti ja nousi rehevälle oralle.

Hänet herätti äkkiä mietteistään ääni, joka huusi Pavelin nimeä. Luokseen juoksi muuan linnan tallipojista, huitoi jo kaukaa kättään ja huusi: "Rouva paroonitar on lähettänyt sanan, että sinun pitää heti mennä hänen luokseen kaupunkiin, sinun pitää lähteä hevosella!"

"Voinhan kävelläkin", vastasi Pavel, joka hämmästyksestä, ilosta ja pelosta vuoroin kylmeni, vuoroin kuumeni. "Minkätähden juuri hevosella?"

"Että pikemmin olisit perillä, sentähden kai. Joudu, joudu; hevosta jo valjastetaan!"

Kiireesti muutti Pavel pukua ja riensi linnaan. Ajopelit jo häntä odottivat; pari oivallista työhevosta pienten keveäin vainujen eteen valjastettuina veivät hänet huimaa vauhtia kaupunkiin, luostarinportin eteen, jossa ovenvartijatar otti hänet vastaan sanoen:

"Vien teidät rouva paroonittaren luo".

"Onko sisareni hänen luonaan?... Kuinka sisareni voi?" kysyi Pavel miltei tyrmistyneenä.

Nunna ei vastannut mitään, vaan astui hänen edellään portaita ylös kuvilla koristetun käytävän läpi, jonka loppupäässä, vastapäätä tummaa kaksoisovea, riippui ristinpuuhun naulitun luonnollisen kokoinen kuva.

"Kuinka sisareni voi?" kysyi Pavel uudestaan.

Ovenvartijatar osotti lunastajan orjantappuraista päätä sanoen: "Ajatelkaa hänen kärsimyksiään", avasi oven ja käski hänen astua sisään. Pavel seurasi kehotusta ja joutui suureen, salintapaiseen, juhlalliseen huoneeseen, jossa seisoivat paroonitar ja johtajatar, vanha rouva ystävänsä käsivarteen nojautuneena.

"Herran rauha!" sanoi johtajatar. Paroonitar aikoi puhua, mutta ei kyennytkään, vaan heltyi kyyneliin.

Pavelkaan ei saattanut muuta kuin änkyttää: "Jumalan tähden, Jumalan tähden, mikä sisartani vaivaa?... Onko hän sairas?"

"Hän on tervehtynyt", vastasi johtajatar. "Mennyt ikuiseen iloon."

Pavel tuijotti häneen, katseessa sellainen tuskan ja suuttumuksen säihky, että johtajatar ehdottomasti antoi kauniiden, levollisten silmiensä vaipua.

"Mitä se merkitsee?" huusi Pavel tuskissaan.

Silloin vanha pieni rouva irtautui voimakkaan ystävättärensä käsivarresta ja astui hänen luokseen horjuvin askelin, vapisevat kädet ojennettuina. "Pavel raukka", nyyhkytti hän, "sisaresi on kuollut; rakas lapseni on mennyt pois ennen minua, minua vanhaa, väsynyttä."

Polvensa huojuivat, hän oli kaatumaisillaan; Pavel otti hänestä kiinni ja vanha linnanrouva itki hänen rintaansa vasten nojautuneena.

Pavel talutti hänet varovasti nojatuolin ääreen ja auttoi siihen istumaan; sitte hän kääntyi, koko ruumiiltaan vavisten, johtajattaren puoleen: "Minkätähden sisareni kirjotti minulle että hän tulee päivä päivältä terveemmäksi?"

"Hän luuli niin, ja me annoimme hänen olla siinä luulossa, kunnes tuli aika valmistaa häntä viimeistä Herran pyhää ehtoollista vastaanottamaan"... Johtajatar vaikenä.

"Valmistaa", toisti Pavel painaen kätensä kuivia, hehkuvia silmiään vasten. "Hän on siis tiennyt kuolevansa?"

Johtajatar nyökkäsi myöntävästi.

"Eikö hän ole sanonut tahtovansa nähdä minua, ei ole sanonut: tahdon vielä kerran nähdä veljeni? — Rouva paroonitar!" huusi hän korotetulla äänellä vanhukselle. "Eikö hän ole sanonut tahtovansa vielä kerran nähdä veljeänsä?" —

"Hän on sinulle lausunut tuhannet ja jälleen tuhannet terveiset ja siunaukset, mutta nähdä sinua ei hän enää pyytänyt", kuului vastaus. Johtajatar puuttui puheeseen:

"Hän oli irtaantunut kaikesta maallisesta, hän kuului jo taivaaseen... Hän näki viimeisinä hetkinään sen olevan avoinna, näki Jumalan kirkkaudessaan ja kuuli enkelein riemulaulut, jotka lausuiivat hänet tervetulleiksi autuaiden asumuksiin."

"Milloin hän kuoli?" sai Pavel vaivoin kysytyksi.

"Eilen illalla."

Eilen illalla — jolloin hän oli juhlimassa, jolloin hänen ajatuksensa olivat niin kaukana sisarestaan! Raju epäluulo tarttui häneen: se ei ole mahdollista, se on aivan mahdotonta — — ja hän huudahti: "Missä hän on?... Viekkä minut hänen luokseen!"

"Hän ei ole vielä pantu laudoille", esteli johtajatar, mutta Pavel ei ottanut vastaväitteitä huomioon ja hän, joka oli tottunut käskemään ja hallitsemaan, antoi myöten.

He astuivat portaita ylös toiseen kerrokseen ja kulkivat käytävän läpi, jonka molemmin puolin oli ovia. Erään semmoisen eteen seisahtui johtajatar. "Marian huone", sanoi hän syvästi liikuttuna.

Pavel ryntäsi esiin ja avasi oven... Valkoiseksi kalkitussa, rautaristikkoisilla ikkunoilla varustetussa, auringon valaisemassa kammiossa oli kapea sänky. Pääpuolella paloi vahakynttilä rautaisessa jalassa ja toinen jalkapäässä. Vuoteen edessä oli polvistuneena kaksi rukoukseen vaipunutta nunnaa. Vuoteella makasi liinavaatteella peitetty, jäykkä, laiha ruumis. Johtajatar lähestyi sitä ja paljasti kuolleen kasvot.

Pavel kavahti taaksepäin, horjahti ja löi päänsä ovipieleen, jonka luokse jäi seisomaan ja vääntelihe kuin kidutuspenkissä oleva. Vihdoin viimeinkin tulvahtivat kyönelet hänen silmistään ja hän huusi: "Tuo ei ole minun Miladani, ei! Missä on Miladani?"

Häntä ei voinut kukaan rauhoittaa, tuskansa ei lohdutuksesta vaimentunut.

Paroonitar kutsutti hänet luokseen, itki ja puhui Miladasta, eikä Pavelilla ollut sydäntä sanoa hänelle sitä, mitä alituisen ajatteli: jos sisareni olisi ajoissa otettu luostarista pois, niin hän vielä eläisi; teillä olisi vielä lapsenne ja minulla valoisa esikuvani, kallein aarteeni.

Vanhan rouvan toivomuksesta jäi hän kaupunkiin hautajaispäivään saakka, harhaillen pitkin katuja ja joutilaisuuteen tottumattomana vaipuen sitäkin syvemmän surun valtaan.

"Milada, rakas sisareni!" sanoi hän itsekseen ja jäi monesti seisomaan ajatellen että jonkun täytyisi tulla hänen jälessään ja sanoa: "Käänny takaisin, hän elää, hän kysyy sinua! Pienet kokoonkurtistuneet kuolinkasvot, jotka näit, eivät olleet Miladan kasvot."

Kun sisarensa makasi kappelissa paareilla, sadan kynttilän valaisemana ja valkoiseen puettuna, valkoisilla ruusuilla peitettynä, ei häntä voinut kukaan taivuttaa astumaan ruumiin ääreen. — Vasta kun kirstu oli sulettu, kirstu joka kätki hänen Miladansa viimeiset jäännökset, heittäytyi hän sen yli ja rukoili, ei hänen puolestaan, vaan häntä.

Hautajaisissa saattoi vanhan linnanrouvan suru hänet miltei tunnottomaksi oman surunsa suhteen. Aivan murtuneena seisoivat paroonitar lemmikkinsä haudan partaalla hiljaisella luostarin hautuumaalla ja antoi hautausmenojen päätyttyä nunnajonon kulkea ohitsensa heihin itse liittymättä. Vasta hetken päästä hän sanoi Pavelille:

"Vie minut nyt takaisin huoneeseni, ja mene sitte kotiin sanomaan linnalaisille että valmistavat kaikki kotiintuloani varten. Ja kunnollisesti — se on varmaankin viimeinen kerta, kun he minun tähteni vaivautuvat. Luulen että palaan kotiin ainoastaan kuolemaan."

Pavel ei koettanutkaan vastustaa hänen mielteitään. Hän tiesi että on parasta vajjeta silloin, kun vanhat henkilöt viittaavat lähestyvään kuolemaansa; lausunto oli vakavasti tarkotettu ja semmoisena se otettiin vastaan.

Myöhään iltapäivällä saapui Pavel kylään. Kaikkein ensiksi hän kävi linnassa, jossa suoritti paroonittaren asian. Palvelijajoukko riensi paikalle, kun kuuli hänen tulleen; kaikki katsoivat häneen uteliaasti ja hän erosi heistä sukkelaan, peläten että kysyisivät Miladasta. Kadulla hän sai osakseen

samallaista huomiota kuin linnassakin. Yksi ja toinen jäi seisomaan puhuakseen hänen kanssaan, mutta Pavel riensi ohi kiireisesti tervehtien.

Vinskan talon edustalla olevalla penkillä istui Virgil, joka Peterin kuoleman jälkeen oli muuttanut tyttärensä luo asumaan. Hän viittasi Pavelin luokseen. "Oletko vihdoinkin tullut?" huusi hän jo kaukaa. "Koirasi olisi kuollut nälkään, ellen olisi ottanut sitä huostaani."

"Siihen olen luottanutkin", vastasi Pavel ja astui edelleen. Mutta Virgil huusi kaikin voimin:

"Älä mene noin, odotahan! Vinskalla on jotain sanomista sinulle." Samalla astuikin Vinska jo ovesta ulos, meni Pavelin luo ja sanoi hänelle tuolla nöyrällä tavalla, jota hän nykyään aina käytti Pavelia puhutellessaan:

"Olemme kuulleet onnettomuudestasi ... se surettaa meitä..."

"Anna olla, älä siitä", keskeytti Pavel.

"Sanohan hänelle se toinenkin asia!" huomautti Virgil kärsimättömästi.

Vinska punastui. "Rakas Pavel", sanoi hän, "rakas Pavel, äitisi on tullut!"

Pavel säikähti: "Missä hän on?... Onko hän minun mökissäni?"

"Ei, hän ei ole tahtonut astua huoneeseesi, ennenkuin olisit itse läsnä. — Hän ei ole myöskään tahtonut tulla minun luokseni", lisäsi Vinska.

"Oletko pyytänyt häntä?"

"Pyysin hänen tulemaan tänne sinua odottamaan. Hän ei sitä tahtonut, vaan on asunut ravintolassa; mutta sinusta olen hänelle kertonut koko päivän, ja hän ei ole saanut vielääkään kylläänsä. Sitte hän meni tuonne ylös mökkiäsi katsomaan. Hän on siellä parhaillaan."

Pavelista tuntui kuin olisi suuri jäälohkare pudonnut rinnastaan. "Hyvä", mutisi hän; "menenpä siis." Mutta siitä huolimatta hän ei liikahtanut paikaltaan. Hänen levoton, harhaileva katseensa kohtasi Vinskaa, joka oli jännitettynä tuijottanut hänen synkkiin kasvoihinsa. Pavel sanoi äkkiä: "Kiitän sinua, että olet pyytänyt hänet luoksesi".

"Ei kiittämistä", vastasi Vinska.

Molempien sydämet tykyttivät kuuluvasti, he lukivat selvästi toistensa sisimmät ajatukset. Vinska ei tavannut toisen sydämessä entistä rakkautta, vaan ei enää entistä vihaakaan; hänen omansa oli pohjia myöten täynnä raskasta, hyödytöntä katumusta, tietäessään että mitä oli Pavelia vastaan rikkonut, sitä ei voisi enää koskaan sovittaa.

Sanaakaan vaihtamatta he erosivat.

Pavel kulki hitaasti kyläkatua ylös. — Aurinko laski metsäisten kukkulain taakse, jyrkkinä ja tummina kohosivat havupuiden latvat punertavaa taivasta kohti. Hänen hiekkannummellaan näkyi jyrkkiä varjoja, ne levisivät pihalle, kiipesivät seinille ja katolle, himmensivät pienten ikkunaruutujen kimmellyksen ja ympäröivät erästä kookasta olentoa, joka seisoj pienen puutarhan edessä syventyneenä laskevaa päivänsilmää katselemaan.

"Äiti!" sanoi Pavel itsekseen — "äiti!"

Siinä hän oli, ryhdikkäänä ja suorana viimeisen kymmenen vuoden painosta huolimatta, murtumatta pitkän vankila-aikansa häpeästä. Pavel jatkoi matkaansa — vaan ei enää yksin! Kuiskaavien äänien ja hiipivien askeleiden hillitty suhina tunkeutui sanomattoman vastenmielisenä hänen korviinsa. Joukko uteliaita seurasi hänen kintereillään ollakseen läsnä äidin ja pojan ensi tapaamisessa. Hän ei katsonut taakseen, astuihan vaan eteenpäin, ulkonaisesti levollisena kohti kohtaloansa.

Äiti kääntyi, huomasi hänet ja silmänsä säihkyivät onnea, ylpeyttä ja ikävöimisen täyttymisen riemua. Mutta hän jäi paikalleen seisomaan pitkin sivuja riippuvin käsivarsin, hän ei poikaansa puhutellut.

"Herran rauha, äiti!" sanoi Pavel nopeaan ja hätäisesti. "Minkätähden jäätte oven eteen, astukaa sisään!"

"En tiedä saatanko niin tehdä", vastasi hän katsoen lakkaamatta poikaansa silmäyksin, joissa ilmeni rakkautta ja autuasta ihastusta, mikä virtasi valona ja lämpönä nuorukaista kohti. "En voinut ajatella

että tapaisin sinut tällaisena, poikani" — hänen äänensä väreili syvää riemua — "tällaisena kuin olet. Enhän vaan tuottane sinulle häpeätä, Pavel?"

Poika tarttui äitinsä käteen: "Tulkaa, tulkaa, ja vielä kerran: Herran rauha!" Hän vei hänet huoneeseen ja näki äitinsä tekevän sisään astuessaan ristinmerkin. "Istukaa, äiti!" sanoi hän. "Minulla on teille paljo kertomista, paljo surullista..."

Äiti seurasi poikansa kehotusta, katsoi liikutettuna ja hämmästyneenä ympärilleen ja vastasi: "Tiedän jo edeltäkäsini, mitä aijot minulle sanoa: etten voi jäädä tänne. Se ei minua sureta — ainoastaan ilahuttaa että olen nähnyt sinut tällaisena... Ei voisi milloinkaan johtua mieleenikään, poikani, että tulisin sinun kiusaksesi, ja kun kirjoitit: rakennan teitä varten mökin, silloin ajattelin: rakenna, rakenna vaan; mutta itsellesi — et minulle."

"Minkätähden olette niin ajatellut?"

"Kosket tarvitse minua täällä", vastasi hän rauhallisesti, vähimmälläkään tavalla syyttämättä. Mutta Pavel mumisi:

"Mitä tarkoitatte?"

"Jos sinä näinä monena vuotena olisit kaivannut äitiäsi", sanoi hän rauhallisesti, "olisit aina joskus tahtonut häntä tavatakin. Sitä et ole kuitenkaan milloinkaan tehnyt, ja niinpä olenkin tullut ainoastaan sentähden, kun en enää voinut elää sinua näkemättä, ja nyt menen jälleen pois, vielä tänään."

"Minne? Ettehän kuitenkaan voi vankilaan palata."

"En sinne, mutta sairashuoneeseemme, jossa olen sairaanhoitajattarena."

"Vai niin, äiti! Kuinka kauvan olette ollut?"

"Noin pari kuukautta jo."

"Mahtaa tuntua vaikealta olla noin huonojen ihmisten hoitajana?"

"Vaikealta ja helpolta; pahimmat tulevat usein paraimmiksi, kun joutuvat avun tarpeeseen ... vaikeata tai helppoa, mitäpä sillä väliä? Minulla on siellä kotini, olen tyytyväinen. Oi Jumala, liiankin tyytyväinen!" — Hänen säteilevä katseensa kiintyi jälleen poikaansa käsittämättömällä rakkaudella. "Liiankin tyytyväinen nyt, kun olen sinut nähnyt, niin voimakkaana, niin kelvollisena, niin terveenä... Ja minun toinen lapseni, jonka he ovat antaneet Jumalan omaksi, jota en saa nähdä... Milada" — Pavel voihkasi — "onko hän jo pieni luostarinsisar?"

"Ei, äiti."

"Eikö?" Äiti säikähtyi poikansa synkkää katsetta. "Ei vielä?" mumisi hän kuivin huulin ja raskaasti hengittäen. "Eikö vielä pidetty ansiokkaana tähän kaikkein korkeimpaan armoon?"

"Oi, äiti", huudahti Pavel, "mitä puhuttekaan? — Eikö ansiokas? Hän oli pyhitetty... Se surullinen, jota äsken tahdoin teille kertoa, on sitä että — Milada on kuollut."

"Kuollut?"... Hän toisti poikansa sanan synkästi ja hitaasti ja huusi äkkiä: "Ei, ei!"

"Kolme päivää sitten, äiti."

Nainen lyyhistyti kokoon tuskan painamana, joka oli häntä voimakkaampi. — Vasta vähitellen ilmeni kasvoin ja jälleen eloa ja tyrmistynyt jäykkyys suli surumielisen haaveilun ilmeeksi: "Uskon sinua, poikani, uskon. Hän oli pyhitetty ja on nyt taivaassa, jossa olen hänet tapaava, kun Herrani näkee hyväksi kutsua minut luokseen."

"Äiti", sanoi Pavel hidastellen, "toivotteko siis taivaaseen pääsevänne?"

"Toivonko? — Tiedän sen! — Jumala on oikeamielinen."

"*Laupias* tarkoitatte kai... ettekö tarkota laupias?"

Äiti oikasihe: "Sanon *oikeamielinen*", virkkoi hän ylevällä vakuutuksella, jonka edessä poikansa kaikki epäilykset haihtuivat ja hänessä heräsi luottamus tuohon paljon kokeneeseen, paljon kärsineeseen naiseen, luottamus niin luja, niin voimakas ja autuuttava, kuin ainoastaan usko korkeimpaan ja ihanimpaan voi synnyttää. Hän astui lähemmäksi, hänen suunsa avautui, vaan äitinsä kohotti rukoillen kätensä: "Älä kysy enempää, en voi sinulle vastata ... nainen on alttarin edessä vannonut olevansa miehelleen uskollinen ja kuuliainen... Siitä asiasta täytyy *hänen* kerran tehdä tiliä vaimonsakin suhteen."

Olkoon ikuinen tuomari hänelle armollinen! — Niin minä rukoilen ja niin pitää sinunkin rukoilla ja vajjeta, sen enempää kysymättä."

"En", vakuutti hän, — "enhän enää kysykkään. Pyydän ainoastaan teidän vakuuttamaan ettei *teillä* ole mitään osallisuutta isän rikokseen... Armahtakaa minua ja sanokaa se..."

Surullinen hymy väreili naisen huulilla: "Pavel, Pavel; se koskee minuun... Olen usein tuntenut pistoksen rinnassani ajatellessani: mitähän lapset ajattelevat? — Mutta olen aina pitänyt sitä pahanhengen kuiskuttamana mielijohteenä... Sen pahempi olen erehtynyt!" — Hän kohotti päänsä ja kasvoilla kuvastui vakava, jalo ylpeys. "Jos olisin sen tietänyt, en olisi astunut tämän kynnyksen yli, ennenkuin olisin sinulle sanonut: poikani, olen viattomasti tuomittu!"

"Laupias Jumala! Miten kelvottomasti olenkaan käyttäytynyt teitä kohtaan", huudahti Pavel.

"Älä syyttele itseäsi!" vastasi äiti verrattoman tynesti. "Olithan niin nuori, kun minun täytyi sinut jättää. Et tuntenut minua tarkemmin."

"Äiti!" änkytti Pavel, "äiti!"... Hän syöksyi hänen eteensä polvilleen, kätki päänsä hänen helmaansa, kiersi käsivartensa hänen ympärilleen, tietäen nyt pitävänsä sylissään suurinta rikkauttaan, kalliinta ja parainta aarrettaan. "Jääkää minun luokseni, rakas äiti!" huudahti hän. "Minä kannan teitä käsilläni, minä korvaan teille kaiken, mitä olette saanut kärsiä. Jääkää luokseni!"

Ja äiti kumartui kirkastetuin katsein hänen ylitsensä, painoi laihan poskensa hänen hiuksiaan vasten, suudellen hänen niskaansa, ohimoitaan, otsaansa. "En tiedä rohkenenko", sanoi hän.

"Ihmistenkö tähden?"

"Ihmisten tähden."

Silloin Pavel katsahti ylös: "Mitä juuri äsken sanoitte? — Pahimmat tulevat usein paraimmiksi, kun joutuvat avun tarpeeseen. Olisipa, rakas äiti, todella ihmeellistä, ellei meitä tarvittaisi, kahta sellaista ihmistä kuin me olemme. Te jäätte minun luokseni, rakas äiti!"

End of Project Gutenberg's Kunnanlapsi, by Marie von Ebner-Eschenbach

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KUNNANLAPSI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic

works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to

the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.